

БАГАТОМОВНА ЄВРОПА

тенденції у політиці і практиці
мультилінгвізму в Європі

With the support of:

This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

БАГАТОМОВНА ЄВРОПА: тенденції у політиці і практиці мультилінгвізму в Європі

УДК 81'246.3(4)
ББК 81.2(4)
Б14

Керівник проекту

Мартін Хоуп

Редактори

*Гуус Екстра
Кутлай Йагмур*

**Багатомовна Європа: тенденції у політиці і практиці мульти-
Б14 лінгвізму в Європі.** — К. : Ленвіт, 2012. — 168 с.

ISBN 978-966-8995-72-9

Ця публікація є результатом дослідження, проведеного в рамках проекту «Багатомовна Європа», що виконувався Британською Радою в партнерстві з провідними європейськими агенціями, залученими до теми багатомовності. У 25 країнах і регіонах Європи було досліджено використання державних, іноземних, регіональних мов/мов меншин, а також мов іммігрантів. Перевагою цього дослідження є охоплення різних галузей суспільства: аналізувались мовна політика і практика на всіх рівнях освіти, в засобах масової інформації, у державних службах та громадських місцях і в бізнесі. Метою проекту було не лише дослідити розмаїття використовуваних мов, а й співставити мовну практику у відповідних галузях суспільного життя з європейськими стандартами та продемонструвати успішний досвід у сфері багатомовності.

ЗМІСТ

ПОДЯКИ	4		
ВСТУП	7		
РОЗДІЛ 1		РОЗДІЛ 3	
1. На шляху до європейських показників мовної політики і практики	14	ОПИСИ КРАЇН І РЕГІОНІВ	
1.1 Європейські дійові особи у сприянні багатомовності та плюрилінгвізму	14	1. Австрія	70
1.2 Тримовна формула і плюрилінгвізм	17	2. Болгарія	73
1.3 Розмаїтість мов, що досліджуються в проекті ..	18	3. Боснія і Герцеговина	76
1.4 Мовні галузі, що розглядаються в дослідженні .	19	4. Велика Британія	
1.5 Збирання даних і підхід «три міста» (three cities approach).....	20	4.1 Англія	78
1.6 Методологія дослідження	22	4.2 Північна Ірландія	82
		4.3 Уельс	85
		4.4 Шотландія	88
		5. Греція	92
РОЗДІЛ 2		6. Данія	95
2. Аналіз результатів дослідження «Багатомовна Європа» по країнах	25	7. Естонія	98
2.1 Мови в офіційних документах і базах даних	25	8. Іспанія	
2.2 Мови в дошкільній освіті	31	8.1 Мадрид, Валенсія, Севілья	101
2.3 Мови в початковій освіті	34	8.2 Каталонія	104
2.4 Мови в середній освіті	40	8.3 Країна Басків	107
2.5 Довготривалі перспективи в системі дошкільної, початкової і середньої освіти	48	9. Італія	110
2.6 Мови в професійно-технічній і вищій освіті	50	10. Литва	114
2.7 Мови в аудіовізуальних засобах масової інформації і пресі	54	11. Нідерланди	
2.8 Мови в державних службах та в громадських місцях	58	11.1 Нідерланди (в цілому)	117
2.9 Мови у сфері бізнесу	61	11.2 Фрисландія	120
2.10 Міжгалузевий огляд отриманої інформації про багатомовність поза межами освіти	64	12. Німеччина	122
		13. Польща	127
Список джерел, використаних у Розділі 1 і Розділі 2	65	14. Португалія	131
		15. Румунія	134
ДОДАТОК: Глосарій	67	16. Угорщина	137
		17. Україна	140
		18. Франція	143
		19. Швейцарія	146
		АНКЕТА проекту «Багатомовна Європа»	149

ПОДЯКИ

Британська Рада хотіла б подякувати окремим людям і організаціям за їх внески у підготовку цієї публікації.

Координаційна група проекту Багатомовна Європа:

Карін Беркхаут, Секретар Центру «Вавилон», Університет Тілбургу

Проф. Гуус Екстра, Завідуючий кафедрою мов і меншин, Університет Тілбургу

Мартін Хоуп, Директор проекту Багатомовна Європа, Британська Рада

Крістіан Кейліг, Координатор з комунікацій, Британська Рада

Ейлі МакДоналд, Координатор проекту, Британська Рада

Надін Отт, колишній Старший менеджер проекту, Британська Рада

Анета Кюрейши, Старший менеджер проекту, Британська Рада

Девід Соррентіно, Менеджер з комунікацій, Британська Рада

Марліс Свінкелс, Факультет культурології, Університет Тілбургу

Д-р Кутлай Йагмур, доцент, Університет Тілбургу

Члени Наглядової ради проекту Багатомовна Європа:

Д-р Хуан-Педро де Бастеррече, Директор з питань фінансування та продажу, Інститут Сервантеса

Проф. Гуус Екстра, Завідувач кафедри мов і меншин, Університет Тілбургу

Проф. Маріо Філіпе, Віце-президент, Інститут Камоенса

Мартін Хоуп, Директор (країни Бенілюкс і ЄС), Британська Рада

Томас Хаддлстон, політичний аналітик, Група з питань міграційної політики

Тоні Джонс, Старший радник Департаменту інновацій у сфері вивчення англійської мови, Британська Рада

Д-р Елідір Кінг, директор мовної компанії

Улла-Олександра Маттл, координатор Європейського національного культурного центру в Брюсселі

Ксав'є Норт, Керівник державного департаменту мовної служби Франції, Міністерство культури та комунікації

Анета Кюрейши, Старший менеджер проекту, Багатомовна Європа

Джозеф Шілз, экс-керівник Департаменту мовної освіти і політики, Рада Європи

Вулф фон Зіберт, управління проектами, мова та інтеграція, Інститут Гете

Ліліана Щука-Дорна, Декан факультету сучасних мов, Університет технологій, Познань

Консорціум партнерів:

Це перше видання проекту «Багатомовна Європа» – Тенденції у політиці і практиці мультилінгвізму в Європі – було підготовлено завдяки широкому тривалому співробітництву нашого консорціуму надійних партнерів, яким ми дуже вдячні за їхню енергію та відданість:

Австрія: EDUCULT, Denken und Handeln im Kulturbereich

Бельгія: Migration Policy Group, EUNIC Brussels, Danish Cultural Institute and Universiteit Gent / Ghent University (Steunpunt Diversiteit en Leren / Director Centre for Diversity and Learning)

Боснія і Герцеговина: University of Sarajevo, Faculty of Philosophy

Болгарія: Sofia University, Faculty of Classical and Modern Philologies

Данія: Danish Language Council

Естонія: National Examinations and Qualifications Centre

Франція: Observatoire Européen du plurilinguisme

Німеччина: University of Hamburg, LIMA - Linguistic Diversity Management in Urban Areas and Goethe-Institut

Греція: South East European Research Centre

Угорщина: Research Institute for Linguistics, Research Centre for Multilingualism

Італія: Università per Stranieri di Siena, LEND

Литва: Lithuanian Social Research Centre, Institute of Labour and Social Research, State Commission on the Lithuanian Language

Нідерланди: Tilburg University – Babylon, Centre for Studies of the Multicultural Society, Fryske Akademy

Польща: Institute for Quality in Education

Португалія: ILTEC – Institute of Theoretical and Computational Linguistics, Instituto Camões

Румунія: Centre Education 2000+, EuroEd Foundation

Іспанія: Instituto Cervantes, Universidad Nebrija, Department of Culture, University of Barcelona

Швейцарія: University of Fribourg, Institute of Multilingualism

Україна: Institute of Social and Political Psychology

Велика Британія: The Languages Company, Welsh Language Board and CILT, National Centre for Languages – CILT.

Асоційований партнер

Рада Європи, Європейський Центр Сучасних мов

Ми також висловлюємо вдячність групі співробітників Британської Ради з таких країн за спільну роботу і підтримку:

Австрія: Мартін Гілберт
 Бельгія: Джулія Кофлер, Кірсі Суутарінен
 Боснія і Герцеговина: Самір Авдібегович, Аліса Мулаліч
 Болгарія: Цветанка Панова
 Данія: Дорте Фрііс, Брід Коннілі
 Естонія: Урсула Роосмаа
 Франція: Маріанна Гарсія, Саллі Гурман, Сандрін Мат'є
 Німеччина: Майкл Кросдейл
 Греція: Алікі Відалл
 Угорщина: Вікторія Вас і Агота Біро
 Італія: Стівен Беніанс, Сьюзен Константіні, Ізабелла Палон
 Литва: Вілма Бак'юте
 Нідерланди: Манон де Руйітер, Александра Парчінска,
 Канан Мараслігіл
 Польща: Алісія Гримек
 Португалія: Фатіма Діас
 Румунія: Руксандра Поповічі
 Іспанія: Ракель Фернандес-Монтес
 Іспанія (Каталонія): Ізабелла Петіт
 Швейцарія: Каролін Морріссей, Регула Ренгглі
 Україна: Ірина Сухініна, Олена Горшеньова
 Велика Британія: Тоні Джонс
 Велика Британія (Уельс): Саймон Форд

Зрештою, ми висловлюємо щирі вдячності мережі експертів, рецензентів, авторів опису кожної з країн та перекладачів, які поділилися своїми знаннями і досвідом в ході підготовки цієї публікації:

Австрія

Д-р Вальдемар Мартинюк, Рада Європи, ECML
 Д-р Мікаель Віммер, EDUCULT
 Анке Шад, EDUCULT

Бельгія

Ребекка Маркс, Danish Cultural Institute

Боснія і Герцеговина

Проф. Іво Комшич, University of Sarajevo, Faculty of Philosophy
 Проф. Жасмін Дзіндо, University of Sarajevo, Faculty of Philosophy

Болгарія

Д-р Георгій Жечев, Sofia University
 Галина Соколова, Sofia University

Данія

Сабін Кірхмайер-Андерсен, Danish Language Council

Естонія

Керсті Состар, National Examinations and Qualifications Centre

Франція

Члени Наглядової Ради з Франції:

Проф. Луї-Жан Кальве, University of Provence
 Проф. Крістос Кларіс, European Observatory for Plurilingualism
 Валері Драк, Ministry of Foreign Affairs
 Клер Екстреміана, General delegation to the French language and languages of France
 Проф. Хосе Карлос Херперас, European Observatory for Plurilingualism
 Мішель Лефранс, Ministry of Education
 Франсуа Моннантей, Ministry of Education
 Ксав'єр Норт, General delegation to the French language and languages of France
 Крістіан Трембле, European Observatory for Plurilingualism
 Проф. Клод Трюшо, University of Strasbourg

Німеччина

Д-р Джоана Дуарте, University of Hamburg, LIMA
 Проф. Інґрід Годолін, University of Hamburg, LIMA
 Д-р Патрик Громмес, University of Hamburg, LIMA
 Емел Йожшеп, University of Hamburg, LIMA
 Барбара Бауман, Goethe Institut
 Уве Мор, Goethe Institut

Греція

Нікос Закаріс, South East European Research Centre
Д-р Зої Таціока, South East European Research Centre
Бессі Міцікопулу, University of Athens
Д-р Сара Ханнам, University of Sheffield

Угорщина

Д-р Шила Барта, Hungarian Academy of Sciences, Research Centre for Multilingualism
Д-р Ноємі Негі, Hungarian Academy of Sciences, Research Centre for Multilingualism

Італія

Проф. Моніка Барні, Università per Stranieri di Siena
Сільвія Мінарді, Iend – lingua e nuova didattica

Литва

Проф. Богуславас Гружевскіс, Lithuanian Social Research Centre
Д-р Юлія Москвіна, Lithuanian Social Research Centre
Д-р Ірена Сметонійене, State Commission on the Lithuanian Language

Нідерланди

Д-р Кор ван дер Мейер, Fryske Akademy
Д-р Саскія Бенедіктус, Fryske Akademy

Польща

Д-р Павел Пожиток, Institute for Quality in Education
Д-р Ліліана Щука-Дорна, Institute for Quality in Education

Португалія

Проф. Лахлан Маккензі, ILTEC – Institute of Theoretical and Computational Linguistics
Фабіола Сантос, ILTEC – Institute of Theoretical and Computational Linguistics
Ліс Гонсалвеш, ILTEC – Institute of Theoretical and Computational Linguistics
Нуно Карвальо, I ILTEC – Institute of Theoretical and Computational Linguistics
Проф. Марія Хелена Матеус, ILTEC – Institute of Theoretical and Computational Linguistics
Крістіна Фаустіно, Instituto Camões
Проф. Маріо Філіпе, Instituto Camões

Румунія

Д-р Анка Неделку, Centre Education 2000+
Моніка Дворскі, Centre Education 2000+
Александру Сернат, Centre Education 2000+
Стефан Колібаба, EuroEd Foundation
Проф. Анка Колібаба, EuroEd Foundation
Д-р Салін Рус, Intercultural Institute Timisoara

Іспанія

Проф. Марта Геніс, Universidad Nebrija
Іван Ігартуа, Department of Culture of the Basque Government
Проф. Ксав'є Віла, University of Barcelona

Швейцарія

Проф. Рафаель Бертеле, University Of Fribourg, Institute of Multilingualism
Проф. Бернард Ліндт, University Of Fribourg, Institute of Multilingualism
Сюзан Обермайер, University Of Fribourg, Institute of Multilingualism

Україна

Любовь Найдьонова, Інститут соціальної і політичної психології
Ярослав Пилинський, Київський офіс Інституту Кеннана

Велика Британія

Філіп Хардінг-Еш, Languages Company
Тереза Тінслі, Alcantara Communications
Нік Бірн, Language Centre at The London School of Economics and Political Science
Хайвел Джонс, Welsh Language Commissioner
Мейріон Пріс Джонс, Welsh Language Board

Раніше також:

Катрін Борд, CILT National Centre for Languages
Йуплінг Хан, CILT National Centre for Languages

ВСТУП

Мартін Хоуп,
Директор проекту «Багатомовна Європа»

Британська Рада як міжнародна організація Великої Британії, що сприяє розвитку культурних зв'язків, прагне до встановлення довгострокових відносин і довіри між людьми Великої Британії та інших країн. Проект Багатомовна Європа (БМЕ), який ми реалізуємо разом із мережею відданих європейських партнерів, є серцевиною нашої місії із встановлення культурних зв'язків. За допомогою проекту БМЕ ми маємо на меті налагодити більш тісну співпрацю між політиками і практиками Європи щодо розвитку успішної політики і практики багатомовності. Йдеться про політику, що забезпечить сприяння і заохочення вивчення мов і здійснення культурного обміну у системах шкільної, університетської освіти й у суспільстві в цілому. Ми вважаємо за потрібне, щоб європейці різного віку набували більш широкого міжнародного світогляду, а Європа в цілому успішно позиціонувала себе у співпраці з новими економічними державами світу в 21 столітті.

З моменту свого заснування у 1934 році Британська Рада заохочувала тих, хто вивчає англійську мову в усьому світі, до більш ефективного спілкування з людьми з інших країн і підвищення їхніх перспектив щодо працевлаштування за допомогою організації мовних курсів безпосередньо в навчальній аудиторії, а останнім часом шляхом навчальних курсів у мережі Інтернет. Ми також співпрацюємо з міністерствами і регіональними органами управління освітою у справі підтримки викладачів англійської мови в їхньому професійному розвитку. Не дуже відомою сферою нашої діяльності є потужна підтримка, яку ми надаємо для вдосконалення вивчення іноземних мов у Великій Британії за допомогою розробки підручників з іноземних мов для шкіл Великої Британії і завдяки сприянню шкільному партнерству між викладачами і учнями з інших країн. У 2011/2012 роках ми приймаємо у Великій Британії більше 2500 викладачів мов із країн, де розмовляють французькою, німецькою та іспанською, а також з Італії, Китаю, Оману і Росії. Ці викладачі надають підтримку нашим вчителям іноземних мов у початкових і середніх школах, а також допомагають збагатити культурологічне наповнення занять у Великій Британії.

Для нас як для організації проект БМЕ є частиною наших зобов'язань щодо підтримки міжкультурного діалогу й різноманітності в Європі. Йдеться про різноманітність, що проявляється у великому розмаїтті й багатстві мов, які ми спостерігаємо навколо нас, незалежно від місця нашого проживання. Цією публікацією ми відзначаємо закінчення першого етапу проекту. В ній ми представляємо результати передпроектного базового дослідження, метою якого був аналіз стану сучасної мовної політики і практики в наших країнах-партнерах і виявлення того, наскільки вони є «багатими на мови». У межах нашого дослідження ми честолюбно прагнули дослідити різні типи мов: іноземні мови, регіональні мови або мови меншин, мови іммігрантів і державні мови. В останньому випадку ми, зокрема, розглядали, яким чином наші інституції підтримують вивчення державної мови новоприбулими, що є важливим як з точки зору освітньої галузі, так і для працевлаштування. У центрі уваги нашого дослідження, звичайно, була освітня галузь, оскільки саме у цій галузі, як правило, мови викладаються і вивчаються. Проте ми також були зацікавлені у тому,

щоб вийти за межі освітньої галузі та проаналізувати мовну політику і практику в засобах масової інформації, на державній службі й у громадських місцях, а також у сфері бізнесу. Ми переконані, що багатомовне середовище поза межами школи є такою ж важливою передумовою для усвідомлення цінності й розуміння інших мов і культур, як і формальне офіційне навчання. Успішна мовна політика може зробити міста більш гостинними і для відвідувачів, і для громадян. Успішна мовна політика у сфері бізнесу може надати компаніям конкурентну перевагу. Розмаїття мов на ТБ і радіо створюватиме більшу терпимість і відкритість у будь-якому суспільстві.

Основними цілями проекту Багатомовна Європа, що співфінансується Європейською Комісією, є такі:

- сприяти обміну успішним досвідом для забезпечення міжкультурного діалогу та соціальної інтеграції за допомогою мовної освіти;
- активізувати європейське співробітництво в галузі розроблення мовної політики і практики в декількох освітніх секторах, а також у суспільстві в цілому;
- підвищити поінформованість щодо рекомендацій Євросоюзу (EU) та Ради Європи (Council of Europe) з питань сприяння вивченню іноземних мов та мовного розмаїття в Європі.

Перший етап дослідження, представлений у цій книзі, пропонує платформу для створення мереж і партнерських зв'язків серед політиків і практиків, що займаються мовним питанням у Європі. Ми прагнемо до створення мережі з 1200 людей, що представляють дошкільну галузь, офіційний освітній сектор, університети і коледжі, світ бізнесу, державні служби в містах, засоби масової інформації і об'єднання іммігрантів. Ми переконані, що лише за умов, що всі ці групи співпрацюватимуть разом, ми зможемо створити дійсно багатомовне суспільство, в яких ми усвідомимо важливість мов для єдності й благополуччя наших громад і суспільств, а також для нашого процвітання.

Звичайно, незважаючи на те, що, як і раніше, результати наших досліджень, так само як і методика, якою ми послуговувались для визначення мовної політики і практики в Європі, потребують удосконалення, ми наразі намагаємось представити їх для подальших консультацій, а також поділитися ними з усіма зацікавленими сторонами з метою стимулювання діалогу та дискусій. Загальноєвропейські результати будуть доступні в опублікованому варіанті на 23 мовах наприкінці 2012 року.

Зроблена дотепер робота була б неможливою без нашого консорціуму партнерів і дослідників, яким я хотів би висловити свою вдячність за їхню відданість і терпіння. Команда, до складу якої увійшли Гуус Екстра, Кутлай Йагмур і Марліс Свінкелс, за підтримки Карін Беркхаут з Вавилону, Центру з дослідження багатомовного суспільства Університету Тілбурга (Babylon, Centre for Studies of the Multicultural Society at Tilburg University), заслуговує особливої похвали за завершення велетенського завдання проектування дослідження, збору всіх отриманих даних, а також представлення всіх результатів у цій публікації.

Я висловлюю сподівання, що ці первинні результати виявляться для вас стимулом і зроблять свій внесок в обговорення питання корисності мови у вашій країні. Ми, дійсно, маємо багатомовну Європу. А виклик, з яким ми стикаємося, полягає в тому, щоб скористатися цим найкращим чином на користь усім.

Рада Європи (РЄ)

Проект Багатомовна Європа вирішив спиратися на результати довготривалих традицій і значної роботи Ради Європи в галузі мовної політики в сорока семи державах-членах РЄ. Рада Європи прийняла запрошення від керівників проекту, Британської Ради в партнерстві з EUNIC працювати разом над розробкою і пілотним етапом проекту, зокрема, у питанні використання інструментів політики.

Задля обміну знаннями і досвідом, що ґрунтуються на спільних цінностях і повазі до різноманітності контекстів, Рада Європи забезпечує проведення загальноєвропейського форуму. З огляду на це, вона підтримує спільні цілі цього проекту: обмін позитивним доробком у справі сприяння міжкультурному діалогові та соціальній інтеграції, розвиток європейської співпраці задля розвитку мовної політики і практики, а також підвищення обізнаності щодо європейських цінностей та керівних принципів. Метою Ради Європи, з огляду на результати проекту БМЄ, був розгляд того, яким чином може бути підсилений вплив її політичних інструментів і дій на розвиток мовного розмаїття та багатомовності і міжкультурної освіти.

Рада Європи хотіла б висловити свою вдячність авторам і керівникам проекту за їхню працю і усвідомлює той значний виклик, з яким стикався проект у спробі відобразити надзвичайно складну конструкцію та її реалізацію в більш ніж двадцяти різних контекстах. Очікується, що консультації з цього проекту забезпечуватимуть необхідний зворотній зв'язок для наступної стадії проекту.

Незважаючи на те, що Рада Європи запропонувала загальні рекомендації стосовно політики і відповідних дій, вона не може взяти на себе відповідальність за зміст цієї доповіді або пов'язані з нею документи, представлені в друкованому чи електронному вигляді; відповідальними за них є виключно автори публікації.

Для отримання повної та актуальної інформації про конвенції, рекомендації, інструменти, а також міжурядове співробітництво читачі можуть звернутися до веб-сайту Ради Європи.

DG II – DIRECTORATE GENERAL OF DEMOCRACY
ДИРЕКТОРАТ З ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА І
УЧАСТІ – ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ

Підрозділ з мовної політики

www.coe.int/lang

Платформа ресурсів і посилань щодо багатомовної і міжкультурної освіти

Європейський центр сучасних мов

www.ecml

Основні результати і дискусійні питання

Незважаючи на виклики, породжені відмінностями у впровадженні політики і практики багатомовності/плюрилінгвізму в різних державних і регіональних контекстах, порівняльні дані, представлені в цьому дослідженні, є багатим джерелом для міжнародного огляду. Не акцентуючи наразі ступінь визнання багатомовності/плюрилінгвізму, зазначимо посилення уваги до політики багатомовності/плюрилінгвізму в усіх проаналізованих 24 країнах/регіонах, більшість із яких дотримуються рекомендацій ЄС і РЄ. З огляду як на порівняльні міжнародні результати, представлені в цій роботі, так і на контекстуальні деталі, надані нашими дослідниками в описах їхніх країн, висловлюємо сподівання, що політики, практики і спеціалісти, які працюють у відповідних галузях, зможуть визначити план дій, що згодом слугуватиме за підґрунтя для розвитку й обміну знаннями. Нижче ми підсумовуємо основні результати для кожної із проаналізованих галузей.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

- Законодавство щодо державної і Р/М мов існує майже в усіх країнах/регіонах, щодо іноземних мов – у 14 країнах/регіонах і з мов іммігрантів – лише у 6 країнах/регіонах.
- Офіційні документи з мовної політики щодо заохочення державних та іноземних мов є доступними майже в усіх країнах/регіонах, Р/М мов – у 18 країнах/регіонах, а з мов іммігрантів – лише в 4 країнах/регіонах.
- Європейську хартію регіональних мов або мов меншин було ратифіковано парламентами 11 з 18 проаналізованих країн і підписано урядом Італії, і не було ні ратифіковано, ні підписано в Болгарії, Естонії, Греції, Литві і Португалії.
- Як з'ясувалося, найбільша кількість Р/М мов офіційно пропонується в системі освіти в країнах Південно-Східної і Центральної Європи. У Західній Європі явним винятком із цього загального правила є Італія і Франція, оскільки вони пропонують широку розмаїтість мов. Концепції «регіональні мови» та «мови меншин» не визначені в Європейській хартії (ECRML), а мови іммігрантів не включені до неї. У країнах Західної Європи мови іммігрантів часто представлені більш помітно, ніж Р/М мови, проте вони менше визнані, захищені і/або заохочуються.
- Більшість країн/регіонів обізнані з механізмом збирання даних, які стосуються переважно трьох видів мов: державних, Р/М мов і мов іммігрантів. Лише 5 з 24 країн/регіонів узагалі не мають механізму збору даних. Ідеться про Австрію, Боснію і Герцеговину, Данію, Грецію та Нідерланди. Португалія збирає дані лише про державну мову.
- Основні запитання щодо мови, поставлені під час збирання даних, також різняться. Більше половини з проаналізованих країн ставили запитання щодо мови, якою користуються вдома, тоді як інші запитували про основну та/або рідну мову.

Мови в дошкільній освіті

- У численних документах ЄС і РЄ підкреслюється важливість раннього навчання мови. На дошкільному етапі 14 з 24 проаналізованих країн/регіонів надають додаткову підтримку у вивченні державної мови всім дітям за рахунок державного фінансування. Найбільше часу для цього виділяють Нідерланди та Україна.
- Упровадження іноземних мов на цьому етапі пропонується в 7 країнах/регіонах, а саме: Боснії і Герцоговині, Країні Басків, Болгарії, Каталонії, Естонії, Іспанії та Україні. Проте зазвичай навчання частково або повністю фінансується батьками/опікунами. Найчастіше пропонуються такі мови, як англійська, французька та німецька.
- Вивчення Р/М мов пропонується в 17 країнах/регіонах. Найчастіше воно фінансується державою/регіоном. У деяких країнах існують вимоги щодо розміру групи, що беруться до уваги під час формування класу. Найбільша розмаїтість мов, що пропонуються для вивчення, в Австрії, Угорщині, Італії, Румунії та Україні.
- Впровадження мов іммігрантів у систему дошкільної освіти досі не набуло значного поширення. Однак, незважаючи на труднощі із визначенням вчителів і навчальних матеріалів, 3 країни (Данія, Іспанія та Швейцарія) дійсно пропонують підтримку для дуже малих дітей у вивченні їхніх рідних мов і культур. У Данії всі витрати на такі програми покривають державні, регіональні та місцеві фонди. Водночас в Іспанії і Швейцарії витрати частково покриваються на основі двосторонніх угод із фондами.
- Єдиною країною, що пропонує раннє навчання усіх видів мов, є Іспанія.

Мови в початковій освіті

- Відповідно до норм ЄС і РЄ, усі молодші школярі Європи мають вивчати дві мови на додаток до державної мови (мов) країни їхнього проживання. У системі початкової освіти всі країни/регіони, за винятком Італії та України, надають додаткову підтримку новоприбулим у вивченні державної мови.
- Крім Уельсу, усі країни/регіони звітують про вивчення іноземної мови в початковій освіті. У Данії і Греції обов'язковими є дві іноземні мови, тоді як у 18 країнах/регіонах обов'язковою є одна іноземна мова. В Англії, Південній Ірландії і Шотландії вивчення іноземних мов факультативне.
- Іноземні мови вивчаються з першого класу початкової школи у 12 проаналізованих країнах, із середнього класу початкової школи – у 7 країнах і з останнього класу – у Нідерландах, Шотландії і Швейцарії.
- Як з'ясувалося, найчастіше викладаються англійська, французька та німецька. У багатьох випадках одна із цих мов є обов'язковим предметом для вивчення всіма учнями. Італійська, російська та іспанська є іншими мовами, що пропонуються або як обов'язкові, або як факультативні іноземні мови.

Підтримка навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (CLIL) набула значного поширення у вивченні іноземних мов лише в Іспанії. Водночас цей підхід, хоча і не систематично, використовується в 13 інших країнах.

- Сім країн повідомили про послідовне використання Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (CEFR), хоча за основу національних стандартів у більшості країн взято власні принципи та підходи.
- Окрім Данії та Естонії, Р/М мови пропонуються у 22 країнах/регіонах. Заняття з Р/М мов і заняття з інших дисциплін, що викладаються Р/М мовами, відкриті для відвідування всіма учнями, незалежно від їхньої мовної підготовки, у 20 країнах/регіонах. Водночас у Болгарії і Греції цільовою аудиторією є лише носії зазначених мов. Пропозиція мов у низці країн досить широка. Зокрема, Австрія, Болгарія, Угорщина, Італія, Литва, Румунія та Україна пропонують чотири і більше Р/М мов або як навчальний предмет, або, у більшості випадків, як мову, що використовується для навчання інших предметів. Дванадцять країн/регіонів повідомили про широку підтримку навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (CLIL), тоді як інші шість – про її часткове використання.
- Лише 5 країн доповідають про впровадження мов іммігрантів на початковому етапі навчання. Ідеться про: Австрію, Данію, Францію, Іспанію та Швейцарію (у кантоні Цюрих). У Франції і Швейцарії заняття з мов іммігрантів відкриті для відвідування всіма учнями, тоді як в Австрії, Данії і Іспанії вони резервовані лише за носіями мов іммігрантів. Іспанія та Швейцарія частково пропонують навчальні курси протягом шкільних годин, тоді як у решті країн вони проводяться в позаурочний час. Навчальні досягнення з мов іммігрантів не прив'язані до жодних державних, регіональних чи розроблених школою стандартів. Проте моніторинг розвитку мовних навичок проводиться в усіх країнах, за винятком Австрії. Навчальні курси з мов іммігрантів повністю фінансуються державою в Австрії і Данії, тоді як у Франції, Іспанії і Швейцарії вони в основному підтримуються країною походження.
- У системі початкової освіти кваліфіковані вчителі мов наймаються для належного викладання мов у таких країнах/регіонах: у 16 із 24 – для викладання державних мов, у 17 із 22 – для викладання Р/М мов, у 14 із 23 – для викладання іноземних мов і у 2 із 5 – для викладання мов іммігрантів. В Австрії, Англії, Франції, Італії, Нідерландах, Північній Ірландії, Шотландії і Швейцарії викладання іноземних мов здійснюється викладачами, що пройшли курс загальної підготовки. Загальну додипломну і післядипломну професійну підготовку отримують учителі в усіх країнах/регіонах, за винятком учителів мов іммігрантів.
- У галузі викладання іноземних мов очевидного розвитку потребує мобільність учителів: у 9 країнах/регіонах із 24 такої підтримки в цій сфері немає. Лише Каталонія доповіла про структуровану програму мобільності. Отже необхідно вживати заходи, щоб вчителі іноземних мов проводили більше часу в країні, мову якої викладають, для підвищення рівня лінгвістичних і культурних компетенцій.
- Низка країн/регіонів вживає активних заходів для збільшення кількості вчителів-мовників. Країна Басків, Данія, Естонія та Швейцарія намагаються поповнити ряди вчителів державної мови. Болгарія, Данія, Англія, Фрисландія, Угорщина, Литва й Україна додатково працевлаштовують учителів іноземних мов. Країна Басків, Боснія і Герцеговина, Данія, Північна Ірландія, Шотландія, Іспанія та Україна поповнюють ряди вчителів Р/М мов. Жодна з проаналізованих країн/регіонів не приділяє наразі увагу активному працевлаштуванню вчителів мов іммігрантів.

Мови в середній освіті

- Додаткова підтримка з державної мови забезпечується для новоприбулих напередодні або впродовж навчання у школі у 21 країнах/регіонах. У Данії, Італії та Україні такого забезпечення немає.
- Як і очікувалося, усі проаналізовані країни/регіони пропонують вивчення іноземних мов як на середньому, так і на старшому ступенях навчання. Проте було виявлено значні розбіжності в кількості обов'язкових іноземних мов, що пропонуються, у діапазоні мов, моніторингу мовних навичок, запровадженні підтримки навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов і ступені врахування Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти для оцінювання рівня навчальних досягнень.
- Лише такі країни, як Австрія, Естонія, Франція, Польща, Португалія та Румунія, мають дві обов'язкові іноземні мови як на середньому, так і на старшому етапах навчання.
- Підтвердилося, що цілі, які мають бути досягнуті в мовній освіті відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, набагато краще визначені в середніх, ніж у початкових школах країн-учасниць/регіонів-учасників. У тринадцяти із них чітко визначено рівень, який має бути досягнутий. Рівень В2 виявився найбільш загальноприйнятним рівнем володіння першою іноземною мовою, для другої іноземної таким є рівень В1.
- 19 країн/регіонів пропонують Р/М мови в системі середньої освіти. Країни, що не пропонують викладання Р/М мов: Данія, Англія, Естонія, Греція та Польща.
- 18 країн/регіонів перевіряють мовні навички за допомогою державних/регіональних чи розроблених школою тестів. Водночас лише Італія повідомляє, що не проводить такий моніторинг. Австрія та Уельс не визначають цілей щодо досягнень учнів, тоді як усі інші країни це роблять. Усі країни/регіони пропонують безкоштовну мовну освіту для всіх учнів.
- Лише у декількох країнах вивчення мов іммігрантів є систематично доступним (в 3 – у системі дошкільної освіти і в 5 – у системі початкової освіти), а в системі середньої освіти 8 країн/регіонів із 24 відповіли на це запитання позитивно. Зокрема, йдеться про Австрію, Данію, Англію, Естонію, Францію, Нідерланди, Шотландію, Швейцарію.
- Викладання мов іммігрантів фінансується державою в Австрії, Данії, Англії, Нідерландах і Шотландії. У Франції і Швейцарії фінансування здійснюється за рахунок країн походження учнів-іммігрантів, а в Естонії витрати сплачують батьки. Єдиними країнами, що пропонують викладання мов іммігрантів і в початковій, і в середній школах, є Австрія, Данія, Франція та Швейцарія.
- Найчастіше пропонуються такі іноземні мови, як англійська, німецька, французька, хоча інші європейські мови, наприклад іспанська й італійська, теж досить популярні. Деякі мови іммігрантів, а саме: арабська, хорватська, польська, російська, турецька, також пропонуються як факультативні іноземні мови, а у Франції і Нідерландах за арабською і турецькою мовами закріпився статус предмета, з якого складають іспит у середній школі. Російська мова широко пропонується у східноєвропейських країнах або як Р/М мова, або як іноземна мова.

- Як і в системі початкової освіти, практика навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (CLIL) набула значного поширення у викладанні Р/М мов, але набагато меншою мірою це стосується викладання іноземних мов. Лише Франція повідомляє про широке застосування зазначеної практики, а інші 14 країн повідомляють про таке застосування в окремих випадках.
- Учителі іноземних мов мають високий рівень кваліфікації, і лише в Естонії і Північній Ірландії іноземні мови викладають учителі із загальною підготовкою.
- У системі середньої освіти структурна підтримка мобільності вчителів є більшою, ніж у системі початкової освіти. Зокрема, Австрія і Каталонія повідомляють, що вчителі проводять семестр за кордоном, що є складовою їхньої додипломної і післядипломної підготовки. Інші 17 країн/регіонів заохочують і фінансово підтримують мобільність учителів, натомість в Естонії, Франції, Італії, Португалії і Румунії вчителям не надається можливість провести час у країні вивчуваної мови.
- Відповідно до рекомендацій ЄС і РЕ, у більшості країн учителі іноземних мов мають досягти певного рівня володіння іноземною мовою, що у 8 країнах вимірюється згідно зі шкалою Загальноєвропейських Рекомендацій (CEFR). Найчастіше від учителів вимагається рівень С1. Проте у Франції і Країні Басків прийнятним вважається рівень В2. У деяких країнах відчувається нестача вчителів-мовників, тому вживаються спеціальні заходи для поповнення рядів професіоналів відповідної кваліфікації і для заохочення людей до набуття професії вчителя. Найбільш активними країнами/регіонами у працевлаштуванні вчителів є Шотландія, Країна Басків, Англія, Румунія, Швейцарія. Усі вони вживають заходів щодо підвищення кількості вчителів у 3-х із 4-х мовних категорій.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

- Первинні дані були безпосередньо зібрані у 69 найбільших закладах (ПТО) у 67 містах-учасниках. Державна мова має досить високий рівень підтримки, а саме 30 із 69 проаналізованих закладів ПТО пропонують широкий діапазон програм підтримки з державної мови, починаючи від формування базових навичок і до більш високого рівня. 24 заклади пропонують обмежену кількість курсів, тоді як 15 не пропонують жодної підтримки.
 - 62 із 69 проаналізованих закладів пропонують іноземні мови. З них 15 повідомляють про викладання більше ніж чотирьох мов, 22 пропонують три-чотири мови і 25 - одну- дві мови. 41 заклад пропонує широкий діапазон навчальних програм, починаючи від формування базових навичок і до більш високого рівня. Водночас 18 пропонують лише програми з розвитку базових мовних навичок. 26 закладів узгоджують свої вимоги із Загальноєвропейськими Рекомендаціями.
 - 25 закладів пропонують Р/М мови, але лише 13 з них повністю покривають витрати. Країни/регіони, що пропонують навчальні курси з Р/М мов у всіх трьох опитаних закладах ПТО: Країна Басків, Каталонія, Угорщина, Північна Ірландія, Уельс. Мови іммігрантів пропонуються лише в чотирьох проаналізованих інституціях, по одній в Австрії, Англії, Італії і Уельсі.
 - Як і очікувалося, англійська, французька, німецька та Іспанська мови займають провідне місце серед іноземних мов. Водночас у деяких країнах російська пропонується як Р/М мова або ж як іноземна. Арабська також пропонується в низці закладів ПТО. Найбільша пропозиція щодо Р/М мов представлена в країнах/регіонах, де існує більше ніж одна офіційна мова.
- Первинні дані було також зібрано серед 65 державних університетів країн/регіонів. Як і слід було очікувати, усі цілковиті європейські університети в містах нашої вибірки пропонують державну мову як основну мову навчання, оскільки в більшості випадків вона є основною мовою студентів і офіційною державною мовою. Проте більшість опитаних закладів використовують й інші мови.
 - Міжнародна мобільність студентів і викладачів, бажання залучити до себе глобальне і різноманітне студентське співтовариство, безперечно, роблять англійську другою мовою в багатьох європейських університетах, до того ж і велику кількість підручників також написано англійською.
 - Відповідно до рекомендацій європейських установ, дуже багато університетів пропонують мовні курси для студентів-нефілологів. Пропозицій багато, зокрема 31 університет (майже половина) пропонує студентам вибір із більше ніж чотирьох мов. Лише 8 університетів, із числа вибраних нами, не пропонують студентам-нефілологам можливість вивчати інші мови. Фактичний розподіл зазначених мовних курсів виходив за межі нашого дослідження.
 - Майже всі університети докладають особливих зусиль, щоб залучити якомога більше іноземних студентів. Половина з них також повідомляє про намагання залучити студентів із числа іммігрантів.
 - Європейські університети фінансово підтримують студентську мобільність. Проте лише 10 серед опитаних університетів зробили програми мобільності обов'язковими для студентів-філологів.

Мови в засобах масової інформації

- Для аналізу мовної розмаїтості ми попросили наших дослідників записувати мови, що пропонуються протягом одного тижня на національному радіо і телебаченні відповідно до програми, надрукованої в газеті, що найкраще продається в досліджуваних містах. Більшість країн-учасниць/регіонів-учасників пропонують радіо- і телепрограми, що, окрім державної, транслюються іншими мовами. Каталонія забезпечує телемовлення великою кількістю іноземних, Р/М мов і мов іммігрантів. Угорщина та Італія забезпечують радіотрансляцію більше ніж десятьма мовами.
- Щодо дублювання й субтитрування результати досліджень проекту БМЕ є зівставними з більш ранніми дослідженнями, коли близько половини країн/регіонів широко використовували практику дубляжу, тоді як інша половина користувалася субтитрами. Країни/регіони, де дублюють як на ТБ, так і в кіно, – Австрія, Каталонія, Угорщина, Італія, Північна Ірландія, Польща, Іспанія та Швейцарія. Країни/ регіони, де користуються субтитруванням як на ТБ, так і в кіно: Боснія і Герцоговина, Данія, Англія, Естонія, Фрисландія, Греція, Португалія, Румунія, Шотландія, Швейцарія та Уельс. Решта країн віддає перевагу комбінованому підходу, відповідно до якого в певних засобах інформації програми супроводжуються субтитрами, а в інших – дублюються.
- Щодо мов у пресі дослідники відвідували газетні кіоски і залізничні вокзали та заносили до списку доступні газети різними мовами, щоб відобразити ситуацію у певному місці в певний час, відповідно до методології лінгвістичного ландшафту. Загалом найбільш поширеними є газети англійською мовою, слідом за ними йдуть газети німецькою, французькою, російською, італійською мовами. Багато газет видається також арабською і турецькою мовами.

- Досліджувалося також визнання мови жестів і висвітлення мовою жестів у найважливіших медіа-подіях. За винятком Країни Басків, Данії, Греції, Італії і Польщі, мови жестів офіційно визнані/підтримуються в усіх країнах. Глухі люди можуть завжди скористатися мовою жестів під час офіційного спілкування з представниками влади у половині опитаних країн/регіонів. Усе необхідне для субтитрування ЗМІ важливих подій завжди є в Естонії і практично завжди – ще в 9 країнах/регіонах. Проте дослідники повідомили, що такого оснащення немає в Італії, Польщі та Румунії.

Мови в державних службах і громадських місцях

- Було досліджено мовні стратегії і політику на рівні міста, а також кількість мов, якими пропонуються послуги в державних службах. На додаток представники міст доповіли про мови, що пропонуються в містах як в усних, так і в письмових засобах спілкування в роботі аварійно-рятувальних служб, для надання освітніх, медичних, соціальних, юридичних, транспортних, імміграційних, туристичних послуг і в театральних програмах.
- Загалом було проаналізовано 63 міста. В кожній країні були відібрані столиця, друге за величиною місто і місто, в якому розповсюджена регіональна мова. Відповідно до звітів дослідників, усі досліджувані міста забезпечують надання послуг 140 мовами, які не є державними.
- Приблизно одна третина проаналізованих міст мають активно впроваджену інституціоналізовану стратегію розвитку багатомовності, а половина з обстежених міст доповідає про значний обсяг надання послуг багатьма мовами. Лише десять міст серед 63 досліджених звітували про те, що вони не впроваджують багатомовні послуги. 23 міста мають розвинену практику включення знання мов до опису посадових інструкцій співробітників, а 18 міст широко впроваджують організацію мовної підготовки співробітників. Згідно з отриманими даними, мовна політика найбільш розвинена в п'яти містах: Барселоні, Кракові, Лондоні, Мілані й Відні.
- Найбільшою мірою мови впроваджуються в таких секторах, як туризм, імміграція, юридичні (усне спілкування) і транспортні (письмове спілкування) послуги. Медичні послуги також часто пропонуються певною кількістю мов. Найнижчим є рівень багатомовних послуг, що надаються в культурному секторі (театр), у політичних дебатах/у процесі прийняття рішень. Нижче, ніж можна було б очікувати, посідають місце освітні послуги, особливо якщо взяти до уваги велику кількість учнів (і їхніх батьків), що відвідують школи по всій Європі і при цьому не володіють вільно офіційною мовою країни, де вони набувають освіти.
- 17 міст пропонують зазначені вище послуги більше ніж чотирма мовами, тоді як 23 пропонують їх трьома-чотирма мовами. Міста, що пропонують найбільшу кількість усних послуг із спілкування найбільшою кількістю мов: Лондон, Абердин, Барселона, Белфаст, Глазго, Лугано, Мадрид, Мілан, Валенсія та Цюрих.
- Меншою є кількість міст, що позитивно відповіли на запитання про письмові послуги, а саме: лише 6 доповіли про послуги, що пропонуються більше ніж чотирма мовами, і 27 пропонують їх трьома-чотирма мовами. Це наводить на думку, що впровадженню документообігу багатьма мовами приділяється менше уваги, ніж усному перекладу і посередництву.

- Мовою, що, крім державної, найчастіше пропонується для усних і письмових послуг у всіх проаналізованих містах, є англійська. Далі за нею – німецька, російська, французька та іспанська мови. Китайська й арабська також виявляються поширеними в низці міст. Валлійська, каталонська і баскська мови широко використовуються на державній службі в зазначених регіонах. Результати щодо найбільш уживаних мов на державній службі збігаються значною мірою з результатами, отриманими щодо мов, що пропонуються для газет.
- Ми можемо припустити існування трьох цільових груп споживачів усних і письмових послуг у державних службах і в громадських місцях, а саме: а) подорожуючі, ділові люди і туристи, б) групи іммігрантів, в) ті, хто розмовляє або читає Р/М мовами.
- На більшості веб-сторінок міст основною мовою, поряд із державною, є англійська. Німецька і французька також є досить уживаними в нашій вибірці міст. Деякі менші за розміром міста в тому самому національному контексті мають більш багатомовні веб-сторінки, ніж міста-столиці. Наприклад, якщо Рим пропонує інформацію лише італійською та англійською, то промисловий Мілан разом з італійською надає інформацію вісьмома мовами. Аналогічне явище спостерігається в Польщі для Кракова на противагу Варшаві. У досліджених регіональних містах найбільш поширеною мовою веб-сторінок міст, поряд із державною, є англійська мова.

Мови в бізнесі

- Дослідження БМЄ розробило анкети для вивчення мовних стратегій компаній, з'ясування того, чи приділяється увага і чи надається підтримка мовній підготовці співробітників, а також для визначення ступеня багатомовності в самих компаніях і встановлення діапазону мов, що використовується в роботі з клієнтами і в рекламних матеріалах. Критерії дослідження поділяються на три основні категорії: загальні мовні стратегії компанії, внутрішні стратегії компанії і зовнішні стратегії компанії.
- Збирання даних проводилося серед визначеного переліку компаній, розташованих у містах усіх країн/регіонів. Загалом було досліджено 484 компанії. Було обрано чотири бізнес-сектори (банки, готелі, будівельні компанії і супермаркети). Незважаючи на відносно велику частку готелів порівняно з часткою інших секторів, що брали участь у дослідженні, баланс секторів можна вважати в цілому зваженим.
- Що стосується загальних мовних стратегій компанії, то чверть із них мають на місцях чітку мовну стратегію і більше половини звертають увагу на знання мов у процесі набору нового персоналу. Чверть компаній регулярно заохочують мобільність персоналу для вивчення мов і розвитку міжкультурної обізнаності. Проте 70% не ведуть облік мовних навичок персоналу і дуже мало хто з них користується перевагами програм ЄС з навчання мов.

- Про широке впровадження мовної підготовки з ділової англійської повідомляють 27% проаналізованих компаній. Водночас 14% пропонують підтримку з державної мови для носіїв мови, а 12% – підтримку з інших мов. Відносно невелика частка компаній має схеми винагород чи заохочення. Зокрема, 11% повідомляють, що такі схеми широко застосовуються для ділової англійської, і лише 5% – про застосування схожих схем для державної та інших мов. Помірною виявилася також кількість компаній, що налагоджують партнерство з освітнім сектором для розвитку мовних навичок свого персоналу, а саме: чверть робить це або регулярно, або інколи щодо англійської мови, 17% – щодо державної мови для носіїв мови, а 14% – для розвитку інших мов.
- У проаналізованих секторах трохи менше половини досліджуваних компаній, крім державної мови, для зовнішнього спілкування широко використовують каталонську, баскську і галісійську і державної мов користуються на своїх веб-сторінках іншими мовами.
- Французька, німецька, російська, італійська та іспанська виявилися найчастіше вживаними мовами в опитуваних компаніях, що відображає наявність сильного внутрішнього ринку в Європі. Висока частотність каталонської, баскської і галісійської свідчить про важливість цих мов у регіонах Іспанії. А висока частотність валлійської відображає значення, що надається валлійській в Уельсі. Китайська, японська, арабська і турецька мови цінуються і підтримуються деякими компаніями в Європі, хоча щодо них можна було б очікувати більш високого рівня поширеності.

Дискусійні питання

Порівняльні результати, представлені вище, висвітлюють ряд цікавих тенденцій у політиці та практиці багатомовності/плюрилінгвізму в європейському контексті. Якщо деякі країни/регіони мають високорозвинені політику і практику в певних сферах, то інші потребують їх подальшого розвитку, у відповідності з європейськими рекомендаціями задля створення багатомовних суспільств.

Серед усіх проаналізованих мовних галузей саме в системі початкової і середньої освіти докладається найбільше зусиль, спрямованих на утвердження багатомовності/плюрилінгвізму. Однак результати нашого дослідження БМЄ у сфері раннього навчання мови, у системі професійно-технічної та вищої освіти, в аудіовізуальних засобах масової інформації і пресі, в державних службах й у громадських місцях, а також у сфері бізнесу наводять на думку, що офіційно проголошені зобов'язання європейських країн/регіонів щодо підтримки багатомовності/плюрилінгвізму все ще потребують належних зусиль для перетворення їх на план дій і конкретні заходи на місцевому та інституціоналізованому рівнях.

З усього дослідженого діапазону мов найменш визнаними, захищеними і/чи впровадженими є мови іммігрантів, незважаючи на всі позитивні ініціативи на європейському рівні. Підвищена увага до мов, що не є державними, безперечно, дасть змогу європейським містам і підприємствам стати більш інтегрованими в контексті зростаючої мобільності і міграції в Європі.

Вважаємо, що представлені в цьому дослідженні результати виходять за межі нашого сьогоденного ступеню знання мовної політики і практики в Європі завдяки трьом особливостям: (I) велика кількість країн-учасниць та регіонів; (II) спектр обраної мовної розмаїтості з усього сузір'я мов Європи; (III) діапазон обраних мовних галузей у межах і поза межами освітньої галузі; (IV) публікація і розповсюдження результатів цього дослідження 23 мовами крім англійської. Масштаб і обсяги дослідження БМЄ, результатом якого стала величезна база даних щодо діапазону мовної політики і практики в межах і поза межами освітнього сектора, можна досягнути, якщо взяти до уваги 260 запитань, поставлених у 24 країнах/регіонах, що становить 6240 порохованих і проаналізованих значень (за винятком часткових даних по Фрисландії).

Як зазначається у вступі до Розділу 1 цього дослідження, призначення розроблених у межах проекту показників полягає у використанні їх як інструменту для підтримки країн та регіонів у процесі їхнього власного оцінювання та порівняння з документами ЄС та РЄ з питань багатомовності та плюрилінгвізму. Завдяки цьому процесу ми маємо на меті підвищити обізнаність європейських, державних і регіональних політиків як на суспільному, так і на політичному макрорівнях, а також спонукати представників ключових зацікавлених сторін із різних сфер діяльності, представників різноманітних мов і країн/регіонів до вжиття заходів. Ми будемо раді отримати пропозиції щодо подальшого розроблення показників та почути думки щодо наведених у цьому звіті результатів дослідження.

РОЗДІЛ 1

1. На шляху до європейських показників мовної політики і практики

Вступ

Ця публікація є частиною проекту «Багатомовна Європа» – БМЕ (*Language Rich Europe*), що фінансується Європейською Комісією в рамках програми «Навчання протягом усього життя» (*Lifelong Learning Programme*) за ініціативи Британської Ради – британської міжнародної організації, що сприяє розвитку освітніх можливостей та культурних зв'язків. Управління проектом здійснюється Британською Радою, а контроль – Керівною групою, до складу якої увійшли представники наших організацій-партнерів.

Вавилон, Центр з дослідження багатомовного суспільства в Університеті Тілбургу, очолює дослідницький компонент проекту, а саме: розробляє показники проекту на основі резолюцій, конвенцій і рекомендацій Європейського Союзу та Ради Європи щодо досвіду та оцінки мовної політики і практики в 24 країнах і регіонах, розробляє та керує опитуванням нашої партнерської мережі, обробляє та аналізує отримані дані, оприлюднює результати збору даних у різних країнах та регіонах. Наші партнери-дослідники з кожної країни доповнили вже отриману інформацію своїм аналізом одержаних даних, підкріплюючи його прикладами з власного досвіду та перспективними ініціативами. Основними цілями проекту БМЕ є:

- сприяти обмінові досвідом у забезпеченні міжкультурного діалогу та соціальної інтеграції за допомогою мовної освіти;
- активізувати європейське співробітництво в галузі розроблення мовної політики і практики в декількох освітніх секторах, а також у суспільстві в цілому;
- підвищити поінформованість щодо рекомендацій Євросоюзу та Ради Європи (ЄС та РЕ) з питань сприяння вивченню мов та мовного розмаїття в Європі.

Розроблені в рамках зазначеного проекту показники мають слугувати інструментом, що допоможе країнам та регіонам у процесі їхнього власного оцінювання та порівняння з документами ЄС і РЕ з питань багатомовності та плуринлінгвізму. Завдяки цьому ми маємо на меті збільшити обізнаність як на суспільному, так і на політичному макрорівнях серед європейських, національних і регіональних політиків, а також спонукати до дії представників ключових зацікавлених сторін із різних сфер діяльності, представників різноманітних мов і культур. Ми будемо раді пропозиціям щодо подальшого розроблення показників та відгукам про одержані нами дані. Ми сподіваємось, що представлені нами результати дослідження стимулюватимуть подальші відповідні тематичні дослідження та поглиблені пошуки в галузі розвитку плуринлінгвальної політики і досвіду на макрорівнях, що також спонукатиме до появи додаткових планів на майбутнє та нової інформації. Вважаємо, що завдяки трьом зазначеним нижче обставинам представлені результати виходять за межі нашого сучасного стану розуміння мовної політики і практики в Європі. Ідеться про:

- велику кількість країн-учасниць та регіонів – 24;
- спектр обраної мовної розмаїтості з усього сузір'я мов Європи – ми розглядаємо державні мови, іноземні, регіональні або мови меншин та мови іммігрантів. Що ж до державних мов, то звертається особлива увага на підтримку тих, хто є початківцем у їх вивченні;
- діапазон обраних мовних галузей, який не обмежується лише освітньою галуззю, а й охоплює сфери бізнесу, державних служб і громадських місць, а також засобів масової інформації;
- публікацію і розповсюдження результатів досліджень 23 мовами.

У розділі 1 цієї публікації буде: 1) окреслено роль європейських інституцій у сприянні плуринлінгвізму та плурилінгвізму, подано стислий опис документів, що слугують підґрунтям для проведення дослідження; 2) стисло окреслено формулу тримовності з точки зору прагнення до такої ситуації, коли б європейці володіли двома мовами на додаток до своєї рідної мови; 3) надано опис усього спектру мовної різноманітності, що аналізується в дослідженні; 4) описано мовні сфери, які аналізувались; 5) охарактеризовано процес збирання даних і підхід «три міста», а також 6) надано опис методології дослідження. Розділ 2 містить одержані європейські дані та порівняльний аналіз різних країн та регіонів. У розділі 3 представлено результати кожної країни/регіону з відповідними коментарями з боку наших країн-партнерів.

1.1 Європейські дійові особи у сприянні багатомовності та плуринлінгвізму

Мовна розмаїтість є ключовою властивістю європейської ідентичності, і тому обидві інституції ЄС – та, що базується в Брюсселі, і та, що базується в Страсбурзі, – активно сприяють мовній освіті та поширенню плуринлінгвізму/ плурилінгвізму. Основними агенціями з мовної освіти в цих двох інституціях є *Підрозділ з політики багатомовності (Unit for Multilingualism Policy)*, підпорядкований Генеральному директорату з освіти і культури Європейської комісії і *Відділ мовної політики (Language Policy Division)*, підпорядкований Директорату освіти Ради Європи. Результатом роботи цих двох агенцій є важливі рішення, хартії і конвенції, розроблені відповідними органами.

Пошукова сторінка щодо питань багатомовності на сайті <http://europa.eu/> містить ключові документи різними мовами, що впорядковані за п'ятьма рубриками: документи щодо політики ЄС, інформаційні брошури, звіти, дослідження та опитування. На сайті РЕ www.coe.int запропоновано публікації у сфері розроблення політики, інструментів і

стандартів щодо питань мов у шкільній освіті, мігрантів, звіти конференцій та інформацію про окремі дослідження.

РЄ розрізняє поняття багатомовності і плюрилінгвізму. Зокрема, багатомовність стосується розмаїтості мов, представлених у тому чи іншому географічному регіоні, тоді як плюрилінгвізм – переліку мов, якими користується певна особа, серед них і такі, що часто визначають як «рідна мова», або «перша мова», та будь-які інші мови або їхні різновиди. Одним словом, Європа є багатомовним суспільством, оскільки на її території існує багато мов. А в межах нашої спільноти існують як плюрилінгвальні громадяни, які володіють низкою мов, так і монолінгвальні громадяни, які володіють лише однією мовою. У межах проекту «Багатомовна Європа», користуючись англійською мовою для письмового оприлюднення, пропонуємо дотримуватися цього тлумачення. Хоча ми усвідомлюємо, що ці поняття не завжди легко можуть бути перекладені на інші 22 мови публікації проекту.

Євросоюз (ЄС)

У межах Євросоюзу за мовну політику відповідають окремі держави-члени. Інституції ЄС відіграють підтримувальну роль у цій сфері, що ґрунтується на «принципі субсидіарності». Їхня роль полягає у сприянні співробітництву між державами-членами та в забезпеченні європейського виміру в державних мовних політиках. Упродовж багатьох років питання багатомовності залишається в центрі уваги діяльності трьох органів-складових частин ЄС, як-от: Рада Європейського Союзу, Європейська Комісія (ЄК), Європейський Парламент.

Мовна політика ЄС спрямована на захист мовної розмаїтості та поширення знань про мови з огляду на культурну ідентичність та соціальну інтеграцію. Не в останню чергу це спричинено тим, що в багатомовному суспільстві громадяни перебувають у кращому становищі й можуть легше скористатися перевагами освітніх, професійних та економічних можливостей, створених в об'єднаній Європі. Політика багатомовності керується метою, визначеною Радою ЄС у Барселоні в 2002 році, щодо вдосконалення формування базових навичок, зокрема шляхом навчання принаймні двох іноземних мов із дуже раннього віку. До того ж у Барселоні було започатковано створення показника мовної компетенції.

У 2003 році ЄС взяв на себе зобов'язання провести 45 нових акцій для заохочення державних, регіональних та місцевих органів влади працювати в напрямі «суттєвої поступової зміни у сприянні вивченню мов та мовній розмаїтості». Перше в історії ЄК Комюніке щодо багатомовності, *Нова рамочна стратегія багатомовності (A New Framework Strategy for Multilingualism)*, було прийнято в листопаді 2005 року (див. таблицю 1), а пізніше було запропоновано план дій під назвою *Сприяння вивченню мов та мовній розмаїтості (Promoting Language Learning and Linguistic Diversity)*. Комюніке ЄК (2005 р.) визначило основні напрями щодо політики багатомовності ЄС:

- 1 забезпечення доступу всіх громадян до законодавства, процедур та інформації ЄС їхньою рідною мовою;
- 2 наголошення на важливій ролі мов та мультилінгвізму в сучасній європейській економіці, а також пошук подальших шляхів для розвитку цієї тенденції в майбутньому;
- 3 заохочення всіх громадян до вивчення й спілкування більше ніж однією мовою задля покращення взаєморозуміння та процесу спілкування.

Важливість питання багатомовності для ЄК було підкреслено на початку 2007 року рішенням призначити комісара Єврокомісії Леонарда Орбана вперше керувати портфелем проектів, незважаючи на те, що у зв'язку із призначенням Баррозу в 2009 році ці обов'язки відійшли до повноважень *Комісії з питань освіти, культури, багатомовності й молоді (Commissioner for Education, Culture, Multilingualism and Youth)*. Під керівництвом комісара Орбана у 2008 році було підготовлено *Комюніке Багатомовність: перевага для Європи і спільне зобов'язання (Multilingualism: an asset for Europe and a shared commitment)*, яке визначило мовну політику як перехресну тему, що впливає на всі інші політичні питання ЄС. Зазначений документ визначає необхідні кроки для того, щоб мовна розмаїтість перетворилася на передумову солідарності й процвітання. Дві головні цілі політики багатомовності було визначено так:

- підвищення обізнаності щодо цінності й можливості мовної розмаїтості в ЄС та сприяння усуненню бар'єрів у міжкультурному діалозі;
- надання всім громадянам реальної можливості навчитися спілкування двома мовами на додаток до їхньої рідної мови.

Країнам-членам було запропоновано запроваджувати більш широкий спектр мов у систему освіти, починаючи з раннього віку і включаючи освіту для дорослих, а також було рекомендовано здійснити оцінку і розвивати в майбутньому мовні навички, набуті поза межами офіційної системи освіти. Більше того, ЄК наголосила на своїй рішучості засобами відповідних програм ЄС та ініціатив наблизити ідеї багатомовності до громадян.

Комюніке ЄК від 2008 року, *EC Communication (2008)*, дістало позитивну оцінку та було схвалено у резолюціях як Ради ЄС (2008), так і Європейського Парламенту, які наголосили на необхідності навчання протягом усього життя, конкурентоспроможності, мобільності й можливості працевлаштування. У 2011 році ЄК прозвітувала про свої досягнення, починаючи з 2008 року, і підготувала повний перелік дій ЄС у цій царині. Було також запропоновано *Стратегічну рамку європейського співробітництва в галузі освіти та навчання (Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training (ET 2020))*, в якій було визначено пріоритет мовної освіти, де спілкування іноземною мовою є однією із восьми ключових компетенцій, необхідних для покращення якості та ефективності освіти й навчання. До переліку ключових навичок також увійшли спілкування рідною мовою, медіація, або посередництво, і міжкультурне розуміння.

Звіт підкреслює вирішальне значення мовних навичок для ініціативи *Актуальні завдання у формуванні нових навичок та створенні нових робочих місць (Agenda for new skills and jobs)*, оскільки вони збільшують можливість щодо працевлаштування. Вони також є необхідною передумовою для мобільності, а відтак для успішної реалізації нової флагманської ініціативи *Мобільна молодь (Youth on the Move)*. У більш широкому контексті потенціал мовних навичок полягає у їхній спроможності стимулювати та полегшувати впровадження в життя права громадян ЄС на вільне пересування та проживання на території країн-членів. Ідеться також про заохочення громадян до реалізації їхнього права на пересування між країнами як невід'ємної складової більш широкого спектру прав, наданих громадянам відповідно до законодавства ЄС. Основною програмою з підтримки багатомовності, що фінансується ЄК у 2007-2013 роках, є *Програма навчання*

протягом усього життя (LLP), що збирає під своєю егідою різноманітні європейські освітні та професійні освітні ініціативи і на 7-річний період має бюджет приблизно в 7 млрд. євро. Програма LLP є спадкоємицею програми Socrates, що була реалізована протягом 1994- 2006 років і, відповідно, у своєму складі мала чотири підпрограми. Кожна з них була спрямована на конкретний сектор освіти: програма *Comenius* охоплювала школи, програма *Erasmus* – вищі навчальні заклади, програма *Leonardo da Vinci* – професійну освіту і навчання, а програма *Grundtvig* – освіту для дорослих. Наскрізна програма, що доповнювала ці чотири підпрограми, включала так звану сферу мовної діяльності і мала назву *Ключова діяльність (Key Activity)*. Зрештою програма *Jean Monnet* була покликана сприяти викладанню, осмисленню та обговоренню європейських інтеграційних процесів у вищих навчальних закладах на світовому рівні.

Однією з конкретних цілей програми LLP є сприяння мовній освіті та мовній розмаїтості. Пропозиції щодо мовних проектів, мереж та інших видів діяльності, орієнтованих на мовну галузь, можуть бути подані до різних складових Програми, що співфінансуються з європейських фондів. Відповідно до Програми всі мови – офіційні, державні, регіональні, мови нацменшин і мови іммігрантів – мають право брати участь у Програмі. Програма Багатомовна Європа співфінансується в межах програми KA 2 (Networks) Programme.

Таблиця 1. Перелік документів ЄС і РЄ, що були використані для розроблення анкети БМЄ

Документи Європейського Союзу	Документи Ради Європи
<p>Резолюції Ради, висновки</p> <ul style="list-style-type: none"> — Рішення Європейського Парламенту і Ради про Європейський рік мов у 2001 р. (2000 р.) — Підсумки головування Барселонської Європейської Ради (2002 р.) — Висновки щодо багатомовності (травень 2008 р.) — Резолюція про європейську стратегію багатомовності (листопад 2008 р.) — Висновки про стратегічні рамки європейського співробітництва в галузі освіти та навчання – ET 2020 (2009 р.) — Висновки про мовні навички задля підвищення мобільності (2011 р.) 	<p>Конвенції</p> <ul style="list-style-type: none"> — Європейська культурна конвенція (1954 р.) — Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (1992 р.) — Рамкова конвенція про захист національних меншин (1995 р.) — Європейська соціальна хартія (1996 р.)
<p>Резолюції Європейського Парламенту</p> <ul style="list-style-type: none"> — Резолюція про сприяння вивченню іноземних мов та мовної розмаїтості (2001 р.) — Резолюція про європейські регіональні мови і мови, що рідко використовуються (2003 р.) — Резолюція про багатомовність: перевага для Європи і спільне зобов'язання (2009 р.) 	<p>Рекомендації Комітету Міністрів</p> <ul style="list-style-type: none"> — Рекомендація № R (82) 18 про сучасні мови (1982 р.) — Рекомендація № R (98) 6 про сучасні мови (1998 р.) — Рекомендація CM/Rec (2008 р.) 7 про використання Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, а також про підтримку плюрилінгвізму
<p>Комюніке Єврокомісії</p> <ul style="list-style-type: none"> — Комюніке 2005 р.: Нова рамочна стратегія багатомовності — Комюніке 2008 р.: Багатомовність: перевага для Європи і спільне зобов'язання — Зелена книга 2008 р.: Міграція і мобільність: Виклики і можливості для освітніх систем ЄС 	<p>Рекомендації Парламентської Асамблеї</p> <ul style="list-style-type: none"> — Рекомендація 1383 (1998 р.) про мовну диверсифікацію — Рекомендація 1539 (2001 р.) про Європейський рік мов 2001 — Рекомендація 1598 (2003 р.) про захист мови жестів серед держав-учасниць Ради Європи — Рекомендація 1740 (2006 р.) про місце рідної мови у шкільній освіті
<p>Зовнішні звіти</p> <ul style="list-style-type: none"> — Заключний звіт Експертної групи з багатомовності (2007 р.) — Мови і бізнес: багатомовні компанії є більш ефективними; Бізнес-форум з питань багатомовності (2008 р.) 	<p>Зовнішні звіти</p> <ul style="list-style-type: none"> — Від мовної розмаїтості до плюрилінгвальної освіти: Порадник з розроблення мовної освітньої політики у Європі (Бікко і Байрам, 2007 р.) (<i>Beacco and Byram, 2007</i>) — Порадник з розроблення і впровадження програм плюрилінгвальної і міжкультурної освіти (Бікко та ін., 2010 р.) (<i>Beacco et al., 2010</i>) <p>Інструменти для викладання і навчання</p> <ul style="list-style-type: none"> — Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання – CEFR (2001 р.) — Європейське мовне портфоліо (2001 р.) — Рекомендації з плюралістичних підходів до мов і культур (2012 р.) — Європейське портфоліо для вчителя мови (2007 р.)

1.2 Тримовна формула і плюрилінгвізм

Ідею багатомовності з позиції тримовності захищав не лише ЄС. ЮНЕСКО прийняло термін «багатомовна освіта» у 1999 році (*Резолюція Загальної конференції 12*), маючи на увазі використання в освітніх цілях принаймні трьох мов, а саме: рідної мови, регіональної або державної мови та мови міжнародного спілкування. Ще в 1950-ті роки уряд Індії запропонував план багатомовної освітньої політики, який передбачав користування поясненнями до завдань рідною мовою, регіональною або державною мовами, мовою хінді як такою, що використовується для загального спілкування, і однією з класичних мов – санскритом, пали, арабською або перською. Після перегляду в 1961 році пропозиція дістала назву «формула трьох мов» (ФТМ), що передбачала використання регіональних мов для постановки завдань. Зокрема, пояснення мовою хінді в регіонах, де вона не була вживаною, або будь-якою іншою мовою Індії в регіонах, де розмовляють мовою хінді, і також пояснення англійською мовою або будь-якою іншою європейською мовою.

У так званій «Білій книзі» Європейська Комісія (ЄК) зробила вибір на користь тримовності для всіх громадян Європи як політичної мети. Окрім «рідної мови», кожен громадянин має вивчити принаймні дві «мови громад». Після визначення цієї політичної мети у 2002 році відбулося прийняття Радою ЄС резолюції у Барселоні. У той період концепція «рідна мова» використовувалась у значенні однієї з офіційних мов держав-учасниць. А той факт, що для багатьох мешканців Європи поняття «рідна мова» і «офіційна державна мова» не були ідентичними (Extra and Gorter 2008: 44), залишився поза увагою. Водночас поняття «мови громад» використовувалося щодо офіційних мов двох інших держав-учасниць ЄС. У більш пізніх документах згадувалась одна іноземна мова з високим міжнародним авторитетом (англійська мова свідомо не згадувалась) і одна із так званих сусідніх мов. Ця остання концепція скоріше стосувалась сусідніх країн, аніж реальних найближчих сусідів. Останнім часом розуміння ЄК цього питання змінилося, і у своєму Комюніке ЄК (2008 р.) говорить про «цінування усіх мов»:

У сучасному контексті підвищення мобільності та міграції оволодіння державною мовою/мовами є фундаментальним чинником успішної інтеграції та успішної діяльності в суспільстві. Внаслідок цього не-носії мови мають включити одну з мов приймаючої країни до своєї комбінації «один-плюс-два».

До того ж і в нашому суспільстві існують невикористані мовні ресурси: різні рідні мови та мови, якими спілкуються вдома та у місцевих громадах. Усі вони мають бути більш високо оцінені. Наприклад, діти з різними рідними мовами – чи з країн ЄС, чи з третіх країн – потребують викладання мови навчання як другої мови, а з іншого боку, вони можуть мотивувати своїх однокласників до вивчення інших мов і відкриття нових культур.

З метою забезпечення більш тісних зв'язків між громадами Консультативна група Єврокомісії під назвою «Група інтелектуалів за міжкультурний діалог» (2008) розробила концепцію «мови особистого вибору» (personal adoptive language), що потребує подальшого розгляду.

Держав-учасниць закликають до «забезпечення реальних можливостей для оволодіння державною мовою/мовами і двома іншими мовами» (Комюніке ЄК 2008: 12).

Хоча Рада Європи не визначає точну кількість мов для вивчення, саме вона була першопрохідцем у заохоченні до вивчення мов і у формуванні плюрилінгвізму з раннього віку, водночас постійно наголошуючи на необхідності шанувати всі мови. Вона також визначила цікаві перспективи, висунувши ідею про змінні й часткові навички.

На підставі Резолюції 1969 р. про підсилення сучасної програми викладання мов для Європи і Рекомендації 814 (1977), РРЄ розробила у 1982 році Рекомендацію 82 (18). Вона закликає всі держави-учасниці, наскільки це можливо, забезпечити всім представникам їхнього населення доступ до ефективних засобів вивчення мов інших держав-учасниць (або інших громад у межах їхніх країн), а також заохочувати до викладання, крім державної мови, щонайменше однієї європейської мови, або мови, що функціонує у відповідній області, дітям від десяти років або з віку, коли вони починають відвідувати середню школу. Рекомендація також заклкала держави створити умови для вивчення «максимально можливого широкого спектру мов». У цих рекомендаціях РЄ також бере до уваги потреби в робітниках-мігрантах і закликає створити для них умови, необхідні для того, щоб:

набути достатньої кількості знань про громаду, що їх приймає, аби бути спроможними грати активну роль у виробничій, політичній і соціальній сферах життя цієї громади, а також щоб допомогти дітям мігрантів отримати гідну освіту і підготувати їх до переходу від навчання до працевлаштування, щоб вдосконалювати свою рідну мову і як інструмент освіти, і як інструмент культури, а також для підтримки і поліпшення їхніх зв'язків із рідною культурою.

У наступних ключових рекомендаціях Комітету міністрів 98(6) РЄ заклкала європейців досягти ступеня комунікативних здібностей у низці мов. Вона попросила держави-члени зробити це шляхом диверсифікації мов, що пропонуються, а також ставити цілі, що відповідають кожній мові. Йдеться, серед іншого, про модульні курси та курси, що мають на меті розвиток часткових навичок.

Одна з останніх рекомендацій Ради Європи – CM/REC (2008 р.) 7E – рекомендація країнам-членам щодо використання Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти сприяння плюрилінгвізму.

Докладний огляд та аналіз політики ЄС у сфері багатомовності було зроблено Каллен та ін. у 2008 році (*Cullen et al., 2008*). Огляд доводить, що все ще існує значне небажання або опір щодо додаткового вивчення мов – крім вивчення англійської мови. Лише кожний п'ятий європеєць активно вивчає додаткову мову, а мовні навички розподілені нерівномірно як географічно, так і в культурному вимірі. Більша частина видів діяльності, спрямованих на заохочення багатомовності, відбувається у сфері офіційної освіти, зокрема в галузі середньої освіти. Щодо політичного контексту сприяння багатомовності в ЄС, Каллен та ін. роблять такий висновок:

■ багатомовність та мовна розмаїтість іноді вступають у конфлікт із політичними програмами. Політика вивчення мов, як правило, підпадала під вплив «найважчих» пріоритетів, як-от: економічна конкуренція і мобільність ринку праці. Тоді як мовна розмаїтість перебувала під впливом «більш м'яких» питань, наприклад питань залучення до соціуму або прав людини. З точки зору конкретних дій політика багатомовності мала більший пріоритет порівняно з питанням мовної розмаїтості;

■ дії Європейського Парламенту відображають послідовні й наполегливі зусилля щодо забезпечення захисту мов меншин і підтримки мовної розмаїтості. З кінця 1970-х років Європейський Парламент випустив серію документів і резолюцій, які закликають до прийняття рішень задля заохочення використання мов меншин і перегляду всього законодавства співтовариства чи дискримінаційних практик щодо мов меншин, які досі існують. Проте проблема полягає в тому, що жодна з цих ініціатив не є обов'язковою для держав-учасниць.

Значний інтерес, на наш погляд, становить ставлення громадян ЄС до багатомовності/плюрилінгвізму

Одне з періодичних досліджень ЄК Європейський барометр 243 (2006) пропонує результати вивчення громадської думки щодо питань, пов'язаних із багатомовністю. Аналізується підтримка деяких із принципів, покладених в основу політики багатомовності Комісії разом із сприйняттям респондентами ситуації у відповідних країнах чи регіонах, а також підтримка ними політики багатомовності на державному рівні. Респондентам було надано п'ять тверджень, що ілюструють деякі з ключових принципів, покладених в основу політичних рішень, спрямованих на сприяння багатомовності в Європі. Усі твердження, проте із різним ступенем, дістали підтримку з боку більшості європейців, як це видно з таблиці 2.

Таблиця 2. Ставлення до багатомовності в Європі (Джерело: Спеціальний звіт Євробарометра 243: 53, Європейська Комісія 2006) (у %)

Твердження	Схильні погодитись	Схильні не погодитись	Не знають
1. Кожен в Європі має розмовляти додатково ще однією мовою	84	12	4
2. До всіх мов, якими розмовляють у ЄС, має бути рівне ставлення	72	21	7
3. Кожен у Євросоюзі має бути здатен розмовляти спільною мовою	70	25	5
4. Європейські органи мають ухвалити для громадян Європи одну мову спілкування	55	40	5
5. Кожен у Євросоюзі має бути здатен розмовляти додатково ще двома мовами	50	44	6

Результати дослідження свідчать, що тоді як переважна кількість громадян ЄС погоджується з ідеєю вивчення однієї додаткової мови, лише 50% вважають, що вивчення другої мови є реалістичним. Значної підтримки набуло твердження, що до всіх мов має бути рівне ставлення, а також поширеним є переконання, що ми всі маємо розмовляти однією спільною мовою. Стосовно питання, чи потрібно інституціям ЄС ухвалити одну мову для спілкування, думки розділилися.

Наш проект БМЕ надає цікаву інформацію щодо ступеня впровадження барселонського принципу в освітніх системах країн або регіонів, де проходило дослідження. Він також надає інформацію про ступінь цінування всіх мов – державної, іноземної, мови мігрантів, регіональних мов чи мов меншин як у шкільному оточенні, так і поза його межами.

1.3. Розмаїтість мов, що досліджуються в проекті

У межах проекту Багатомовна Європа нашою метою є відобразити багатство мов, представлених у європейському суспільстві, і те, якою мірою всі ці мови враховані в політиці і практиці багатомовності. Наше завдання полягало в тому, щоб відповідним чином розрізнити і класифікувати ці мови.

У своєму *Комюніке 2008 року (2008 Communication)* ЄК наголошує на тому, що «державні, регіональні мови, мови меншин та мігрантів», якими спілкуються в Європі, «додають нової грані нашому спільному підґрунтю», так само як і «іноземні мови», що стосується як європейських, так і неєвропейських мов загальносвітового користування. Важливість вивчення державної мови задля успішного функціонування в суспільстві і користь від отримання освіти широко визнані. Вивчення іноземних мов також є поширеним у Європі. Мови, що не перебувають у центрі уваги, – це регіональні мови/мови меншин і мови іммігрантів, але їх значення серед держав-учасниць було визнано і підтримано як РЕ, так і ЄК. Вони наголошують, що обидва види мов потребують підтримки, оскільки вони є засобом внутрішньогрупового зв'язку і частиною особистісної, культурної і соціальної ідентичності багатьох громадян ЄС.

У *Рекомендації 98 (6) РЕ* звернулася до держав-учасниць із проханням дотримуватися Європейської хартії регіональних мов або мов меншин і Рамкової конвенції про захист національних меншин та враховувати їхні положення, оскільки вони відображають бажані показники якості політики щодо регіональних мов або мов меншин чи культур. Вона також закликала дотримуватися принципу рівності всіх мов, а країнам «продовжувати запроваджувати двомовність у регіонах чи районах, що заселені іммігрантами, і підтримувати іммігрантів у вивченні мови спілкування того регіону, де вони мешкають». Експертна група, залучена до підготовки заключного звіту щодо питання багатомовності (2007 р.) (*High Level Group on Multilingualism Final Report (2007)*), також підкреслює необхідність використання потенціалу іммігрантів як джерела мовних знань і як гарну можливість для компаній отримати прибуток від культурних і мовних здібностей цих іммігрантів задля набуття доступу до країн їх походження.

Занадто часто мігрантів сприймають лише як джерело проблем: діти мігрантів відстають у школі, а дорослі мігранти мають лише мінімальний рівень володіння мовою країни, що їх приймає. При цьому часто той факт, що мігранти є цінним ресурсом, ігнорується. Вшановуючи мови мігрантів, що мешкають серед нас, ми можемо підсилити мотивацію мігрантів до вивчення мови країни, що їх приймає, і, напевно, до вивчення інших мов. Це надасть їм можливість стати компетентними посередниками (медіаторами) між різними культурами.

Дуже часто представники другої-третьої генерації мігрантів мають добре сформовані слухові навички сприйняття усної інформації мовою їхньої спадщини або мовою громади. Водночас вони не вміють читати чи писати цими мовами. Багато хто з них має високий рівень мотивації, аби стати грамотним у цих мовах. Школи, заклади вищої освіти й інституції освіти для дорослих мають зробити своєю справою забезпечення особливих освітніх можливостей для цих цільових груп. Це може стати надійною інвестицією, оскільки такі люди здатні брати активну участь у налагодженні міжкультурного діалогу та організації інтеграційних програм для новоприбулих іммігрантів.

Отже, у контексті проекту БМЕ ми будемо досліджувати і використовувати зазначені вище типи мов відповідно до таких тлумачень (див. також Глосарій у додатку):

- **державні мови:** офіційні мови держави-учасниці;
- **іноземні мови:** мови, що не вивчаються чи не використовуються вдома, проте вивчаються і викладаються у школі або, у більш широкому контексті, є мовами спілкування в неосвітніх секторах;
- **регіональні мови або мови меншин:** мови, що традиційно використовуються в межах певної території окремої держави громадянами цієї держави, які утворюють групу, чисельно меншу порівняно з рештою частиною населення цієї держави;
- **мови іммігрантів:** мови, якими розмовляють іммігранти чи їхні нащадки в країні проживання і які є усталеними в широкому колі (колишніх) країн походження.

Наведені вище відмінності у тлумаченнях між «регіональними мовами/мовами меншин» і «мовами іммігрантів» є широковживаними і зрозумілими в усій континентальній Європі. Водночас досить привабливе і поширене посилання на «мови громади», що характерно для Великої Британії, вживається щодо державних, регіональних мов і/або мов іммігрантів. Більше того, концепція мов «громади» (*community languages*) часто має стосунок до державних мов країн Європейського Союзу в документах ЄС і, у цьому сенсі, є майже «окупованою територією», принаймні на жаргоні ЄС. Останнім аргументом на користь вживання терміна «мови іммігрантів» є значне використання веб-сайту Етнолог: мови світу (*Ethnologue, Languages of the World*) – найбільш цінного і широковикористовуваного стандартного джерела міжнародної інформації з цієї теми.

Ми знаємо про дискусії, що точаться щодо назв різних типів мов, і забезпечимо більш детальний виклад цих дебатів у наших подальших публікаціях. Ми також усвідомлюємо існування певної кількості ускладнюючих факторів, що фактично унеможливають визначення чітких відмінностей між запропонованими типами мов. По-перше, усередині і між державами-учасницями ЄС численні регіональні мови/мови меншин і мови іммігрантів використовуються більшою частиною населення, ніж офіційна державна мова. Більше того, деякі з регіональних мов/мов меншин і мови іммігрантів однієї з країн ЄС можуть мати статус офіційної державної мови в іншій країні. Наприклад, німецька мова в Данії або російська мова в Україні. Треба також враховувати, що багато, якщо не сказати більшість, мов іммігрантів у європейських державах-учасницях походить із країн, розташованих поза межами Європи. Саме контекст питання імміграції, і зокрема визначення меншин (процес міноризациї), робить запропоноване нами визначення неоднозначним. Проте ми не можемо запропонувати більш прозору альтернативу. На нашу думку, запропоноване визначення принаймні підвищить обізнаність і, урешті-решт, приведе до врахування підходу соціального включення в європейську концепцію мов меншин.

1.4 Мовні галузі, що розглядаються в дослідженні

У дослідженні БМЕ (LRE) розглядається вісім мовних галузей. З урахуванням ключової ролі вивчення мов у сфері освіти, чотири із зазначених галузей охоплюють основні етапи освіти, що фінансуються державою, починаючи від дошкільних закладів і закінчуючи університетами. На додаток розглядаються три мовні галузі, що виходять за межі освіти. Зрештою, ми також включили до дослідження метагалузь, що розглядає наявність державних/регіональних документів і баз даних із питань багатомовності. Загалом вісім галузей анкети відображено у 260 запитаннях, що розподілені за галузями відповідно до таблиці 3. Запитання з усіх галузей ґрунтуються на європейських документах, зазначених у Розділі 1.1.

Таблиця 3. Розподіл запитань за мовними галузями

№ пор.	Мовна галузь	Кількість запитань
1	Мови в дошкільній освіті	34
2	Мови в початковій освіті	58
3	Мови в середній освіті	60
4	Мови в професійно-технічній та вищій освіті	30
5	Мови в засобах масової інформації	14
6	Мови в державних службах і громадських місцях	31
7	Мови в бізнесі	18
	Метагалузь	
8	Офіційні документи і бази даних з використання мов	15
	Загальна кількість запитань	260

Перші три галузі дослідження присвячено освіті, яка забезпечується державою для учнів, що не досягли дорослого віку. Тлумачення кожної із цих галузей представлено в глосарії до частини 1 цієї публікації. Він включає також загально визнану відмінність між початковою і старшою середньою освітою, що стосується вікових відмінностей і/або відмінностей, пов'язаних із видом навчання. У кожній із цих галузей організація мовної освіти розглядається разом з кваліфікацією та рівнем підготовки вчителів для кожної із чотирьох різновидів мов. Таке ключове розділення на організацію мовної освіти і вчителів широко використовується в європейському контексті (див., наприклад, Еврідика 2008 (*Eurydice 2008*)). Відповіді в цих розділах базуються на публічно доступних даних, а також на офіційних джерелах.

Відповіді в галузях 4-7 базуються на даних, що були зібрані і надані з трьох міст у кожній країні або регіоні (див. докладніше Розділ 1.5). Галузь 4 досліджує мовну освіту в невеликій вибірці навчальних закладів професійно-технічної та вищої освіти (університетська освіта). Галузь 5 розглядає спектр мов, що пропонуються в аудіовізуальних засобах масової інформації і пресі. Галузь 6 зосереджує увагу на державній службі та громадських місцях з точки зору інституційних мовних стратегій, усних і письмових засобів комунікації. У центрі уваги галузі 7 – мови в бізнесі – мовні стратегії компаній, конкретні мовні практики в керуванні, заохочення до розвитку мовних компетенцій співробітників. У кожній країні було зібрано дані із 24 компаній.

Заклучна метагалузь (8) досліджує наявність на загальнодержавному і регіональному рівнях офіційних документів і баз даних з мовної розмаїтості в кожній із країн-учасниць або в регіонах-учасниках. Наявність таких документів може значною мірою сприяти усвідомленню ідеї багатомовності в зазначеній країні, а також інформувати про мовну освітню політику. Поділ цієї галузі на офіційні документи і бази даних тісно пов'язаний із загальною відмінністю в дослідженнях, присвячених питанню планування мови. Ідеться про так звані статусне планування (status planning) і структурне планування (corpus planning). У нашому випадку розділ щодо документів стосується зусиль з регулювання використання і функціонування різних мов у певному суспільстві, а розділ про бази даних – зусиль, що докладаються для відображення розподілу і життєздатності цілого спектру мов у певному суспільстві.

1.5 Збирання даних і підхід «три міста» (three cities approach)

Як зазначалося вище, відповіді на запитання в мовних галузях 1-3 дослідження БМЄ, так само як і відповіді на запитання в метагалузі, базувалися на офіційних/вторинних даних. Вони відображають політику і загальну практику на державному рівні. Галузі 4-7, з іншого боку, ґрунтуються на зібраних/первинних даних. Ці первинні дані збиралися в 3-х містах з таких міркувань:

- багатомовність, як правило, найбільш поширена в міських умовах, оскільки ті, хто щойно приїхав, залишаються в містах у пошуках роботи;
- у відповідь на мовну розмаїтість міста зміцнюють національну динаміку;
- великі заклади професійної і вищої освіти розташовані в містах (галузь 4);
- міжнародні пресу, кіно й телебачення найчастіше можна знайти в містах (галузь 5);
- як результат, міські управлінці та містобудівники мають потребу розробляти місцеву політику багатомовності (галузь 6);
- штаб-квартири багатьох підприємств розташовані в містах (галузь 7).

Вибір міст був однаковим для країн 1-14 у таблиці 4, наведеній нижче. Основна увага приділялася двом містам із найбільшою кількістю населення плюс одне місто, в якому найбільша кількість людей спілкується регіональними мовами/мовами меншин із найвищим статусом, життєздатністю та/або числом носіїв у цій країні. Країни 15-18 ускладнювали задачу, оскільки вони не відповідали описаній вище моделі.

Країна 15, Боснія і Герцеговина, має три державні мови: боснійську, сербську і хорватську. Містами, обраними для первинного збору даних, були Сараєво, Бая-Лука та Мостар, у яких, відповідно, офіційними мовами є боснійська, сербська і хорватська.

До складу країни 16, Швейцарії, входять кантони, де так само три мови є офіційними: німецька, французька й італійська. Дослідження усіх галузей проекту БМЄ відбувалося в трьох вибіркових кантонах, з яких один був німецькомовним (Цюрих), один – французькомовним (Женева), один – італійськомовним (Тічино). Дані для галузей 1-3 були узагальнені для таблиць, представлених у цій публікації, а галузі 4-7 представлені на міському рівні.

Країна 17, Іспанія, складається із 17 автономних спільнот і 2-х автономних міст. Для галузей 1-3 дослідження БМЄ проводилося загалом у 5 автономних спільнотах – Мадриді, Андалусії, Валенсії – і у двох «історичних регіонах» – Країні Басків і Каталонії. Було створено три профілі: об'єднаний профіль під назвою «Іспанія» і два окремі профілі для Країни Басків і Каталонії. У Країні Басків дві офіційні мови – баскська та іспанська. Каталонія має три офіційні мови: каталонську, іспанську та арагонську.

Країна 18, Велика Британія, складається із 4-х країн, що мають незалежні уряди та освітні системи. Для освітніх галузей (1-3) дані про політику і загальну практику збиралися для кожної країни. Для галузей 4-7 міста Уельсу та Шотландії були обрані на основі критерію чисельності населення. В Англії, після Лондона, із практичних міркувань було обрано місто Шеффілд. Дотепер не вдалося провести дослідження в іншому місті, але існує надія, що ми зможемо зібрати дані в найближчому майбутньому. У Північній Ірландії ми змогли включити до дослідження лише місто Белфаст.

Рішення про вибір трьох міст і запропоновані регіональні мови/мови меншин для аналізу було ухвалено заздалегідь у співпраці з усіма національними або регіональними командами проекту на підставі муніципальної статистики для перших двох міст і статистики щодо регіональних мов/мов меншин для третіх міст. Таблиця 4 містить огляд міст, в яких проводилось дослідження, в кожній з країн.

Таблиця 4. Підхід «три міста» для всіх країн-учасниць

№ пор.	Країни з однією державною мовою	Найбільше місто	Друге/третє за величиною місто	Додаткове місто	Домінуюча регіональна мова/ мова меншин у додатковому місті
1	Австрія	Відень	Грац	Клагенфурт	словенська
2	Болгарія	Софія	Пловдив	Шумен	турецька
3	Греція	Афіни	Салоніки	Ксанті	турецька
4	Данія	Копенгаген	Аарус	Аабенраа	німецька
5	Естонія	Таллінн	Тарту	Нарва	російська
6	Італія	Рим	Мілан	Трієст	словенська
7	Литва	Вільнюс	Каунас	Клайпеда	російська
8	Нідерланди	Амстердам	Роттердам	Лейварден*	фризька
9	Польща	Варшава	Краків	Гданськ	кашубська
10	Португалія	Лісабон	Опорто	Міранда-ду-Дору*	мірандська
11	Румунія	Бухарест	Ясси	Клуж	угорська
12	Угорщина	Будапешт	Дебрецен	Печ	німецька
13	Україна	Київ	Харків	Львів	російська
14	Франція	Париж	Марсель	Корте	корсиканська
	Інші країни	Найбільше місто у регіоні/країні	Місто у регіоні 2	Місто у регіоні 3	Офіційна мова в 1/2/3
15	Боснія і Герцеговина	Сараєво	Баня-Лука	Мостар	боснійська / сербська / хорватська
16	Швейцарія	Цюрих	Женева	Лугано	німецька/французька/ італійська
17	Іспанія Каталонія Країна Басків	Мадрид Барселона Більбао	Валенсія Тарагона Сан-Себастьян	Севілья Л'Успіталет-да-Любрагат Віторія-Гастейс	іспанська / каталонська/ баскська
18	Велика Британія: Англія Уельс Шотландія Північна Ірландія	Лондон Кардіфф Глазго Белфаст	Манчестер Суонсі Единбург	Шеффілд Ньюпорт Абердин	англійська валлійська /англійська англійська/ шотландська/гельська англійська

*Оскільки в цих містах університетів немає, то немає і даних про університети

Національні або регіональні профілі ґрунтуються на збиранні первинних даних щодо 67 міст (23+22+22), представлених у таблиці 4. Як можна зрозуміти із таблиці, найбільш поширені регіональні мови/мови меншин у вибраних додаткових містах мають статус державної мови в сусідніх країнах. Первинний збір даних для мовних галузей 4-7 у кожній із країн-учасниць або регіонів-учасників було зосереджено на такому:

- для галузі 4 у центрі уваги – реалізація мовної освіти у різних типах освіти для дорослих, що впроваджується за рахунок держави. Розглядаються два сектори: реалізація мовної освіти в системі професійної освіти для молоді/дорослих віком від 16 років і реалізація мовної освіти в академічній/університетській системі освіти;
- для галузі 5 у центрі уваги – дослідження того, як представлені мови в аудіовізуальних засобах масової інформації, включаючи державне радіо і телебачення, найбільші кінотеатри, пресу на найбільших залізничних вокзалах і в місцевих газетних кіосках;
- для галузі 6 увага спрямована на використанні мов у державних службах та в громадських місцях на рівні міста. Зокрема, йдеться про інституційні стратегії мови, усні і письмові засоби комунікації на рівні міста (місцевої ради) в містах, де відбувалося дослідження;

- для галузі 7 вивчаються чотири різні сектори бізнесу – супермаркети, будівельні компанії, готелі та банки. Дослідникам було запропоновано збирати дані якомога рівномірніше в багатонаціональних/міжнародних (Б/М), національних (Н) і регіональних або місцевих (Р/М) компаніях. На практиці було досить складно забезпечити такий рівномірний розподіл.

У таблиці 5 пропонується огляд мовних галузей і цілей для збирання первинних даних для кожного міста (3-х).

Таблиця 5. Галузі і цілі збирання первинних даних для кожного міста

№ галузі	Мовна галузь	Цілі для кожного міста (3-х)
4	Мови в професійно-технічній та вищій освіті	— Найбільші заклади професійно-технічної освіти з викладанням мов — Найбільші державні університети
5	Мови в засобах масової інформації	— Використання мов на радіо й у телепрограмах, як це представлено в найбільш масових газетах, а також у кінотеатрах — Використання мов у пресі, що продається на найбільших залізничних вокзалах і в газетних кіосках — Використання субтитрів чи дублювання у фільмах мовами, відмінними від державної — Використання мови жестів
6	Мови в державних службах і громадських місцях	— Інституційні стратегії мови, усні і письмові засоби комунікації на муніципальному рівні
7	Мови в бізнесі	— Маленькі, середні та великі за розміром супермаркети, будівельні компанії та банки, транснаціональні/міжнародні, національного або місцевого характеру

1.6 Методологія дослідження

Різні види досліджень

Для дослідження мовної політики і практики в певному суспільстві можна обрати різні методи дослідження. Відповідно до своїх наукових пріоритетів дослідники можуть скористатися мікросоціолінгвістичним або макросоціолінгвістичним підходом для документування відповідних політик і практик (Фішман і Гарсія, 2010 р.) (*Fishman and Garcia, 2010*). Якщо дослідження обмежено вивченням кейсів лише з кількома респондентами, дослідники здебільшого обирають підхід етнографічних спостережень або дискурсивно-аналітичний підхід. Лінгвістична етнографія (Геллер, 2007 р.) (*Heller, 2007*) є загальною методологією для визначення того, як саме і якими мовами люди спілкуються одне з одним. Лінгвістичні етнографи намагаються зрозуміти, як люди використовують свої лінгвістичні ресурси для спілкування з іншими особами.

Проте етнографічні методи не завжди є оптимальними для аналізу мовної політики і практики на суспільному рівні. У центрі уваги проекту БМЕ – суспільна багатомовність, зокрема інституційні політики й практики, що сприяють багатомовності (або обмежують її). Тому методом, обраним для проекту БМЕ, став метод збирання й систематизації даних щодо загальної мовної політики і практики в різних мовних галузях у визначених національних або регіональних контекстах по всій Європі.

Анкету для опитування було розроблено на підставі вивчення описаних раніше основних документів ЄС і РЕ щодо мовної політики і практики з урахуванням їхніх ключових рекомендацій. Однак, беручи до уваги той факт, що мовна політика і практика в межах усєї Європи є дуже складним явищем, неможливо визначити всі змінні величини, обробити їх і, у такий спосіб, перетворити ці змінні на вимірювальні інструменти.

Побудова анкети

Розробляючи анкету і формулюючи запитання, ми керувалися такими вимогами:

- кожне запитання повинно надавати дані, що піддаються вимірюванню;
- дані, що піддаються вимірюванню, мають бути зважені, щоб можна було визначити заявлені політику і практику;

- треба уникати запитань із відповіддю «Так/Ні», оскільки вибір однієї з відповідей дає найвищий бал (100%);
- запитання мають бути досить надійними для можливого повторення вимірювань у майбутньому.

Найчастіше кожне запитання мало три варіанти, і дослідникам треба було обрати той варіант, що найбільшою мірою відповідав реальності з точки зору загальної політики і практики, поширеної в їхніх країнах. За кожну відповідь надавався бал, найчастіше це були бали 3-2-1 або 2-1-0. Найвищий бал у кожному запитанні співвідносився з політикою або практикою, що найбільшою мірою відповідали рекомендаціям ЄС і РЕ. Результати для кожної країни/регіону щодо кожного із запитань у різних мовних галузях представлені у відповідних розділах, а аналіз країн або регіонів представлено в Частині 3 цієї публікації.

Валідність

З позиції валідності анкети на загальному рівні найбільшою мірою нас непокоїло таке:

1. Внутрішня валідність

- Чи є анкета БМЕ достатньо повною за концептуальною побудовою та обсягом, щоб відповідати своїм цілям і призначенню?
- Чи є формулювання запитань анкети БМЕ достатньо ясними і прозорими?
- Чи є анкета БМЕ достатньо практичним інструментом для збирання даних з точки зору зрозумілості й адміністративного навантаження?

2. Зовнішня валідність

- Чи є анкета БМЕ достатньо обґрунтованою з огляду на європейські стандарти, покладені в основу оцінювання?

3. Міжнародне порівняння

- Чи є анкета БМЕ достатньо справедливою у представленні чотирьох мовних різновидів, що беруться до уваги: державні, іноземні, регіональні мови/мови меншин і мови іммігрантів?

- Чи ґрунтується анкета БМЄ на рівних за значенням запитаннях для всіх країн?
- Чи побудована анкета БМЄ на рівномірному процесі оцінювання в різних країнах?

Ми вважаємо, що, незважаючи на те, що анкета все ще потребує уточнення й подальшого розроблення з боку представників створеної мережі та основних зацікавлених сторін, вона дійсно відповідає визначеним вище критеріям. Анкета містить гарну добірку показників і загальні рамки, що мають використовуватися країнами та регіонами в оцінюванні своєї діяльності відповідно до документів ЄС і РЄ щодо мовної політики й практики, а також для підвищення обізнаності як на державному, так і на політичному макрорівнях серед тих, хто розробляє політику в Європі загалом та в кожній з країн, та разом з тим для спонукання ключових зацікавлених сторін із різних галузей, мов і країн до вжиття заходів.

Ми також вважаємо, що розроблені показники допоможуть користувачам порівняти свою власну політику з політикою інших країн або регіонів, а відтак сприятимуть можливості в подальшому прозоро обмінюватись інформацією і визначати належні стандарти. Слід зазначити, що розроблені показники не є інструментом для проведення глибокого аналізу політики та процесів багатомовності на макрорівні. Проте результати дослідження можуть стати поштовхом до появи відповідних тематичних досліджень, що набудуть додаткових перспектив і нададуть нові дані, похідні від показників на макрорівні.

Додаткові підходи

Не всі галузі, що розглядалися у проєкті БМЄ, можуть бути досліджені за допомогою однакової методології дослідження. Тому для аналізу мовних галузей 1-8 (див. таблицю 4) було застосовано додатковий підхід. Та частина анкети БМЄ, де йдеться про офіційну національну або регіональну політику, ґрунтується на офіційних/вторинних даних політики (мовні галузі 1-3 та 8). У тій частині, де цієї інформації немає (професійно-технічна та вища освіта, ЗМІ, державні служби, громадські місця, сфера бізнесу), результати ґрунтуються на зібраних самостійно/первинних даних (мовні галузі 4-7).

Зібрані первинні дані не були достатньо репрезентативними для будь-якої країни, а також їх було недостатньо для того, щоб робити узагальнення. Але їхнє призначення полягало в тому, щоб слугувати відправною точкою для запровадження первинних показників політики і практики багатомовності й плюрилінгвізму в галузях, які ще не дістали достатнього висвітлення в документах ЄК і не були достатньо проаналізовані в дослідженнях. З огляду на використання комбінованих методів було прийнято рішення не представляти загальну кількість балів для кожної мовної галузі й не давати загальної оцінки або індексу для кожної країни або регіону.

Незважаючи на те, що, як зазначалося вище, самостійно зібрані/первинні дані не можна використовувати для узагальнення, вони, безперечно, складають міждержавну базу даних для подальших досліджень. Ми переконані, що комбінування аналізу вторинних даних для дослідження мовних галузей 1-3 та 8 і збирання/аналізу даних для мовних галузей 4-7 є інноваційним і новаторським елементом цього проєкту.

Процес

Етапи розроблення і пілотування опитування БМЄ, а також збирання і обробки даних можна узагальнити таким чином:

- 2010 р.: Початкові пропозиції щодо запитань й оцінювання для всіх варіантів відповідей були розроблені університетом Тілбурга, Британською Радою і компанією MPG. Галузь бізнесу була розроблена компанією CILT у Лондоні за допомогою опитування *ELAN (2006)* як відправної точки, а потім була уточнена членами дослідницької групи із Франції. Поради щодо галузі державних служб були надані мовним департаментом Лондонської поліції (*Metropolitan Police languages team*) та іншими працівниками державних служб;
- робоча версія анкети БМЄ була попередньо протестована в трьох пілотних дослідженнях у Польщі, Іспанії і в Каталонії на початку 2011 року. Пілотні дослідження мали на меті перевірку валідності змісту і структури анкети БМЄ з огляду на різні варіанти мовної політики і практики як між країнами, так і всередині них;
- за результатами пілотної перевірки анкети БМЄ інструкція для дослідників (*Field Manual for researchers*) і процедура оцінювання були вдосконалені та уважно проаналізовані керівною групою проєкту БМЄ і зовнішніми експертами. Восени 2011 року остаточна версія анкети БМЄ була розіслана всім національним і регіональним командам проєкту для подальшого збирання даних;
- було розроблено дещо інакші варіанти анкет для Боснії і Герцеговини, Іспанії, Швейцарії і Великої Британії (див. таблицю 4);
- дослідники отримали деталізовану інструкцію з поясненнями щодо підґрунтя проєкту і процедури збирання даних. Крім того, для обговорення методології дослідження було проведено дводенну зустріч з дослідниками, а також листування електронною поштою та спілкування в телефонному режимі;
- по закінченні збирання дослідниками відповідей на всі запитання отримані дані було проаналізовано незалежними експертами для досконалої перевірки і належної інтерпретації;
- згодом усі перевірені дані було оброблено, проаналізовано й переглянуто командою проєкту БМЄ з університету Тілбурга;
- у процесі роботи виявилось, що деякі запитання були по-різному інтерпретовані різними дослідниками, а інші були неправильно розтлумачені. Процес уточнення цих моментів, стандартизації відповідей і узгодження остаточного варіанту закінчено на початку 2012 року. Було прийнято рішення не оцінювати деякі із запитань у зв'язку з неможливістю збирання даних. Зокрема, неможливим виявилось зібрати дані про збірку книг у публічних бібліотеках та книжкових магазинах мовами, відмінними від державної мови. Запитання щодо мов, необхідних для навчання в системі вищої і післядипломної освіти, виявилися неоднозначними і також не були оцінені;
- результати щодо кожної країни були знову розіслані дослідникам для коментарів. Спочатку результати були представлені на рівні всієї галузі, але згодом було вирішено представити їх на більш детальному рівні окремих запитань для більшої деталізації політики і практики в країнах/регіонах.

Результати

Результати, представлені в цій книзі, ґрунтуються на першому всебічному міжнародному дослідженні політики і практики багатомовності в Європі і є результатом звітів, перевірених експертами, що охоплювали загалом 260 запитань. Не всі відповіді на запитання можна було обробити і проаналізувати обраними способами. Таким прикладом можуть бути деякі запитання щодо мов у ЗМІ.

Профілі країн, представлені у частині 3 цього дослідження, є результатом описаного вище процесу, так само як і визначені міжнародні та міжсекційні перспективи. Опис кожної країни ґрунтується на якісному і кількісному профілі у форматах текстової інформації і таблиць, що безпосередньо стосуються запитань, поставлених в анкеті БМЄ. Цей опис доповнений коментарями, в яких дослідники з кожної країни або регіону надають пояснення щодо результатів, розглядають їх у контексті, акцентують увагу на ключових моментах і висвітлюють нові цікаві ініціативи і передові тенденції. Ми прагнули до забезпечення контекстуального балансу і взаємодії між двома типами інформації.

На жаль, неможливо включити усі можливі змінні величини до такого дослідження. Проте ми вважаємо, що, хоча певні прогалини і можливі, було охоплено великий масив інформації і розглянуто більшість питань мовної політики на макрорівні, так само як і питань мовної практики. Слід зазначити, що в обраних галузях освіти в центрі уваги дослідження БМЄ є процес викладання мов, а не мовні потреби тих, хто навчається; у дослідженні також не йдеться про рівень володіння мовою з точки зору мовних досягнень.

РОЗДІЛ 2

2. Аналіз результатів дослідження «Багатомовна Європа» по країнах

Вступ

У цьому розділі пропонується міжнаціональний огляд того, наскільки державна/регіональна мовна політика і практика 24 країн-учасниць проекту узгоджуються з європейськими стандартами. З метою відображення результатів у сфері освіти, державних служб, у засобах масової інформації і в бізнесі всі 8 мовних галузей, включаючи одну метагалузь, представлено у вигляді міжнаціональних таблиць. Окрім того, для кращого ознайомлення читача з поширенням та розподілом мов у європейському контексті подано дані, що стосуються різних груп з усіх галузей.

У Розділі 2.1 міститься інформація про мови в офіційних документах і базах даних наших країн-учасниць. Розділ 2.2 зосереджує увагу на мовах у системі дошкільної освіти з точки зору запровадження державних, іноземних, регіональних мов/мов меншин (Р/М) і мов іммігрантів. Розділ 2.3 містить порівняльний огляд мов у системі початкової освіти, представлений з позиції організації навчання і вчителів, і також охоплює чотири типи мов. Аналогічно досліджено середню освіту в Розділі 2.4. Розділ 2.5 пропонує інформацію з трьох напрямів щодо дошкільної, початкової і середньої освіти з огляду на тривалу перспективу. Розділ 2.6 зосереджується на мовах у системі професійно-технічної та вищої освіти. Розділ 2.7 містить інформацію про результати нашого дослідження в аудіовізуальних засобах масової інформації і пресі, тоді як Розділ 2.8 приділяє увагу мовам у державних службах і громадських місцях. Розділ 2.9 дає порівняльний огляд мов у сфері бізнесу серед усіх країн-учасниць/регіонів учасників. Розділ 2.10 пропонує міжнаціональний погляд на розподіл мов у сферах преси, у державних службах і громадських місцях, та бізнесі загалом. Основні результати і висновки по всіх галузях представлені на початку публікації після вступу, що характерно для європейських дослідницьких проектів.

Німеччина – федеративна держава, що має високий ступінь децентралізацій, зокрема в галузях освіти і соціокультурного життя. Виявилось, що неможливо послідовно зібрати дані в Німеччині, враховуючи її розмаїтість і розбіжності між мовними політиками і практиками як всередині, так і між трьома землями, а також між трьома містами, обраними для дослідження.

У відібраних мовних галузях проекту БМЄ мовні політики і практики знаходяться у віданні регіональних або місцевих муніципалітетів або навіть шкіл. Враховуючи таку автономність, практично неможливо звітувати про «загальні» політику і практику в контексті Німеччини. Саме з цих причин, дані для Німеччини не були включені в наш міжнаціональний аналіз в Розділ 2 цього дослідження.

2.1 Офіційні документи і бази даних з використання мов

У першій частині дослідження БМЄ ми проаналізували наявність офіційних документів і баз даних у країнах/регіонах, що брали участь у проекті. Вважаємо, що наявність офіційних документів, що підтримують мовну розмаїтість, і розроблення баз даних, що відображають мови, якими спілкуються, сприяє підвищенню обізнаності щодо багатомовності в будь-якому національному або регіональному контексті, а також спонукає до вдосконалення освітньої політики. На підставі даних нашого проекту БМЄ, а також з урахуванням офіційного документа Ради Європи – Європейської хартії регіональних мов або мов меншин – ми спробували якомога точніше відобразити політику та практики, наявні в цій галузі.

Таблиця 6 містить відповіді на два основні запитання щодо мовного законодавства й офіційних документів із мовної політики в усіх 24 проаналізованих країнах-учасницях/регіонах-учасниках (відповідно до звітів наших дослідників). Мовне законодавство з державних і регіональних мов/мов меншин (Р/М) запроваджено майже в усіх країнах-учасницях/регіонах-учасниках, з іноземних мов – у 14 країнах/регіонах, а з мов іммігрантів – лише в 6 країнах-учасницях/регіонах-учасниках. Офіційні документи з мовної політики щодо державних і іноземних мов є доступними майже в усіх країнах-учасницях/регіонах-учасниках, щодо регіональних мов/мов меншин – у 18 країнах/регіонах, щодо мов іммігрантів – лише у 4 країнах/регіонах.

Таблиця 6. Мовне законодавство і офіційні документи з мовної політики в усіх 24 проаналізованих країнах/регіонах

Країни і регіони	Чи існує державне або регіональне/федеральне законодавство, що містить статті про мову (мови)?				Чи мають на меті чинні документи з мовної політики сприяти вивченню і викладанню мов у вашій країні або регіоні?			
	державна	іноземна	регіональна/меншин	мова іммігрантів	державна	іноземна	регіональна/меншин	мова іммігрантів
Австрія	✓		✓		✓		✓	
Англія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Болгарія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Боснія і Герцеговина	✓				✓	✓	✓	
Греція	✓				✓	✓		
Данія	✓	✓	✓	✓	✓			
Естонія	✓	✓		✓	✓	✓	✓	
Іспанія (три спільноти)	✓✓✓	✓✓✓	✓✓✓	✓✓	✓✓✓	✓✓✓	✓✓✓	✓✓
Італія			✓		✓	✓	✓	
Каталонія	✓		✓		✓	✓	✓	✓
Країна Басків	✓		✓		✓	✓	✓	
Литва	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Нідерланди	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Північна Ірландія	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Польща			✓					
Португалія	✓		✓		✓	✓		
Румунія	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Угорщина	✓	✓	✓			✓	✓	
Уельс	✓	✓	✓		✓	✓		
Україна	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Франція	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Фрисландія	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Швейцарія	✓		✓		✓	✓	✓	✓
Шотландія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	

Як зазначається в Розділі 1.1, одним із ключових документів, що підтримує мовну розмаїтість у Європі, є *Європейська хартія регіональних мов або мов меншин*. Хартія являє собою конвенцію, яка, з одного боку, розроблена з метою захисту і сприяння розвитку Р/М мов як аспекту культурної спадщини Європи, що перебуває під загрозою, а з другого боку, спрямована на створення умов для користування Р/М мовами в особистому і суспільному житті. Передусім Хартія визначає основні цілі та принципи, які держави зобов'язуються застосовувати щодо всіх існуючих на їхніх державних територіях Р/М мов. По-друге, Хартія містить низку конкретних заходів, розроблених для сприяння використанню конкретних Р/М мов у суспільному житті, заохочення спілкування ними. Вона охоплює мови, що традиційно використовуються у межах державної території, але не охоплює ті мови, що пов'язані з останніми міграційними рухами чи є діалектами офіційних мов. Вона має забезпечити, наскільки це реально можливо, використання Р/М мов в освіті, ЗМІ та покликана сприяти заохоченню до їх використання в законодавчому й адміністративному контекстах, в економічному та соціальному житті, у культурній діяльності й програмах обміну між країнами.

Хартію було ратифіковано парламентами 11 з 18 проаналізованих країн-учасниць/регіонів за винятком Болгарії, Естонії, Франції, Греції, Італії, Литви і Португалії. Хартія була підписана, але не ратифікована парламентами Франції й Італії. У деяких країнах однією з причин нератифікації стала наявність потенційно можливого конфлікту ратифікації з конституцією країни. У таблиці 7 представлено ступінь визнання, захисту і/чи сприяння мовам у кожній з країн з точки зору лише державних/регіональних документів країн або з точки зору як національних/регіональних документів, так і Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Більш детальна інформація щодо Хартії міститься на веб-сайті РЄ, що постійно оновлюється.

Таблиця 7. Офіційне визнання, захист і/чи сприяння розвитку Р/М мов у 18 країнах

Країна	Р/М мови, що є визнаними, захищеними і/чи підтримуються офіційними документами/законодавством/Хартією
Австрія	Хорватська (у Бургенланді), чеська (у Відні), угорська (у Бургенланді, у Відні), ромська (у Бургенланді), словацька (у Відні), словенська (у Каринтії та Штирії)
Болгарія	ВІРМЕНСЬКА, ІВРИТ, РОМСЬКА, ТУРЕЦЬКА
Боснія і Герцеговина	Албанська, чеська, німецька, угорська, італійська, єврейські мови (ідиш і мова ладіно), македонська, чорногорська, польська, РОМСЬКА, русинська, сербохорватська, словацька, словенська, турецька, українська
Греція	Здійснюється сприяння, але мови не визначені
Данія	Німецька (ЕСКІМОСЬКО-АЛЕУТСЬКА і ФАРЕРСЬКА захищені законами про самоврядування)
Естонія	Новий закон про мови (2011) вважає важливим захищати всі естонські регіональні мови
Іспанія (три спільноти)	Баскська, каталонська, галісійська, валенсійська, арабська, аранська окситанська, астурийська/Vable, берберські мови, мова Caló, мова Fables, арагонська, португальська, ромська
Італія	АЛБАНСЬКА, КАТАЛОНСЬКА, ХОРВАТСЬКА, ФРАНКО-ПРОВАНСАЛЬСЬКА, ФРАНЦУЗЬКА, ФРІУЛЬСЬКА, НІМЕЦЬКА, ГРЕЦЬКА, ЛАДИНСЬКА, ОКСИТАНСЬКА, САРДИНСЬКА, СЛОВЕНСЬКА
Литва	БІЛОРУСЬКА, ІВРИТ, ПОЛЬСЬКА, РОСІЙСЬКА
Нідерланди	Лімбурзька, нижньонімецька, ромська, ідиш: захищені та підтримуються. Фризська заохочується
Польща	Вірменська, білоруська, чеська, німецька, іврит, ідиш, караїмська, кашубська, лемківська, литовська, ромська, російська, словацька, татарська, українська
Португалія	МІРАНДСЬКА
Румунія	Албанська, вірменська, болгарська, хорватська, чеська, німецька, грецька, угорська, ідиш, італійська, македонська, польська, ромська, російська, русинська, сербська, словацька, татарська, турецька, українська
Угорщина	Вірменська, болгарська, грецька, польська, русинська, українська, хорватська, німецька, ромська/бояш, румунська, сербська, словацька, словенська
Україна	Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська, молдавська, польська, румунська, російська, словацька, ідиш
Франція	БАСКСЬКА, БРЕТОНСЬКА, КАТАЛОНСЬКА, КОРСИКАНСЬКА, НІМЕЦЬКІ діалекти в регіонах Ельзас і Мозель (ЕЛЬЗАСЬКА й МОЗЕЛЬСЬКА), ЗАХІДНО-ФЛАМАНДСЬКА, ФРАНКО-ПРОВАНСАЛЬСЬКА), мова ОЙЛ («мови півночі»: ФРАНШ-КОНТЕ, ВАЛОНСЬКА, ШАМΠΑНСЬКА, ПІКАРДІЙСЬКА, НОРМАНДСЬКА, ГАЛЛО, ПУАТУ-СЕНТОНЖ, ЛОТАРИНСЬКА, БУРГУНДСЬКА-МОРВАНСЬКА), ОКСИТАНСЬКА («мови півдня»: ГАСКОНСЬКА, ЛЕНГЕДОКСЬКА, ПРОВАНСАЛЬСЬКА, ОВЕРНСЬКА, ЛИМУЗЕНСЬКА, ВІВАРО-АЛЬПІЙСЬКА), ЛІГУРІЙСЬКИЙ діалект (з долини Ройа в Приморських Альпах і БОНІФАЦІО на Корсиці). Крім того 41 мова закордонних територій з офіційного списку <i>Langues de France</i> , а також нетериторіальні мови, якими розмовляє іммігрантське населення: діалектична АРАБСЬКА, ОКСИДЕНТАЛЬНО ВІРМЕНСЬКА, БЕРБЕРСЬКА, ЛАДІНО ТА РОМСЬКА.
Швейцарія	Італійська на федеральному рівні й у кантонах Граубюнден і Тічино, ретороманська, французька в кантоні Берн, німецька у Боско Гурін і Едерсвілер і в кантонах Фрібур і Вале, валзерська, йеніш, ідиш

* Примітка. ПРОПИСНИМИ ЛІТЕРАМИ: лише в офіційних документах країни. Курсивом: як в офіційних документах, так і в Хартії.

Визнання і/чи захист мов Хартією не обов'язково означає, що йдеться про сприяння мовам в освітній сфері. Таблиця 8 наводить дані щодо мов, офіційно запроваджених кожною з країн/регіонів у державну чи регіональну систему освіти відповідно до офіційних державних документів або згідно з Хартією.

Таблиця 8. Р/М мови, офіційно запроваджені в державну чи регіональну систему освіти

Країна /регіон	Р/М мови, що офіційно викладаються у державній чи регіональній системі освіти	Загальна кількість
Австрія	Хорватська, угорська, ромська у Бургенланді; словенська у Каринтії	4
Боснія і Герцеговина	Албанська, чеська, німецька, угорська, італійська, єврейські мови (їдиш і мова ладіно), македонська, чорногорська, польська, ромська, русинська, словацька, словенська, турецька, українська	16
Болгарія	ВІРМЕНСЬКА, ІВРИТ, РОМСЬКА, ТУРЕЦЬКА	4
Греція	—	—
Данія	Німецька	1
Естонія	Діалект ВИРУ	1
Іспанія	Баскська, каталонська, галісійська, валенсійська	4
Італія	АЛБАНСЬКА, КАТАЛОНСЬКА, ХОРВАТСЬКА, ФРАНКО-ПРОВАНСАЛЬСЬКА, ФРАНЦУЗЬКА, ФРІУЛЬСЬКА, НІМЕЦЬКА, ГРЕЦЬКА, ЛАДИНСЬКА, ОКСИТАНСЬКА, САРДИНСЬКА, СЛОВЕНСЬКА	12
Литва	БІЛОРУСЬКА, ІВРИТ, ПОЛЬСЬКА, РОСІЙСЬКА	4
Нідерланди	Фризька у Фрисландії	1
Північна Ірландія	Ірландська (див. також: Шотландія, Північна Ірландія та Уельс для Великої Британії)	1
Польща	Вірменська, білоруська, німецька, іврит, їдиш, кашубська, лемківська, російська, словацька, українська, чеська, караїмська, литовська, ромська, татарська	15
Португалія	МІРАНДСЬКА у Міранда-ду-Дору	1
Румунія	Болгарська, хорватська, чеська, німецька, грецька, угорська, італійська, польська, ромська, російська, сербська, словацька, татарська, турецька, українська	15
Угорщина	Хорватська, німецька, ромська/бош, румунська, сербська, словацька, словенська	8
Уельс	Валлійська (див. також: Шотландія, Північна Ірландія та Уельс для Великої Британії)	1
Україна	Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська, молдавська, польська, румунська, російська, словацька, їдиш	13
Франція	БАСКСЬКА, БРЕТОНСЬКА, КАТАЛОНСЬКА, КОРСИКАНСЬКА, КРЕОЛЬСЬКА, ФРАНЦУЗЬКА; мова ЖЕСТИВ, ГАЛЛО, ОКСИТАНСЬКА, РЕГІОНАЛЬНІ мови Ельзасу, РЕГІОНАЛЬНІ мови департаменту Мозель	10+5
Фрисландія	Фризька	1
Швейцарія	Італійська, ретороманська	2
Шотландія	Шотландська гельська (див. також: Шотландія, Північна Ірландія і Уельс для Великої Британії)	1

* Примітка. ПРОПИСНИМИ ЛІТЕРАМИ: впровадження згадується лише в офіційних документах.
Курсивом: впровадження до системи освіти згадується як офіційними документами, так і Хартією.

Як видно із таблиці 8, існують суттєві відмінності в кількості офіційно впроваджених до системи освіти мов. Найбільша кількість офіційно впроваджених Р/М мов зосереджена в південно-східній і центральній Європі на відміну від західноєвропейських країн, за винятком Франції та Італії, де, окрім Р/М мов, значно більше представлені мови іммігрантів, проте вони меншою мірою визнаються, захищаються і/чи запроваджуються. Греція є єдиною країною із числа учасниць проекту БМС, де жодна Р/М мова не визнається офіційно і не викладається, хоча насправді турецька мова викладається для турецьких дітей у початкових школах у регіоні Фракія. Утім, не всі мови, що офіційно визнаються згідно з документами, насправді пропонуються в школах. Інформацію щодо мов, які дійсно викладалися на момент збирання даних відповідно до звітів наших дослідників, представлено в Роділах 2.3-2.5.

Як у межах Європи, так і поза ними існує варіювання баз даних щодо визначення та ідентифікації груп населення в багатомовних суспільствах. Ці бази даних можуть містити мовні дані, отримані з багатьох простих або складних запитань щодо мовних ситуацій. У європейському контексті Пулен (2008 р.) (Poulain, 2008) розрізняє показники, надані загальнонаціональним переписом, адміністративними реєстрами і статистичними опитуваннями. Зокрема, переписи здійснюються через певні проміжки часу (зазвичай п'ять або десять років) і є підставою для розроблення державної бази даних. Адміністративні реєстри, як правило, формуються як на муніципальному, так і на центральному рівнях. Вони зазвичай оновлюються щороку або навіть на щомісячній основі (наприклад, у Нідерландах). Статистичні опитування можуть проводитись у регулярні проміжки часу серед окремих підгруп населення. Усі три типи збору даних можуть використовуватись у різних варіаціях. Таблиця 9 надає огляд політики і практики серед 24 країн/регіонів-учасників нашого проекту.

Таблиця 9. Офіційні державні/регіональні процедури збирання даних у 24 країнах/регіонах

Країна / регіон	Офіційні державні/регіональні процедури збирання даних щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів
Австрія	—
Англія	Дані муніципальних реєстрів, дані перепису і статистичного опитування щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів
Болгарія	Дані перепису щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів
Боснія і Герцеговина	—
Греція	—
Данія	—
Естонія	Дані перепису щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів
Іспанія	Дані перепису і дані статистичних опитувань щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів
Італія	Дані статистичного опитування щодо державних мов і Р/М мов
Каталонія	Дані муніципальних реєстрів, дані перепису і статистичного опитування щодо державних мов, Р/М мов
Країна Басків	Дані перепису і дані статистичного опитування щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів
Литва	Дані перепису щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів
Нідерланди	—
Північна Ірландія	Дані перепису щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів
Польща	Дані перепису щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів
Португалія	Дані перепису лише щодо державних мов
Румунія	Дані перепису щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів
Угорщина	Дані перепису щодо державних мов, Р/М мов
Уельс	Дані перепису і дані статистичного опитування щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів
Україна	Дані перепису щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів
Франція	Дані перепису і дані статистичного опитування щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів
Фрисландія	Дані статистичного опитування щодо державних мов і Р/М мов
Швейцарія	Дані муніципальних реєстрів і статистичних опитувань щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів
Шотландія	Дані перепису щодо державних мов, Р/М мов і мов іммігрантів

Із таблиці 9 зрозуміло, що більшість країн обізнані з процедурою збирання даних і більшість із них аналізує три типи мов: державні мови, Р/М мови і мови іммігрантів. Лише п'ять із 24 країн/регіонів узагалі не мають жодної процедури збирання даних. Ідеться, зокрема, про: Австрію, Боснію і Герцеговину (незважаючи на чисельність Р/М мов в освітньому секторі, відповідно до таблиці 2), Данію, Грецію та Нідерланди. Португалія збирає лише дані, що стосуються державної мови.

Таблиця 10 демонструє основні запитання щодо мови, поставлені під час загальнодержавних опитувань населення. Більшість із поставлених запитань є варіативними. Екстра (2010 р.) (*Extra, 2010*) розглядає валідність загальнонаціональних і широкомасштабних питань щодо рідної мови, основних мов спілкування і мов, якими користуються вдома. На підставі міжнародного досвіду, зокрема таких неєвропейських країн з домінуючою англійською мовою, як-от: Австралія, Канада і США, він стверджує, що питання, які стосуються рідної мови, мають найнижчий рівень емпіричної валідності, тоді як запитання щодо мов, якими користуються вдома, – найвищий. Складається враження, що Європа з цим погоджується, і більш ніж половина з країн/регіонів, що брали участь у дослідженні, ставили запитання щодо мови, якою спілкуються вдома. Найбільш визначними є питання, поставлені у Швейцарії, зокрема перше запитання: Яку мову, на Вашу думку, ви знаєте найкраще? І наостанок ще одне зауваження: додаткові запитання щодо мовних навичок були поставлені лише у 10 з усіх 24 країн/регіонів у формі «так/ні», тобто у вигляді запитань, що потребують відповіді на запитання: Ви можете...? і/чи в оціночній формі на запитання: Наскільки добре ви...? Підбиваючи підсумки, зазначимо, що наявність офіційних

баз даних і процедур збирання даних суттєво відрізняється в європейських країнах/регіонах. З огляду на європейський вимір існує перспектива щодо подальшого розвитку й обміну знаннями в цій галузі з метою підвищення обізнаності з питання багатомовності, забезпечення достовірності інформації щодо впровадження мовного планування та мовної освіти, а також для проведення порівняльного європейського дослідження.

Таблиця 10. Запитання щодо мови, поставлені під час офіційної процедури в 24 країнах/регіонах

Країна /регіон	Основні поставлені запитання	Поставлені запитання, що стосувалися таких мовних навичок: розмовних, розуміння, читання, письма
Австрія	Мова, якою користуються вдома	—
Англія	Мова, якою користуються вдома + основна мова	Чи вмієте ви ...? Наскільки добре ви вмієте ...?
Болгарія	Рідна мова	—
Боснія і Герцеговина	—	—
Греція	—	—
Данія	—	—
Естонія	Рідна мова	Наскільки добре ви вмієте ...?
Іспанія	Мова, якою користуються вдома	Чи вмієте ви ...? Наскільки добре ви вмієте ...?
Італія	Мова, якою користуються вдома	—
Каталонія	Мова, якою користуються вдома + основна мова + рідна мова	Чи вмієте ви ...? Наскільки добре ви вмієте ...?
Країна Басків	Мова, якою користуються вдома + основна мова + рідна мова	Чи вмієте ви ...? Наскільки добре ви вмієте ...?
Литва	Рідна мова	—
Нідерланди	—	—
Північна Ірландія	Основна мова	Чи вмієте ви ...? Наскільки добре ви вмієте ...?
Польща	Мова, якою користуються вдома	—
Португалія	Рідна мова	—
Румунія	Рідна мова	—
Угорщина	Мова, якою користуються вдома + рідна мова	Чи вмієте ви ...?
Уельс	Рідна мова + основна мова	Чи вмієте ви ...? Наскільки добре ви вмієте ...?
Україна	Рідна мова	—
Франція	Мова, якою користуються вдома	Чи вмієте ви ...?
Фрисландія	Мова, якою користуються вдома	Чи вмієте ви ...? Наскільки добре ви вмієте ...?
Швейцарія	Мова, якою думають і володіють найкраще + рідна мова + мова у школі/на роботі	—
Шотландія	Мова, якою користуються вдома + основна мова	Чи вмієте ви ...?

2.2 Мови в дошкільній освіті

Оскільки багато документів ЄС і РЕ, згаданих у Розділі 1.1, підкреслюють значущість раннього вивчення мов, ми включили до нашого дослідження частину, присвячену дошкільній мовній освіті. Як у 2002, так і в 2008 році *Висновки Європейської Ради* підкреслюють необхідність заохочення багатомовності з якомога раннього віку. Документ ЄК – Зелена книга з питань міграції і мобільності (*EC Green Paper on migration and mobility (2009)*) – наголошує на нагальній потребі дітей іммігрантів вивчати мову приймаючої країни і водночас зберігати мовну спадщину й культуру країни їхнього походження. РЕ також чітко визначає свою позицію щодо дітей із середовища іммігрантів і з метою сприяння їхній інтеграції рекомендує державам-учасницям формувати в них відповідні мовні навички з державної мови на дошкільньому рівні (*Комітет міністрів і Парламентська асамблея, Рекомендації 2008 р.*).

Порадник щодо розроблення і впровадження програм плурингвальної і міжкультурної освіти (Біко та ін., 2010: 45) рекомендує, що потрібно зробити:

Як місце для відкриття і соціалізації, дошкільня освіта є фундаментом для плурингвальної і міжкультурної освіти, особливо коли йдеться про дітей із знедолених сімей і середовища іммігрантів, чия мовна практика вдома може суперечити мові і нормам, запровадженним у школі. У цьому розумінні, оскільки йдеться про право на якісну мовну (і загальну) освіту, найпершим побажанням є забезпечення і створення освітніми закладами оптимальних умов для дуже маленьких дітей з усіх зацікавлених груп – як для корінних мешканців, котрі є постійними жителями, так і для нещодавно прибулих родин іммігрантів.

Що стосується Р/М мов, то Хартія посилається на важливість дошкільньої освіти в цій галузі: «Держави-учасниці мають зробити доступною дошкільню освіту відповідними Р/М мовами принаймні для родин, які цього потребують» (Частина III, стаття 8 – «Освіта», параграф 1).

Ця частина надає огляд вивчення мов з раннього віку в дошкільніх інституціях країн/регіонів, що брали участь у нашому дослідженні. Слід зазначити, що не в усіх з них запроваджено дошкільню освіту. У нашому аналізі для підвищення обізнаності й забезпечення умов для обміну знаннями ми ставимо за мету зазначити ті країни/регіони, що найбільш ретельно дотримуються рекомендацій ЄС. Ми також окреслимо проблеми, що були визначені нашим дослідженням у дошкільній мовній освіті.

Додаткова підтримка з державних мов у дошкільній освіті

Ми поставили нашим дослідникам запитання щодо рівня додаткової підтримки з державної мови в системі дошкільньої освіти, наголосивши на таких аспектах:

- цільова група такої підтримки;
- кількість років, протягом яких вона пропонується;
- кількість днів на тиждень, що пропонуються для її вивчення;
- вимоги щодо розміру групи, що беруться до уваги під час формування класу;
- джерело фінансування.

Виявилось, що 15 із 24 країн-учасниць/регіонів-учасників, які брали участь у дослідженні, забезпечують додаткову підтримку щодо державної мови на дошкільньому рівні. Це стосується таких країн, як-от: Австрія, Країна Басків, Болгарія, Данія, Англія, Фрисландія, Литва, Нідерланди, Північна Ірландія, Румунія, Шотландія, Іспанія, Швейцарія, Україна та Уельс. Результати щодо цих країн представлено в таблиці 11.

Таблиця 11. Додаткова підтримка з державних мов у дошкільній освіті

Критерії	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн
Цільові групи	для всіх дітей	14	лише для дітей іммігрантів	1	—	—
Тривалість підтримки	> 2 років	10	1 рік	5	< 1 року	0
Кількість днів на тиждень	> 1 дня	3	1/2-1 день	10	< 1/2 дня	2
Вимоги щодо розміру груп	немає	13	5-10	2	> 10	0
Доступне державне фінансування	повне	14	часткове	1	—	—

Додаткова підтримка з державної мови в системі дошкільньої освіти запроваджується для всіх дітей у 14 із 15 країн/регіонів. Однак у Швейцарії, наприклад, така підтримка пропонується лише дітям іммігрантів. Трьома країнами/регіонами, які приділяють найбільше часу на тиждень додатковій підтримці з державної мови, є Нідерланди, Фрисландія й Україна. Десять із досліджуваних країн пропонують підтримку протягом 2-х чи більше років. Водночас 5 з них – Болгарія, Данія, Нідерланди, Шотландія та Швейцарія – протягом 1 року. У 14 країнах/регіонах така підтримка пропонується державою, тоді як у Швейцарії батьки частково відшкодовують витрати.

Впровадження іноземних мов у дошкільній освіті

У сфері запровадження іноземних мов до системи дошкільної освіти ми збирали інформацію про таке:

- які саме мови викладаються;
- скільки часу щотижня присвячується навчання іноземних мов;
- кількість років навчання;
- вимоги щодо розміру груп;
- джерела фінансування.

Слід зазначити, що під час дослідження не аналізувалося навчання іноземних мов у приватному секторі, де воно може мати значно ширші масштаби впровадження. Загалом 7 із 24 країн/регіонів доповіли про те, що вивчення іноземних мов запропоновано в державних дошкільних закладах. Ці результати представлено в таблиці 12.

Таблиця 12. Навчання іноземних мов у дошкільній освіті у 7 країнах

Критерії	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн
Цільові групи	для всіх дітей	7	обмежені	0	не визначені	—
Тривалість підтримки	> 2 років	6	1 рік	0	< 1 року	1
Кількість днів на тиждень	> 1 дня	1	1/2-1 день	6	< 1/2 дня	0
Вимоги щодо розміру груп	немає	6	5-10	0	> 10	1
Доступне державне фінансування	повне	2	часткове	3	Батьки відшкодують витрати	2

Вивчення іноземних мов на цьому етапі пропонують 7 країн/регіонів: Боснія і Герцеговина, Країна Басків, Болгарія, Каталонія, Естонія, Іспанія та Україна. Країна Басків пропонує більше ніж 1 день на тиждень для вивчення іноземних мов, а інші країни/регіони – півдня або один день.

Мови, що пропонуються кожною країною, представлено в таблиці 13. Болгарія надає найбільш широкий вибір, проте навчання фінансується батьками. Найбільш поширеними мовами, що наразі пропонуються, є англійська, французька та німецька.

Таблиця 13. Навчання іноземних мов у дошкільній освіті в 7 країнах/регіонах

Країна/регіон	Іноземні мови, що пропонуються
Болгарія	Англійська, французька, німецька, італійська, російська, іспанська
Боснія і Герцеговина	Англійська, французька, німецька
Естонія	Англійська, німецька, французька, російська
Іспанія (Мадрид, Валенсія, Севілья)	Англійська лише в автономних спільнотах – Мадрид і Валенсія. Англійська, французька, німецька – в Севільї
Каталонія	Англійська
Країна Басків	Англійська
Україна	Англійська, французька, німецька

Загальний висновок, який ми можемо зробити на підставі наведеного огляду, полягає в тому, що деяким країнам/регіонам слід приділяти більше уваги подальшому розвитку і державній/інституційній підтримці впровадженню іноземних мов у більш ранньому віці.

Впровадження Р/М мов у дошкільній освіті

Для аналізу ситуації з Р/М мовами ми попросили наших дослідників надати відповіді на добірку запитань, аналогічних запитанням щодо іноземних мов. Відповіді представлено в таблиці 14, що містить звіти із 17 країн/регіонів.

Таблиця 14. Навчання Р/М мов у дошкільній освіті у 17 країнах/регіонах

Критерії	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн
Цільові групи	для всіх дітей	14	обмежені	1	не визначені	2
Тривалість підтримки	> 2 років	15	1 рік	2	< 1 року	0
Кількість днів на тиждень	> 1 дня	12	1/2-1 день	3	< 1/2 дня	2
Вимоги щодо розміру груп	немає	13	5-10	2	> 10	2
Доступне державне фінансування	повне	15	часткове	2	Батьки відшкодують витрати	0

Як видно з таблиці, навчання Р/М мов протягом більше ніж 2 років пропонують 15 із 17 країн/регіонів. Проте в Північній Ірландії та Україні необхідна кількість учнів для організації класу становить 10 осіб, тоді як у Данії та Угорщині така кількість становить 5 осіб. У 15 державах/регіонах навчання фінансується державою. Водночас Каталонія та Англія повідомляють, що батьки частково відшкодовують витрати. Країнами, в яких не пропонується вивчення Р/М мов у системі дошкільної освіти, є Боснія і Герцеговина, Болгарія, Естонія, Франція, Греція, Польща і Швейцарія.

У таблиці 15 представлено огляд мов, які, за повідомленнями дослідників, пропонуються в 17 країнах/регіонах, де вони викладаються в державних дошкільних закладах.

Таблиця 15. Навчання Р/М мов у дошкільній освіті в 17 країнах/регіонах

Країна/регіон	Р/М мови, що пропонуються
Австрія	Бургенланд – хорватська, чеська, угорська, італійська в Тіролі, словацька, словенська
Англія	Корнуольська
Данія	Німецька
Іспанія (Мадрид, Валенсія, Севілья)	Валенсійська в Валенсії
Італія	Албанська, хорватська, фріульська, французька, німецька, грецька, ладіно, окситанська, франко-провансальська, сардинська, словенська
Каталонія	Каталонська, аранська окситанська (у Баль-д'Арані)
Країна Басків	Баскська
Литва	Білоруська, іврит, польська, російська
Північна Ірландія	Ірландська
Португалія	Мірандська
Румунія	Болгарська, хорватська, чеська, німецька, грецька, угорська, польська, сербська, словацька, турецька, українська
Угорщина	Болгарська, хорватська, німецька, грецька, ромська/боаяш, румунська, русинська, сербська, словацька, словенська
Уельс	Валлійська
Україна	Кримськотатарська, німецька, угорська, молдавська, польська, румунська, російська
Фрисландія	Фризська
Шотландія	Шотландська гельська

Отже, згідно з результатами дослідження наразі значного поширення набуло навчання різноманітних Р/М мов. Найбільш широкий діапазон мов пропонують Австрія, Угорщина, Італія та Румунія.

Навчання мов іммігрантів у дошкільній освіті

Відповідно до даних проекту БМС, навчання мов іммігрантів у системі дошкільної освіти поки ще не є поширеним. Усе ж таки попри труднощі, пов'язані з визначенням належних вчителів і навчальних матеріалів, три країни дійсно пропонують дуже маленьким дітям підтримку з мов іммігрантів. Зокрема, йдеться про Данію, Іспанію та Швейцарію. У решті країн/регіонів такої підтримки ще немає. Мови, що пропонуються, представлено в таблиці 16.

Таблиця 16. Навчання мов іммігрантів у дошкільній освіті

Країна/регіон	Мови, що пропонуються
Данія	Албанська, арабська, боснійська, ісландська, мова сомалі, тамільська, турецька, урду/пенджабі
Іспанія (Мадрид, Валенсія, Севілья)	(Марокканський діалект) арабської, португальська, румунська
Швейцарія, лише в кантоні Цюрих	Арабська, болгарська, китайська, фінська, французька, грецька, угорська, корейська, португальська, російська, словенська, іспанська (латиноамериканська), турецька

Для сприяння мовній інтеграції дітей іммігрантів у дошкільних закладах Швейцарії впроваджуються програми підтримки мов, якими діти спілкуються вдома. В Іспанії згідно зі *Стратегічним планом з питань громадянства та інтеграції на 2007-2010 роки (Strategic Plan for Citizenship and Integration 2007-2010)* у дошкільних закладах пропонується низка мов іммігрантів для збереження та розвитку мов і культур походження. У Данії державні, регіональні й місцеві фонди покривають усі витрати на такі програми, тоді як в Іспанії і Швейцарії фонди, пов'язані з країною походження, покривають усі витрати на основі двосторонніх угод.

2.3 Мови в початковій освіті

У висновках ЄС (2002) наголошено на важливості вжиття заходів, спрямованих на те, щоб запропонувати учням можливість вивчати з раннього віку дві або, в разі потреби, більшу кількість мов на додаток до їхньої рідної мови, а також на необхідності забезпечення якомога більшої розмаїтості мов. Окрім того, підкреслюється важливість формування засобами мовних програм позитивного ставлення до інших культур.

Інтеграція не-носіїв мови має бути реалізована за допомогою заходів, призначених для покращення володіння державною мовою (державними мовами), якою/якими здійснюється навчання шкільних предметів із повагою до мов і культур країн їхнього походження. Водночас зазначається важливість питань професійної підготовки і мобільності вчителів, стандартизації навичок володіння мовою, що ґрунтуються на *Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання (Common European Framework of Reference (CEFR)*, розроблених РЄ. Висновки Ради ЄС (2008 р.) підтвердили зазначену вище мету, додавши ідею навчання протягом усього життя й оновлення мовних навичок засобами офіційного, неофіційного навчання та самонавчання. Документ ще раз закликав до більш широкого вибору виучуваних мов і до оцінювання тих, хто навчається, за допомогою визначених інструментів. Було підкреслено важливість професійної підготовки вчителів та обміну вчителями і вперше рекомендовано ідею підтримки *навчання шкільних дисциплін іншими мовами (CLIL)*. У висновках Ради ЄС (2011 р.) знову звернено увагу на важливість якісного викладання мов, оцінки ефективності, професійної підготовки і мобільності вчителів, підтримки навчання шкільних дисциплін іншими мовами (CLIL), розширення діапазону мов, покращення викладання державних мов, а також урахування можливостей щодо підтримки і розвитку мов походження іммігрантів.

РЄ також рішуче підтримує мовну розмаїтість і міжкультурну освіту в системі початкової школи і запроваджує конкретні політичні заходи та інструменти навчання. Хартія наголошує на необхідності забезпечувати навчання відповідною Р/М мовою на прохання батьків без шкоди для викладання державної мови. На підставі висновків ЄС, Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти (CEFR) забезпечують загальні принципи для розроблення мовних програм, рекомендації до навчальних планів, організації екзаменів і розроблення підручників по всій Європі. Це веде до більшої прозорості курсів, навчальних програм та кваліфікаційних рівнів і, таким чином, сприяє міжнародному співробітництву в галузі сучасних мов. Рекомендація 98 (6) заклікала держави-учасниці запровадити освітні політики,

що сприяють поширенню плурингвізму і заохочують використання іноземних мов у викладанні немовних дисциплін. Як і ЄС, РЄ також заохочує розвиток зв'язків і обмінів між інституціями та окремими особами на всіх рівнях освіти в інших країнах. *Рекомендація 1740 (2006 р.)* про місце рідної мови в шкільній освіті підкреслює бажаність заохочення молодих європейців до вивчення їхньої рідної мови (чи основної мови) у разі, якщо вона не є офіційною мовою в їхній країні. Водночас кожен молодий європеєць зобов'язаний вивчити офіційну мову країни, громадянином якої він/вона є. Продовжуючи цю тему, рекомендація РЄ стверджує, що двомовна освіта є запорукою успіху, тоді як двомовність і плурингвізм становлять цінну перевагу.

Беручи до уваги мовну розмаїтість у багатьох європейських школах, здійснення цього завдання для дітей різного походження – не легка справа. А проте, як зазначено Екстра і Йагмур (Extra and Yagmur (2004: 99-105), досягнення такої мети є цілком можливим за умов наявності прагнення і бажання це робити. Новаторські й широко визнані політика і практика мовної школи *Victorian School of Languages (VSL)* у Мельбурні (Австралія) є зразком так званої гарної практики, яка може бути запозичена також і для європейського контексту. Ця школа зробила прорив з точки зору спрямованості і надання можливості вивчення другої мови, в цій школі, окрім вивчення англійської, усім учням початкової і середньої школи пропонується (і від них вимагається) додаткове вивчення інших мов як першої і другої мови, включаючи і тих, для кого англійська є першою мовою. Залежно від попиту таке впровадження наразі пропонує 60 мов особистого вибору в державних школах і так званих після-етнічних школах.

Для опитування в межах проекту БМЄ ми формулювали запитання, ґрунтуючись на зазначених вище рекомендаціях і загальних принципах щодо державних мов, Р/М мов, іноземних мов і мов іммігрантів.

Підтримка державної мови в початковій освіті

У таблиці 17 представлено огляд організації додаткової підтримки з державної мови в початковій освіті.

Дослідникам ставили запитання про:

- наявність чіткої і послідовної навчальної програми;
- рівень мовної підтримки для новоприбулих;
- перевірку рівня володіння мовою в новоприбулих при вступі до школи;
- моніторинг мовних навичок.

Таблиця 17. Додаткова підтримка державної мови у системі початкової освіти

Критерії	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн
Навчальна програма	Чітка і послідовна	19	Загальна	5	Немає	0
Додаткова підтримка для новоприбулих	Повна	22	Часткова	0	Немає	2
Перевірка мовних навичок при вступі	Для всіх	8	Лише для іммігрантів	7	Немає	9
Моніторинг мовних навичок	На державному рівні	16	На шкільному рівні	8	Немає	0

Відповідно до звітів наших дослідників, 19 країн/регіонів мають чітку і послідовну навчальну програму в початковій школі. Водночас у п'яти країнах вона оформлена лише в загальних рисах. Крім Італії та України, всі країни/регіони пропонують додаткову підтримку у вивченні державної мови для новоприбулих. До перевірки мовних навичок існують різні підходи, на що треба звернути увагу тим, хто розробляє політику в цій сфері. Вісім країн/регіонів – Австрія, Болгарія, Данія, Англія, Литва, Північна Ірландія, Шотландія і Уельс – проводять вступну перевірку для всіх дітей на початку початкового ступеня, сім тестують лише дітей іммігрантів, а дев'ять країн/регіонів повідомляють про відсутність вступної перевірки мовних навичок. Іншою сферою, де різняться політика, є моніторинг мовних навичок. Зокрема, 16 країн/регіонів використовують загальнодержавні тести, 8 користуються шкільними тестами. Загалом, Болгарія, Данія, Литва та Шотландія належать до країн, які цілком відповідають зазначеним вище критеріям БМЄ щодо додаткової підтримки з державної мови, тоді як у таких країнах, як Італія, Польща та Україна, ступінь відповідності зазначеним критеріям є дещо нижчим.

Іноземні мови в початковій освіті

У сфері іноземних мов ми поставили нашим дослідникам (таблиця 18) запитання про:

- цільові групи;
- кількість обов'язкових для вивчення іноземних мов;
- наявність чіткої і послідовної навчальної програми;
- поширеність навчання шкільних дисциплін іншими мовами (CLIL);
- початок вивчення іноземної мови;
- місце в розкладі: упродовж або після шкільного дня;
- вимоги щодо мінімального розміру групи;
- моніторинг мовних навичок;
- рівень, якого учні мають досягти відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (CEFR);
- наявність державного фінансування.

Таблиця 18. Організація вивчення іноземних мов у початковій освіті в 23 країнах/регіонах

Критерії	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн
Кількість обов'язкових іноземних мов	Дві	2	Одна	18	Лише факультативні	3
Навчальна програма	Чітка і послідовна	20	Обмежена	3	Немає	0
Іноземна мова, що використовується як засіб навчання (CLIL)	Досить поширено	1	Обмежена	13	Лише у вивченні предмета	9
Цільові групи	Всі	23	Обмежені	0	—	—
Початок мовної освіти	З першого класу	12	Із середини початкової школи	7	На кінцевому етапі	4
Місце в розкладі	У шкільні години	21	Частково у шкільні години	1	Після уроків	1
Вимоги щодо мінімального розміру груп	Немає	21	5-10 учнів	1	> 10 учнів	1
Моніторинг мовних навичок	Стандартизований на державному рівні	10	На шкільному рівні	13	Немає	0
Рівень, якого учні мають досягти	Узгоджений з CEFR	7	Державний або визначений школою	13	Не визначено	3
Доступність державного фінансування	Повне	23	Часткове	0		

Проведене нами дослідження свідчить, що вивчення іноземних мов пропонується в усіх проаналізованих країнах/регіонах, за винятком Уельсу. У 2 країнах/регіонах, у Греції і Данії, обов'язковими є дві іноземні мови, тоді як у 18 обов'язковою для вивчення є одна іноземна мова. В Англії, Північній Ірландії і Шотландії вивчення іноземних мов факультативне. У 20 країнах/регіонах використовується чітка і послідовна навчальна програма. Водночас у Фрисландії, Нідерландах, Шотландії і Швейцарії вона має загальний характер. Іспанія є єдиною країною, що повідомила про широке впровадження практики підтримки навчання шкільних дисциплін іноземними мовами (CLIL). Хоча в 13 країнах/регіонах цей підхід використовується, він не має систематичного характеру. Іноземні мови викладаються з першого класу початкової школи у 12 із 24 країн/регіонів, із середини початкової школи – в 7 країнах/регіонах. Лише у Фрисландії, Нідерландах, Шотландії і Швейцарії викладання починається з останнього класу початкової школи.

Моніторинг мовних навичок відбувається за допомогою стандартизованого інструментарію в 10 країнах/регіонах, а на місцевому рівні – в 12 країнах/регіонах. Лише в Австрії моніторинг не здійснюється. Хоча багато країн, безсумнівно, спираються на Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти (CEFR) для розроблення своїх навчальних програм, лише 7 країн/регіонів повідомляють про послідовне і систематичне використання інструментарію Загальноєвропейських Рекомендацій для оцінювання рівня, якого мають досягти учні. Такими країнами є: Болгарія, Естонія, Франція, Румунія, Шотландія, Іспанія та Швейцарія.

Таблиця 19 демонструє, які саме мови, згідно зі звітами наших дослідників, пропонуються для вивчення у початковій школі як обов'язкові і факультативні.

Таблиця 19. Викладання іноземних мов у початковій освіті

Країна/регіон	Іноземні мови, що викладаються в початковій школі
Австрія	Чеська, хорватська, англійська, французька, угорська, італійська, словацька, словенська: одна із цих мов є обов'язковою
Англія	Французька, німецька, іспанська; дуже рідко китайська, італійська чи японська: факультативні
Болгарія	Англійська, французька, німецька, італійська, іспанська: одна із цих мов є обов'язковою
Боснія і Герцеговина	Англійська, німецька: обов'язкові; французька, італійська, арабська: факультативні
Греція	Англійська, французька або німецька: обов'язкові
Данія	Англійська, французька або німецька: обов'язкові; іспанська, німецька або французька: факультативні
Естонія	Англійська, французька, німецька, російська: одна мова обов'язкова, решта – факультативні
Іспанія (Мадрид, Валенсія, Севілья)	Англійська, французька, німецька: одна із цих мов є обов'язковою
Італія	Англійська: обов'язкова
Каталонія	Англійська: обов'язкова
Країна Басків	Англійська: обов'язкова
Литва	Англійська, французька, німецька: одна із цих мов є обов'язковою
Нідерланди	Англійська: обов'язкова, французька, німецька, іспанська: факультативні
Північна Ірландія	Іспанська, французька: факультативні
Польща	Англійська, німецька або французька: одна з цих мов є обов'язковою
Португалія	Англійська, французька: одна із цих мов є обов'язковою
Румунія	Англійська, французька, німецька, італійська, іспанська, російська: одна із цих мов є обов'язковою
Угорщина	Англійська, французька, німецька, італійська, російська: одна із цих мов є обов'язковою
Україна	Англійська, французька, німецька, іспанська: одна із цих мов є обов'язковою
Франція	Англійська, німецька, набагато рідше такі мови, як-от: арабська, китайська, італійська, португальська, російська, іспанська: одна із цих мов є обов'язковою
Фрисландія	Англійська: обов'язкова; французька, німецька, іспанська: факультативні
Швейцарія	У кантоні Цюрих: англійська обов'язкова; у кантоні Женева: німецька обов'язкова; у кантоні Тічино: французька обов'язкова
Шотландія	Китайська, французька, німецька, італійська, іспанська: одна з цих мов є обов'язковою

Як з'ясувалось, найбільш поширеними іноземними мовами, що викладаються, є англійська, французька, німецька. У багатьох випадках одна із цих мов є обов'язковою для вивчення всіма учнями. Італійська, російська та іспанська є іншими мовами, що пропонуються як обов'язкові або факультативні. У деяких країнах як факультативні також пропонуються арабська, китайська чи японська, хоча представлена тут картина має урівноважуватись даними мережі Еврідіка (2008 р.), які виділяють все зростаюче домінування англійської у викладанні мов у початковій школі. <http://eacea.ec.europa.eu/about/eurydice/documents/KDL2008-EN.pdf>

Розмаїтість мов, що пропонуються для вивчення у початковій школі, є позитивною ознакою європейської багатомовності. Для сприяння успішному вивченню мов, окрім наявності послідовної навчальної програми, мають бути визначені цілі навчання. У межах і поза межами Європи критерієм визначення цілей, що мають бути досягнуті у викладанні і навчанні мов, стали Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти (CEFR). Це документ, який за допомогою шкал дескрипторів чітко описує: а) компетенції, потрібні для спілкування, б) відповідні мовні знання та навички і в) ситуації і сфери спілкування. Серед проаналізованих країн/регіонів сім доповіли про послідовне використання Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, хоча, напевно, більша частина країн/регіонів розробляє свої стандарти на основі їх принципів і підходів. Країни/регіони і цілі, яких вони прагнуть досягти, представлено в таблиці 20. Як і очікувалось, цільовим рівнем для вікової категорії, що розглядається, є рівень А1/А2.

Таблиця 20. Цілі, що мають бути досягнуті у мовній освіті в початкових школах в 7 країнах/регіонах

Країна/регіон	Рівень володіння мовою, якого учні мають досягти у вивченні іноземних мов на кінець навчання у початковій школі
Болгарія	A1–A2
Естонія	A1–A2
Іспанія	A2 і не визначений у Валенсії
Румунія	A1
Франція	A1
Франція	У кантоні Цюрих: A2.1 для усної і письмової рецептивних видів діяльності і усної продуктивної діяльності, A1.2 – для письмової продуктивної діяльності
Шотландія	A1

Вивчення Р/М мов у початковій освіті

Аналогічно до методології аналізу ситуації в галузі вивчення іноземних мов ми запитали наших дослідників про Р/М мови, що пропонуються в державному/регіональному контексті.

Зокрема, ідеться про:

- цільові групи;
- наявність чіткої і послідовної навчальної програми;
- поширеність підтримки навчання шкільних дисциплін іншими мовами (CLIL);
- початок вивчення Р/М мов;
- місце в розкладі впродовж або після уроків;

- вимоги щодо мінімального розміру групи;
- моніторинг мовних навичок;
- наявність чітких вимог щодо рівня володіння Р/М мовою, якого учні мають досягти на кінець початкової школи;
- наявність державного фінансування.

Вивчення Р/М мов пропонується в 22 із 24 проаналізованих країн/регіонів. Данія та Естонія не надали відомості щодо вивчення цих мов. Результати для цих 22 країн представлено в таблиці 21.

Таблиця 21. Організація вивчення Р/М мов у початковій освіті в 22 країнах/регіонах

Критерії	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн
Навчальна програма	Чітка і послідовна	16	Загальна	5	Немає	1
Мова, що використовується як засіб навчання (CLIL)	Досить поширено	12	Обмежено	6	Лише у вивченні предмета	4
Цільові групи	Всі	20	Обмежені	2	—	—
Початок мовної освіти	З першого класу	19	Із середини початкової школи	3	На кінцевому етапі	0
Місце в розкладі	У шкільні години	17	Частково у шкільні години	4	Після уроків	1
Вимоги щодо мінімального розміру груп	Немає	16	5-10 учнів	3	> 10 учнів	3
Моніторинг мовних навичок	Стандартизований на державному рівні	8	На шкільному рівні	11	Не проводиться	3
Рівень, якого учні мають досягти	Державні/регіональні норми	14	На шкільному рівні	3	Не визначено	5
Доступність державного фінансування	Повне	21	Часткове	1	Немає	0

Заняття з Р/М мов і уроки з інших шкільних дисциплін, що викладаються Р/М мовами, є відкритими для всіх учнів незалежно від їхньої мовної підготовки. Проте для Болгарії і Греції цільовими групами у цьому випадку є лише носії мови. Усі країни, за винятком Австрії, керуються своїми навчальними програмами. Практика застосування мови, що використовується як засіб навчання (CLIL), набула більшого поширення в навчанні Р/М мов, ніж у навчанні іноземних мов. Зокрема, 12 країн/регіонів повідомили про поширену практику, а інші 6 використовують її частково. А 19 із 22 країн/регіонів, в яких викладаються Р/М мови, починають це робити із самого початку початкової освіти. Лише Франція, Польща та Швейцарія починають із середнього ступеня. У 16 країнах/регіонах немає вимог щодо мінімального розміру груп, але в Англії, Угорщині та Польщі потрібно принаймні 5 учнів для формування класу. Водночас Австрія, Болгарія та Північна Ірландія вимагають 10 учнів.

Що стосується моніторингу мовних навичок, то 19 країн/регіонів здійснюють його за допомогою стандартизованого інструментарію, що відповідає віковим особливостям учнів, або на основі підходу, розробленого школою. Натомість Італія, Нідерланди та Фрисландія, не повідомляють про регулярний моніторинг. Рівні досягнень прив'язані до державних/регіональних стандартів у 14 країнах/регіонах. Проте 3 встановлюють стандарти на шкільному рівні. П'ять країн/регіонів, а саме: Австрія, Боснія і Герцеговина, Греція, Італія та Північна Ірландія, не мають чітко виражених рівнів досягнень.

Таблиця 22 демонструє, які Р/М мови пропонуються відповідно до звітів наших дослідників.

Таблиця 22. Викладання Р/М мов у початковій освіті в 22 країнах/регіонах

Країна/регіон	Р/М мови, що пропонуються для вивчення у системі початкової освіти
Австрія	Бургенланд – хорватська, чеська, угорська, словацька, словенська, ромська
Англія	Корнуольська
Болгарія	Вірменська, іврит, ромська, турецька
Боснія і Герцеговина	Інші державні мови: боснійська, сербська і хорватська
Греція	Турецька
Іспанія (Мадрид, Валенсія, Севілья)	Валенсійська лише у Валенсії
Італія	Албанська, каталонська, хорватська, французька, франко-провансальська, фріульська, німецька, грецька, латинська, окситанська, сардинська, словенська
Каталонія	Каталонська повсюди, аранська окситанська у Баль-д'Арані
Країна Басків	Баскська
Литва	Білоруська, іврит, польська, російська
Нідерланди	Фризька
Північна Ірландія	Ірландська
Польща	Кашубська
Португалія	Мірандська
Румунія	Німецька, угорська, італійська, ромська, словацька, сербська, українська, хорватська, турецька, мова липован, болгарська, польська
Угорщина	Болгарська, хорватська, німецька, грецька, польська, ромська/Бояш, румунська, русинська, сербська, словацька, словенська
Уельс	Валлійська
Україна	Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська, ідиш, молдавська, польська, румунська, російська, словацька
Франція	Баскська, бретонська, каталонська, корсиканська, окситанська
Фрисландія	Фризька
Швейцарія	Інші державні мови: французька, німецька, італійська
Шотландія	Шотландська гельська

У багатьох країнах/регіонах існує великий вибір мов. Зокрема, Австрія, Болгарія, Угорщина, Італія, Литва, Румунія та Україна пропонують чотири і більше Р/М мови як предмет вивчення, або, в більшості випадків, як засіб навчання інших предметів.

Вивчення мов іммігрантів у початковій освіті

Для аналізу стану з мовами іммігрантів ми поставили нашим дослідникам перелік запитань, аналогічний до тих, що ставили щодо Р/М мов або іноземних мов. Лише 5 із країн доповіли про впровадження мов іммігрантів на початковому етапі навчання. Ідеться про Австрію, Данію, Францію, Іспанію та Швейцарію (у кантоні Цюрих). Результати щодо цих 5 країн викладено в таблиці 23.

Таблиця 23. Організація вивчення мов іммігрантів у початковій освіті в 5 країнах/регіонах

Критерії	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн
Навчальна програма	Чітка і послідовна	2	Загальна	3	Немає	0
Мова, що використовується як засіб навчання (CLIL)	Досить поширено	1	Обмежено	3	Лише у вивченні предмета	1
Цільові групи	Всі	2	Лише діти іммігрантів	3	—	0
Початок мовної освіти	З першого класу	2	Із середини початкової школи	1	На кінцевому етапі	2
Місце в розкладі	У шкільні години	0	Частково у шкільні години	2	Після уроків	3
Вимоги щодо мінімального розміру груп	Немає	2	5-10 учнів	1	> 10 учнів	2
Моніторинг мовних навичок	На державному рівні	0	На місцевому рівні	5	Немає	0
Рівень, якого учні мають досягти	Визначається країною/регіоном	0	На шкільному рівні	0	Немає	5
Доступність державного фінансування	Повне	2	Часткове	3	Немає	0

У Франції і Швейцарії заняття з мов іммігрантів відкриті для всіх учнів, тоді як в Австрії, Данії та Іспанії вони доступні лише для носіїв мов іммігрантів. У Швейцарії і Франції не існує жодних вимог щодо мінімальної кількості учнів, необхідної для організації навчання. Водночас в Іспанії потрібно більше ніж 5 учнів для започаткування занять, а в Австрії і Данії необхідно мати групи з 10 учнів. В Австрії і Данії існує чітка і послідовна навчальна програма, тоді як у решті країн навчальна програма лише окреслена в загальних рисах. В Іспанії поширеною є практика використання мов іммігрантів як засобу викладання інших предметів. Водночас в Австрії, Данії і Франції зазначена практика є менш поширеною, а у Швейцарії такі мови викладаються лише як окремий навчальний предмет. Іспанія і Швейцарія пропонують навчальні курси протягом шкільних годин, тоді як у решті країн вони проводяться в позаурочний час. Навчальні досягнення з мов іммігрантів не прив'язані до стандартів державних, регіональних чи розроблених школою стандартів. Проте моніторинг розвитку мовних навичок проводиться в усіх країнах. Навчальні курси з мов іммігрантів повністю фінансуються державою в Австрії і Данії. Водночас у Франції, Іспанії і Швейцарії вони в основному підтримуються країною походження.

Мови іммігрантів, що пропонуються в кожній із країн, наведено в таблиці 24.

Таблиця 24. Викладання мов іммігрантів у системі початкової освіти

Країна/регіон	Мови іммігрантів, що викладаються в початковій освіті
Австрія	Албанська, боснійська, сербська, хорватська, польська, російська, турецька
Данія	ПОТРЕБУЄ ПЕРЕВІРКИ
Іспанія (Мадрид, Валенсія, Севілья)	Арабська і португальська в Мадриді та Валенсії
Франція	Арабська, китайська, італійська, португальська, російська, іспанська
Швейцарія	У Цюріху: албанська, арабська, боснійська, сербська, хорватська, болгарська, китайська, фінська, французька, грецька, угорська, італійська, корейська, курдська, португальська, турецька, російська, іспанська, словенська, шведська. В Женеві: албанська, арабська, італійська, португальська, іспанська, турецька

Підготовка вчителів для початкової освіти

Як ЄК, так і РЕ неодноразово підкреслювали необхідність відбору й підготовки кваліфікованих учителів для підтримки розвитку мовних і міжкультурних навичок учнів. Вони наголошують на необхідності розвитку у вчителів власних мовних навичок, їхніх міжкультурних компетенцій та усвідомлення ними багатомовності. Програми мобільності вчителів, завдяки яким їх заохочують проводити час за кордоном у країні, мову якої вони викладають, визнається як корисний спосіб їхньої підтримки в досягненні цілей (ЄК (ЕС) 2008, 11).

У нашому дослідженні БМЕ ми розпитували про:

- кваліфікацію вчителів;
- додипломну підготовку вчителів та підготовку в системі післядипломної освіти;
- мобільність учителів іноземних мов;
- заходи щодо залучення вчителів там, де їх не вистачає.

У таблиці 25 представлено результати щодо всіх чотирьох типів мов у початковій освіті для всіх країн. Важливо мати на увазі, що не в усіх країнах пропонуються всі види мов. Це спричинило низькі бали, особливо щодо мов іммігрантів, які пропонуються лише в 5 країнах.

Таблиця 25. Кваліфікація вчителів і їхня підготовка в початковій освіті

Критерії	Відповіді	Кількість країн				Відповіді	Кількість країн				Відповіді	Кількість країн			
		ДМ	Р/М	ІМ	МІ		ДМ	Р/М	ІМ	МІ		ДМ	Р/М	ІМ	МІ
Кваліфікація вчителя	Кваліфіковані вчителі	16	17	14	2	Вчителі з загальною кваліфікацією	8	5	9	3	Без відповідної кваліфікації	0	2	1	19
Додипломна підготовка	Спеціалізована	20	18	17	1	Загальна	4	3	4	2	Немає	0	3	3	21
Післядипломне підвищення кваліфікації	Спеціалізоване	16	14	20	1	Загальне	7	7	3	4	Немає	1	3	1	14
Заходи щодо залучення вчителів	Системні заходи	3	7	8	9	Кампанії з набору вчителів у пресі	1	2	2	0	Не вживаються	20	15	14	24
Мобільність учителів	Є частиною професійної підготовки			1		Неофіційна фінансова підтримка			14		Немає			9	

Згідно з відповідями, отриманими під час нашого опитування, кваліфіковані вчителі наймаються для викладання мов приблизно в 2/3 із проаналізованих країн/регіонів; відповідно у 16 із 24 – для викладання державних мов, у 17 із 22 – для викладання Р/М мов, у 14 із 23 – для викладання іноземних мов і в 2 з 5 – для викладання мов іммігрантів. Звісно, коли йдеться про використання мови як засобу навчання (CLIL), наявність мовної кваліфікації у вчителів не настільки важлива (хоча рівень володіння мовою має бути високим).

Водночас у контексті початкової освіти використання послуг кваліфікованих учителів мов для загального навчання державною мовою або Р/М мовами видається незвичним. Натомість у таких країнах/регіонах, як-от: Австрія, Англія, Франція, Фрисландія, Італія, Нідерланди, Північна Ірландія, Шотландія та Швейцарія, викладання іноземних мов зазвичай здійснюється викладачами, що пройшли курс загальної підготовки.

Програми додипломної (університетської) підготовки і післядипломного підвищення кваліфікації вчителів, як спеціалізовані, так і загального характеру, використовуються в усіх країнах. Водночас в Італії і Північній Ірландії досі немає додипломної підготовки вчителів іноземних мов, а в Греції – післядипломної підготовки для вчителів державної мови. Вчителі корнуольської мови в Англії також не отримують офіційної освіти. Лише Австрія забезпечує спеціалізовану додипломну і післядипломну підготовку вчителів, що викладають мови іммігрантів. Звісно, дослідження не було спроможне розпитувати в деталях про сутність програм підготовки вчителів. Це розглядається як сфера для подальшого дослідження.

Ще однією особливістю, що виходила за межі нашого дослідження, було те, що вчителі Р/М мов, так само як і мов іммігрантів, можуть формально розглядатися як вчителі рідної мови у разі, якщо вони викладають у школах для меншин або іммігрантів. Вони також можуть розглядатися як вчителі іноземних мов, якщо вони навчають не-носіїв мови, які відвідують школи для меншин або громадські школи для іммігрантів. Отже, залежно від конкретної ситуації, вони можуть обрати для себе або програми з підготовки вчителів рідної мови, або вчителів іноземних мов.

Логічною потребою в підготовці вчителів іноземних мов є мобільність учителів. Дев'ять країн/регіонів із 24 повідомили про те, що не мають підтримки в цій сфері. Лише Каталонія та Швейцарія сповістили про структуровані програми мобільності. Решта 13 країн/регіонів сприяють мобільності й надають фінансову підтримку. Зрозуміло, що ще багато треба зробити для заохочення вчителів іноземних мов до проведення ними більше часу в країні, мову якої вони викладають. Це також відповідає рекомендаціям ЄС, які висувують на передній план мобільність і обмін серед учителів як важливий засіб для формування в них більш високого рівня лінгвістичної і культурної компетенції.

Було цікаво дізнатись, що низка країн вживають активних заходів для підвищення кількості вчителів мов. Це має стати плідною сферою для обміну інформацією. Чи означає ця тенденція зростання попиту, чи просто свідчить на користь скорочення кількості вчителів? У Країні Басків, Данії, Естонії і Швейцарії було вжито цілеспрямованих заходів щодо залучення додаткової кількості вчителів державної мови. Болгарія, Данія, Англія, Фрисландія, Угорщина, Литва та Україна вживають заходів щодо заохочення й полегшення додаткового працевлаштування й професійної підготовки кваліфікованих учителів іноземних мов. Відродження та просування багатьох Р/М мов може підтвердити той факт, що у Країні Басків, Боснії і Герцеговині, Данії, Північній Ірландії, Шотландії, Іспанії та Україні вживаються додаткові заходи щодо набору вчителів Р/М мов. Проте жодна з країн ще не повідомила про активний набір учителів мов іммігрантів, і це, беззаперечно, є сферою для подальшого розвитку.

2.4 Мови в середній освіті

Документи ЄС і РЄ щодо багатомовності підкреслюють необхідність для учнів, спираючись на знання мови, отримані в початковій школі, при переході до середньої освіти розширювати й кількість виучуваних мов і своє вміння спілкуватися ними з орієнтацією на майбутнє працевлаштування та отримання подальшої професійної або вищої освіти.

Відповідно до Рекомендації Ради Європи 98 (6) метою вивчення мов у середній школі має бути:

підвищення рівня комунікативних навичок, якого учні мають досягти з тим, щоб користуватися виучуваною мовою для ефективного спілкування з іншими в повсякденному житті, для побудови соціальних і особистих взаємовідносин, а також для того, щоб навчатися розуміти й поважати культуру та звичаї інших народів.

Середні школи мають запропонувати загалом більш широкий діапазон мов і надати учням можливість вивчати більше ніж одну європейську або іншу мову. Рівні досягнень мають контролюватися за допомогою стандартних європейських показників, включаючи, у разі необхідності, часткові компетенції. Рекомендовано більш широке запровадження практики навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (*content language integrated learning (CLIL)*). Професійний розвиток і мобільність учителів, створення міжнародної мережі та співробітництво в усіх країнах для започаткування спільних проектів також розглядаються як необхідні складові успіху. Наше дослідження було здійснене для того, щоб проаналізувати багато, хоча і не всі, із зазначених вище аспектів.

Звичайно, система середньої освіти в різних країнах є більш складною для порівняння, ніж початкова; учні отримають можливість обирати з досить великої кількості спеціалізованих шкіл, у різних країнах по-різному побудовані основна і старша школи (див. Глосарій), значно відрізняється й спосіб, у який розроблено навчальні програми. Незважаючи на всі ці складнощі, наші дослідники зібрали дані щодо організації викладання мов і професійної підготовки вчителів з усіх типів мов у 24 країнах/регіонах.

Підтримка державної мови в середній освіті – організація

Додаткова підтримка з державної мови залишається важливою на етапі середньої освіти як для новоприбулих, так і для всіх, хто відчуває труднощі в розумінні та спілкуванні державною мовою. Ми поставили нашим дослідникам запитання, аналогічні до запитань для початкової школи:

- наявність чіткої і послідовної навчальної програми;
- рівень додаткової мовної підтримки для новоприбулих;
- наявність діагностичного тестування при вступі;
- моніторинг мовних навичок.

Результати представлено в таблиці 26.

Таблиця 26. Організація додаткової підтримки з державної мови в середній освіті у 24 країнах/регіонах

Критерії	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн
Навчальна програма	Чітка і послідовна	20	Загальна	4	Немає	0
Додаткова підтримка для новоприбулих	Повна	21	Часткова	0	Немає	3
Вступне діагностичне тестування	Для всіх	9	Лише для дітей іммігрантів	5	Немає	10
Моніторинг мовних навичок	На державному рівні	15	На шкільному рівні	8	Немає	1

Згідно зі звітами наших дослідників, 20 країн/регіонів мають чіткі і послідовні національні програми з мов. Водночас у Фрисландії, Італії, Північній Ірландії і Нідерландах вони представлені в загальних рисах. Додаткова підтримка з державної мови забезпечується для новоприбулих або до початку, або впродовж основного навчання у 21 країні/регіоні, проте Данія, Італія й Україна повідомляють, що не надають такого забезпечення. Характер підтримки, що надається, і як саме вона впливає на успішність учнів у навчанні є предметом для наступного дослідження. Як і у випадку з початковою освітою, відносно невелика кількість країн/регіонів проводить серед усіх учнів діагностування рівня володіння державною мовою з метою визначення потреб учнів при вступі до середньої школи. Ідеться, зокрема, про такі країни/регіони, як-от: Боснія і Герцеговина, Каталонія, Англія, Франція, Польща, Португалія, Шотландія, Україна та Уельс. Інші п'ять країн/регіонів – Болгарія, Угорщина, Литва, Іспанія та Країна Басків – проводять діагностичне тестування лише серед дітей іммігрантів. Характер тестів і те, наскільки отримана інформація використовується під час розроблення програм і для забезпечення безперервної підтримки, є ще однією сферою для подальшого дослідження. Як і в початковій школі, проводиться регулярний моніторинг мовних навичок із державної мови. Відповідно 15 країн/регіонів запроваджують його на державному рівні, 8 – на місцевому. У Данії моніторинг мовних навичок із державної мови в системі середньої освіти не проводиться.

Іноземні мови в середній освіті

Таблиця 27 представляє огляд організації викладання іноземних мов у системі середньої освіти. Наші респонденти відповідали на такі запитання:

- цільові групи;
- кількість іноземних мов, що викладаються, і чи є вони обов'язковими;
- наявність чіткої і послідовної навчальної програми;
- поширеність навчання шкільних дисциплін іншими мовами (CLIL);
- місце в розкладі (упродовж навчального дня або після уроків);
- вимоги щодо мінімального розміру групи;
- моніторинг мовних навичок;
- рівень, якого учні мають досягти відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (CEFR);
- доступність державного фінансування.

Таблиця 27. Організація викладання іноземних мов у середній освіті в 24 країнах/регіонах

Критерії	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн
Кількість обов'язкових іноземних мов (основна школа)	Дві	14	Одна	10	Немає	0
Кількість обов'язкових іноземних мов (старша школа)	Дві	10	Одна	9	Немає	5
Навчальна програма	Чітка і послідовна	20	Загальна	4	Немає	0
Іноземна мова, що використовується як засіб навчання (CLIL)	Досить поширено	1	Обмежено	14	Лише у вивченні предмета	9
Цільові групи	Всі	24	Обмежені	0	Не визначено	0
Місце в розкладі	У шкільні години	23	Частково у шкільні години	1	Після уроків	0
Вимоги щодо мінімального розміру груп	Немає	19	5-10 учнів	5	> 10 учнів	0
Моніторинг мовних навичок	Стандартизований на державному рівні	11	На шкільному рівні	13	Немає	0
Рівень, якого учні мають досягти	Узгоджений з CEFR	13	Державний або визначений школою	7	Не визначено	4
Доступність державного фінансування	Повне	24	Часткове	0	Немає	0

Як і очікувалося, усі проаналізовані країни/регіони пропонують вивчення іноземних мов як в основній, так і в старшій школі. Проте було виявлено значні розбіжності в кількості обов'язкових іноземних мов, що пропонуються, діапазоні мов, моніторингу мовних навичок, запровадженні навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (CLIL) і ступені використання Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (CEFR) для оцінювання рівня досягнень.

Двадцять країн/регіонів повідомили про використання чіткої і послідовної навчальної програми. Лише Нідерланди, Північна Ірландія, Франція й Італія сповістили, що їхня програма представлена в загальних рисах. У системі початкової освіти лише одна країна, Іспанія, повідомила про значне поширення практики навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (CLIL). Однак у системі середньої освіти про таку

практику повідомляє лише Франція, 14 країн/регіонів повідомляють про окремі ініціативи в цій сфері і дев'ять країн зазначають, що не використовують практику CLIL. У Розділі 2.5 представлено дослідження щодо використання практики CLIL в усіх типах мов. Загалом немає вимог щодо мінімального розміру груп для викладання іноземних мов, проте Болгарія, Данія, Греція, Литва і Румунія повідомляють про необхідну мінімальну кількість учнів – 5 осіб – для започаткування факультативних навчальних курсів із менш уживаних мов. Одинадцять країн/регіонів здійснюють моніторинг мовних навичок на державному рівні, 13 – на шкільному.

Таблиця 28 демонструє, наскільки країни/регіони пропонують обов'язкові іноземні мови у системі середньої освіти.

Таблиця 28. Кількість обов'язкових іноземних мов в основній і старшій школі у 24 країнах/регіонах

Кількість обов'язкових іноземних мов	Дві обов'язкові іноземні мови	Одна обов'язкова іноземна мова	Жодної обов'язкової іноземної мови
Основна школа	Австрія, Данія, Естонія, Франція, Фрисландія, Греція, Італія, Литва, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Україна	Країна Басків, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Каталонія, Англія, Угорщина, Північна Ірландія, Шотландія, Іспанія, Швейцарія, Уельс	
Старша школа	Австрія, Болгарія, Естонія, Франція, Угорщина, Польща, Португалія, Румунія, Україна, Швейцарія	Країна Басків, Боснія і Герцеговина, Каталонія, Данія, Фрисландія, Італія, Литва, Нідерланди, Іспанія	Англія, Греція, Північна Ірландія, Шотландія, Уельс

Хоч обов'язкове вивчення двох іноземних мов в основній школі упроваджують 13 країн/регіонів, у старшій школі кількість таких країн зменшується до десяти. Такі країни/регіони, як Данія, Фрисландія, Італія, Литва, Нідерланди, знижують свої вимоги щодо кількості обов'язкових мов з двох до однієї, а Греція – з двох до нуля. Угорщина та Швейцарія підвищують вимоги з однієї до двох. І лише такі країни, як Австрія, Естонія, Франція, Польща, Португалія, Румунія, Україна та Швейцарія мають дві обов'язкові іноземні мови як в основній, так і в старшій школі. В Англії, Північній Ірландії, Шотландії та Уельсі одна іноземна мова є обов'язковою для вивчення в основній школі, проте щодо старшої школи ці країни, разом з Грецією, поки що єдині серед проаналізованих, де вивчення жодної іноземної мови не є обов'язковим. В Шотландії учні мають право вивчати мови як в основній, так і в старшій школі, але формально вивчення мов не є обов'язковим, хоча на практиці більшість учнів вивчають іноземну мову в середній школі.

Як і очікувалось, цілі, що мають бути досягнуті в мовній освіті відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (CEFR), набагато краще визначені в середній, ніж у початковій школі країн-учасниць/регіонів-учасників. Тринадцять із них чітко визначають рівень, який має бути досягнутий. Стандарти наведено в таблиці 29.

Таблиця 29. Цілі, що мають бути досягнуті в мовній освіті у середній школі відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (CEFR) у 13 країнах/регіонах

Країна/регіон	Рівень володіння мовою, якого мають досягти учні у вивченні іноземних мов на кінець навчання у середній школі
Австрія	B2
Болгарія	B1–B2 для першої; A1 для другої
Данія	B2
Естонія	Середній етап навчання: перша – B1, друга – A2 Старший етап навчання: дві іноземні мови до рівня B (B1 або B2)
Країна Басків	B1
Литва	Середній етап навчання: перша – B1; друга – A2; Старший етап навчання: відповідно до досягнень на середньому етапі навчання: B2, B1 чи A2
Нідерланди	Залежно від типу школи варіюють від A1 до B2 (чи C1 для навичок читання)
Португалія	Рівні варіюють від A2.2 до B1.2
Румунія	B2
Франція	Рівень B2 для першої іноземної мови; рівень B1 для другої іноземної мови, рівень A2/B1 для третьої іноземної мови
Фрисландія	Залежно від типу школи, варіюють від A1 до B2 (чи C1 для мовних навичок)
Швейцарія	У кантонах Цюрих і Женева: B2

Рівень B2 виявляється найбільш загальноприйнятим рівнем володіння першою іноземною мовою, для другої іноземної таким є рівень B1. Результати дослідження SurveyLang, що очікуються пізніше цього року, виявлять, якою мірою ці сподівання виправдались.

Регіональні мови/мови меншин в середній освіті

Відповідно до Європейської хартії (ECRML) і національних зобов'язань, країни/регіони так само пропонують викладання Р/М мов як предмета і викладання інших предметів засобами Р/М мов. У зв'язку із цим ми поставили дослідникам запитання, аналогічні до запитань щодо іноземних мов, а саме про:

- цільові групи;
- наявність чіткої і послідовної навчальної програми;
- поширеність навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (CLIL);

- місце в розкладі впродовж або після уроків;
- вимоги щодо мінімального розміру групи;
- моніторинг мовних навичок;
- рівень, якого учні мають досягти;
- доступність державного фінансування.

Дев'ятнадцять країн/регіонів пропонують Р/М мови в середній освіті, результати представлено в таблиці 30.

Таблиця 30. Організація викладання Р/М мов у середній освіті в 19 країнах/регіонах

Критерії	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн
Навчальна програма	Чітка і послідовна	16	Загальна	3	Немає	0
Мова, що використовується як засіб навчання (CLIL)	Досить поширено	10	Обмежено	8	Лише у вивченні предмета	1
Цільові групи	Всі	18	Обмежені	1	Не визначено	0
Місце в розкладі	У шкільні години	15	Частково у шкільні години	3	Після уроків	1
Вимоги щодо мінімального розміру груп	Немає	13	5-10 учнів	1	> 10 учнів	5
Моніторинг мовних навичок	Стандартизовані державні/регіональні тести	10	На шкільному рівні	8	Немає	1
Рівень, якого учні мають досягти	Визначений державою/регіоном	14	Визначений школою	3	Не визначено	2
Доступність державного фінансування	Повне	19	Часткове	0	Немає	0

Країни/регіони, що не пропонують викладання Р/М мов, – Данія, Англія, Естонія, Греція та Польща. Серед 19 країн, що пропонують викладання Р/М мов, у 10 значно поширеною є практика навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (CLIL). У 8 країнах така практика використовується обмежено, і лише Болгарія повідомляє, що ці мови викладаються виключно як шкільні предмети. Навчання є доступним для всіх учнів, за винятком Болгарії, де воно забезпечується лише для носіїв мови. Навчання відбувається протягом шкільних годин в усіх країнах/регіонах, за винятком Австрії, Боснії, Греції і Болгарії. У зазначених країнах навчання частково проходить у шкільні години й частково після уроків. У 13 країнах/регіонах немає вимог щодо мінімального розміру груп. Проте в Шотландії необхідний мінімум учнів для створення класу становить 5 учнів, а в Австрії, Болгарії, Франції, Північній Ірландії і Румунії – 10 учнів. Вісімнадцять країн/регіонів проводять моніторинг мовних навичок за допомогою державних/регіональних чи розроблених школою тестів. Водночас в Італії такий моніторинг не проводиться. Австрія та Уельс не визначають цілей щодо досягнень учнів, тоді як усі інші країни це роблять. Усі країни/регіони пропонують безкоштовне для учнів вивчення Р/М мов.

Мови іммігрантів у середній освіті

У зв'язку зі зростанням мобільності й міграції в межах Європи і в Європу ззовні кількість мов іммігрантів, якими розмовляють у європейських школах різко зростає.

Наразі для багатьох дітей мова навчання у школі є їхньою другою мовою. Європейські документи постійно наголошують на цінуванні всіх мов і культур у навчальній аудиторії. У цьому плані Рекомендація Ради Європи 98 (6) закликає держави-учасниці до забезпечення:

паритету поваги між усіма задіяними мовами і культурами для того, щоб діти в кожній громаді мали можливість розвивати усні навички та грамотність із мов їхніх громад, а також вчилися розуміти і поважати мову і культуру інших.

Зелена книга 2008: Міграція і мобільність (Green Paper 2008: Migration and Mobility) посилається на Директиву 77/486/CEE, відповідно до якої держави-учасниці мають сприяти викладанню рідної мови і культури країни-походження поряд зі звичайною освітою й у співпраці з державою-учасницею, яка є країною-походження.

У межах проекту БМЄ ми досліджували, якою мірою держави-учасниці пропонують як іммігрантам, так і всім іншим можливість вивчати ці мови. Як видно з дослідження дошкільної і початкової освіти, лише декілька країн роблять цей вибір систематично доступним (три – у системі дошкільної освіти і п'ять – у системі початкової освіти). Під час дослідження середньої освіти 8 країн/регіонів із 24 відповіли на це запитання позитивно. Зокрема, йдеться про Австрію, Данію, Англію, Естонію, Францію, Нідерланди, Шотландію та Швейцарію.

У таблиці 31 представлено огляд мов іммігрантів у зазначених країнах; увагу зосереджено на таких питаннях:

- цільові групи;
- наявність чіткої і послідовної навчальної програми;
- поширеність навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (CLIL);
- місце в розкладі впродовж або після шкільних уроків; вимоги щодо мінімального розміру групи;
- моніторинг мовних навичок;
- рівень, якого учні мають досягти;
- ступінь доступності державного фінансування.

Таблиця 31. Організація викладання мов іммігрантів у середній освіті у 8 країнах/регіонах

Критерії	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн
Навчальна програма	Чітка і послідовна	3	Загальна	3	Немає	2
Мова, що використовується як засіб навчання (CLIL)	Досить поширено	1	Обмежено	2	Лише у вивченні предмета	5
Цільові групи	Всі	4	Обмежено лише для носіїв мови	3	Не визначено	1
Місце в розкладі	У шкільні години	1	Частково у шкільні години	1	Після уроків	6
Вимоги щодо мінімального розміру груп	Немає	4	5-10 учнів	2	> 10 учнів	2
Моніторинг мовних навичок	Стандартизовані державні тести	1	Шкільні тести	5	Немає	2
Рівень, якого учні мають досягти	Відповідає державним стандартам	2	Визначений школою	3	Не визначено	3
Доступність державного фінансування	Повне	5	Часткове	2	Немає	1

Серед 8 країн/регіонів, що повідомляють про впровадження, Англія, Данія, Франція та Нідерланди пропонують такі мови, як турецька та арабська, не лише учням відповідного походження, а й усім учням середньої школи як іноземні мови. Ця модель може бути відзначена як гарний приклад для інших країн/регіонів. Франція є єдиною країною, що пропонує навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (CLIL). Водночас Австрія та Нідерланди пропонують CLIL лише в окремих районах. Нідерланди пропонують мови іммігрантів як частину шкільної програми впродовж шкільних годин, тоді як Англія та Швейцарія (лише Цюріх) пропонують їх частково впродовж шкільних годин, а в інших країнах/регіонах вони пропонуються в позаурочний час. В Англії, Франції, Нідерландах і Шотландії немає вимог щодо мінімального розміру груп, тоді як для започаткування навчання в Данії і Швейцарії потрібна мінімальна кількість з 5 учнів, а в Австрії і Естонії такий мінімум становить 10 учнів. Моніторинг мовних навичок здійснюється за допомогою стандартизованих державних тестів в Англії, за допомогою розробленого школою інструментарію – в Австрії, Данії, Франції, Нідерландах і Швейцарії. Моніторинг не здійснюється в Естонії і Шотландії. Естонія та Нідерланди є єдиними країнами/регіонами, що на державному рівні визначають ступінь знання, якого мають досягти учні. Повне державне фінансування доступне для викладання мов іммігрантів в Австрії, Данії, Англії, Нідерландах і Шотландії. У Франції і Швейцарії фінансування здійснюється за рахунок країн походження учнів-іммігрантів, а в Естонії витрати сплачують батьки. Країнами, що пропонують викладання мов іммігрантів і в початковій, і в середній школах, є Австрія, Данія, Франція та Швейцарія.

Огляд мов, крім державних, що пропонуються в середній освіті

Після завершення початкової освіти стає складніше розрізнити іноземні, Р/М мови чи мови іммігрантів, оскільки характер цільових груп для викладання стає менш специфічним, а мови, що не є державними (*languages other than the national language (LONL)*), як правило, частіше пропонуються учням незалежно від їхнього мовного оточення вдома. Незважаючи на ці складнощі, ми й далі дотримуватимемося нашого первинного розподілу мов на іноземні, Р/М мови і мови іммігрантів, яким ми користувалися для аналізу викладання мов у дошкільній і початковій освіті. Водночас ми визнаємо, що така категоризація мов не є однозначною. Таблиця 32 надає компаративний огляд упровадження (переважно) Р/М мов, (переважно) іноземних мов і (переважно) мов іммігрантів у 24 регіонах на підставі звітів наших дослідників.

Таблиця 32. Компаративний огляд упровадження Р/М мов, іноземних мов і мов іммігрантів в середній освіті (іноземні мови, що позначені курсивом, пропонуються лише у старшій школі) у 24 країнах/регіонах

Країна/регіон	Р/М мови	Іноземні мови	Мови іммігрантів
Австрія	Бургенланд: хорватська, чеська, угорська, польська, словацька, словенська	Обов'язкові: 2 з переліку: англійська, французька, італійська, іспанська	Албанська, боснійська, сербська, хорватська, польська, російська, турецька
Англія	—	Обов'язкові: 1 мова до 14-річного віку. (Це може бути будь-яка жива мова з належною акредитацією). Основні: французька, німецька, іспанська, але крім того арабська, італійська, японська, мандаринська, польська, португальська, російська, турецька, урду	Арабська, китайська, урду
Болгарія	Вірменська, іврит, ромська, турецька	Обов'язкові: одна-дві з переліку: <i>хорватська, чеська</i> , англійська, французька, німецька, італійська, <i>японська, корейська, польська</i> румунська, російська, <i>сербська, словацька</i> , іспанська Факультативні: інші із зазначених вище	—
Боснія і Герцеговина	Боснійська, сербська, хорватська як інші державні мови	Обов'язкові: англійська, німецька Факультативні: <i>арабська</i> , французька, італійська, російська, <i>турецька</i>	—
Греція	—	Обов'язкова: англійська Факультативні: французька, німецька	—
Данія	—	Обов'язкова: англійська Факультативні: <i>давня грецька, китайська</i> , французька, німецька, <i>італійська, японська, латинська, російська</i> , іспанська	Арабська, турецька
Естонія	—	Обов'язкові: дві з переліку: англійська, французька, німецька, російська	Китайська, фінська, шведська
Іспанія (Мадрид, Валенсія, Севілья)	Валенсійська (лише у Валенсії)	Обов'язкові: одна з переліку: англійська, французька, німецька	—
Італія	Албанська, каталонська, хорватська, франко-провансальська, французька, фріульська, німецька, грецька, латинська, окситанська, сардинська, словенська	Обов'язкові: англійська та інша іноземна мова	—
Каталонія	Каталонська повсюди, аранська окситанська у Баль-д'Арані	Обов'язкові: одна з переліку: англійська, французька, іноді німецька, італійська Факультативні: <i>давня грецька, латинська</i> мова та інші	—
Країна Басків	Баскська	Обов'язкова: англійська, німецька Факультативні: <i>арабська</i> , французька, італійська, російська, <i>турецька</i>	—
Литва	Російська, польська, іврит, білоруська	Обов'язкові: одна з переліку: англійська, французька, німецька Факультативні: інші мови	—
Нідерланди	Фризька лише у Фрисландії	Обов'язкові: англійська плюс одна інша мова у старшій школі Факультативні: <i>давня грецька, китайська</i> , французька, німецька, італійська, <i>латинська мова, російська, іспанська</i>	Арабська, турецька, <i>російська</i>
Північна Ірландія	Ірландська	Обов'язкові: одна з переліку: французька, німецька, іспанська	Арабська, турецька, <i>російська</i>
Польща	—	Обов'язкові: дві з переліку: англійська, французька, німецька, італійська, російська, іспанська	—

Португалія	Мірандська	Обов'язкові: дві з переліку: англійська, французька, німецька, іспанська, латинська мова, грецька	—
Румунія	Угорська, ромська, словацька, сербська, українська, хорватська, турецька, російська, мова липован, болгарська, італійська, польська	Обов'язкові: дві з переліку: англійська, французька, німецька, італійська, португальська, іспанська, російська	—
Угорщина	Ромська бояш	Обов'язкові: одна-дві з переліку: китайська, англійська, французька, німецька, італійська, російська, іспанська, латинська мова	—
Уельс	Валлійська	Обов'язкові: 1 мова вивчається до 14-річного віку: французька, німецька, іспанська	—
Україна	Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, іврит, угорська, молдавська, польська, румунська, російська, словацька	Обов'язкові: одна-дві з переліку: англійська, французька, німецька, іспанська, залежно від типу школи Факультативні: вірменська, чеська, корейська, турецька, в'єтнамська – як ті, що вивчаються в позаурочний час	—
Франція	Ельзаська, німецька, баскська, бретонська, каталонська, корсиканська, окситанська	Обов'язкові: дві з 19: англійська, німецька, італійська, іспанська, португальська, російська, грецька, арабська, китайська, датська, голландська, іврит, японська, латинська мова, норвезька, шведська, польська, турецька, давня грецька	Вірменська, камбоджійська, фарсі, фінська, в'єтнамська
Фрисландія	Фризька	Обов'язкова: англійська Див.: Нідерланди	—
Швейцарія	Французька, німецька, італійська як інші державні мови	Обов'язкові: одна-дві з переліку: англійська, грецька, латина, іспанська	В Цюріху: албанська, боснійська, китайська, хорватська, фінська, французька, грецька, угорська, італійська, корейська, курдська, португальська, російська, сербська, словенська, іспанська, шведська, турецька В Женеві: албанська, арабська, італійська, португальська, іспанська, турецька
Шотландія	Шотландська гельська	Обов'язкові/факультативні: одна з переліку: французька, німецька або іспанська, італійська чи китайська	Китайська, російська, урду

Найчастіше пропонуються такі іноземні мови, як англійська, німецька, французька, хоч інші європейські мови, такі як іспанська й італійська, також користуються популярністю.

Деякі мови іммігрантів, а саме: арабська, хорватська, польська, російська, турецька, також пропонуються як факультативні іноземні мови, а за арабською і турецькою мовами у Франції і Нідерландах закріпився статус предмета, з якого складають іспит у середній школі. Франція пропонує найбільшу кількість мов для вивчення, й усі учні можуть обирати із широкої розмаїтості таких мов, як сучасні європейські мови, популярні азіатські мови, такі як японська й китайська, а також Р/М мови і мови іммігрантів.

Російська мова, беззаперечно, широко пропонується у східноєвропейських країнах або як Р/М мова, або як іноземна мова. В Англії, Північній Ірландії, Шотландії та Уельсі найчастіше пропонуються французька, німецька, іспанська. Одночасно також пропонуються мови іммігрантів, інколи для масового навчання, але найчастіше це відбувається у межах так званої додаткової освіти.

Кваліфікація і підготовка вчителів для системи середньої освіти

Відповідно до звітів наших дослідників, як і очікувалось, до кваліфікації і рівня підготовки вчителів середньої школи висуваються більш суворі вимоги. У межах нашого дослідження БМЄ ми розпитували про:

- кваліфікацію вчителів;
- додипломну і післядипломну підготовку (підвищення кваліфікації);
- мобільність учителів іноземних мов;

- рівень знання мови, що вимагається;
- заходи щодо залучення вчителів до роботи в тих місцях, де їх не вистачає.

У таблиці 33 представлено результати щодо всіх чотирьох типів мов для всіх країн/регіонів. Важливо мати на увазі, що не в усіх країнах пропонуються всі види мов. Це спричинило низькі бали, особливо щодо мов іммігрантів, які пропонуються лише у 8 країнах.

Таблиця 33. Кваліфікація вчителів і їхня підготовка в системі середньої освіти у 24 країнах/регіонах

Критерії	Відповіді	Кількість країн				Відповіді	Кількість країн				Відповіді	Кількість країн			
		ДМ	Р/М	ІМ	МІ		ДМ	Р/М	ІМ	МІ		ДМ	Р/М	ІМ	МІ
Кваліфікація вчителя	Кваліфіковані вчителі	23	16	22	3	Вчителі з загальною кваліфікацією	1	3	2	3	Без відповідної кваліфікації	0	5	1	18
Додипломна підготовка	Спеціалізована	22	17	22	3	Загальна	2	2	2	2	Немає	0	5	0	19
Післядипломне підвищення кваліфікації	Спеціалізоване	19	14	20	3	Загальне	5	5	4	5	Немає	0	5	0	16
Рівень володіння мовою	Прив'язаний до CEFR	4	—	8	—	Державні/ регіональні стандарти	13	—	13	—	Не визначені	7	—	4	—
Заходи щодо залучення вчителів	Системні заходи	7	8	10	1	Організація кампаній	2	0	1	1	Немає	15	16	13	22
Мобільність учителів	Структурні програми	—	—	6	—	Підтримка на вимогу	—	—	17	—	Немає	—	—	5	—

У 23 із 24 країн/регіонів додаткова підтримка з державної мови здійснюється кваліфікованими вчителями з мовною підготовкою, і лише в Естонії вона проводиться вчителями із загальною підготовкою. Пропонується також система додипломної підготовки і післядипломної освіти. У 17 країнах/регіонах від учителів державної мови, які не є носіями цієї мови, вимагається набуття певного рівня володіння державною мовою. Проте лише в 4 країнах чітко визначено відповідні рівні володіння мовою, окреслені в Загальноєвропейських Рекомендаціях (CEFR) – у Країні Басків (B2), Естонії (C1), Італії (C2) і Швейцарії (в Цюриху й Тічино) – C2. У 7 країнах/ регіонах стандарти не визначено.

Вчителі іноземних мов також мають високий рівень підготовки, і лише в Естонії і Північній Ірландії іноземні мови викладають учителі із загальною підготовкою. Однак Італія та Греція повідомляють, що додипломна система підготовки вчителів має досить загальний, а не спеціалізований мовний характер. У системі середньої освіти реалізується більш структурована підтримка мобільності. Зокрема, Австрія, Каталонія, Англія, Північна Ірландія, Шотландія та Уельс повідомляють, що вчителі проводять семестр за кордоном, що є складовою їхньої університетської і післядипломної підготовки. Інші 13 країн фінансово підтримують мобільність учителів. Це означає, що в Естонії, Франції, Італії, Португалії і Румунії менше можливостей для учителів провести час у країні виучуваної мови. Відповідно до рекомендацій ЄС і РЄ, учителі іноземних мов мають досягти певного рівня володіння іноземною мовою, що у 8 країнах вимірюється згідно із шкалою Загальноєвропейських Рекомендацій (CEFR), як представлено у таблиці 34.

Таблиця 34. Вимоги щодо рівня володіння мовою для вчителів іноземних мов у системі середньої освіти

Країна/ регіон	Рівень володіння мовою, якого мають досягти учні у вивченні іноземних мов на кінець навчання у середній школі
Австрія	C1
Болгарія	B2–C1
Естонія	C1
Країна Басків	B2
Франція	B2
Угорщина	C1
Румунія	C1
Швейцарія	Кантон Цюрих: C2

Найчастіше від учителів вимагається рівень B2. Проте у Франції і Країні Басків прийнятним вважається саме рівень B2. Водночас у Каталонії і Швейцарії вимоги є вищими, і від учителів очікується досягнення рівня C2.

В усіх країнах учителями Р/М мов є спеціально підготовлені кваліфіковані вчителі-мовники. Лише Фрисландія є винятком, де дисципліни викладаються вчителями загальної кваліфікації. В усіх країнах також запроваджено систему до- і післядипломної підготовки вчителів.

Лише в Австрії, Данії і Нідерландах спеціально підготовлені вчителі-мовники проводять заняття з мов іммігрантів. Водночас в Естонії, Франції і Швейцарії працюють учителі загальної кваліфікації.

Як і в системі початкової освіти, у цій ланці відчувається нестача вчителів. Тому вживають спеціальних заходів для працевлаштування професіоналів відповідної кваліфікації і для заохочення людей до набуття професії вчителя. Країни, що повідомляють про кампанії з працевлаштування вчителів, представлено в таблиці 35.

Таблиця 35. Країни/регіони, що активно сприяють працевлаштуванню вчителів у регіонах, де відчувається їх нестача

Учителі ДМ	Учителі ІМ	Учителі Р/М мов	Учителі МІ
Країна Басків	Країна Басків	Країна Басків	Англія
Англія	Болгарія	Фрисландія	Шотландія
Естонія	Англія	Північна Ірландія	
Фрисландія	Фрисландія	Румунія	
Нідерланди	Угорщина	Шотландія	
Північна Ірландія	Литва	Іспанія	
Румунія	Нідерланди	Швейцарія	
Шотландія	Румунія	Уельс	
Швейцарія	Шотландія		
	Швейцарія		
	Уельс		

Шотландія – єдина країна, що повідомляє про активне працевлаштування вчителів з усіх категорій мов. Водночас Країна Басків, Англія, Румунія, Швейцарія вживають заходів, щоб підвищити залучення вчителів 3 із 4 мовних категорій.

2.5 Довготривалі перспективи в системі дошкільної/початкової і середньої освіти

У цій частині представлено довготривалі перспективи у трьох важливих сферах, висвітлених у документах ЄС і РЕ:

- підтримка навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (*content and language integrated learning (CLIL)*);
- мобільність учителів іноземних мов;
- загальне визнання багатомовності й плюрилінгвізму в школах.

Підтримка навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (CLIL)

Практика підтримки навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (CLIL) передбачає залучення учнів до вивчення таких предметів, як природознавчі дисципліни і географія, засобами інших мов, що наполегливо рекомендується як ефективний і дієвий спосіб формування комунікативної компетенції. Ми вже торкалися питання використання практики навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (CLIL) в окремих частинах, присвячених початковій і середній освіті. У таблиці 36 представлено результати для двох сфер одночасно. Ми розпитували дослідників про ступінь поширеності, локалізації чи загалом відсутності практики навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (CLIL). Загальну кількість країн/регіонів, що пропонують кожний тип мови, наведено в дужках.

Таблиця 36. Кількість країн/регіонів, що повідомили про використання практики CLIL в системі початкової і середньої освіти

Країна/регіон	Початкова освіта			Середня освіта		
	ІМ	Р/М	МІ	ІМ	Р/М	МІ
Досить поширена	1	12	1	1	10	1
Локалізована	13	6	3	14	7	2
Такої практики немає	9	4	1	9	2	5

Як і очікувалося, практика CLIL значно поширена, в першу чергу, у викладанні Р/М мов, оскільки вони є мовами, якими учні користуються вдома. Тому діти вже спроможні вільно спілкуватися ними. У зв'язку з тим, що рівень сформованості комунікативної компетенції з іноземної мови є низьким, дуже невелика кількість країн повідомила про запровадження цієї практики на заняттях з іноземної мови. Йдеться тільки про Іспанію в початковій школі і Францію – у середній. А втім, той факт, що 13 країн/регіонів у системі початкової освіти і 14 у системі середньої освіти локалізовано впроваджують практику CLIL, свідчить, що вже накопичено гарний досвід. Тому в пригоді стануть подальші порівняльні дослідження підходів та аналізу способів підготовки вчителів та розроблення навчальних матеріалів. Серед дуже невеликої кількості країн, що пропонують мови іммігрантів, Іспанія знову повідомляє про широке впровадження практики CLIL у початковій школі, а Франція – у середній школі. Це наводить на думку, що зазначені країни набули досвіду в розробленні цього підходу.

Мобільність учителів іноземних мов

Мобільність учителів наполегливо заохочується програмою ЄС *Навчання протягом усього життя (Lifelong Learning Programme)*. Тому й у своєму дослідженні в межах проекту БМС ми ставили дослідникам запитання щодо можливостей, наданих у їхніх країнах/регіонах для проведення часу в країні, чию мову вони мають намір викладати відповідно до отриманої підготовки у вузі або в системі післядипломної освіти. Дослідники мали відповісти на запитання, чи в їхніх країнах/регіонах:

- існують програми підготовки вчителів, що включають до свого складу стажування у країні виучуваної мови на протязі щонайменше одного семестру;
- немає таких програм, але ініціативи окремих учителів заохочуються та фінансуються;
- не передбачається жодного із зазначеного вище.

Результати представлено в таблиці 37.

Таблиця 37. Огляд мобільності вчителів іноземних мов у системі початкової і середньої освіти в 24 країнах/регіонах

	Початкова освіта	Середня освіта
Є структуровані програми (щонайменше один семестр учитель проводить у країні виучуваної мови)	Каталонія, Швейцарія	Австрія, Каталонія, Іспанія, Швейцарія
Підтримка ініціатив окремих осіб	Австрія, Країна Басків, Боснія і Герцеговина, Данія, Англія, Естонія, Греція, Угорщина, Литва, Польща, Шотландія, Іспанія, Україна	Країна Басків, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Данія, Англія, Фрисландія, Греція, Угорщина, Литва, Нідерланди, Північна Ірландія, Польща, Шотландія, Україна, Уельс
Жодної підтримки немає	Болгарія, Франція, Фрисландія, Італія, Нідерланди, Північна Ірландія, Португалія, Румунія, Уельс	Естонія, Франція, Італія, Португалія, Румунія

Єдиними країнами/регіонами, що мають структуровані програми мобільності в початковій і середній школах, є Каталонія і Швейцарія. Проте половина з проаналізованих країн фінансують ініціативи окремих учителів на обох етапах навчання. Виявилось, що несподівано велика кількість країн не підтримує мобільність учителів на жодному з рівнів. З'ясування можливих чинників, що спричинили таку ситуацію, є сферою для подальшого аналізу.

Загальне визнання багатомовності/плюрилінгвізму в школах

Організація багатомовної/плюрилінгвальної освіти, а також підготовка вчителів до лінгвістично і культурно різноманітної аудиторії – це ті виклики, з якими наразі стикаються освітяни. Враховуючи таку велику кількість мов, наявних майже в кожній навчальній аудиторії, документи ЄС і РЕ наголошують на необхідності визнання плюрилінгвальних надбань учнів у вивченні та викладанні мов, а також на необхідності готувати вчителів до усвідомлення значущості плюрилінгвальних надбань своїх учнів і їх використання в практиці викладання у школі. Дуже складно оцінити, наскільки ефективно це реалізується на практиці, тому зазначені питання можуть стати темою для окремого дослідження. Щоб визначити орієнтовні цілі, ми попросили дослідників оцінити, якою мірою виявляється наразі така практика в їхніх країнах/регіонах.

Результати представлено в таблиці 38.

Таблиця 38. Визнання багатомовності/плюрилінгвізму в системі дошкільної (ДО), початкової (ПО), середньої освіти (СО) у 24 країнах/регіонах

Рівень визнання	Послідовний інтегрований підхід			Неформальний підхід			Не визначаються		
	ДО	ПО	СО	ДО	ПО	СО	ДО	ПО	СО
Визнання багатомовності й плюрилінгвальних надбань учнів	8	11	9	15	11	11	1	2	4
Учителі підготовлені до використання плюрилінгвальних надбань учнів	7	8	4	14	12	16	3	4	4

Більшість країн/регіонів повідомляють про те, що багатомовність у суспільстві та плюрилінгвальні надбаня учнів визнані на всіх освітніх етапах як формально, так і неформально. Проте підготовка вчителів, як правило, є менш формальною, особливо в середній школі. Країни/регіони, що повідомили про наявність послідовного інтегрованого підходу в усіх трьох сферах, – Румунія, Іспанія та Уельс.

За повідомленням дослідників, у Боснії і Герцеговині, Англії, Франції і Шотландії рівень визнання багатомовності/плюрилінгвізму є вищим у системі дошкільної і початкової освіти порівняно із середньою школою, водночас у Нідерландах і Швейцарії цей рівень вищий у середній школі.

2.6 Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Мови в професійно-технічній освіті

Професійно-технічна освіта (ПТО) є надзвичайно важливим компонентом Рамочної стратегії ЄС 2020 (*EU 2020 strategy*). Водночас ЄК тісно співпрацює з державами-членами над реалізацією в межах усієї Європи положень Копенгагенського процесу (*Copenhagen Process*), що були узгоджені у 2002 році Радою ЄС. У своєму Коммюніке 2008 (*Communication of 2008*) ЄК наголосила на важливості навчання протягом усього життя, ролі ПТО для майбутнього Європи, а також на необхідності використання можливостей щодо вивчення мов у межах цих інституцій. Структурні фонди ЄС стали більш доступними для мовних курсів професійного спрямування.

Документ ЄК 2010 *Новий імпульс для європейської співпраці в галузі професійної технічної освіти задля підтримки Рамочної стратегії ЄК (2010 EC Communication, A new impetus for European cooperation in Vocational Education and Training to support the Europe 2020 strategy)* утверджує стратегічний підхід до мобільності у ПТО і рекомендує, наголошуючи на посиленні уваги до вивчення мов, щоб усі навчальні курси включали певні періоди навчання або підготовки в інших країнах. Це особливо важливо для тих, хто здобуває освіту в таких галузях або секторах професійної діяльності, як банківська справа, туризм, міжнародна торгівля. Оскільки більшість інституцій ПТО пропонує навчальні програми для безробітних і новоприбулих, то підтримка державної мови також набуває вирішального значення.

Рекомендація (98) 6 також закликала до професійно орієнтованого навчання мов і спонукала інституції до впровадження таких мовних курсів, які б забезпечили відповідний баланс між загальним і професійно спрямованим компонентами навчання, а також надали студентам можливість брати участь у міжнародних проектах та підготували їх до майбутньої професії, зробили професійно мобільними.

Метою нашого дослідження в межах проекту БМЄ було виявлення діапазону мов і типів програм, що пропонуються в інституціях ПТО у країнах Європи. Задля реалізації цієї мети наша мережа дослідників збирала первинні дані безпосередньо в найбільших закладах професійно-технічної освіти (загалом у 69) серед 67 міст-учасників (див. таблицю 4 у Розділі 1.5).

Державні мови в системі ПТО

Для виявлення ступеня доступної додаткової підтримки з державної мови наші дослідники розпитували заклади про:

- різноманітні програми, що пропонуються для тих, хто навчається;
- розмаїтість цільових груп;
- рівень використання чіткої навчальної програми;
- підтримку професійно спрямованих навичок і загального підвищення кваліфікації;
- види джерел фінансування;
- можливості навчання без відриву від виробництва;
- використання інструментарію ЄС.

Результати опитування представлено в таблиці 39.

Таблиця 39. Організація викладання державної мови в системі ПТО (69 закладів)

Критерії	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн	Відповіді	Кількість країн
Розмаїтість програм мовної підтримки	Широкий діапазон	30	Обмежений діапазон	24	Немає	15
Цільові групи	Для всіх	37	Обмежені	9	Не визначені	23
Навчальна програма	Чітка і послідовна	43	Загальна	8	Немає	18
Види навчальних курсів	Пов'язані з роботою та загальні курси	34	Лише загальні курси	13	Лише курси, пов'язані з роботою	7
Доступність державного фінансування	Повне	39	Часткове	10	Немає	19
Час навчання в компанії	Включений до курсу навчання	13	Факультативний	3	Не передбачено	53
Використання європейського інструментарію	Так	0	—	0	Ні	69

Відповідно до інформації, зібраної нашими дослідниками, 30 із 69 проаналізованих закладів ПТО пропонують широкий діапазон програм підтримки з державної мови, починаючи від формування базових навичок і до навичок спілкування високого рівня складності; 24 заклади пропонують обмежену кількість курсів, а 15 не пропонують жодної підтримки. Більше ніж половина з опитаних закладів мають чітку і послідовну навчальну програму, а 34 заклади (майже половина) пропонують як пов'язані з роботою, так і загальні курси, тоді як інші 7 пропонують лише навчальні курси, пов'язані з роботою. У 39 закладах додаткова підтримка з державної мови фінансується повністю, водночас у 10 пропонується часткове фінансування.

Незважаючи на те, що документи ЄС рекомендують реалізовувати можливості стажування в компаніях як для набуття професійного досвіду, так і задля розвитку мовних навичок, лише 13 із 69 закладів повідомили про створення партнерства з цією метою. Як виявилось, жодна з інституцій не користується європейським інструментарієм, такими як *Європейська кредитно-модульна система (European Credit System)* чи *Euro-pass*, для визначення та використання результатів навчання в національних мовних програмах. Це наводить на думку, що опитані заклади не обізнані з зазначеними інструментами.

Мови, що не є державними, у системі професійно-технічної освіти

Щоб виявити рівень впровадження іноземних, Р/М мов і мов іммігрантів, ми поставили досліджуваним інституціям запитання про:

- кількість мов, що пропонуються;
- види доступних програм;

- наявність чіткої і послідовної навчальної програми;
- відповідність Загальноєвропейським Рекомендаціям з мовної освіти (CEFR);
- ступінь доступності державного фінансування.

Результати дослідження представлено в таблиці 40.

Таблиця 40. Організація викладання іноземних мов, Р/М мов і мов іммігрантів у системі подальшої професійної освіти (69 закладів)

Критерії	Відповіді	Кількість закладів			Відповіді	Кількість закладів			Відповіді	Кількість закладів		
		ІМ	Р/М	МІ		ІМ	Р/М	МІ		ІМ	Р/М	МІ
Кількість мов, що пропонуються	> 4 мов	15	0	1	3-4 мови	22	3	1	1-2 мови	25	22	2
Діапазон програм	Широкий	41	17	2	Обмежений	18	7	2	Не визначений	10	45	65
Навчальна програма	Чітка і послідовна	50	18	1	Загальна	11	5	3	Не визначена	8	46	65
Відповідність Загальноєвропейським Рекомендаціям (CEFR)	Повна	26	—	—	Державні стандарти	27	—	—	Не визначена	16	—	—
Доступність державного фінансування	Повне	38	13	1	Часткове	22	11	1	Немає	9	45	67

З точки зору загальної організації мовної освіти виникає така сама картина, як і в інших галузях освіти, а саме: там, де державній і іноземним мовам надається найбільша підтримка, меншу підтримку отримують Р/М мови і найменшу – мови іммігрантів.

62 із 69 проаналізованих закладів пропонують іноземні мови. З них 15 повідомляють про викладання більш ніж 4 мов, 22 пропонують 3-4 мови і 25 інституцій – 1-2 мови. 41 заклад пропонує широкий діапазон навчальних програм, починаючи від програм, спрямованих на розвиток мовних навичок, і закінчуючи тими, що зорієнтовані на формування більш складних навичок. Водночас 18 закладів пропонують лише програми з розвитку базових мовних навичок. Велика кількість (50) закладів мають чітку і послідовну навчальну програму, а 26 узгоджують свої вимоги із Загальноєвропейськими Рекомендаціями (CEFR). У 38 закладах від студентів не вимагається плата за навчання, в інших 22 частина витрат покривається тими, хто навчається.

Це відрізняється від ситуації з Р/М мовами, у випадку з якими лише 25 закладів повідомляють про те, що такі курси пропонуються, і лише 13 повністю покривають витрати. Країни/регіони, що пропонують навчальні курси з Р/М мов у всіх опитаних ПТО закладах, – Країна Басків, Каталонія, Угорщина, Північна Ірландія, Уельс. Боснія і Герцеговина та Швейцарія пропонують навчальні курси з інших офіційних мов у всіх опитаних закладах.

Мови іммігрантів пропонуються лише в 4 проаналізованих інституціях, по одній в Австрії, Англії, Італії та Уельсі.

У таблиці 41, відповідно до звітів наших дослідників, надано порівняльний огляд упровадження Р/М мов, іноземних мов і мов іммігрантів у 69 проаналізованих закладах ПТО у вибраних нами 67 містах.

Таблиця 41. Порівняльний огляд упровадження в закладах ПТО іноземних, Р/М мов і мов іммігрантів (69 закладів)

Країна/регіон	Р/М мови	Іноземні мови	Мови іммігрантів
Австрія	—	Арабська, китайська, чеська, голландська (лише дистанційне комп'ютерне навчання), англійська, французька, німецька, угорська, італійська, японська, польська, румунська, російська, словацька, словенська, іспанська	Боснійська, сербська, хорватська, турецька
Англія	—	Французька, німецька, грецька, італійська, японська, португальська, іспанська, російська	Арабська, китайська, турецька, урду
Болгарія	—	Хорватська, англійська, французька, німецька, італійська, румунська, російська, іспанська, турецька	—
Боснія і Герцеговина	Боснійська, сербська, хорватська як інші державні мови	Арабська, чеська, англійська, французька, німецька, італійська, латина, перська, російська, турецька	—
Греція	—	Англійська	—
Данія	—	Англійська як засіб навчання інших дисциплін (CLIL), французька, німецька, іспанська	—
Естонія	—	Англійська, французька, фінська, німецька, російська	—
Іспанія	—	Англійська, французька	—
Італія	Словенська	Англійська, французька, німецька, іспанська	Арабська
Каталонія	Каталонська	Англійська, французька, німецька	—
Країна Басків	Баскська	Англійська, французька	—
Литва	Польська, російська	Англійська, французька, німецька	—
Нідерланди	—	Англійська, французька, німецька, іспанська	—
Північна Ірландія	Ірландська, ольстерсько-шотландська	Французька, німецька, грецька, італійська, японська, польська, португальська, російська, іспанська	Арабська, китайська, турецька
Польща	—	Англійська, французька, німецька, російська	—
Португалія	Мірандська	Англійська, французька, німецька, іспанська	—
Румунія	Угорська, ромська	Англійська, французька, німецька	—
Угорщина	Німецька	Англійська	—
Уельс	Валлійська	Китайська, французька, німецька, грецька, італійська, іспанська	Арабська
Україна	Російська	Англійська, французька, німецька	—
Франція	Корсиканська	Арабська, китайська, англійська, німецька, італійська, іспанська, російська	—
Швейцарія	Французька, німецька, італійська як інші державні мови	Англійська, іспанська	—
Шотландія	—	Французька, німецька, італійська, польська, іспанська	—

Як і очікувалося, англійська, французька, німецька та іспанська мови займають пріоритетне місце серед іноземних мов. Водночас у деяких країнах російська пропонується як Р/М мова, а в інших – як іноземна. Арабська також пропонується в низці інституцій ПТО. Як і передбачалося, найбільша пропозиція щодо Р/М мов надходила з країн/регіонів, де існує більше ніж одна офіційна мова. Цілковито імовірно, що баскська, каталонська, ірландська, ольстерсько-шотландська та валлійська мови використовуються в проаналізованих інституціях і як засіб навчання, і як окрема навчальна дисципліна.

Мови в системі вищої освіти

Як ЄС, так і РЕ у своїх документах підкреслюють важливість мовної різноманітності й формування плюрилінгвальних навичок для всіх етапів освіти. Але особливої актуальності ця проблема набуває на університетському рівні, оскільки він є останнім етапом перед початком трудової діяльності. Випускники університетів, швидше за все, подорожуватимуть протягом своєї кар'єри і постійно спілкуватимуться з

носіями інших мов. Тому поряд із набуттям ключових академічних знань і формуванням відповідних навичок важливим є розвиток мовних навичок, необхідних для їх підтримки у зазначених сферах діяльності. Деякі університети в Європі вже вимагають певного рівня володіння мовами як необхідну вимогу до вступу на всі навчальні курси, тоді як інші заохочують студентів до відвідування мовних курсів.

Рекомендація РЕ (98) 6 підтримує розвиток зв'язків і обмінів між закладами і окремими представниками вищих навчальних закладів в європейських країнах, щоб таким чином надати всім можливість набувати автентичний досвід з мови та культури інших країн. Вища освіта також включена до *Європейської хартії (ECRML)*, а освіта Р/М мовами має бути запропонована тим студентам, котрі цього потребують. Стосовно системи вищої освіти очікується, що заклади вищої освіти користуватимуться Загальноєвропейськими Рекомендаціями (CEFR) як основним документом як під час розроблення власних навчальних програм, так і з метою оцінювання навчальних досягнень.

Документи ЄС також наполягають на зростанні ролі та диверсифікації мовної освіти в системі вищої освіти. *Висновки Ради ЄС 2011 (2011 EU Council conclusions)* закликали держав-членів активізувати зусилля щодо досягнення мети Барселони шляхом розширення впровадження, підвищення якості й цілеспрямованості викладання мов у загальному процесі навчання, системі ПТО і в системі вищої освіти з урахуванням контексту навчання протягом усього життя. Комюніке ЄК 2008 (*EC Communication (2008)*) також закликала до більшої мобільності й обмінів, а також до викладання мов усім студентам, незалежно від обраного ними курсу навчання. У світлі зазначеного вище ми попросили наших дослідників опитати представників трьох державних університетів у кожному із цільових міст про таке:

- мови навчання;
- мови, якими представлена веб-сторінка;
- цільові групи для додаткової підтримки з державної мови;
- мови, що пропонуються для студентів-нефілологів;
- якою мірою враховуються Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти (CEFR) під час розроблення навчальних програм і оцінювання;
- набір іноземних студентів;
- мобільність для студентів-філологів;
- мобільність для студентів-нефілологів.

Нам вдалося зібрати дані по 65 університетах (таблиця 42).

Таблиця 42. Практика багатомовності у 65 державних університетах

Критерії	Кількість країн/регіонів		
Мова навчання	23 ДМ, ІМ, Р/М	31 ДМ, ІМ, Р/М	11 ДМ, ІМ, Р/М
Мова веб-сторінки	17 ДМ, ІМ, Р/М	38 ДМ, ІМ, Р/М	10 ДМ, ІМ, Р/М
Цільові групи для додаткової підтримки з державної мови	24 Усі студенти	38 Лише не носії мови	3 Немає
Кількість мов, що пропонуються для студентів-нефілологів	31 > 4 мов	10 3-4 мови	14 1-2 мови
Рівень, якого мають досягти студенти-філологи	34 Визначений з урахуванням CEFR	22 Визначений державою /університетом	9 Не визначений
Набір іноземних студентів	33 Як іноземні, так і іммігранти	31 Лише іноземні	1 Лише резиденти
Мобільність для студентів, які вивчають мови	10 Обов'язкова	51 Факультативна	4 Не пропонується
Мобільність для студентів, які не вивчають мови	1 Обов'язкова	60 Факультативна	4 Не пропонується

Як і слід було очікувати, усі європейські університети в містах, що були обрані, пропонують державну мову як основну мову навчання, оскільки в більшості випадків вона є рідною мовою студентів і офіційною державною мовою. Проте в більшості опитаних закладів використовують також інші мови.

Розподіл мов, що використовуються як засіб навчання, а також точна картина того, як змінюються мови навчання в європейських університетах завдяки глобалізації як економіки, так і наукових досліджень, є предметом для подальшого дослідження. Міжнародна мобільність студентів і викладачів, бажання залучити до себе глобальне і різноманітне студентське співтовариство, напевно, і роблять англійську мову другою мовою в багатьох європейських університетах, до того ж і багато підручників також написані англійською.

Добре, що 55 із 65 опитаних університетів презентують свої веб-сторінки різними мовами і лише 10 університетів представляють їх тільки державною мовою. Це свідчить про те, що більшість європейських університетів у великих містах докладають значних зусиль для заохочення і залучення різноманітного студентства.

Що стосується додаткової підтримки з державної мови, важливим є намагання навіть на цьому рівні надати всім студентам можливості досягти високого рівня. Зокрема, 24 із 65 опитаних університетів забезпечують такою підтримкою всіх. Водночас, інші 38 надають таку підтримку лише не-носіями мови, що забезпечує у цілому високий рівень підтримки.

Як рекомендовано Європейськими установами значна кількість університетів пропонує мовні курси студентам-нефілологам. Така пропозиція досить широка. Зокрема, 31 університет (майже половина) пропонують студентам вибір із більше ніж 4 мов. Лише 8 університетів із числа вибраних нами не пропонують студентам-нефілологам можливість вивчати інші мови. Позитивною ознакою є те, що Загальноєвропейські Рекомендації (CEFR) використовуються для розроблення навчальних програм та оцінювання в більш ніж половині з опитаних університетів. Безперечно, фактичний розподіл мовних курсів серед студентів і аспірантів – це вже предмет іншого обговорення, що виходить за межі нашого дослідження.

Зважаючи на високу конкуренцію в боротьбі за таланти і додаткове фінансування серед європейських університетів, не дивно, що всі університети, за винятком одного, докладають особливих зусиль для залучення до себе іноземних студентів. Однак цікавим є той факт, що половина з них також повідомляє про свої свідомі зусилля залучити до себе студентів, що походять із числа іммігрантів. Така практика може стати прекрасним предметом для подальшого дослідження.

Студентська мобільність фінансово підтримується європейськими університетами. Проте лише 10 серед опитаних університетів зробили програми мобільності обов'язковими для студентів-філологів, а переважна більшість лише заохочує до такої мобільності. Як і слід було очікувати, мобільність є скоріше факультативною, ніж обов'язковою для студентів-нефілологів в усіх, крім одного з проаналізованих університетів. Агенція Евростат (Eurostat) нещодавно оприлюднила інформацію щодо мобільності студентів у різних країнах. Вона дає можливість отримати повне уявлення про реальну кількість студентів, які користуються перевагами програми Еразм (Erasmus) та інших аналогічних програм.

2.7 Мови в засобах масової інформації

У документах ЄС і РЕ чітко визначено, що визнається як ефективна політика багатомовності в сфері аудіовізуальних засобів масової інформації і пресі. Документ ЄК (2008) *Комюніке (EC Communication, 2008)* наголошує на тому, що ЗМІ мають забезпечити людей, які не розмовляють багатьма мовами, новими технологіями та перекладом: засоби масової інформації можуть бути джерелом неформального вивчення мов через освітньо-розважальні програми і фільми із субтитрами.

В цьому Комюніке державам-членам було запропоновано підтримувати субтитрування та обіг творів культури. *Резолюцією Європейського Парламенту 2009 р. (European Parliament Resolution (2009))* також було рекомендовано використовувати субтитри в телевізійних програмах. Група експертів з питань багатомовності в 2007 р. присвятила частину свого звіту цій галузі, підкреслюючи важливість засобів масової інформації у формуванні ставлення людей до інших мов і культур, а також заохочуючи перехід від дублювання до субтитрування: слід заохочувати телевізійні компанії, що зазвичай користуються дублюванням, до використання субтитрів на додаток до традиційного дублювання з тим, щоб у глядачів був вибір.

У контексті розвитку Р/М мов Стаття 11 Європейської хартії (ECRML) приділяє основну увагу засобам масової інформації і вказує, що сторони, які підписали договір, повинні забезпечити створення теле- і радіо трансляцій Р/М мовами, а також заохочувати виробництво і розповсюдження теле- і радіопрограм та газет цими мовами. Статтею також передбачається свобода прямого приймання радіо- і телепрограм із сусідніх країн мовами, що є ідентичними до Р/М мов.

Метою нашого дослідження БМЄ було визначити, наскільки країни/регіони дотримуються рекомендацій ЄС і РЕ. Для цього дослідники збирали дані в обраних містах у відповідному національному або регіональному контексті. До аналізу було включено такі критерії:

- діапазон мов на радіо і ТБ;
- практика субтитрування в кіно і на ТБ;
- приймання передач Р/М мовами поза межами регіону походження;
- доступне впровадження мови жестів;
- розмаїтість мов, представлених у газетах, що продаються в газетних кіосках на великих залізничних вокзалах.

Діапазон мов на радіо і ТБ представлено в таблиці 43. Для збору даних наші дослідники записували мови, що пропонуються протягом одного тижня на національному радіо й телебаченні, відповідно до телепрограм, надрукованих в газетах, що найкраще продаються в містах, де проводилося дослідження. Така методологія відома як лінгвістичний ландшафт. Звичайно, цю інформацію не можна узагальнювати, але вона є корисним відображенням стану речей і може бути використана для подальшого обговорення та дослідження (див. Розділ 1.5).

Таблиця 43. Мови, що пропонуються на теле- і радіостанціях у 24 країнах/регіонах

Країна/регіон	Мови на ТБ	Мови на радіо
Австрія	Німецька, англійська, словенська, хорватська	Німецька, англійська, французька
Англія	Англійська	Англійська, грецька, турецька, азіатські мови
Болгарія	Болгарська, турецька, ромська, вірменська, іврит	Веб-програми англійською, німецькою, російською, французькою, іспанською, сербською, грецькою, албанською, турецькою, арабською
Боснія і Герцеговина	Боснійська, сербська, хорватська	Боснійська, сербська, хорватська
Греція	Грецька	Грецька
Данія	Датська, англійська, французька, німецька, шведська, норвезька	
Естонія	Естонська, англійська, німецька, французька, датська, фінська, російська, мова жестів	Естонська, російська
Іспанія	Іспанська, англійська	Іспанська, англійська
Італія	Італійська, англійська, словенська	Італійська, англійська, тагальська, сингальська, креольська, португальська, амхарська, арабська, іспанська, французька, польська, румунська, фриульська, словенська, хорватська, німецька
Каталонія	Каталонська, іспанська, англійська, мандінка, тарифтська, шильхська, арабська, румунська, італійська, французька, японська, лангедокський діалект окситанської мови, норвезька, датська, урду, китайська, російська, португальська, німецька, польська, аранська окситанська, фінська, шведська	Каталонська, іспанська
Країна Басків	Іспанська, баскська, англійська	Іспанська, баскська
Литва	Литовська, російська	Литовська, російська, польська, білоруська, українська, іврит
Нідерланди/Фрисландія	Голландська, фризська, англійська, німецька, шведська, турецька, курдська, голландська мова жестів	Голландська, фризська
Північна Ірландія	Англійська, ірландська	Англійська, ірландська, ольстер-шотландська
Польща	Польська	Польська
Португалія	Португальська, англійська	Португальська, мірандська
Румунія	Румунська, угорська, ромська, німецька	Румунська, угорська
Угорщина	Угорська, сербська, німецька, словацька, хорватська, румунська, словенська	Угорська, хорватська, німецька, румунська, сербська, словацька, болгарська, грецька, польська, вірменська, російська, словенська, українська
Уельс	Англійська, валлійська	Англійська, валлійська
Україна	Українська, англійська, російська	Українська, російська
Франція	Французька, корсиканська	Французька, корсиканська
Швейцарія	Німецька, італійська, французька, англійська, португальська	Німецька, французька, італійська
Шотландія	Гельська, британська мова жестів, датська, сенегальська, хінді, пенджабі	Гельська

Як видно з таблиці, більшість країн-учасниць пропонує радіо- і телепрограми іншими мовами, крім державної. Каталонія забезпечує телемовлення великою кількістю іноземних, Р/М мов і мов іммігрантів. Угорщина та Італія забезпечують радіотрансляцію більше ніж десятьма мовами.

Щоб виявити, наскільки вільно можна приймати радіо- чи телепрограми регіональними мовами/мовами меншин за межами регіону, де вони виробляються, ми попросили країни/регіони оцінити, наскільки поширеною є така практика. Результати щодо 23 країн/регіонів представлено в таблиці 44.

Таблиця 44. Безкоштовний прийом радіо- і телепрограм за межами регіону, де вони виробляються (23 країни/рєгiони)

Країна/рєгiон	Постійно	Регулярно	Інколи	Ніколи
Австрія			✓	
Англія			✓	
Болгарія			✓	
Боснія і Герцєговина	✓			
Греція			✓	
Данія	✓			
Естонія	✓			
Іспанія			✓	
Італія			✓	
Каталонія				✓
Країна Басків			✓	
Литва	✓			
Нідерланди			✓	
Північна Ірландія		✓		
Польща			✓	
Португалія	✓			
Румунія		✓		
Угорщина			✓	
Уельс	✓			
Україна			✓	
Франція				✓
Швейцарія	✓			
Шотландія		✓		

Боснія і Герцєговина, Данія, Естонія, Литва, Португалія, Швейцарія та Уельс повідомили про те, що теле- і радіопрограми Р/М мовами можна постійно приймати в інших рєгiонах/країнах. Водночас Франція і Каталонія доповіли, що такого не буває. Дослідники з решти країн/рєгiонів повідомили, що програми Р/М мовами можна приймати у прикордонних рєгiонах. Причини, що пояснюють одержані дані, потребують подальших досліджень.

За даними дослідження, проведеного Медіа Консалтинг Груп у 2007 році (*Media Consulting Group (2007)*), і відповідно до неодноразово висловлених рекомендацій ЄС, субтитрування стає все більш поширеним у європейських країнах. Проте дублювання і практика накладення голосу (*voice-over*) є все ще поширеними. Країни, як правило, розділені на дві великі групи (країни з дублюванням та країни із субтитруванням), хоча реальна ситуація в Європі є набагато складнішою.

Результати досліджень проекту БМС, представлені в таблиці 45, порівнюються з більш ранніми дослідженнями, коли близько половини країн/рєгiонів широко використовували практику дубляжу, тоді як інша половина користувалася субтитрами.

Таблиця 45. Субтитрування у порівнянні з дублюванням на ТБ і в кіно

Країна/рєгiон	Телепродукція		Кінопродукція	
	Дублюється	Субтитрується	Дублюється	Субтитрується
Австрія	✓		✓	
Англія		✓		✓
Болгарія	✓			✓
Боснія і Герцєговина		✓		✓
Греція		✓		✓
Данія		✓		✓
Естонія		✓		✓
Іспанія	✓		✓	
Італія	✓		✓	
Каталонія	✓		✓	
Країна Басків	✓		✓	
Литва	✓			✓
Нідерланди		✓		✓
Північна Ірландія		✓		✓
Польща	✓		✓	
Португалія		✓		✓
Румунія		✓		✓
Угорщина	✓		✓	
Уельс		✓		✓
Україна		✓	✓	
Франція	✓			✓
Швейцарія	✓		✓	
Шотландія		✓		✓

Країни/рєгiони, де дублюють як на ТБ, так і в кіно, – Австрія, Каталонія, Угорщина, Італія, Польща, Іспанія та Швейцарія. Країни/рєгiони, в яких користуються субтитруванням як на ТБ, так і в кіно: Боснія і Герцєговина, Данія, Англія, Естонія, Фрисландія, Греція, Нідерланди, Північна Ірландія, Португалія, Румунія, Шотландія та Уельс. Решта країн мають комбінований підхід, відповідно до якого програми супроводжуються субтитрами в одних засобах інформації, а в інших – дублюються.

Щодо мов у пресі дослідники відвідували кіоски та залізничні вокзали і за методологією лінгвістичного ландшафту занесли до списку доступні газети різними мовами.

У таблиці 46 представлено 20 мов-лідерів, найчастіше представлених у виданнях.

Таблиця 46. Багатомовний спектр газет на рівні міст (20 найбільш розповсюджених мов)

Мова	Кількість газет
1. Англійська	408
2. Німецька	270
3. Французька	181
4. Російська	162
5. Італійська	127
6. Арабська	77
7. Турецька	54
8. Іспанська	51
9. Голландська	46
10. Албанська	40
11. Сербська	36
12. Китайська	27
13. Каталонська	24
14. Хорватська	23
15. Баскська	17
16. Болгарська	12
17. Японська	11
18. Польська	10
19. Грецька	8
20. Боснійська/угорська	7

Загалом переважає англійська мова, слідом іде німецька і далі з деяким відривом французька, російська та італійська. Можна зробити висновок, що в основному тут представлені три типи цільової аудиторії читачів газет: а) газети для подорожуючих, ділових людей і туристів, зокрема газети англійською, німецькою, французькою чи японською мовами; б) газети для іммігрантів у різних європейських містах, зокрема йдеться про газети арабською, турецькою, албанською чи китайською мовами; в) газети для читачів Р/М мовами, зокрема, баскською чи каталонською. Звичайно такий розподіл не є беззаперечним. Іншою сферою для дослідження аудіовізуальних ЗМІ був аналіз мови жестів у телепрограмах, що висвітлюють важливі події. Парламентська асамблея Ради Європи у своїй рекомендації щодо захисту мов жестів серед держав-членів (2003) зазначила, що мови жестів є характерною рисою європейського культурного багатства, що ці мови є природним засобом спілкування для глухих людей і що мови жестів потребують офіційного визнання. До того ж для активізації процесу інтеграції громади глухих до загальної спільноти було рекомендовано телемовлення мовами жестів або телемовлення, дубльоване мовою жестів.

У таблиці 47 представлено відповіді, надані нашими дослідниками не лише щодо мови жестів на ТБ, а й відповіді на два інші запитання про мови жестів, поставлені в межах проекту БМЄ. А саме: якою мірою мови жестів є офіційно визнаними, чи підтримуються в офіційних документах щодо мовної політики, а також якою мірою глухі люди можуть використовувати мови жестів під час офіційного спілкування з представниками влади в громадських місцях.

У таблиці 47 наведено огляд впровадження мови жестів.

Таблиця 47. Впровадження мови жестів у 24 країнах/регіонах

Країна/регіон	Мова жестів		
	Офіційно визнана і підтримується	Використовується під час офіційного спілкування з представниками влади	Пропонується у телепрограмах, що висвітлюють важливі події
Австрія	Так	Завжди	Інколи
Англія	Так	—	Регулярно
Болгарія	Так	Лише в деяких випадках	Регулярно
Боснія і Герцеговина	Так	Завжди	Інколи
Греція	—	—	Інколи
Данія	—	Завжди	Регулярно
Естонія	Так	Лише в деяких випадках	Завжди
Іспанія	Так	Завжди	Регулярно
Італія	—	—	—
Каталонія	Так	Завжди	Інколи
Країна Басків	—	—	Інколи
Литва	Так	Завжди	Інколи
Нідерланди	Так	Лише в деяких випадках	Інколи
Північна Ірландія	Так	Лише в деяких випадках	Регулярно
Польща	—	—	—
Португалія	Так	Завжди	Регулярно
Румунія	Так	Завжди	—
Угорщина	Так	Завжди	Інколи
Уельс	Так	Лише в деяких випадках	Інколи
Україна	Так	—	Інколи
Франція	Так	Завжди	Регулярно
Фрисландія	—	Лише в деяких випадках	Інколи
Швейцарія	Так	Завжди	Регулярно
Шотландія	Так	Лише в деяких випадках	Регулярно

За винятком Країни Басків, Данії, Греції, Італії і Польщі, мови жестів офіційно визнані і підтримуються в усіх країнах/регіонах. Глухі люди можуть скористатися мовою жестів під час офіційного спілкування з представниками влади у половині з опитаних країн/регіонів. Висвітлювання важливих подій мовою жестів завжди пропонується в Естонії і регулярно в інших 9 країнах/регіонах. В Італії, Польщі і Румунії, як повідомили дослідники, такого не пропонується. Загалом рівень обізнаності щодо мов жестів зростає наразі в усій Європі, що має вирішальне значення для всіх спільнот глухих людей.

2.8 Мови в державних службах і громадських місцях

Комюніке ЄК (2008) підкреслює важливість багатомовності послуг у державному секторі, доступних для громадян та відвідувачів, які не розмовляють місцевою мовою:

На території міст і курортів в Європі повинна забезпечуватись доступність інформації, наданої різними мовами, при цьому багатомовні люди можуть виступати в ролі посередників і перекладачів. Це необхідно, щоб впоратися з потребами іноземців, які не володіють місцевими мовами. Особливої ваги набувають юридичні переклади в усній і письмовій формі.

Європейська хартія (ECRML) також охоплює послуги державного сектора, але більше крізь призму потреб громадянина. Стаття 9 зосереджується на процесі судочинства і гарантує, що як кримінальне, так і цивільне судочинство може проводитися Р/М мовами з використанням усних і письмових перекладачів без будь-яких додаткових витрат з боку причетної особи, а також дозволяє громадянам надавати юридичні документи цими мовами. Стаття 10 стосується адміністративних органів і державної служби. У ній зазначено, що в тих випадках, коли це обґрунтовано кількістю мешканців, державні службовці повинні володіти Р/М мовами, а документи цими мовами мають бути доступними. Зазначені мови також можуть використовуватись під час дискусій між представниками місцевих і регіональних органів влади. Упроваджуючи це положення, дуже важливо не залишати поза увагою офіційну мову держави.

Спонукаючи міста і органи державної влади до ширшої багатомовності, документи і ЄК, і РЄ водночас заохочують їх до надання громадянам можливостей вивчати місцеву мову за низькими цінами.

Метою нашого дослідження БМЄ було виявлення мовних стратегій і політики на міському рівні, у зв'язку з чим ми розглядали такі питання:

- якою мірою в місті розроблені інституційні стратегії для розвитку багатомовності;
- чи надаються послуги і документи іншими, крім державної, мовами;
- наявність інших мов в Інтернеті;
- використання усних і письмових перекладачів у сфері державної служби;
- мови, включені до посадових інструкцій співробітників, і забезпечення їх мовної підготовки;
- працевлаштування тих, хто розмовляє іншими мовами, і наявність відомостей щодо мовних компетенцій персоналу;
- визнання плюрилінгвальних навичок персоналу.

Представники міст мали надати відомості про кількість мов, щодо яких упроваджується зазначена вище політика. На додаток досліджувалися фактичні мови, що пропонуються у містах в усних і письмових засобах спілкування для освітніх послуг, аварійно-рятувальних служб, медичних, соціальних, юридичних, транспортних, імміграційних, туристичних послуг і театральних програм.

Дані дослідження збирались у змішаний спосіб шляхом анкетування, інтерв'ювання і методом кабінетного дослідження документальної інформації. Більшість інформації отримано від представників міської влади. Зауважимо, що природа анкети неминуче унеможлиблює виокремлення деталей, проте анкети корисні тому, що дають індикативні результати, а це нагода для подальших обговорень та аналізу.

Загалом було проаналізовано 64 міста. Повний перелік міст і критерії відбору наведено у вступному розділі. Основною формулою під час відбору було представлення у кожній країні столиці, другого за величиною міста і міста із своєю регіональною мовою. У таблиці 48 наводяться отримані дані про мовні стратегії і політику на рівні муніципального закладу.

Таблиця 48. Мовні стратегії і політика в 64 містах-учасниках згідно зі звітами досліджень

Параметри	Широко практикується	Іноколи практикується	Не практикується
Наявність інституційно-аналізованої стратегії для розвитку багатомовності	20	25	19
Послуги кількома мовами	30	24	10
Наявність веб-сайтів іншими мовами	27	18	19
Щорічні муніципальні звіти іншими мовами	15	10	39
Використання усних і письмових перекладачів	35	24	5
Володіння мовами в посадових інструкціях співробітників	23	27	13
Мовні курси для співробітників	18	24	22
Працевлаштування тих, хто розмовляє іншими мовами	11	30	23
Облік мовних компетенцій персоналу	17	9	37

Відповідно до звітів дослідників, міста забезпечують надання послуг 140 мовами, які не є державними.

Загалом ситуація виглядає так: близько половини обстежених міст доповідають про значну поширеність багатомовних послуг. Водночас третина з них широко впроваджує інституціоналізовану стратегію для розвитку багатомовності. Лише 10 міст з-поміж 64 досліджених доповіли про те, що вони не впроваджують багатомовні послуги. Ще 27 міст повідомили про повністю впроваджені інтернет-послуги іншими мовами, тоді як 18 зазначили, що впроваджують таку практику лише частково. Користування послугами письмових і усних перекладачів є важливим джерелом інформації для не-носіїв місцевих мов. Такі послуги широко впроваджені в 35 містах і частково – у 24, і лише в 5 містах вони поки що не надаються. Виявилось, що 23 міста, тобто більше ніж третина, мають поширену практику включення мов до переліку посадових обов'язків співробітників. Інші 27 повідомляють про епізодичність впровадження такої практики. 18 міст значну увагу приділяють організації мовної підготовки співробітників, тоді як 24 повідомляють, що така практика має місце час від часу. Лише 11 міст широко впроваджують практику працевлаштування тих, хто розмовляє іншими мовами. Менше ніж одна третина широко впроваджують загальну практику обліку мовних компетенцій персоналу, тоді як більше половини міст узагалі цього не практикують.

Поряд із запитаннями до представників міст щодо поширеності зазначеної вище політики багатомовності дослідники БМЄ також ставили запитання про кількість мов, щодо яких ця політика реалізується. У таблиці 49 наведено розподіл міст з урахуванням цих двох зазначених параметрів.

Таблиця 49. Політика багатомовності й кількість мов, що пропонуються в 64 містах-учасниках

	Кількість міст
Політика не впроваджується	1
Недостатньо розроблена політика щодо дуже обмеженої кількості мов	6
Частково розроблена політика щодо декількох мов	21
Розроблена політика щодо декількох мов	31
Добре розроблена політика щодо багатьох мов	3
Дуже добре розроблена політика щодо багатьох мов	2

Згідно з отриманими даними, найбільш поширені послуги багатьма мовами пропонуються в 5 містах: Відні, Барселоні, Лондоні, Мілані і Кракові.

Чимало міст пропонують певні послуги багатьма мовами, тоді як деякі – лише державною мовою або обмеженою кількістю мов. У таблиці 50 представлено ранжування послуг відповідно до кількості мов, якими вони пропонуються.

Таблиця 50. Перелік послуг для громадськості від найбільшої до найменшої кількості мов, якими пропонуються спілкування у 64 містах-учасниках

Усне спілкування	Письмове спілкування
1. Туристичні послуги	Туристичні послуги
2. Імміграційні та інтеграційні послуги	Імміграційні та інтеграційні послуги
3. Юридичні послуги	Транспортні послуги
4. Медичні послуги	Медичні послуги
5. Соціальні послуги	Послуги аварійно-рятувальних служб
6. Послуги аварійно-рятувальних служб	Соціальні послуги
7. Освітні послуги	Юридичні послуги
8. Транспортні послуги	Освітні послуги
9. Театральні програми	Театральні програми
10. Політичні дебати і процес прийняття рішень	Політичні дебати і процес прийняття рішень

Найвищий рівень впровадження багатомовності в таких секторах, як туризм, імміграція, юридичні послуги (усне спілкування) і транспортні послуги (письмове спілкування). Медичні послуги також часто пропонуються певною кількістю мов. Найнижчим є рівень багатомовних послуг, що надаються в культурному секторі (театр) і політичних дебатах, у процесі прийняття рішень. Нижче, ніж можна було б очікувати, розташовуються освітні послуги, особливо якщо взяти до уваги велику кількість учнів (і їхніх батьків), які відвідують школи по всій Європі і які не спілкуються вільно офіційною мовою країни, де вони здобувають освіту. Найнижчі бали за політичні дебати і процес прийняття рішень можуть негативно впливати на забезпечення рівних можливостей для участі всіх зацікавлених сторін в активній громадянській діяльності. Зокрема, йдеться про групи меншин, новоприбулих та іммігрантів.

З погляду фактичної кількості й діапазону мов, що пропонуються в кожному з міст, підкреслимо, що дані базуються на результатах анкетування і письмових відповідях, наданих представниками міст. Потрібне більш ретельне дослідження, щоб з'ясувати, наскільки мови, про які повідомлялося, насправді пропонуються, послідовно і на високому рівні. Проте зібрані в межах проекту БМЄ дані є добрими показниками і підґрунтям для подальшого дослідження.

Розподіл міст (відповідно до кількості мов), в яких є доступними усні комунікаційні послуги, представлено в таблиці 51.

Таблиця 51. Розподіл міст (відповідно до кількості мов), що пропонують усне спілкування в 10 секторах громадських послуг

Ступінь доступності усних послуг багатьма мовами	Кількість мов
Послуги, доступні лише державною мовою	1
Послуги, доступні в середньому однією чи двома мовами	23
Послуги, доступні в середньому трьома або чотирма мовами	23
Послуги, доступні в середньому більше ніж чотирма мовами	17

Згідно з наданими відповідями, 17 міст пропонують послуги більше ніж чотирма мовами, тоді як 23 – тільки трьома-чотирма. Міста, що пропонують найбільшу кількість послуг усного спілкування найбільшою кількістю мов: Абердин, Барселона, Белфаст, Глазго, Лугано, Мадрид, Мілан, Валенсія та Цюрих.

Що стосується письмового спілкування, то розподіл послуг, представлених за тією самою системою, наведено в таблиці 52.

Таблиця 52. Розподіл міст (відповідно до кількості мов), що пропонують письмове спілкування в 10 секторах громадських послуг

Ступінь доступності письмових послуг багатьма мовами	Кількість мов
Послуги, доступні лише державною мовою	1
Послуги, доступні в середньому однією чи двома мовами	30
Послуги, доступні в середньому трьома або чотирма мовами	27
Послуги, доступні в середньому більше ніж чотирма мовами	6

Менша кількість міст пропонують письмове спілкування багатьма мовами, і це наводить на думку, що обігу документів багатьма мовами приділяється менше уваги, ніж усному перекладу і посередництву. У той час, як 40 міст повідомили про впровадження усного спілкування більше ніж трьома мовами, лише 33 пропонують це в письмовій формі.

Згідно з представленими даними, міста, що пропонують найбільшу кількість письмового спілкування найбільшою кількістю мов: Абердин, Белфаст, Глазго, Лондон, Лугано, Мадрид, Мілан, Севілья та Валенсія.

Дані, наведені в таблицях 51 та 52, наводять на думку, що міста дійсно виявляють чутливість до мовних потреб своїх громадян, принаймні щодо найбільш суттєвих послуг. Проте існують можливості для подальшого розвитку щодо розширення спектру послуг, що пропонуються багатьма мовами.

Що ж стосується мов, які фактично пропонуються в містах, то таблиця 53 демонструє 20 найчастіше згадуваних мов, що впроваджуються в проаналізованих сферах політики та громадських послуг.

Таблиця 53. Спектр мов у сфері державних послуг та в громадських місцях (20 найбільш розповсюджених мов)

Мова	Загальна кількість згадувань
1. Англійська	771
2. Німецька	290
3. Російська	285
4. Французька	255
5. Іспанська	153
6. Арабська	117
7. Китайська	117
8. Італійська	98
9. Баскська	85
10. Каталонська	85
11. Валлійська	74
12. Польська	69
13. Турецька	67
14. Румунська	60
15. Хорватська	58
16. Португальська	55
17. Фризька	47
18. Боснійська	37
19. Японська	36
20. Угорська	34

Мовою, що, крім державної, найчастіше пропонується для усних і письмових послуг у всіх проаналізованих містах, є англійська. Слідом за нею йдуть німецька, російська, французька та іспанська. Китайська й арабська також належать до пріоритетних і пропонуються в низці міст. Як і у випадку з мовами, якими виходять газети, можна припустити, що існують три цільові групи для усних і письмових послуг у галузі державних служб і в громадських місцях. Зокрема, йдеться про: а) послуги для подорожуючих, ділових людей і туристів, що надаються англійською, німецькою, російською, французькою, іспанською й італійською мовами; б) послуги для іммігрантів, що надаються арабською, турецькою, хорватською, китайською мовами, мовою урду тощо; в) послуги для тих, хто розмовляє або читає Р/М мовами, зокрема баскською, каталонською, фризькою чи валлійською мовами.

Коли йдеться про Р/М мови, слід зазначити, що спектр послуг багатьма мовами на міському рівні не співвідноситься з підтримкою цих мов на державному рівні, про яку повідомлялось. Три мови, які найчастіше підтримуються як Р/М мови європейськими країнами/регіонами, що досліджувались, – це німецька (підтримується сімома країнами), ромська (шістьма країнами) і словацька (п'ятьма країнами). Каталонська, хорватська, угорська, польська, російська та словенська мови підтримуються як Р/М мови в чотирьох країнах. Проте ромська, словацька і словенська мови не потрапляють у першу двадцятку мов для спілкування в державних службах та в громадських місцях.

2.9 Мови в бізнесі

Інституції ЄС послідовно сприяють багатомовності як фактору конкурентоспроможності Європи, фактору мобільності й працевлаштування людей. Резолюція Ради ЄС 2008 року (2008 EU Council Resolution) закликала бізнес розвивати спілкування в широкому діапазоні мов з метою розширення доступу до ринку, а також більшою мірою враховувати мовні навички в процесі розвитку кар'єри персоналу. Комюніке ЄК (EC Communication) того ж року посилялось на дослідження ELAN 2006, в результаті якого було зроблено висновок, що мова та міжкультурні навички сприяють зростанню експорту, а брак мовних і міжкультурних навичок призводить до значних втрат бізнесу для Європи.

Група експертів, залучена до підготовки заключного звіту щодо питання багатомовності (2007), також присвятила частину свого звіту бізнесу. Нею було зроблено висновок, що хоча англійська і є провідною мовою у сфері бізнесу, конкурентну перевагу компаніям можуть забезпечити саме інші мови. Компаніям було рекомендовано інвестувати в мови, а також використовувати наявні мовні ресурси своїх співробітників, розробляти мовну стратегію управління і засновувати державно-приватне партнерство з освітнім сектором заради забезпечення правильного вибору мов для навчання у сфері бізнесу.

Бізнес-форум з питань багатомовності 2008 р. (Business Forum for Multilingualism (2008)), організований ЄК, опублікував нову серію рекомендацій щодо мовних стратегій у світі бізнесу. У його заключних зауваженнях зазначається:

Компаніям потрібно вести облік наявних мовних навичок співробітників і стратегічно їх використовувати. Їм слід переглянути кадрову політику, стратегії навчання і свої принципи мобільності. Вони можуть заохочувати співробітників використовувати й розвивати вже отримані навички, а також пропонувати мовну підготовку в спосіб, який би мотивував співробітників і відповідав вимогам на робочому місці (2008: 13).

Дослідження для БМЕ, здійснене відповідно до цих рекомендацій, мало на меті вивчення мовних стратегій компаній, з'ясування того, чи приділяється увага мовним навичкам в процесі прийому на роботу і чи надається підтримка мовній підготовці співробітників, а також визначення ступеня багатомовності в самих компаніях і ранжування діапазону мов, що використовуються в роботі з клієнтами і в рекламних матеріалах. Критерії дослідження поділяються на три основні категорії: загальні мовні стратегії компанії, внутрішні стратегії компанії і зовнішні стратегії компанії.

Таблиця 55. Компанії, що повідомляють про політику і практику багатомовності в 4 секторах серед 484 компаній (у %)

Параметри	Широко практикується	Інколи практикується	Не практикується
Мовна стратегія	24	28	48
Мовні навички у процесі набору персоналу	55	28	17
Мобільність	23	27	50
Користування послугами зовнішніх письмових/усних перекладачів	22	35	43
Облік мовних навичок персоналу	1	29	70
Використання мереж для мовної підготовки	10	15	75
Використання програм/фінансування ЄС	5	8	87
Поінформованість щодо програм/фінансування ЄС	0	27	73

Дослідники БМЕ збирали дані серед визначеного переліку компаній, розташованих у містах усіх досліджуваних країн/регіонів. Загалом було досліджено 484 компанії. Як зазначено у вступному розділі в таблиці 5, було обрано чотири бізнес-сектори (банки, готелі, будівельні компанії і супермаркети). Такий вибір диктувався бажанням зібрати дані щодо компаній, які, разом із діловими відносинами з іншими країнами, спрямовані значною мірою на роботу з клієнтами. Дослідникам, які збирали дані, було запропоновано провести опитування у принаймні 24 компаніях у своїх країнах/регіонах за шаблонами, розподіленими якомога більш рівномірно серед багатонаціональних/міжнародних (Б/М), національних (Н) і регіональних або місцевих (Р/М) компаній бізнес-сектора.

У реальному житті виявилось дещо складно реалізувати таке прагнення у всіх країнах/регіонах.

Таблиця 54 представляє розподіл досліджених типів бізнес-компаній. Незважаючи на відносно велику частку готелів порівняно з часткою інших секторів, що брали участь у дослідженні, баланс секторів можна вважати в цілому зваженим.

Таблиця 54. Розподіл компаній серед різних секторів

Готелі	Банки	Будівельні компанії	Супермаркети	Загальна кількість
140	120	116	108	484

У категорії загальні мовні стратегії компанії представники компаній давали відповіді про:

- наявність в компаніях чіткої мовної стратегії на місцях;
- приділення уваги мовним навичкам у процесі набору персоналу;
- забезпечення міжнародної мобільності персоналу з метою вивчення мов і інших культур;
- користування послугами зовнішніх письмових/усних перекладачів;
- облік мовних навичок персоналу;
- використання мереж для мовної підготовки;
- поінформованість щодо програм/фінансування ЄС;
- використання програм/фінансування ЄС.

Результати щодо 484 проаналізованих компаній представлено в таблиці 55.

Результати засвідчують, що чверть компаній у зазначених секторах мають на місцях чітку мовну стратегію і більше половини з них приділяють увагу мовним навичкам у процесі набору нового персоналу. Чверть регулярно заохочує мобільність персоналу для вивчення мов і розвитку міжкультурної обізнаності. Проте 70% компаній не ведуть облік мовних навичок персоналу і дуже мало хто з них користується перевагами програм ЄС з навчання мов. Для дослідження внутрішньомовних стратегій, ми розпитували компанії, як вони заохочують мовні навички на робочому місці, а також про їх підхід до мов, що використовуються в офіційних документах і внутрішньому спілкуванні.

Для встановлення ступеня важливості державної та англійської мов, Р/М мов, іноземних мов і мов іммігрантів, ми попросили їх визначити, яку практику вони застосовують щодо кожного виду мови, а також якій мові, крім державної і англійської, приділяється найбільша увага. Було охоплено такі сфери:

- партнерство з освітнім сектором з метою розвитку мовних навичок персоналу;
- схеми винагород/заохочення, що враховують мовні навички;
- впровадження мовної підготовки;
- мови, що використовуються для діловодства й у внутрішній мережі (інтранет);
- мови, що використовуються для програмного забезпечення і веб-програм.

Результати, відповідно до видів мов, представлено в таблиці 56.

Таблиця 56. Частка компаній (серед 484), що повідомляють про наявність позитивної практики, відповідно до виду мови: ДМ = державна мова, ДА = ділова англійська, ІМ = інші мови (у %)

Політика	Широко практикується			Інколи практикується			Не практикується		
	ДМ	ДА	ІМ	ДМ	ДА	ІМ	ДМ	ДА	ІМ
Партнерство з освітнім сектором	7	10	7	10	17	7	83	73	86
Схеми винагород/ заохочення	5	11	5	9	12	6	86	77	89
Впровадження мовної підготовки	14	27	12	18	23	12	68	50	76
Використання Загальноєвропейських рекомендацій (CEFR) у навчанні мов	4	7	3	7	9	6	89	84	91
Мови, що використовуються для діловодства й у внутрішній мережі	96	41	14	3	21	10	1	38	76
Мови, що використовуються для програмного забезпечення і веб-програм	88	46	11	6	22	5	6	32	84

Як видно з таблиці, про широке впровадження мовної підготовки з ділової англійської повідомляють 27% проаналізованих компаній. Водночас 14% пропонують підтримку з державної мови для не-носіїв мови, а 12% – з інших мов.

Відносно невелика частка має схеми винагород чи заохочення. Зокрема, 11% повідомляють, що вони є широко вживаними для ділової англійської і лише 5% – для державної та інших мов. Також помірно виявилася кількість компаній, що налагоджують партнерство з освітнім сектором з метою розвитку мовних навичок свого персоналу, а саме: чверть робить це або регулярно, або інколи щодо англійської мови, 17% – щодо державної мови для не-носіїв мови, а 14% – щодо розвитку інших мов. Загальноєвропейськими рекомендаціями (CEFR) для розроблення навчальних планів та оцінювання успіху широко користується дуже невелика частка компаній, що свідчить про потребу в підвищенні обізнаності щодо цього питання.

Що ж до мов, якими фактично користуються для діловодства й у корпоративних внутрішніх мережах (Intranet), то, як і очікувалось, переважає державна мова. Проте майже половина компаній повідомили також про широке використання ділової англійської. Інші мови широко використовуються лише в 10% проаналізованих компаній. Розглядаючи зовнішні мовні стратегії, ми запитували компанії, якими мовами вони користуються в зовнішніх комунікаціях:

- щорічних бізнес-звітів;
- маркетингових матеріалів;
- корпоративному брендингу/ідентичності;
- веб-сторінках компанії.

Розподіл мов у зовнішніх комунікаціях наведено в таблиці 57.

Таблиця 57. Мови, якими користуються компанії для зовнішніх комунікацій: ДМ = державна мова, ДА = ділова англійська, ІМ = інші мови (у % від 484 компаній)

Види спілкування	Широко практикується			Інколи практикується			Не практикується		
	ДМ	ДА	ІМ	ДМ	ДА	ІМ	ДМ	ДА	ІМ
Щорічні бізнес-звіти	92	38	11	2	11	5	6	51	84
Маркетингові матеріали	95	40	19	2	17	11	3	43	70
Корпоративний брендинг	92	48	22	5	24	19	3	28	59
Веб-сторінки компанії	92	61	30	2	5	5	6	34	65

Результати свідчать, що для зовнішнього спілкування трохи менше половини проаналізованих компаній, окрім державної мови, широко користуються англійською, а як мінімум 30% використовують інші мови для своїх веб-сторінок.

Бізнес-форум з питань багатомовності (2008: 13) (*Business Forum for Multilingualism (2008: 13)*) виділяє розвинуті мовні стратегії як одну з основних передумов успіху в торгівлі і комерції для європейського бізнесу:

Справжнього успіху можна досягти лише за умов, якщо бізнес – від малих до багатонаціональних компаній – розробляє креативні й динамічні мовні стратегії, адаптовані до індивідуальних можливостей кожної окремої організації.

Наші дослідники намагалися з'ясувати, наскільки ці прагнення реалізуються, поставивши компаніям запитання про те, яким конкретно мовам, на додаток до державної і англійської, вони надають перевагу і які мови вони підтримують. У таблиці 58 представлено інші мови відповідно до частоти їх згадування респондентами в анкеті. Це перелік 20 найбільш популярних інших мов.

Таблиця 58. Мови, окрім англійської, яким надають перевагу компанії в 4 секторах (кількість компаній – 484)

Мова	Загальна кількість згадувань
1. Німецька	430
2. Російська	333
3. Французька	322
4. Іспанська	155
5. Італійська	134
6. Фінська	66
7. Китайська	55
8. Польська	47
9. Португальська	35
10. Турецька	29
11. Арабська	26
12. Хорватська	26
13. Чеська	26
14. Угорська	23
15. Каталонська	22
16. Шведська	22
17. Японська	20
18. Латвійська	20
19. Румунська	19
20. Датська	18

В опитуваних компаніях найчастіше вживаними виявилися німецька, російська, французька, іспанська та італійська мови, що відображає наявність сильного внутрішнього ринку в Європі. Висока частотність каталонської, баскської і галісійської мов свідчить про їх значущість у регіонах Іспанії. А висока частотність валлійської мови відображає значення, що надається валлійській в Уельсі. Китайська, японська, арабська і турецька мови високо оцінюються деякими компаніями в Європі, хоча щодо них і можна було б очікувати більш високого рівня пріоритетності.

Потрібне більш глибоке дослідження, щоб скласти повніше уявлення про причини, якими керуються компанії у виборі мови, а також необхідне порівняння результатів з подібними дослідженнями в обраних та інших сферах.

2.10 Міжгалузевий огляд отриманої інформації про багатомовність поза межами освіти

Щоб скласти загальне уявлення про розподіл мов та порівняти їх поширеність у різних сферах, що не належать до освіти: пресі, державних службах і громадських місцях, а також у сфері бізнесу – ми представили дані по 20 найбільш згадуваних недержавних мов у таблиці 59.

Таблиця 59. Розподіл мов у газетах, державних службах/громадських місцях та в бізнесі (20 найбільш згадуваних)

Мови газет	Загальна кількість згадувань	Мови в державних службах/ громадських місцях	Загальна кількість згадувань	Мови у сфері бізнесу (крім англ.)	Загальна кількість згадувань
1. Англійська	408	1. Англійська	771	1. Німецька	430
2. Німецька	270	2. Німецька	290	2. Російська	333
3. Французька	181	3. Російська	285	3. Французька	322
4. Російська	162	4. Французька	255	4. Іспанська	155
5. Італійська	127	5. Іспанська	153	5. Італійська	134
6. Арабська	77	6. Китайська	117	6. Фінська	66
7. Турецька	54	7. Арабська	117	7. Китайська	55
8. Іспанська	51	8. Італійська	98	8. Польська	47
9. Голландська	46	9. Польська	69	9. Португальська	35
10. Албанська	40	10. Турецька	67	10. Турецька	29
11. Сербська	36	11. Румунська	60	11. Арабська	26
12. Китайська	27	12. Хорватська	58	12. Хорватська	26
13. Хорватська	23	13. Португальська	55	13. Чеська	26
14. Болгарська	12	14. Боснійська	37	14. Угорська	23
15. Японська	11	15. Японська	36	15. Каталонська	22
16. Польська	10	16. Угорська	34	16. Шведська	22
17. Грецька	8	17. Урду	34	17. Японська	20
18. Боснійська	7	18. Албанська	27	18. Латвійська	20
19. Угорська	7	19. Сербська	27	19. Румунська	19
12. Шведська	6	20. Фарсі	21	20. Датська	18

Загалом у європейському контексті найбільш уживаними мовами є англійська, французька, німецька і російська; англійська посідає найвищу позицію. Інші ж мови, що не належать до зазначеної вище четвірки, стоять далеко позаду. Газети англійською мовою доступні у більшості кіосків і на залізничних вокзалах великих міст.

Що стосується державної служби, то найбільш поширеною мовою також виявилася англійська. У наведеній таблиці, що дає огляд отриманої інформації, представлено три групи мов, які використовуються в різних сферах і з різною метою: мови, що виконують роль «лінгва франка» (*lingua franca*), а саме: англійська, французька, німецька і російська; мови, що зазвичай використовуються в окремих регіонах, як-от: албанська, каталонська, сербська; і, зрештою, мови, що використовуються основними групами іммігрантів, а саме: арабська і турецька.

Дві з трьох Р/М мов, яким надається найбільша підтримка в країнах/регіонах, – ромська, яку підтримують шість країн, і словацька, яка підтримується п'ятьма країнами, – не представлені в жодній із трьох сфер.

Список джерел, використаних у Розділі 1 і Розділі 2

- Ball, J. (2011). *Enhancing Learning of Children from Diverse Language Backgrounds: Mother tongue-based Bilingual or Multilingual Education in the Early Years*. Paris: UNESCO .
- Beacco, J.C. and M. Byram (2007). *From Linguistic Diversity to Plurilingual Education. Guide for the development of language education policies in Europe*. Strasbourg: Language Policy Division. Council of Europe.
- Beacco, J.C. et al. (2010). *Guide for the Development and Implementation of Curricula for Plurilingual and Intercultural Education*. Strasbourg: Language Policy Division. Council of Europe.
- Business Forum for Multilingualism (2008). *Languages Mean Business. Companies Work Better with Languages*. Brussels: European Communities.
- Business Platform for Multilingualism (2011). *Report on the period September 2009 – June 2011*. Brussels: European Commission.
- CILT (2006). *ELAN: Effects on the European Economy of Shortages of Foreign Language Skills in Enterprise*. London: The National Centre for Languages.
- Civil Society Platform on Multilingualism (2009). <http://www.euroclio.eu/new/index.php/partnersmainmenu-530/european-citizenship/1207-eu-civilsociety-platform-on-multilingualism>
- Commission Staff Working Document (2008). *Inventory of Community Actions in the Field of Multilingualism*. Accompanying document to the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council et al. Brussels: European Communities.
- Commission Staff Working Paper (2011a). *An inventory of Community Actions in the Field of Multilingualism – 2011 update*. Brussels: European Commission.
- Commission Staff Working Paper (2011b). *Report on the Implementation of the Council Resolution of 21 November 2008 on a European Strategy for Multilingualism*. Brussels: European Commission.
- Commission Staff Working Paper (2011c). *Language Learning at Pre-Primary School Level: Making it Efficient and Sustainable. A Policy Handbook*. Brussels: European Commission.
- Committee of Ministers (1998). *Recommendation to Member States concerning Modern Languages*. Strasbourg: Council of Europe.
- Committee of Ministers (2008). *Recommendations to Member States on the Use of the Council of Europe's Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) and the Promotion of Plurilingualism*. Strasbourg: Council of Europe.
- Council of Europe (1954). *European Cultural Convention*. Strasbourg: Council of Europe.
- Council of Europe (2001). *A Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Council of the European Union (2002a). *Resolution on Linguistic Diversity and Language Learning*. Brussels: European Commission.
- Council of the European Union (2002b). *Presidency Conclusions of the Barcelona European Council, 15-16 March 2002*. Brussels: European Communities.
- Council of the European Union (2008). *Council Resolution on a European Strategy for Multilingualism*. Brussels: European Communities.
- Council of the European Union (2011). *Council Conclusions on Language Competences to Enhance Mobility*. Brussels: European Commission.
- Cullen, J., et al. (2008). *Multilingualism: Between Policy Objectives and Implementation*. Brussels: European Parliament.
- European Charter for Regional or Minority Languages (ECRML) (1992). Strasbourg: Council of Europe.
- European Commission (1995). *Whitebook. Teaching and Learning: Towards a Cognitive Society*. Brussels: European Commission.
- European Commission (2001). *Europeans and Languages. Special Eurobarometer Report 54*. Brussels: European Commission.
- European Commission (2006). *Europeans and their Languages. Special Eurobarometer Report 243*. Brussels: European Commission.
- European Commission (2008). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions. Multilingualism: An Asset for Europe and A Shared Commitment*. Brussels: European Communities.
- European Commission (2010). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions. A New Impetus for European Cooperation in Vocational Education and Training to Support the Europe 2020 Strategy*. Brussels: European Communities.
- European Commission Green Paper (2008). *Migration and Mobility: Challenges and Opportunities for EU Education Systems*. Brussels: European Commission.
- European Language Portfolio (ELP). Strasbourg: Council of Europe.
- European Parliament (2003). *EP Resolution with Recommendations to the Commission on European Regional and Lesser-used Languages in the Context of Enlargement and Cultural Diversity*. Brussels: European Parliament.

- European Parliament (2009). *EP Resolution on Multilingualism: An Asset for Europe and a Shared Commitment*. Brussels: European Parliament.
- Eurydice (2009). *Integrating Immigrant Children into Schools in Europe*. Brussels: Eurydice/ European Commission.
- Eurydice/EuroStat (2008). *Key Data on Teaching Languages at School in Europe*. Brussels/ Luxembourg: Eurydice/EuroStat.
- Extra, G. (2010). Mapping linguistic diversity in multicultural contexts: Demolinguistic perspectives. In: J. Fishman and O.Garcia (eds.), *Handbook of Language and Ethnic Identity, Second Edition*. Oxford: Oxford University Press, 107-122.
- Extra, G. and D. Gorter (eds.) (2008). *Multilingual Europe: Facts and Policies*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Extra, G. and Yagmur, K. (eds.) (2004). *Urban Multilingualism in Europe: Immigrant Minority Languages at Home and School*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Extra, G. and K. Yagmur (2011). *Report on the Pilot Studies in Poland and Spain*. Berlin/Brussels: British Council.
- Fishman, J. and O. Garcia (eds.) (2010). *Handbook of Language and Ethnic Identity. Disciplinary and Regional Perspectives*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Group of Intellectuals for Intercultural Dialogue (2008). *A Rewarding Challenge. How the Multiplicity of Languages Could Strengthen Europe*. Brussels: European Communities.
- Heller, M. (2007). Bilingualism as ideology and practice. In: M. Heller (ed.), *Bilingualism: A Social Approach*. Basingstoke: Palgrave, 1-24.
- High Level Group on Multilingualism (HLGM) (2007). Final report. Brussels: European Communities.
- Media Consulting Group (2007). *Study on dubbing and subtitling needs and practices in the European audiovisual industry*. Brussels: European Commission.
- Media Consulting Group (2011). *Study on the Use of Subtitling. The Potential of Subtitling to Encourage Language Learning and Improve the Mastery of Foreign Languages*. Brussels: European Commission.
- OMC Group Languages for Jobs (2011). *Providing Multilingual Communication Skills for the Labour Market*. Brussels: European Commission.
- Parliamentary Assembly (1998). *Recommendation on Linguistic Diversification*. Strasbourg: Council of Europe.
- Parliamentary Assembly (2001). *Recommendation on the European Year of Languages*. Strasbourg: Council of Europe.
- Parliamentary Assembly (2003). *Recommendation on the Protection of Sign Languages in the Member States of the Council of Europe*. Strasbourg: Council of Europe.
- Parliamentary Assembly (2006). *Recommendation on the Place of the Mother Tongue in School Education*. Strasbourg: Council of Europe.
- Parliamentary Assembly (2008). *Recommendation on the Integration of Adult Migrants and Education*. Strasbourg: Council of Europe.
- PIMLICO Project (2011). *Report on Language Management Strategies and Best Practice in European SMEs*. Brussels: European Commission.
- Poulain, M. (2008). *European migration statistics: definitions, data and challenges*. In: M. Barni and G. Extra (eds.), *Mapping Linguistic Diversity in Multicultural Contexts*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 43-66.
- UNESCO (2003). *Recommendation Concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace*. Paris: UNESCO .

Додаток

Глосарій

Джерелом для визначення рівнів і типів освіти слугує Міжнародна стандартна класифікація освіти (МСКО) (*International Standard Classification of Education (ISCE)*). МСКО широко використовується у низці документів мережі Еврідіка, що надають основні дані про освіту в Європі.

Навчальна програма

Загальна навчальна програма навчання певного типу школи, що визначає для кожного року навчання/класу, які саме навчальні предмети, в якій кількості годин на тиждень, кількості тижнів на рік мають викладатися, а також визначає для кожного року/класу зміст і рівень навчальних досягнень, необхідних для успішного оволодіння цим предметом.

Іноземні мови

Мови, що не вивчаються або якими не користуються вдома, проте вивчаються чи викладаються у школі, або ними користуються для спілкування в неосвітній галузі.

Іммігранти

Документи мережі Еврідіка і європейської статистичної агенції Евростат визначають іммігрантів як групи населення, народжені за кордоном, і/або групи населення, що не належать до націй, які мешкають у країні їхнього проживання. У нашому проекті БМЄ під іммігрантами ми розуміємо тих, хто є або не є народженим за кордоном, і вони можуть або не можуть належати до націй, що населяють країну їхнього проживання, залежно від широкого спектру змінних конкретних правил щодо отримання громадянства в окремих країнах.

Діти іммігрантів

Діти, які відвідують школу в країні, що не є країною їхнього походження або країною походження їхніх батьків чи дідусів і бабусь. Цей термін охоплює декілька юридично різних ситуацій, включаючи дітей біженців, осіб, які шукають притулок; дітей робітників-іммігрантів, громадян третіх країн із довгостроковим статусом резидентів; дітей робітників третіх країн, що не є резидентами з довготривалим статусом; дітей, які не є регулярними резидентами або дітей іммігрантського походження, які не обов'язково отримують користь з правового положення, що безпосередньо стосується освіти.

Мови іммігрантів

Мови, якими розмовляють іммігранти і їхні нащадки в країні проживання, що є вихідцями із широкого діапазону (колишніх) країн походження.

Система післядипломної освіти

Курси підвищення кваліфікації для вчителів (які вже активно викладають), присвячені новітнім розробкам у галузі викладання і/чи у сфері педагогіки/освіти.

Середній етап навчання у середній школі

Навчальний етап, на якому продовжується оволодіння основними програмами початкового етапу, хоча зазвичай навчання більше пов'язане з вивченням окремих дисциплін. Зазвичай кінець цього рівня збігається із закінченням курсу обов'язкового навчання. У контексті проекту БМЄ середній і/чи старший етапи навчання стосуються вікових відмінностей і відмінностей, пов'язаних із видом навчання.

Рідна мова

Найчастіше мається на увазі мова, якою першою оволодівають і яку наразі розуміють. Традиційне запитання дослідників щодо рідної мови у великомасштабних європейських дослідженнях населення (серед іншого, у переписі населення) поступово змінюється дослідженням питання щодо мови, яка використовується вдома, оскільки останнє поняття є більш прозорим для інформаторів, ніж концепція «рідної мови».

Багатомовність

Наявність у певному географічному регіоні, великому чи невеликому, більше ніж одного «різновиду мови», а саме: спосіб спілкування певної соціальної групи незалежно від того, визнано чи не визнано його офіційно як мову.

Державна мова (мови)

Офіційна мова (мови) держави.

Плюрилінгвізм

Перелік різновидів мови, яким користується багато людей; він включає такі мовні різновиди, які часто називають «рідною мовою», або «першою мовою», та будь-яку іншу кількість мов чи їх різновидів.

Дошкільна освіта

Дошкільна освіта визначається як початкова стадія навчання. Вона надається в шкільному приміщенні чи на базі певного центру і призначена для дітей віком три роки і старше.

Професійна підготовка вчителів у вищих навчальних закладах

Навчальні курси/програми підготовки вчителів з метою підготовки кваліфікованих учителів (тобто йдеться про підготовку ще до того, як особа почне працювати як учитель).

Початкова освіта

Цей етап навчання розпочинається між 4 та 7 роками, є обов'язковим у всіх країнах/регіонах і зазвичай триває від 5 до 6 років.

Державна професійно-технічна освіта (ПТО)

Професійно-технічна освіта, що фінансується за рахунок державних коштів, тобто не фінансується з приватних джерел.

Державна вища освіта

Освіта, якої набувають у державних (не приватних) університетах, за винятком суто технічних чи медичних.

Регіональні мови або мови меншин

Мови, що традиційно використовуються в межах певної території певної держави громадянами цієї держави, що створюють у кількісному вимірі меншу групу, ніж решта населення держави. Вони відрізняються від державної мови (визначення ґрунтується на Європейській хартії регіональних мов або мов меншин, Рада Європи, 1992). Як правило, до їх числа належать мови населення, яке має етнічні корні у відповідних областях або яке оселилося у відповідних областях і живе там уже протягом не одного покоління. Регіональні мови/мови меншин можуть мати статус офіційної мови, але цей статус за визначенням буде обмежений регіоном, у якому нею спілкуються.

Ромська мова

Визначається в країнах проекту БМЄ як регіональна мова/мова меншин, але не як «нетериторіальна мова».

Мови жестів

Мови жестів є мовами візуально-ручної модальності зі своєю граматикою і словником. Вони є природними мовами людей, глухих від народження. Мови жестів не походять від розмовних мов, і вони не є міжнародними чи універсальними. По всьому світу існують сотні різних мов жестів.

Навчання мови X

У такому формулюванні не розрізняється навчання мовою, тобто користування мовою як засобом навчання, і навчання мови, тобто навчання її як предмета згідно зі шкільним навчальним планом.

Старший етап навчання у середній школі

Цей етап навчання звичайно починається наприкінці обов'язкового курсу шкільного навчання. Вік вступу до нього, як правило, 15 чи 16 років. Учням зазвичай потрібно відповідати певним вступним вимогам (закінчення обов'язкового курсу шкільного навчання) і деяким іншим мінімальним вступним вимогам. На відміну від середнього етапу навчання в середній школі, навчання часто більше орієнтовано на певні навчальні предмети. Типова тривалість навчання варіює від двох до п'яти років. У контексті країн-учасниць проекту БМЄ середній і старший етапи навчання в середній школі можуть стосуватися вікових відмінностей і/чи відмінностей, пов'язаних із видом навчання.

Професійно-технічна освіта (ПТО)

У європейських країнах ПТО охоплює різноманітні державні системи, що базуються на конкретних економічних і соціальних обставинах. ПТО може бути частиною середньої чи вищої освіти або ж частиною професійних видів освіти дорослих. Вона зазвичай включає діапазон професійно орієнтованих провайдерів навчання і програми підготовки в межах відносно регульованих рамок. У нашому дослідженні до ПТО не належить вища освіта, яку віднесено до галузі 4В.

РОЗДІЛ 3

Описи країн і регіонів

Вступ

Розділ 3 цієї публікації включає 25 описів країн і регіонів, викладених у 19 підрозділах. Описи надані для 15 країн, а саме для 13 країн Європейського Союзу та двох країн, що не входять до ЄС, – Боснії і Герцеговини та України. Описи регіонів надані для 3 країн Євросоюзу – Нідерландів, Іспанії та Великої Британії. Опис кожної країни надає як кількісні, так і якісні дані та містить інформацію про національний/ регіональний контекст, відповідно до 8 галузей, про які йдеться у Розділах 1 і 2 цієї публікації, а також висвітлює загальні висновки та перспективні ініціативи і пілотні проекти. Критерії, на які йдеться посилення у цих 8 галузях, були розглянуті у Розділі 2 публікації.

1. Австрія
2. Болгарія
3. Боснія і Герцеговина
4. Велика Британія
 - 4.1 Англія
 - 4.2 Північна Ірландія
 - 4.3 Уельс
 - 4.4 Шотландія
5. Греція
6. Данія
7. Естонія
8. Іспанія
 - 8.1 Мадрид, Валенсія, Севілья
 - 8.2 Каталонія
 - 8.3 Країна Басків
9. Італія
10. Литва
11. Нідерланди
 - 11.1 Нідерланди (в цілому)
 - 11.2 Фрисландія
12. Німеччина
13. Польща
14. Португалія
15. Румунія
16. Угорщина
17. Україна
18. Франція
19. Швейцарія

1 АВСТРІЯ

Ситуація в країні

Згідно з даними останнього перепису населення станом на 2011 рік, населення Республіки Австрія становить 8,43 млн. осіб зі збільшенням у період з 2001 до 2011 року більш ніж на одну третину (+35%) осіб з іноземним громадянством, чисельність яких сягає 957 000 чоловік. Найбільше теперішніх іммігрантів прибуває з країн ЄС із збільшенням більше ніж удвічі чисельності громадян Німеччини, які мешкають в Австрії (+110%), до 152 000. Водночас, друга за чисельністю групи іммігрантів, що складається з сербів, чорногорців та косоварів, залишається незмінною – на рівні 133 000 осіб, а третя за величиною група – іммігранти з Туреччини – скоротилась на 10% – до 114 000 чоловік [9].

Метод підрахунку носіїв мов меншин в офіційному переписі (на підставі категорії розмовних мов (*Umgangssprachen*)) піддається критиці з боку правозахисних організацій, які стверджують, що багато меншин обирають німецьку в якості своєї основної мови у «зв'язку з фактичним або відчутним тиском», як зазначає Консультативний комітет Ради Європи з Рамкової конвенції про захист національних меншин у своєму третьому висновку щодо Австрії. Консультативний комітет «наполегливо закликає австрійську владу забезпечити використання відкритих списків у будь-яких майбутніх переписах населення і допустити можливість зазначати кілька мов та ідентичностей» [3]. Аби довести свою точку зору, групи меншин також заявляють про власну оцінку чисельності носіїв мови. Наприклад, відповідно до офіційного перепису 2001 року, чисельність носіїв угорської мови становила 25 884, тоді як за їхніми власними оцінками, ця чисельність була майже вдвічі більшою.

Австрія є країною мовного розмаїття, особливо серед дітей і молоді. Частка дітей, які вдома користуються мовою, відмінною від німецької, є найбільшою у Відні (41,8%) і найменшою у Каринтії (8,9%). З огляду на історію їхньої міграції, група дво- або багатомовних молодих людей характеризується неоднорідністю, що також впливає на індивідуальний мовний та освітній профіль [1].

Офіційні документи і бази даних з використання мов

Національний план дій з питань інтеграції, виданий у 2011 році, був узгоджений Міністерством внутрішніх справ у результаті діалогу з експертами і зацікавленими сторонами. Володіння німецькою мовою розглядається як ключ до інтеграції. Перш ніж облаштуватися в країні, іммігранти Австрії повинні скласти екзамен із володіння мовою (рівень А1). За цими вимогами Австрія є подібною до Німеччини, Франції, Данії і Нідерландів [4].

У червні 2011 року уряд Австрії випустив третій звіт щодо запровадження Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. У звіті йдеться також про внесення в 2011 році поправки до конституційного закону, яка сприяє вирішенню складних *Ortstafelstreit* (спорів щодо двомовних знаків) про використання мов меншин у топографії і в окремих сферах державної служби в Бургенланді та Каринтії [3].

Загальнонаціональний збір даних в основному ґрунтується на критеріях громадянства і розмовних мов (*Umgangssprachen*). Він виявився недостатнім для аналізу мов, якими користуються особи, і піддається критиці з боку дослідників.

SPIN: *SprachenInnovationsNetzwerk*, мережа, ініційована *Österreichisches Sprachen-Kompetenz-Zentrum (ÖSZ)*, надає базу даних на www.oesz.at/spin, де до уваги більш широка зацікавлена громадянська представлення інноваційні мовні проекти.

Мови в дошкільній освіті

Відвідування дошкільних закладів із п'ятирічного віку є обов'язковим в Австрії з 2010 року. Такі заходи, в основному, були спричинені необхідністю забезпечити вивчення німецької мови всіма дітьми до початку навчання у школі.

Як описано в Профіль мовної освітньої політики, дошкільна освіта характеризується децентралізованою фрагментацією. Це впливає на реалізацію мовного розмаїття з точки зору кількості (з відмінностями між окремими землями (*Länder*)) і якості пропозиції, особливо, коли йдеться про кваліфікацію викладачів мов [5].

Мови в початковій освіті

У зв'язку з демографічним зростанням державним пріоритетом вважається розширення практики *Muttersprachlicher Unterricht* (навчання мовою іммігрантів), особливо на початковому етапі навчання. Як визначено у програмі, метою *Muttersprachlicher Unterricht* є сприяння розвитку двомовності і рівності між рідною та німецькою мовами.

У 2009/2010 навчальному році 29,4% учнів початкових шкіл Австрії з додатковою мовою, відмінною від німецької, взяли участь у програмі *Muttersprachlicher Unterricht*.

Координує програму Департамент з міграції та шкіл Федерального міністерства освіти, культури і мистецтва. Він випускає інформаційні листи, наприклад, про правові рамки, дані та статистику. Відомості для батьків доступні боснійською/хорватською/сербською/турецькою мовами на платформі www.muttersprachlicher-unterricht.at.

У справі викладання мов іммігрантів, так само як і у викладанні інших іноземних мов і мов меншин, основним завданням є не лише розширення, а й підвищення якості викладання. В обох випадках кількість кваліфікованих вчителів є одним із ключових завдань, що потребує реформування у галузі системи професійної підготовки вчителів [6].

Відень бере участь у європейському проекті «Багатомовні міста» (*Multilingual cities*), що збирає дані серед учнів початкових шкіл з метою отримання відомостей про зв'язок між мовною різноманітністю й успіхом у навчанні [2].

Мови в середній освіті

Починаючи з середнього етапу навчання (ISCED 2), система австрійської шкільної освіти розподіляється на загальноосвітні (*Hauptschule*) та академічні середні школи. Такий розподіл має вирішальне значення для мовного освітнього процесу, який може бути перерваний, продовжений або посилений.

У 2009/2010 навчальному році Відень був єдиною федеративною землею, де і в академічних і в загальноосвітніх середніх школах було запроваджено *Muttersprachlicher Unterricht* (навчання мовою іммігрантів) [5]. В усіх інших федеральних землях воно було впроваджене лише в загальноосвітніх середніх школах.

Проте навчальний план в академічних середніх школах включає дві обов'язкові сучасні іноземні мови (чи одну мову плюс латину), на відміну від навчального плану загальноосвітніх шкіл, що включає лише одну мову.

Задля подолання традиційного поділу в 2008/2009 навчальному році була започаткована Нова середня школа (*New Middle School*). До 2015/2016 навчального року усі загальноосвітні школи буде перетворено на Нові середні школи. Складовою частиною концепції Нової середньої школи є соціальне навчання та інтеграція, а також більш індивідуалізований і диференційований підхід до навчання. Це, зокрема, спрямовано на розвиток потенціалу учнів із числа іммігрантів.

Англійська, яку вивчає майже 99% учнів, є домінуючою сучасною іноземною мовою у школах на всіх ступенях навчання. У середніх школах у якості предмета навчання також можуть пропонуватися регіональні мови та мови меншин. Їх впровадження залежить від регіону: у Бургенланді 12,9% від загальної чисельності учнів вивчають хорватську мову, а 10,6% учнів Каринтії вивчають словенську (дані за 2004/2005 навчальний рік) [6].

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

У контексті мовної освіти окрім професійно-технічної і університетської системи освіти доречно згадати австрійську традицію *Volkshochschulen (VHS)*, що є спадком як буржуазних ініціатив, так і ініціатив для робочого класу

XIX століття. Найпотужнішою освітньою галуззю в *Volkshochschulen* є вивчення мов, частка яких становила 39,4% у 2009/2010 навчальному році у загальному обсязі навчання [11]. Сьогодні *Volkshochschulen* Відня пропонують понад 60 мов.

Мови в засобах масової інформації

За законом австрійська корпорація мовлення ORF зобов'язана надавати послуги визнаними регіональними мовами і мовами меншин. Крім телебачення і радіожурналів, Інтернет платформа *volksgruppen.orf.at* забезпечує трансляцію новин та інформаційних програм, а також аудіо- і відеотрансляцію хорватською, чеською, ромською, словацькою, угорською та словенською мовами.

Радіостанція FM4 корпорації мовлення ORF орієнтована на молодіжну аудиторію. Незважаючи на те, що вона є двомовною, спілкування відбувається переважно англійською. Випуски новин читають англійською, а двічі на день – французькою. Ведучі FM4 і запрошені на прямий ефір заохочуються до дотримання «принципу рідної мови» FM4 (*Native Speaker Principle*) і розмовляють своєю рідною мовою.

Мови в державних службах і громадських місцях¹

Незважаючи на те, що у центрі уваги проекту БМЄ були великі за чисельністю населення міста, для Австрії значною мірою типовими є невеликі міста, що стосується також і регіонів із визнаними мовними меншинами (*Volksgruppen*). Отже, вищезазначені конституційні поправки щодо використання мов меншин у топографії, а також щодо офіційних мов для використання на державній службі, ухвалені парламентом у 2011 році (BGBl. I Nr. 46/2011), здебільшого розповсюджуються на такі невеликі міста.

Мови в бізнесі

Інститутом із дослідження кваліфікацій і підготовки кадрів австрійської економіки (*The Institute for Research on Qualifications and Training of the Austrian Economy (ibw)* у 2005 році було проведено опитування стосовно попиту на іноземні мови серед 2 017 австрійських компаній. 86% зазначили, що вони потребують знання іноземних мов. У 45% компаній англійська мова потрібна "більшості" співробітників. За даними опитування, для контактів із діловими партнерами у Східній Європі використовується німецька [10: 172].

Тоді як мовні навички в Австрії, що є експортно-орієнтованою країною, традиційно розглядаються як інструмент доступу до експортних ринків, деякі компанії, наприклад, банки і телекомунікаційні провайдери, також відповідають на диверсифікацію внутрішніх ринків так званім етномаркетингом – використанням мов іммігрантів для рекламних кампаній і надання послуг

¹ Слід також пояснити, що не всі послуги державної служби, що охоплювались проектом БМЄ, належать до компетенції муніципальної влади. Інколи вони є у веденні федерального штату чи можуть бути (частково) приватизовані.

Основні висновки

З точки зору багатомовності і плюрилінгвізму Австрія характеризується суперечливими результатами. З одного боку, державна програма визнає зростаюче розмаїття австрійського суспільства, підкреслюючи важливість формування мовних навичок у дітей і молоді засобами освіти, особливо це стосується англійської мови, мов сусідніх країн і мов іммігрантів [8: 206].

З іншого боку, проблема ресурсів (наприклад, коли йдеться про кількість кваліфікованих вчителів) перешкоджає запровадженню більш різноманітної і всебічної мовної освіти і ускладнює безперервний мовний освітній процес.

У той час як німецька мова вважається найважливішою для успішної інтеграції (що також підсилюється теперішньою освітньою та імміграційною політикою), суспільство поступово починає усвідомлювати переваги додаткових мовних навичок, принаймні, у випадках, коли вони розглядаються як «корисні». Наприклад, в економіці для експортно-орієнтованої торгівлі та бізнесу.

Перспективні ініціативи і пілотні проекти

У різних галузях, що розглядалися у проекті «Багатомовна Європа», є багато позитивних прикладів. Одним із них є проект, в якому бере активну участь EDUCULT:

Sag's multi – щорічний конкурс риторики для двомовних дітей, організований асоціацією ділових людей (*Verein Wirtschaft für Integration (VWFI)*) разом із EDUCULT. Учні, починаючи з сьомих класів (12 років) і старше, презентують свої промови додатковою мовою, переходячи з німецької. З 2009 року близько 700 учнів взяли участь у конкурсі, представивши більше 40 мов.

Використані джерела

1. Biffl, Gudrun, Skrivanek, Isabella (2011): Schule-Migration-Gender Endbericht. Study commissioned by the Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur. Available at http://www.bmukk.gv.at/medienpool/21041/schule_migration_gender_eb.pdf accessed 7 December 2011.
2. Brizic, Katharina (2011): «Multilingual cities» Wien. Available at http://www.oeaw.ac.at/dinamlex/Multilingual-Cities_Wien-2009_Endbericht-V1Stand20111111.pdf accessed 7 December 2011.
3. Bundeskanzleramt Österreich (2011): 3. Bericht 3. Bericht der Republik Österreich gemäß Artikel 15 Abs. 1 der Europäischen Charta der Regional- oder Minderheitensprachen. Available at <http://www.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=45599> accessed 7 December 2011.
4. Bundesministerium für Inneres (2011): Nationaler Aktionsplan für Integration. Available at <http://www.integrationsfonds.at/nap/bericht/> accessed 7 December 2011.
5. Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur (2011): Der muttersprachliche Unterricht in Österreich. Statistische Auswertung für das Schuljahr 2009/10. Available at http://www.bmukk.gv.at/medienpool/3720/nr5_11.pdf accessed 7 December 2011.
6. Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur und Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung, Österreichisches Sprachen Kompetenz Zentrum (eds.) (2008): Language Education Policy Profile. Country Report Austria. Available at http://www.oesz.at/download/spol/lepp_engl_1.pdf accessed 7 December 2011.
7. Initiative Minderheiten (n.d.): Minderheiten in Österreich / Volksgruppen. Available at http://minderheiten.at/index.php?option=com_content&task=view&id=26&Itemid=30 accessed 9 December 2011.
8. Republik Österreich (2008): Regierungsprogramm 2008-2013. Available at <http://www.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=32965> accessed 7 December 2011.
9. Statistik Austria (2011): Registrierzählung 2011. Pressemeldung. Available at http://www.statistik.at/web_de/presse/059977 accessed 7 December 2011.
10. Tritscher-Archan, Sabine (ed.), Institut für Bildungsforschung der Wirtschaft (2008): Fremdsprachen für die Wirtschaft. Zahlen, Daten, Fakten.
11. Verband Österreichischer Volkshochschulen (2011): Statistikbericht 2011. Available at http://files.adulteducation.at/statistik/berichte/statistik_2011.pdf accessed 7 December 2011.

2 БОЛГАРІЯ

Ситуація в країні

Болгарські середньовічні держави підтримували три важливі культурні центри з сильними літературними традиціями: Преславська та Охридська книжкові школи (впродовж Першого Болгарського царства, 8-11 століття), а також Тирновська книжкова школа (Друге Болгарське царство, 12-14 століття). За часів Османської імперії болгари успішно чинили опір культурному впливу як представників влади, які розмовляли турецькою, так і греків.

Болгари послідовно дотримуються правильного використання своєї мови і літературних традицій. Щорічно 24 травня спеціальне державне свято відзначає місіонерську і літературну діяльність святих Кирила і Мефодія, апостолів слов'ян та європейських святих заступників. Цей день також присвячено кирилиці, літературі та культурі, створеним у Болгарії. Конституція 1991 року не використовує терміни «національні» чи «етнічні меншини». Проте вона гарантує основні права людей, що належать до етнічних, мовних і релігійних груп. Стаття 36 надає представникам етнічних груп право вивчати і використовувати свою власну мову, стаття 54 надає їм можливість розвивати свою культуру відповідно до власної етнічної самоідентифікації, що визнається і гарантується законом. Все це створило відповідну правову і політичну основу, що забезпечує рівні права меншин у Болгарії.

Болгарська етнічна модель зберігає рівновагу між принципами інтеграції, загальними державними і європейськими цінностями і повагою до етнічної і релігійної ідентичності. За даними перепису населення 2011 року, болгарська мова є рідною для 85,2% населення, турецька – для 9,1% і ромська – для 4,2% населення. На думку експертів Національного інституту статистики, дані перепису демонструють чітке співвідношення між етнічним і мовним самовизначенням.

Офіційні документи і бази даних з використанням мов

Офіційні навчальні програми з болгарської мови для болгарських громадян за кордоном можна знайти на веб-сторінці Міністерства освіти, молоді і науки. Вони є складовою урядової програми Державної мови і культури за кордоном. Комітет з питань освіти, науки, дітей, молоді та спорту і Комітет з питань засобів інформації Народних зборів несуть відповідальність за всі питання, пов'язані з державною мовою, за складання проектів резолюцій і розробку рекомендацій. До участі в засіданнях Комітетів допускаються вчені та фахівці. Інститут болгарської мови (IBL) Болгарської академії наук є центральним координаційним органом, відповідальним за болгарську державну мовну політику

(<http://www.ibl.bas.bg/en/index.htm>). Інститут болгарської мови співпрацює з університетськими факультетами болгарської мови і літератури.

Конституція 1991 року проголошує болгарську єдиною офіційною мовою в державі (стаття 3), але, водночас, гарантує (стаття 36) «громадянам, рідною мовою яких не болгарська», право вивчати і використовувати власну рідну мову. З 7 травня 1999 року Болгарія є державою-учасницею Рамкової конвенції про захист національних меншин (*Framework Convention for the Protection of National Minorities*). Національна рада зі співробітництва в етнічній галузі і питаннях інтеграції (<http://www.nccedi.government.bg/>), секретаріат якої є частиною державного управління (Рада міністрів), здійснює контроль за виконанням конвенції на державному рівні. Турецька, ромська та інші меншини нині мають право на навчання рідною мовою. Закон про освітні стандарти, базову середню освіту і навчальну програму від липня 1999 року із внесеними у 2002 році поправками передбачає, що навчальний предмет «Рідна мова» є обов'язковим курсом за вибором у навчальному плані початкової і середньої освіти (стаття 15-3). Правила запровадження Громадського закону про освіту 1991 року із внесеними у 1998 році поправками дають таке визначення терміна «рідна мова»: «Мова, якою дитина спілкується у себе в родині» (стаття 8-2). У 2005 році було засновано Центр освітньої інтеграції дітей і молоді з меншин (<http://coiduem.mon.bg>). Це єдина державна установа, назва якої містить термін «з меншин» замість визначення «громадяни, чия рідна мова не є болгарською». Закон від 1998 року про болгарське державне радіо і болгарське державне телебачення містить статтю про мовлення мовами меншин: Стаття 49 (1). Болгарське державне радіо і болгарське державне телебачення повинні створювати національні і регіональні програми; передачі для закордону, зокрема й для болгар, які мешкають за кордоном; передачі, призначені для громадян Болгарії, рідною мовою яких не є болгарська, серед них і програми їхньою рідною мовою. У 2004 році Союзом глухих був створений Національний центр з мови жестів. Болгарське державне телебачення щоденно о 16.00 годині пропонує програми новин у перекладі мовою жестів.

Мови в дошкільній освіті

В Національній програмі розвитку шкільного навчання та дошкільної освіти (2006-2015) йдеться про те, що впродовж року дошкільної освіти, який став обов'язковим з 2003 року, необхідно забезпечити дітей, для яких болгарська мова не є рідною, навчальними програмами болгарською мовою з урахуванням їхніх особливих потреб. Національним законом про освіту з поправками, внесеними у 2002 році, було запропоновано спеціалізовану навчальну програму з болгарської мови для таких дітей.

Мови в початковій освіті

Офіційні навчальні програми з чотирьох мов, що пропонуються у якості навчального предмета «Рідна мова» (турецька, вірменська, іврит, ромська) для системи початкової і середньої освіти, можна знайти на веб-сторінці Міністерства освіти, молоді і науки. Навчання рідною мовою не є обов'язковим; це лише «обов'язковий предмет за вибором». Це означає, що його можна вибрати зі списку альтернативних предметів, включаючи англійську, німецьку, французьку чи російську мови. Саме тому такі навчальні курси обирає незначна кількість турецьких дітей, а їхня чисельність за останні роки скоротилась.

Мови в середній освіті

У країні існує щільна мережа шкіл, «орієнтованих на вивчення іноземних мов» (у викладанні всіх своїх навчальних предметів або частини навчальних предметів). Ці школи використовують першу іноземну мову в якості засобу навчання різних навчальних предметів, зокрема: математики, фізики, хімії, біології, географії, історії та філософії. Ці предмети викладаються з використанням методу підтримки навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (Content and Language Integrated Learning (CLIL)) з початку старшого етапу середньої школи (дев'ятий та десятий класи). Такі школи пропонують курс інтенсивного навчання мови (принаймні 18 годин на тиждень) протягом одного року (останній рік середнього етапу навчання – восьмий клас).

У старшій школі складно знайти клас, який би не був частиною вищезазначеної мережі. Модель школи, «орієнтованої на вивчення іноземних мов», була започаткована у 1952 році у школі міста Ловеч, розташованого на півночі Болгарії, де трьома мовами навчання були англійська, французька та німецька. У 1960 році в інших містах, включаючи столицю, були створені нові школи, в яких кожна з цих трьох мов вивчалась окремо, а також школи із вивченням російської мови. У 1970 році до цієї мережі була додана іспанська мова. З 1990 року всі вищезгадані мови, так само як і інші мови, пропонуються по всій країні (частково або повністю) у школах, «орієнтованих на вивчення іноземних мов».

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Дворічний курс вивчення болгарської мови як іноземної пропонується студентам, які навчаються за програмою «Еразм» (Erasmus), а також іноземним студентам, які навчаються в університетах. Навчальні курси турецької мови і літератури у Софії, Пловдиві та Шумені гостро потребують висококваліфікованих фахівців, так само як і Вищий ісламський інститут у Софії, а також новостворені турецькі театри у Курджалі та Разграді, які у питанні кадрового забезпечення покладаються на університети.

Мови в засобах масової інформації

Радіо Болгарія пропонує веб-програми десятима мовами: англійською, німецькою, російською, французькою, іспанською, сербською, грецькою, албанською, турецькою і арабською.

Незважаючи на досить обмежений масштаб, турецьку мову також було запроваджено у засобах масової інформації. З 1993 року в Болгарії протягом півгодини вранці та ввечері на Болгарському державному радіо здійснюється трансляція для турецького населення. До передач включені новини та турецькі і болгарські пісні. Навесні 2011 року Болгарське державне телебачення почало трансляцію десятихвилинної програми турецькою мовою. Під час перехідного періоду були також спроби запровадження турецькомовної преси. На сьогодні в Софії є три щотижневі газети (Sabah, Zaman and Müslümanlar), дитяча газета Filiz і журнал для дітей під назвою Balon.

Мови в державних службах і громадських місцях

У цій галузі ще чимало має бути зроблено для зміцнення багатомовності.

В усіх трьох проаналізованих містах, Софії, Пловдиві, Шумені, надається обмежена кількість послуг іноземними мовами, головним чином у сфері попередження надзвичайних ситуацій, службах імміграції та туризму. Проте в таких випадках, як правило, користуються послугами перекладачів. Окрім болгарської, найбільш доступною мовою на державній службі та у громадських містах, є англійська, а деякі послуги також є доступними турецькою, німецькою, французькою і російською мовами. Наприклад, веб-сторінки усіх міст є доступними англійською мовою, а в Шумені вони також представлені російською мовою. Усі місцеві адміністрації набирають на роботу працівників, які володіють іноземними мовами, серед яких пріоритетною є англійська, також запроваджується курс навчання англійської мови для працівників у період їхнього перебування на роботі.

Мови в бізнесі

Як і у випадку з галуззю державної служби та громадських місць, у сфері бізнесу також ще багато чого має бути зроблено для зміцнення багатомовності.

Майже половина досліджених компаній запроваджують ту чи іншу форми мовної стратегії, а діловою англійською мовою користуються дві третини компаній, на додаток до болгарської, яку застосовують у рекламних цілях у мережі Інтернет. Інші мови рідко вживаються, а навчання мов не передбачено, за винятком епізодичного навчання ділової англійської. Для здійснення підтримки мовної освіти деякі компанії встановили партнерські відносини з сектором освіти, і дуже невелика кількість компаній скористалась міжнародною мережею для підтримки мовних навичок своїх співробітників.

Основні висновки

Проведене нами дослідження у межах проекту БМЕ виявило багато сильних сторін багатомовності на всіх рівнях освітньої галузі у викладанні як державної, так і іноземних мов. Зроблені певні важливі кроки на шляху більш активного залучення регіональних мов/мов меншин до сфер освіти і засобів масової інформації. Сферами, що потребують подальшого розвитку, є державна служба та бізнес.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Ліляна Коватчева, директор Центру освітньої інтеграції дітей та молоді з меншин (підпорядковується Міністерству освіти, молоді і науки), була однією з шести національних консультантів Рамкової навчальної програми для ромів (*The Curriculum Framework for Romani*), розробленої у 2008 році Відділом мовної політики Ради Європи (*Language Policy Division of the Council of Europe*)

(http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Romani_doc_EN.asp).

Європейський день мов у Болгарії є успішним заходом, організованим EUNIC – мережею Національних інститутів з питань культури країн Європейського Союзу (*European Union National Institutes for Culture*). В останній раз у його проведенні брали участь такі організації-члени: Посольство Австрії, Британська Рада, Чеський центр, Польський Інститут, Французький Інститут, Гете-Інститут, Грецький фонд культури, Угорський інститут культури, Інститут Сервантеса, Посольство Іспанії, Італійський інститут культури, а також партнери з Російського культурного центру, Посольства Швейцарії, Генерального Директорату з перекладу Європейської Комісії, Центру болгарської культури, Центру людських ресурсів. Європейський день мов у 2011 році пройшов за підтримки Муніципалітету Софії, Міністерства освіти, молоді і науки, за медіа партнерства Болгарського державного радіо.

Використані джерела

1. National Statistical Institute, Republic of Bulgaria: 2011 POPULATION CENSUS IN THE REPUBLIC OF BULGARIA (FINAL DATA)
2. ADVISORY COMMITTEE ON THE FRAMEWORK CONVENTION FOR THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES: Opinion on Bulgaria (adopted on 27 May 2004).
3. STOYCHEVA, Maria, CHAVDAROVA, Albena and VESELINOV, Dimitar (2011) Language Policies Bulgaria-Europe (Ezikovi politiki. Bulgaria-Evropa). Sofia, Universitetsko izdatelstvo 'Sv. Kliment Ohridski'.
4. PACHEV, Angel (2006): Ezikovite obštnosti, Sofia, Sema RS.
5. VIDENOV, Mihail (2005): Diglosijata, Sofia, Akademichno izdatelstvo Marin Drinov.
6. JETCHEV, Gueorgui (2006): "Éléments de politique linguistique de l'État bulgare", *Lengas, revue de sociolinguistique*, n° 60, pp. 191-203.

3 БОСНІЯ І ГЕРЦЕГОВИНА

Ситуація в країні

Боснія і Герцеговина – багатонаціональна і багатомовна країна, в якій є три офіційні державні мови, а саме: боснійська, хорватська і сербська (як з латинським шрифтом, так і з кирилицею). Ці мови походять від сербсько-хорватської, що була офіційною мовою у колишній Югославії. Після розпаду Югославії, Боснія і Герцеговина стандартизували її як боснійську, хорватську та сербську мови, що були офіційно визнані як три абсолютно рівні офіційні мови на всій території Боснії і Герцеговини. Відмінності між мовами з точки зору граматики, лексики та фонетики є мінімальними. Це дає змогу дійти висновку, що все населення Боснії і Герцеговини розуміє усі три мови і має право приймати рішення, якою мовою користуватися у своєму повсякденному житті й професійній діяльності.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

Існує велика кількість законів, що регулюють дошкільну, початкову, середню і подальшу професійну і вищу освіту. Зокрема, йдеться про Рамковий закон про дошкільну освіту у Боснії і Герцеговині (2007), Закон про установи дошкільної, початкової і середньої освіти (2007), Рамковий закон про початкову і середню освіту у Боснії і Герцеговині (2003), Рамковий закон про середню професійну освіту (2008), Рамковий закон про вищу освіту у Боснії і Герцеговині (2007).

Існує законодавство, яке містить статті, що стосуються національних мов, як-от: Конституція Боснії і Герцеговини. Вона є основним правовим актом у цій країні, що використовується для встановлення політичного і правового порядку. Оскільки в Боснії і Герцеговині є два суб'єкти – Федерація Боснії і Герцеговини і Республіка Сербська, існує ще дві конституції. Йдеться про Конституцію Федерації Боснії і Герцеговини та Конституцію Республіки Сербська, які також згадують державні мови, так само як і офіційний шрифт (алфавіт). Наявною є також офіційна мовна політика, створена з метою сприяння навчанню і викладанню державних, іноземних мов і регіональних мов/мов меншин. Зокрема, йдеться про Оновлений план дій Боснії і Герцеговини щодо освітніх потреб ромів (опублікований Міністерством з прав людини та справ біженців). Мова жестів офіційно визнана державними документами щодо офіційної мовної політики. Це питання відповідає нормам, представленим у Законі про використання мови жестів Боснії і Герцеговини (2009). Глухі мають законне право використовувати мову жестів у різних процедурах будь-яких установ Боснії і Герцеговини.

Окрім того, що Боснія і Герцеговина офіційно розділена на два суб'єкти, а саме: Федерацію Боснії і Герцеговини і Республіку Сербська, вона також включає округ Брчко, який не належить до жодного суб'єкта і утворює окрему адміністративну одиницю. Федерація Боснії і Герцеговини, в свою чергу, розділена на десять кантонів, що вважаються федеральними підрозділами суб'єкта і користуються високим ступенем автономії. У зв'язку із великою складністю державної структури немає узгоджених підходів щодо мовної освіти чи мовної політики. Враховуючи це, теперішня офіційна мовна ситуація є різноманітною. Крім відмінностей між різними суб'єктами, є також відмінності в кантонах, оскільки кожен кантон має Міністерство освіти зі своїми власними законами. Беручи до уваги таку широку правову основу, мовна політика не повністю гармонізована, і для більшості населення в певному кантоні (і в Республіці Сербська) не є незвичним визначати офіційну мову в навчальному закладі. Навчальні програми створені на основі однієї із офіційних мов, але усі три державні мови представлені на всіх рівнях освітньої системи – від дошкільної до вищої освіти. З початком навчання у початковій школі учні вирішують, якою державною мовою будуть проводитися їх заняття. Підручники і навчальна програма коригуються відповідно до цього рішення. Поряд із державними мовами кожен рівень освіти у Боснії і Герцеговині пропонує широкий спектр іноземних мов. Проте і тут бракує гармонії. Як наслідок, у школах у межах одного кантону, так само як і у різних кантонах, пропонуються різні іноземні мови. У системі дошкільної, початкової і середньої освіти, залежно від того, у якому суб'єкті чи кантоні розташована школа, як правило, пропонуються 5-6 іноземних мов, а саме: англійська, німецька, французька, італійська, російська чи арабська. Водночас, заклади вищої освіти в Боснії і Герцеговині пропонують англійську, німецьку, італійську, французьку, іспанську, турецьку, арабську, перську, латину, грецьку, російську чи чеську.

Мови в дошкільній освіті

У Боснії і Герцеговині існує дошкільна мовна освіта з послідовним і комплексним підходом до навчальної програми з мов, при цьому особлива увага приділяється плюрілінгвізму в класній аудиторії і багатомовності суспільства в цілому. До іноземних мов, що пропонуються у системі дошкільної освіти, головним чином належать англійська, німецька і французька, тоді як мови іммігрантів взагалі не представлені.

Мови в початковій освіті

Для навчання державної, так само як і іноземних мов, у системі початкової освіти використовується послідовна та експліцитна навчальна програма. Заняття проводяться лише однією із державних мов, з однією обов'язковою іноземною мовою, що має бути обрана із низки запропонованих п'яти чи шести різноманітних мов, включаючи англійську, німецьку, французьку, італійську, російську чи арабську. Деякі із зазначених мов викладаються як обов'язкові, а деякі – як факультативні іноземні мови. Вони пропонуються для вивчення як навчальні дисципліни, що входять до навчального плану. Рівень володіння мовою регулярно перевіряється, а моніторинг відбувається за допомогою стандартизованого інструментарію відповідно до вікових особливостей певних категорій учнів. Мови іммігрантів не викладаються у початковій школі.

Мови в середній освіті

У системі середньої освіти має місце комбіноване навчання іноземної мови як окремої навчальної дисципліни, а також навчання усіх навчальних дисциплін іноземною мовою. Проте останній метод не дуже поширений. Для викладання державних і іноземних мов користуються послідовними та експліцитними навчальними програмами. Рівень володіння мовою регулярно перевіряється, а також здійснюється моніторинг за допомогою стандартизованого інструментарію відповідно до вікових особливостей певних категорій учнів. У системі середньої освіти дві іноземні мови є обов'язковими. Вони обираються із низки запропонованих шести чи семи іноземних мов, включаючи англійську, німецьку, французьку, італійську, російську, турецьку чи арабську. Деякі із зазначених мов викладаються як обов'язкові, а деякі - як факультативні іноземні мови. Мови іммігрантів не викладаються у середній школі.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Згідно з даними аналізу інституцій, проведеного у межах проекту БМЄ, вищі навчальні заклади у Боснії і Герцеговині пропонують широкий вибір програм для вивчення державних та іноземних мов, спрямованих на формування мовних навичок від базового до просунутого рівня. Для організації вивчення як державних, так і іноземних мов розробляються послідовні та експліцитні навчальні програми. Студенти можуть обирати для вивчення такі мови: англійська, німецька, італійська, французька, іспанська, турецька, арабська, перська, латина, грецька, російська і чеська.

Мови в засобах масової інформації

Державні мови більш-менш рівномірно представлені в аудіовізуальних засобах масової інформації та пресі. Проте вибір домінуючої державної мови залишається за національною більшістю. У ЗМІ не існує систематичного оцінювання зазначених мов. Що стосується аудіовізуальних засобів на державному рівні, то вони представлені трьома телерадіомовними компаніями: державні радіо і телебачення, а також телерадіомовні компанії FTV і RTRS. На державному телебаченні використовуються обидва шрифти. Тому одного дня телевізійні програми можуть транслюватися латинським шрифтом, а іншого дня – кирилицею.

Окрім газет державними мовами, доступними також є газети англійською, німецькою, італійською і французькою мовами.

Мови в державних службах і громадських місцях

Спілкування між місцевими органами влади відбувається державними мовами, з певним використанням англійської і німецької. Усне та письмове спілкування в міських установах здійснюється державними мовами. Винятком є сфери транспорту, туризму, імміграційних та інтеграційних послуг, де також спілкуються англійською, німецькою і французькою мовами.

Мови в бізнесі

У компаніях, проаналізованих у межах проекту БМЄ, основною мовою спілкування є одна із трьох державних мов (залежно від регіону), з певним використанням англійської.

Основні висновки

Органи державної влади, а також органи влади суб'єктів і кантонів постійно працюють над подальшою гармонізацією і вдосконаленням сфери мовної політики відповідно до динаміки соціально-економічного розвитку країни Боснія і Герцеговина, а також маючи на меті її членство в ЄС. На підставі вищезгаданих фактів та беручи до уваги, що ця робота дає лише певне уявлення про поточний стан, ми можемо зробити висновок, що начебто складна багатомовна ситуація в країні, як правило, не є перешкодою для спілкування у повсякденному житті. Звичайно, є багато можливостей для поліпшення. Наприклад, гармонізація законів, так само як і підвищення рівня поінформованості громадськості щодо існування трьох офіційних мов і двох шрифтів, які повинні бути прийняті і мають поважатися за всі їхні подібності і незначні відмінності.

4 ВЕЛИКА БРИТАНІЯ

4.1 Англія

Ситуація в країні

Населення Англії становить 51,8 млн осіб, з яких 16% належить до етнічної меншини або змішаної раси [1]. Країна має лінгвістичну перевагу не лише тому, що її офіційна мова – англійська – є найпоширенішою мовою у світі, а й тому, що вона має дуже високий ступінь мовного розмаїття. Останнє опитування в Лондоні виявило 233 наявні мови [2]. Один із шести дітей молодшого шкільного віку (16,8%) і кожен восьмий у середній школі (12,3%) окрім англійської володіє ще однією мовою – це становить близько мільйона осіб по всій Англії [3]. В Англії є лише одна визнана регіональна мова меншин – корнуольська, якою в тій чи іншій мірі користується декілька сотень людей [4].

Офіційні документи і бази даних з використанням мов

В Англії англійська мова, іноземні мови, рідні мови та мови іммігрантів розглядаються у мовному законодавстві та в документах із мовної політики. Навчання і викладання англійської мови за кордоном для дітей і дорослих, що походять із Великої Британії, фінансується або співфінансується в Бельгії, Белізі, Брунеї, Канаді, Кіпрі, Фолклендських островах, Німеччині, Гібралтарі, Італії та Нідерландах. Великою Британією була підписана та ратифікована Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Відповідно до неї, Англія визнала лише одну рідну мову – корнуольську, що офіційно запроваджується в системі освіти усього регіона.

Офіційний механізм збору даних з мовного розмаїття в Англії ґрунтується на муніципальному реєстрі даних, даних перепису та опитуваннях, що постійно оновлюються. В зазначених інструментах збираються дані про державну мову, регіональні мови або мови меншин та мови іммігрантів. Причому в запитаннях йдеться про мову, якою користуються вдома, основну мову та рівень володіння мовою, тобто чи можуть респонденти розмовляти/ розуміти/ читати/ писати цією мовою (і наскільки добре).

Безпосередньо в Англії або у Великій Британії в цілому мовне законодавство не дуже розвинене, за винятком того, що стосується регіональних мов/мов меншин. Англійська мова, іноземні мови, регіональні мови і мова жестів були розглянуті в низці документів щодо мовної політики та в директивах відповідних установ. Після виборів 2010 року багато з них було переглянуто.

Мови в дошкільній освіті

В дошкільній освіті не забезпечується вивчення іноземних мов і мов іммігрантів. Всім дітям із обмеженими досягненнями в англійській мові у віці від чотирьох років надається додаткова допомога спеціально підготовленими вчителями. Іноземні мови інколи викладаються в дошкільних закладах, але вчителі не отримують спеціальної підготовки. Корнуольська викладається неофіційно в невеликій кількості дошкільних закладів, чисельність яких зростає.

Мови в початковій освіті

В початковій освіті не забезпечується вивчення мов іммігрантів.

У 2000 році після широких консультацій із громадськістю документом *Nuffield Languages Inquiry* [5] рекомендовано низку заходів, зокрема ранній початок вивчення іншої мови. Це стало одним із програмних пунктів Національної мовної стратегії для Англії (*National Languages Strategy for England*), запровадженої у 2002 році лейбористським урядом. До 2010 року в результаті масштабної програми з розвитку навчальних курсів, підтримки шкіл і професійної підготовки вчителів 92% початкових шкіл запровадили вивчення іноземної мови. Незважаючи на те, що найчастіше це була французька мова, відповідними директивами настійливо рекомендувалось впроваджувати виражений підхід до навчання мови, наголошувалось на необхідності послідовного зв'язку між англійською та іншими мовами, якими володіють діти. Іноземні мови, як правило, викладаються спеціалізованими вчителями, які отримали відповідну додипломну і післядипломну освіту в галузі викладання мов. Дуже часто їм надають допомогу вчителі середньої школи. У більшості шкіл вивчення іноземних мов розпочинається в першому класі початкової школи у віці семи років, зазвичай 30-40 хвилин на тиждень [6].

Попри те, що впровадження Національної мовної стратегії було припинено з приходом до влади теперішнього уряду, нестатутні директиви – Рамковий документ з мовної освіти, Ключовий ступінь 2 (*Key Stage 2 Framework for Languages*) – залишаються чинними, і більшість шкіл у своїй роботі спираються на цей документ. Наразі відбувається процес консультацій щодо державної навчальної програми, а консультативний комітет рекомендував з 2014 року розпочинати навчання мові принаймні з дев'яти років. У червні 2012 року уряд оголосив про намір законодавчо закріпити початок обов'язкового вивчення іноземних мов із семи років.

Добре розвинені додаткові програми на добровільній основі надають можливість дітям вивчати мови спілкування їхніх громад. Вони призначені для навчання дітей як початкової, так і середньої шкіл. За результатами дослідження 2005 року [7] в позашкільних умовах та в суботніх школах запроваджувалося вивчення принаймні 61 мови. Метою інноваційної державної програми «Наші мови» (*Our Languages*), що діяла в 2008-2010 роках, було сприяння розвитку та зміцненню таких програм, а також налагодження контакту між ними і загальною школою. В рамках цієї схеми будь-яка мова може бути запропонована у початковій школі і деякі мови були впроваджені, як правило, в районах проживання чисельних національних меншин і/або в рамках програм підвищення міжкультурної обізнаності.

Завдяки фінансуванню в рамках Гранта підтримки досягнень етнічних меншин (*Ethnic Minority Achievement Grant (EMAG)*) здійснюється мовна підтримка новоприбулих та двомовних дітей. Така підтримка надається як під час навчання у школі, так і в позаурочний час та постійно контролюється рівень навчання мові. З 2011 року фінансування EMAG було включено до загального фінансування, і тому зараз є певні сумніви щодо функціонування зазначеної практики в майбутньому.

У графстві Корнуол близько 30% початкових шкіл пропонують вивчення корнуольської мови, зазвичай, як додаткового предмета Ключового ступеня 2 (KS2). Для підтримки вчителів існує обмежене фінансування, а також використовується чітка і послідовна навчальна програма, в якій процес оцінювання прив'язаний до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (CEFR).

Мови в середній освіті

В середній освіті не забезпечується вивчення регіональних мов/мов меншин.

Впродовж багатьох років ситуація з вивченням іноземних мов у Англії була предметом занепокоєння. До 2004 року вивчення мов було обов'язковим до 16 років, після чого віковий ценз було знижено до 14 років. Від того моменту різко впала чисельність тих, хто складає державний іспит: у 2001 році 78% випускників склали іспит з іноземної мови в рамках GCSE, а в 2011 році чисельність таких випускників вже становила 43%. Найбільш відчутним було падіння чисельності іспитів з французької і німецької мов. Проте іспанська та інші менш виучувані мови стають все більш популярними. У віковій категорії 16-18 років чисельність тих, хто вивчає іноземну мову, стає більш стабільною. Такий відносний успіх загалом обумовлений підтримкою вивчення іноземних мов у приватних школах, де навчається приблизно 7% школярів Англії. Проте на них припадає більше 40% всіх заявок на складання іспиту з іноземних мов (*Advanced level entries in languages*). Така тенденція викликає серйозне занепокоєння щодо майбутнього у сфері викладання іноземних мов, а саме, пов'язаної з цим соціальною нерівністю.

Теперішній уряд заохочує школи до підвищення авторитету іноземних мов введенням англійського Бакалаврату – всеосяжної форми атестації учнів, які отримали високі оцінки з п'яти ключових предметів, включаючи мову, іншу за англійську. Консультативна група уряду з питання розробки державної навчальної програми рекомендувала повернути обов'язкове додаткове вивчення іноземних мов для всіх учнів у віці до 16 років.

Мови вивчаються як окремі навчальні дисципліни. Діють також пілотні та індивідуальні схеми навчання CLIL, що підтримують навчання шкільних дисциплін іншими мовами [8]. Навчальна програма чітка і послідовна, а перевірка рівня володіння мовою здійснюється за допомогою інструментів, визначених на державному рівні. Визначення досягнень у навчанні ґрунтуються на так званих «Мовних сходинах» (*Languages Ladder (DCSF 2007)*), що узгоджуються із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти (CEFR).

З 28 мов складаються державні іспити, і багато середніх шкіл намагається полегшити доступ до них для учнів, які досягли належного рівня володіння цими мовами, зазвичай у позашкільних умовах. Ініціатива «Мовна перевага» (*Asset Languages*), що є частиною Державної мовної стратегії (*National Languages Strategy*), успішно розробила тести для іспитів з нових мов, таких як корнуольська, тамільська та йоруба, для яких раніше не існувало екзаменаційних вимог. У графстві Корнуол невелика, але зростаюча кількість шкіл пропонує вивчення корнуольської, зазвичай, як позашкільного навчального предмета. Наразі не існує розробленої навчальної програми для таких шкіл. В таких містах, як Лондон в певному обсязі пропонується навчання валлійської та ірландської мов.

Для вивчення англійської як другої мови (EAL), як правило, використовується стандартна навчальна програма з англійської [9]. Перед початком середньої освіти проводиться діагностичне тестування навичок з англійської мови, а рівень вивчення мови регулярно перевіряється за допомогою стандартного інструментарію, що відповідає віковим особливостям учнів. Грант підтримки досягнень етнічних меншин (*Ethnic Minority Achievement Grant (EMAG)*) також використовується в середніх школах (Див. вище підрозділ «Мови в початковій освіті»).

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

В професійно-технічній та вищій освіті не забезпечується вивчення регіональних мов або мов меншин.

Хоча три заклади професійно-технічної освіти, досліджувані у рамках проекту «Багатомовна Європа», надають підтримку у вивченні мов, загалом в Англії в системі професійно-технічної освіти вивчення мов приділяється небагато уваги. За оцінками дослідження, проведеного в 2006 році, мову вивчали менш ніж 1% від загальної чисельності всіх учнів у системі професійно-технічної освіти. Ті ж, хто вивчав іноземну мову, в основному вивчали іспанську під час навчання за спеціальністю «Подорожі та туризм» або «Бізнес».

Наступне дослідження у 2011 році виявило подальший спад у вивченні іноземних мов і наявність дуже невеликої кількості спроб поєднати іноземні мови з роботою у певному секторі [10].

Англійські університети пропонують вивчення широкого діапазону мов як навчальних дисциплін або додаткових навчальних модулів. Історично склалося, що вивчення мов та літературознавство є традиційно розвиненими в університетах старої генерації. Проте в останні десятиріччя в них спостерігається спад у вивченні зазначених дисциплін. З 2005 року в англійських університетах мови були визнані «стратегічно важливими і вразливими навчальними дисциплінами». А це означає, що вони мають право на отримання додаткового державного фінансування з метою вирішення проблеми спаду національного потенціалу. Відчувається нестача навчальних курсів, за якими готують спеціалістів з чотирьох найбільш уживаних мов громад (так у Великій Британії позначаються мови іммігрантів): урду, кантонської, пенджабі, бенгальської мов. Також викликають занепокоєння перешкоди у підготовці вчителів та перекладачів із мов громад [11]. Крім того, проблемними питаннями у зазначеному секторі є: сконцентрованість вивчення мов в університетах старого покоління, вузький профіль підготовки випускників і зниження кількості навчальних курсів, що поєднують вивчення мов із вивченням науково-технічних предметів.

Мови в засобах масової інформації

В аудіовізуальних засобах масової інформації (радіо, телебачення) використання мов, відмінних від англійської, не є поширеним, хоча й транслюється низка відносно популярних детективних серіалів із субтитрами. Проте в більш сучасних ЗМІ – кабельному, супутниковому телебаченні, Інтернеті – канали європейськими мовами і мовами меншин є широко доступними. Багато радіопрограм в громадах також транслюється мовами меншин. Доступні газети великою кількістю мов, відмінних від англійської, особливо у великих містах. Зарубіжні фільми у Великій Британії як на телебаченні, так і в кіно незмінно демонструються мовою оригіналу із субтитрами. В усіх містах під час трансляції важливих подій регулярно пропонується мова жестів, а всі телемовні компанії законодавчо зобов'язані задовольняти потреби глядачів із вадами слуху.

Мови в державних службах і громадських місцях

В досліджуваних містах поліція, служби охорони здоров'я, суди та місцеві органи влади широко користуються послугами усного і письмового перекладу, а інформація як друкована, так і в Інтернеті є доступною цілою низкою мов. Серед мов, що підтримуються, домінують мови громад.

Мови в бізнесі

Оцінка професійних навичок, що вимагаються роботодавцями у Великій Британії, не виявила дуже високого попиту на володіння мовами [12]. З одного боку, це може бути свідченням того, що одномовні роботодавці мають дуже обмежене усвідомлення значення мов для їхнього бізнесу. З іншого боку, ті, хто може оцінити значення іноземних мов для потреб працевлаштування, мають можливість обирати з великої кількості багатомовних робітників іноземного походження. Проте організації роботодавців, такі як CBI, регулярно підкреслюють важливість володіння мовами для забезпечення конкурентоспроможності у глобальній економіці. Недавнє дослідження виявило, що лише чверть із британських компаній абсолютно не відчуває потреби у володінні іншими, крім англійської, мовами [13]. Дослідження в сфері підходів малого та середнього бізнесу до експорту, виявили, що вони розглядають мову і пов'язані з нею культурні питання як одну з найбільших перешкод для ведення бізнесу за кордоном [14].

Основні висновки

Відсутність в Англії «національного потенціалу» в мовній галузі останнім часом є предметом серйозного обговорення, особливо після впровадження у 2000 році проекту *Nuffield Languages Inquiry*. На політичному рівні та в громадському дискурсі мови характеризуються як важливий чинник, проте на практиці у процесі запровадження це питання стикається з перешкодами. Це, безумовно, є відображенням зростаючого значення англійської мови як мови міжнаціонального спілкування (*lingua franca*) і постійного відчуття, що «достатньо володіти англійською мовою», тоді як володіння іншими мовами є «важливим, але не обов'язковим» [15]. Незважаючи на це, був досягнутий значний успіх у запровадженні інновацій у ранньому навчанні мов, підтримці мов громад і сприянні формуванню мовних навичок у молоді. Певним результатом є те, що мовне питання залишається на політичному порядку денному – питання ще не закрито.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Англія була особливо активною у наданні доказів, щоб продемонструвати потреби в мовах, і в розробці обґрунтування щодо необхідності їх вивчення. Низка важливих ініціатив завдячує своєю появою «Національній мовній стратегії» (*National Languages Strategy*) (2002-2011). Зокрема, йдеться про створення «Рамкового документу з мовної освіти для дітей віком 7-11 років. Ключовий ступінь 2» (*The Key Stage 2 framework for Languages*) і розробку нового рамкового документа щодо оцінювання – «Мовні сходинки/Мовна перевага» (*The Languages Ladder/Asset languages*), що ґрунтується на Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти (CEFR). Стратегія також підтримує зв'язок між загальноосвітньою школою і додатковими програмами в рамках, наприклад, такої ініціативи, як «Наші мови» (*Our Languages*).

Ініціатива «Шляхи до мов» (*Routes into Languages*), яку адмініструє Саутгемптонський університет (*University of Southampton*), призначена для учнів середніх шкіл і має донести до них тезу про важливість вивчення мов через безпосереднє залучення університетів і студентів-послів. Зазначена ініціатива сприяє встановленню зв'язку між університетами та школами і вже запропонувала декілька успішних моделей співпраці.

Доповідь 2011 року «*Labour Market Intelligence on Languages and Intercultural Skills in Higher Education*» (CILT) виявила потребу в більшій кількості мов у державному і приватному секторах у поєднанні з різноманітними професійними навичками.

З метою підтримки мовної освіти у 2011 році була розпочата нова кампанія – «Поговоріть із майбутнім» (*Speak to the Future*). Вона створила широку коаліцію на підтримку п'яти ключових питань з пропаганди необхідності розвитку мовних навичок і змін у політиці та ставленні до мов.

Використані джерела

1. Office for National Statistics, resident population estimates by ethnic group, 2009.
2. Language Capital: mapping the languages of London's schoolchildren, Eversley et al, CILT, 2011.
3. Department for Education pupil data 2011.
4. Report on the Cornish Language Survey, Cornish Language Partnership, 2008.
5. Languages The next generation; The final report and recommendations of the Nuffield Languages Inquiry, London, 2000.
6. Language learning at key stage 2, a longitudinal study, DCSF Research report RR198, Department for Children, Schools and Families, 2010.
7. Community Language Learning in England, Wales and Scotland, CILT, 2005.
8. Towards an integrated curriculum. CLIL National Statement and Guidelines 2009.
9. Source: www.naldic.org.uk/eal-teaching-and-learning/faqs
10. Vocationally related language learning in further education, CILT, 2006.
11. Community Languages in Higher Education, McPake and Sachdev, Routes into Languages, 2008.
12. Leitch Review of Skills, 'Prosperity for all in the global economy: world class skills' 2006.
13. Building for Growth: business priorities for education and skills, CBI Education and Skills survey 2011.
14. The eXport factor, British SME's approach to doing business overseas, Barclays and Kingston University Small Business Research Centre, 2011.
15. King et al Languages in Europe, Towards 2020 - Analysis and Proposals from the LETPP Consultation and review. London, 2011.

4 ВЕЛИКА БРИТАНІЯ

4.2 Північна Ірландія

Ситуація в країні

Чисельність населення Північної Ірландії становить 1,8 млн. осіб. Результати перепису 2001 року виявили 10% населення, які повідомляють про «певне володіння» ірландською, тоді як їхньою розмовною мовою є англійська [1]. Після стабілізації політичної ситуації наприкінці 1990-х років країна приваблює все більшу кількість іммігрантів. Згідно з переписом 2001 року, найбільш значними мовними групами є китайська, арабська та португальська. Проте більш пізня імміграція з країн східного блоку, так званих країн *Accession Eight* (A8) Європейського Союзу, значно розширила присутність польської мови, слідом за якою йде литовська. Наразі для трьох відсотків учнів початкової школи рідною мовою є мова, відмінна від англійської, а в такому неоднорідному районі як Данганнон (*Dungannon*) чисельність таких учнів досягає 11% [2].

Офіційні документи і бази даних з використання мов

В мовному законодавстві та політичних документах про мову в Північній Ірландії розглядаються англійська мова, іноземні мови, Р/М мови і мови іммігрантів. Навчання і викладання англійської мови за кордоном для дітей і дорослих, що походять з Великої Британії, (спільно) фінансується в Бельгії, Белізі, Брунеї, Канаді, на Кіпрі, Фолклендських островах, у Німеччині, Гібралтарі, Італії та Нідерландах. Великою Британією була підписана та ратифікована Європейська хартія регіональних мов або мов. Відповідно до Європейської хартії в Північній Ірландії визнаються такі Р/М мови: ірландська та ольстер-шотландська. На регіональному рівні в системі освіти за підтримки Хартії офіційно впроваджується викладання ірландської мови.

Офіційний механізм збору даних Великої Британії щодо питання мовного розмаїття в Північній Ірландії періодично оновлюється і ґрунтується на даних перепису, муніципального реєстру, а також даних опитування. Зазначені механізми збору даних спрямовані на розгляд державної мови, Р/М мов і мов іммігрантів на основі рідної мови, а основне мовне питання стосовно рівня володіння рідною мовою досліджується з огляду на те, яким чином (і наскільки добре) цією мовою розмовляють/її розуміють/нею читають/пишуть.

Страсноп'ятнична угода (*Good Friday Agreement*) 1998 року формулює принципи поваги й толерантності до мовного розмаїття. «Ірландська мова, ольстер-шотландська і мови різних етнічних меншин» експліцитно вважаються такими, що роблять внесок до «культурного багатства» регіону [3]. Мовний орган півночі/півдня (*North/South Language Body*), створений 2 грудня 1999 року, що складається з двох окремих агенцій – *Foras na Gaeilge* (Ірландська мовна агенція) і *Tha Boord o Ulstèr-Scotch* (Ольстер-шотландська мовна агенція), просуває ірландську і ольстер-шотландську мови, а також реалізує політичні рішення стосовно цих двох мов, узгоджені міністрами Північно-південної Ради Міністрів (*North South Ministerial Council*) (NSMC) Північної Ірландії. У серпні 2000 року з метою заохочення та сприяння стратегічному розвитку освіти ірландською мовою і забезпечення керівництва та надання консультацій відповідним закладам освіти Департамент освіти Північної Ірландії заснував *Comhairle na Gaelscolaíochta*.

Опубліковані законодавчі вимоги щодо викладання іноземних мов стосуються лише середнього ступеня шкільного навчання (11-14 років) [4]. У 2006 році Міністерству освіти доручили розробку *Всеосяжної мовної стратегії Північної Ірландії (Comprehensive Languages Strategy)* «з урахуванням всіх аспектів мови: в системі початкової, середньої, професійно-технічної та вищої освіти, викладання англійської як додаткової мови, мови бізнесу, мови Північної Ірландії, з урахуванням рідних мов іммігрантів, мови жестів, мов для спеціальних потреб». Проте дотепер відомості про зазначену стратегію ще не надходили [5]. З прийняттям рішення щодо впровадження політики *Кожна школа добра (Every School a Good School)* було повністю переглянuto механізм Підтримки англійської мови (*English language support* (EAL) 2005-9. 1 квітня 2009 року була розгорнута програма Підтримки новоприбулих учнів (*Supporting Newcomer Pupils*). Відповідно до Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, уряд Великої Британії визнає в Північній Ірландії ірландську і ольстер-шотландську мови.

Мови в дошкільній освіті

Діти з обмеженими досягненнями в англійській мові часто отримують додаткову підтримку, а вчителі, які з ними займаються, пройшли відповідну спеціальну підготовку у системі додипломної і післядипломної освіти. Як правило, в дошкільних закладах не вивчають іноземні мови, але функціонують 44 заклади освіти ірландською мовою [6] і принаймні один приватний французько-англійський двомовний дитячий садок [7].

Мови в початковій освіті

З того часу як за ініціативи батьків поза основною шкільною системою в 1971 році була відкрита перша початкова школа, в якій освіта здійснювалася ірландською мовою, спостерігається поширення Освіти ірландською мовою (*Irish-medium education (IME)*). Наразі 1,67% від загальної чисельності учнів відвідує школи Освіти ірландською мовою, або у межах початкових шкіл, в яких викладання здійснюється англійською, функціонують підрозділи Освіти ірландською мовою. Їх чисельність зростає з року в рік. Освіта ірландською мовою підтримується державною політикою.

Незважаючи на позитивну оцінку пілотних проектів, що впроваджувалися в період між 2005 і 2007 роками за участі 21 школи з викладанням в основному французької мови і в обмеженому обсязі іспанської мови, сучасним мовам не знайшлося місця в новій навчальній програмі початкової освіти Північної Ірландії, яка була переглянута в 2007 році. За умов відсутності програмних вимог дослідження 2007 року виявило, що 57% опитаних початкових шкіл певною мірою впроваджували викладання іноземних мов, хоча в більш ніж половині випадків це здійснювалось у вигляді позакласної діяльності. Нова навчальна програма заохочує викладання іноземних мов у рамках міждисциплінарного викладання, а задля допомоги вчителям у розробці та інтеграції курсів були опубліковані рекомендації. Ці рекомендації включають он-лайн ресурси з французької, німецької, ірландської та іспанської мов. З 2008 року Міністерство освіти Північної Ірландії фінансувало Програму підтримки мов у початковій школі (*Primary Languages Programme*). Відповідно до програми, разом із роботою вчителів-предметників початкової школи у межах наявної системи Key Stage 1 до роботи залучались «запрошені вчителі» (*peripatetic teachers*) іспанської чи ірландської мов (у 2009 році до них приєдналися також вчителі польської мови). Ця схема була піддана критиці за виключення французької мови, яка є найбільш поширеною іноземною мовою в середній школі. На початок 2009 року 247 шкіл працювало з іспанською мовою і 76 – з ірландською [8].

Новоприбулим учням надається інтенсивна підтримка до і під час навчання у школі. До того ж, останнім часом докладалися зусилля для забезпечення Підтримки англійської мови (*English language support (EAL)*), оскільки до Північної Ірландії приїжджає все більша кількість іммігрантів. Мови іммігрантів, за винятком польської, не пропонуються.

Мови в середній освіті

Ситуація з викладанням сучасних іноземних мов у середній школі в Північній Ірландії різко погіршилася, оскільки у рамках реформи навчальної програми 2007 року вивчення іноземних мов стало факультативним після закінчення трьох років навчання на середньому ступені. Це призвело до 19%-вого падіння чисельності тих, хто складає іспит GCSE з французької впродовж трьох років. Йдеться про французьку як першу вивчану іноземну мову, яка постраждала найбільше. Наразі другою найбільш поширеною сучасною іноземною мовою, що викладається, є іспанська, якій вдається утримувати позиції. Проте вивчення німецької мови знизилось. На початку середнього ступеня багато шкіл вимагають від учнів вивчення двох мов.

До введення у 1989 році *Навчальної програми Північної Ірландії (Northern Ireland Curriculum)* ірландська була другою найбільш поширеною мовою після французької, незважаючи на те, що її викладали лише в школах католицького сектору. Вона утримувала однакові показники чисельності кандидатів на складання іспиту GCSE до 2002 року. Ця мова була виключена зі списку обов'язкових мовних шкільних предметів, відповідно до Навчальної програми Північної Ірландії [9]. Проте з 2006 року її статус було відновлено. У 1993 році задля задоволення потреб відносно невеликої кількості учнів, які закінчили навчання у початковій школі і навчаються ірландською мовою, був введений екзамен GCSE ірландською мовою (*Gaeilge*). Освіта ірландською мовою стикається з труднощами більше на середньому, ніж на початковому етапі через брак вчителів, спроможних викладати інші навчальні дисципліни ірландською мовою. Менше ніж 0,5% усіх учнів навчаються в системі освіти ірландською мовою.

Чисельність тих, хто вивчає мови у віці 16-18 років, залишається більш сталою, проте їх кількість знижується пропорційно до загальної тенденції. Тенденція є такою: французька значно знижується; німецька – меншою мірою; іспанська все ще набирає оберти; ірландська тримає рівновагу.

Новоприбулі учні отримують додаткову підтримку до початку і під час навчання у школі. Перед початком навчання у середній школі не проводиться діагностичне тестування рівня володіння англійською мовою. Проте рівень сформованості навичок регулярно перевіряється за допомогою стандартних інструментів, відповідних віковим особливостям цієї категорії учнів. Як і у випадку з початковою освітою, останнім часом докладаються узгоджені зусилля задля забезпечення підтримки англійської мови, оскільки до Північної Ірландії приїжджає все більша кількість іммігрантів. Мови іммігрантів не пропонуються.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Загалом, що є характерним для Великої Британії, вивчення іноземних мов у системі професійної підготовки представлено в невеликому обсязі. Обидва університети Північної Ірландії (Королівський університет Белфаста і Університет Ольстера - *Queen's University Belfast and the University of Ulster*) пропонують вивчення мов у поєднанні з оволодінням іншими спеціальностями, так само як і навчальні курси з іноземних мов, що викладаються у школі. Тим не менш, Королівський університет Белфаста припинив роботу факультету німецької мови в 2009 році. Це відображає тиск на вивчення мов у вищих навчальних закладах, який відчувається по всій Великій Британії. Північній Ірландії ще далеко до того, щоб бути самодостатньою у підготовці лінгвістів-мовників, які, ймовірно, будуть найбільш потрібними у сфері бізнесу в майбутньому, зокрема знавців азіатських, а також більш широкого кола європейських мов.

Мови в засобах масової інформації (лише в місті Белфаст) Радіопрограми пропонуються в основному англійською мовою. Окрім того, кілька годин на тиждень ведеться мовлення ірландською і кілька хвилин на тиждень – кантонською. Телевізійні програми здебільшого транслиуються англійською мовою, однак є окремі програми ірландською, шотландською, гельською, французькою та ольстер-шотландською мовами. Проте поняття «канали наземного ефірного телебачення» стає застарілим в епоху цифрових технологій з наявним телебаченням іноземною мовою і радіоканалами, широко доступними через Freeview, в Інтернеті та завдяки супутниковому зв'язку. Під час трансляції важливих інформаційних подій регулярно пропонується супровід мовою жестів. Преса іноземною мовою не завжди наявна в друкованому вигляді, але є широко доступною в цифровому вигляді.

Мови в державних службах і громадських місцях

Страсноп'ятнична угода разом із недавньою хвилею імміграції підвищили обізнаність у мовних проблемах у суспільному житті й у необхідності усного та письмового перекладу в державній службі. Відповідно до наших досліджень у межах проекту БМЄ, багато державних органів у Белфасті надають інформацію не лише ірландською, а й меншою мірою ольстер-шотландською, а також польською, литовською, португальською, словацькою, кантонською та арабською. Серед мов, що підтримуються, домінують мови громад.

Мови в бізнесі

Незважаючи на те, що ця сфера не досліджувалась у межах проекту Багатомовна Європа, спільним для інших частин Великої Британії і для Північної Ірландії є відсутність обізнаності роботодавців у мовному питанні. Проте покращення мовних навичок надасть підтримку економіці Північної Ірландії в подоланні широкого кола проблем, від збільшення експорту до розвитку туризму і залучення іноземних інвестицій.

Основні висновки

Останнє десятиліття стало свідком величезних змін у Північній Ірландії. З країни еміграції і конфліктів наприкінці 20 століття вона перетворилась на більш мирну країну і більш пов'язану з глобальним зростанням у сфері туризму, низьковартісних повітряних подорожей та імміграції. Хоча, ймовірно, з усіх чотирьох націй Великої Британії вона є найменш мовно різноманітною; історія Північної Ірландії робить її чутливою до проблем мови і культури, а заходи, вжиті дотепер, мають інклюзивний характер. Проте, як свідчить дослідження БМЄ, Північна Ірландія має слабкий профіль стосовно вивчення іноземних мов і потребує більше уваги до цієї проблеми на всіх рівнях системи освіти.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Запропонована *Мовна стратегія для Північної Ірландії (Languages Strategy for Northern Ireland)*, яка з'явилась у результаті більш ніж п'яти років консультацій і дискусій з політиками, призначена забезпечити оцінку потреб та плану дій з усього спектру мов в освіті, бізнесі та суспільному житті, а також має відкрити можливості для подальшого цілеспрямованого розвитку.

У Північній Ірландії є деякі обнадійливі позитивні приклади у сфері підготовки вчителів мови. Зокрема, позитивним досягненням Коледжу університету Странміліс (*Stranmillis University College*) стало запровадження факультативного модуля з раннього навчання мов, який наразі став невід'ємною складовою курсу з підготовки бакалавра [10]. У відповідь на зростаючий попит у спеціалізованій підготовці вчителів для сектору освіти ірландською мовою у середній школі такі університети, як Коледж університету Св. Марії (*St. Mary's University College*), Королівський університет Белфаста (*Queen's University Belfast*) та Університет Ольстера (*University of Ulster*), розпочали співробітництво, щоб запропонувати однорічний курс PGCE для студентів, зацікавлених у підготовці до професії вчителя в системі освіти ірландською мовою в середній школі. До квоти прийому студентів в обох університетах були включені додаткові місця, зокрема для тих абітурієнтів, що виявили бажання викладати в системі освіти ірландською мовою в середній школі. Після закінчення курсу навчання на додаток до їхньої PGCE кваліфікації такі студенти отримують Сертифікат із двомовної освіти (*Certificate in Bilingual Education*) Коледжу університету Св. Марії.

Використані джерела

1. Northern Ireland Statistics and Research Agency (NISRA) (2002) Northern Ireland Census 2001: Key Statistics Report. Belfast: HMSO
2. Registrar General Northern Ireland Annual Report 2010, Northern Ireland Statistics and Research Agency, 2011. Pupil data from School Census, October 2010.
3. Угода, досягнута в результаті багатосторонніх переговорів («Страсноп'ятнична угода», 1998) між Урядом Сполученого Королівства та Урядом Ірландії.
4. www.nicurriculum.org.uk/key_stage_3/areas_of_learning/modern_languages/
5. www.arts.ulster.ac.uk/nils/index.php
6. www.deni.gov.uk/index/85-schools/10-types_of_school-nischools_pg/schools_-_types_of_school-irish-medium_schools_pg/schools_-_types_of_school_lists_of_irishmedium_schools_pg.htm
7. Report of the Review of Irish medium education, Department for Education for Northern Ireland, undated.
8. Primary languages in Northern Ireland: too little, too late? Purdy et al, Language Learning Journal vol 38, 2, 2010.
9. McKendry, E. (2007) Minority-language Education in a Situation of Conflict: Irish in English-medium Schools in Northern Ireland. International Journal of Bilingual Education and Bilingualism. Vol. 10, No. 4, 2007, 394-409.
10. Report of the Review of Irish medium education, Department for Education for Northern Ireland, undated.

4 ВЕЛИКА БРИТАНІЯ

4.3 Уельс

Ситуація в країні

Населення Уельсу становить три мільйони людей. За даними перепису, у 2001 році 20,8% (582 000) могли спілкуватися валлійською мовою.

Після завоювання Англією у 1282 році Закон про союз 1563 року заборонив усім, хто користується валлійською мовою, обіймати державні посади. До кінця 19 століття більшість населення Уельсу продовжувала спілкуватися валлійською. Активна імміграція, в основному з Англії та Ірландії, спричинена промисловою революцією, в поєднанні з буквальним виключенням валлійської після запровадження обов'язкової освіти, призвела до зниження чисельності і питомої ваги носіїв валлійської мови і скорочення сфери поширення валлійської. У 2001 році у трьох містах, охоплених дослідженням, мешкало 75 000 носіїв валлійської, що становило 12% від загальної чисельності населення.

На початку 20 століття Кардіф був найбільший портом-експортером вугілля, а моряки з інших країн світу засновували в ньому іммігрантські громади, так само як і в Ньюпорті та Суонсі. Нещодавні іммігранти прибули з Індійського субконтиненту, а з розширенням ЄС – зі східної Європи. 25% населення станом на 2001 рік народились за межами Уельсу (20% – в Англії).

Національна асамблея Уельсу (*National Assembly for Wales*) була створена у 1999 році. Її законодавчі компетенції спочатку були обмежені до вторинного законодавства в декількох сферах, серед них і освіта. На сьогодні після прийняття Акту про Управління Уельсом 2006 року (*Government of Wales Act 2006*) і референдуму, що відбувся у березні 2011 року, вона має первинну законодавчу владу в багатьох областях внутрішньої політики.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

В наш час першим законодавчим актом, що стосується статусу валлійської мови, був валлійський Закон про суди від 1942 року (*Welsh Courts Act 1942*), який дозволив обмежене використання мови в судах. Валлійський Закон про мову 1967 року (*Welsh Language Act 1967*) гарантував право на більш широке використання валлійської мови в суді, а також забезпечив умови щодо її використання в державному управлінні. Валлійський Закон про мову 1993 року (*Welsh Language Act 1993*) встановив принцип, відповідно до якого ведення державних справ і відправлення правосуддя в Уельсі повинно здійснюватись англійською і валлійською мовами на рівноправних засадах. Цим актом було започатковано створення Ради валлійської мови (*Welsh Language Board*), якій надані повноваження

щодо заохочення і сприяння використанню валлійської мови та законодавчо закріплені зобов'язання щодо погодження і контролю за виконанням державними органами Схем валлійської мови (*Welsh language schemes*). Призначення зазначених Схем валлійської мови полягало у визначенні заходів, що мають вживати державні органи для втілення в життя законодавчо закріпленого принципу рівності.

Захід щодо валлійської мови (Уельс) від 2011 року (*Welsh Language (Wales) Measure of 2011*) включає заяву про те, що «валлійська мова має офіційний статус в Уельсі». Він передбачає запровадження Уповноваженого з валлійської мови (*Welsh Language Commissioner*) і скасування Ради валлійської мови (*Welsh Language Board*). (Див. нижче частину «Перспективні ініціативи»).

Британська мова жестів була визнана як окрема мова. Проте щодо неї, так само як і щодо іноземних мов чи мов іммігрантів, не існує безпосереднього законодавства окрім законодавства в галузі освіти. Коли мови, відмінні від валлійської, згадуються в законодавстві, котре не стосується освіти, в основному йдеться про переклад чи перекладацькі уміння.

Мови в дошкільній освіті

Дошкільна освіта не всюди забезпечується державою; у більшості випадків це робиться за рахунок місцевого самоврядування. З метою впровадження валлійськомовних дитячих садків у 1971 році була створена організація, що зараз має назву *Mudiad Meithrin*. Вона налічує 550 дитячих садків, що, за оцінками, охоплюють приблизно 17% валлійських дітей дворічного віку. Більше двох третин дітей, які відвідують дитячі садки, це діти із родин, в яких валлійська не є основною мовою. Відвідування дитячого садка є їхнім знайомством із цієї мовою.

Мови в початковій освіті

Понад 20% учнів початкової школи навчаються валлійською, і протягом багатьох років спостерігається зростання їх частки. Освіта валлійською мовою є доступною в Уельсі. Всі інші учні вивчають валлійську як другу мову. Освіта мовою громад (цей термін у Великій Британії вживається для позначення мов, які проектом БМЄ розглядаються як мови іммігрантів) чи вивчення іноземних мов не є доступними. В окремих школах вивчаються іноземні мови, так само як і, меншою мірою, мови іммігрантів. Учні з етнічних меншин також надається підтримка у вивченні англійської мови.

Мови в середній освіті

Має місце також зростання питомої ваги тих, хто отримує середню освіту валлійською мовою. У 2010/2011 навчальному році 16,7% учнів вивчали валлійську як першу мову (переважно у валлійськомовних школах). Усі інші учні вивчали валлійську як другу мову, проте рівень їхніх навчальних досягнень з цього предмета є досить низьким. Протягом трьох перших років у середній школі усі учні також вивчають принаймні одну іноземну мову. Впродовж багатьох років спостерігається зменшення питомої ваги тих учнів, які після досягнення ними 15 років беруть участь у державних незалежних іспитах із сучасних іноземних мов: у 2010 році екзамен GCSE з сучасних іноземних мов складала 28% учнів порівняно з 50% у 1997 році. Мови громад викладаються спорадично у невеликій кількості середніх шкіл залежно від чисельності учнів, що коливається відповідно до тенденцій імміграції. Як і у випадку з системою початкової освіти, учням, котрі належать до етнічних меншин, надається підтримка з вивчення англійської мови.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

У трьох містах, що аналізувались у дослідженні, мешкає переважна більшість громад іммігрантів. Тим не менш, попит та реалізація освіти певною мовою громад є обмеженими. Використання валлійської мови в якості мови навчання в цих секторах є ще більш обмеженим. У системі вищої освіти навчання валлійською, хоча все ще у невеликому обсязі, в основному зосереджено в університетах, що не були охоплені дослідженням, а саме у Бангорі та Аберіствіті, а також в Уельському університеті Святої Трійці і Святого Давида (*University of Wales Trinity St David*) в Кармартені. У 2009/2010 навчальному році мешканці Європейського Союзу становили 5% загальної чисельності усіх зарахованих до вищих навчальних закладів Уельсу, а інші 13% складала іноземні студенти з країн, що не належать до ЄС. Цій категорії студентів надається суттєва підтримка у вивченні англійської мови.

Мови в засобах масової інформації

Використання валлійської в аудіовізуальних засобах масової інформації обмежується єдиним валлійськомовним ТВ каналом S4C (заснованим у 1982 році), і значною мірою національною валлійською радіослужбою BBC Radio Cymru (заснованою у 1977 році). Інші мови майже не присутні в основних аудіовізуальних засобах масової інформації, за винятком окремих випадків субтитрування фільмів на телебаченні.

Мови в державних службах і громадських місцях

У місцевих та центральних органах влади та їхніх установах наявність Схем валлійської мови, відповідно до Валлійського Закону про мову 1993 року (*Welsh Language Act*

1993), забезпечує доступність низки послуг валлійською мовою і широке використання валлійської, наприклад, на вивісках і бланках. Проте, оскільки в центрі уваги дослідження були три міста з низьким порівняно з районами на півдні та заході Уельсу відсотком носіїв валлійської мови, надання послуг валлійською мовою в них є також меншим, ніж це було б у регіонах із більшою часткою носіїв валлійської мови. З іншого боку, оскільки ці міста мають більшу концентрацію іммігрантів, використання послуг перекладу, ймовірно, є більш поширеним, ніж будь-де в Уельсі.

Мови в бізнесі

В містах внутрішнє ведення бізнесу іншими мовами, крім англійської, є обмеженим. Проте на вивісках і у рекламі спостерігається певне використання валлійської мови.

Основні висновки

В Уельсі вживають заходів щодо забезпечення рівного ставлення до валлійської і англійської мов. Значний прогрес був досягнутий у галузі шкільної освіти, але багато чого слід зробити і в інших сферах. Іноземні мови і мови іммігрантів відносно мало представлені навіть у системі шкільної освіти.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

В 2011 році було започатковано Державний коледж валлійської мови (*The Coleg Cymraeg Cenedlaethol (National Welsh Language College)*). Це не просто географічний об'єкт, або ж установа з отримання ступенів. Він працюватиме разом і за допомогою всіх університетів Уельсу задля надання студентам більше можливостей навчатися за допомогою уельської мови.

Відповідно до Заходу щодо валлійської мови (Уельс) від 2011 року (*Welsh Language (Wales) Measure of 2011*), з 1 квітня 2012 року має бути призначений Уповноважений з валлійської мови. Функції Уповноваженого включатимуть заохочення і полегшення використання валлійської, роботу над забезпеченням функціонування валлійської в умовах не менш сприятливих, ніж функціонування англійської мови, аналіз випадків втручання в свободу використання валлійської і проведення розслідувань, пов'язаних із цими питаннями. Уповноважений повинен враховувати «принцип, згідно з яким особи в Уельсі мають жити своїм життям, користуючись валлійською мовою, за умов, що вони цього хочуть». Міністри Уельсу (в Національній асамблеї Уельсу) мають ухвалити стратегію, котра визначить, що вони пропонують для заохочення і стимулювання використання валлійської. Це також дасть змогу визначити стандарти, обов'язкові для дотримання державними органами. Зазначені стандарти замінять теперішню систему Схем валлійської мови. Уповноважений контролюватиме виконання зазначених стандартів.

1 березня 2012 року уряд Уельсу оприлюднив свою нову стратегію валлійської мови.

Використані джерела

1. Welsh Government (2010) Welsh-medium education strategy: information. Information document No: 083/2010, Cardiff, Welsh Government:
<http://wales.gov.uk/docs/dcells/publications/100420welshmediumstrategyen.pdf>
2. Welsh Government (2010) Making languages count: Modern foreign languages in secondary schools and Learning Pathways 14-19 Information document No: 088/2010, Cardiff, Welsh Government:
<http://wales.gov.uk/topics/educationandskills/publications/guidance/makinglanguagescount/?lang=en>
3. Welsh Language Act 1993:
http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1993/38/pdfs/ukpga_19930038_en.pdf
4. Welsh Language (Wales) Measure 2011: http://www.legislation.gov.uk/mwa/2011/1/pdfs/mwa_20110001_en.pdf
5. Welsh Government (2012) A living language: a language for living, Cardiff, Welsh Government:
<http://wales.gov.uk/docs/dcells/publications/122902wis201217en.pdf>

4 ВЕЛИКА БРИТАНІЯ

4.4 Шотландія

Ситуація в країні

Чисельність населення Шотландії становить 5,22 млн осіб, з яких 92 000, або трохи менше 2%, певною мірою володіють шотландською гельською мовою [1]. З 2002 року Шотландія є привабливою для внутрішньої міграції [2]. Дані перепису 2001 року виявили наявність 2% етнічних меншин небілої раси, більшість з яких була пакистанського походження. Проте результати національного обстеження учнів [3] свідчать, що на початок 2009 року 4,3% дітей шкільного віку вдома в основному спілкувалися мовою, відмінною від англійської. В цілому було зафіксовано 138 мов. Очолює список польська мова – 0,8% від чисельності учнів, слідом за нею, відповідно, йдуть пенджабі, урду, арабська, кантонська, французька та гельська. 626 учнів були зареєстровані як такі, що вдома в основному спілкуються гельською – трохи менше ніж один учень на 1000. Проте в 2011 році кількість учнів, які здобувають середню освіту гельською мовою або вивчають гельську за допомогою гельської, налічувала 4064, що рівноцінне одному учню з кожних 180 [4]. В Шотландії уже другий рік відбувається впровадження нової навчальної програми *Curriculum for Excellence*, яка розглядає процес навчання як холистичний, цілісний, а не як вивчення окремих навчальних дисциплін. Висловлювались побоювання, що цей процес може погіршити ситуацію з вивченням мов, оскільки як початкова, так і середня школи надають перевагу навичкам рахування, письменності, здоров'ю і благополуччю дітей. В результаті Інспекція шкіл Шотландії (*Scottish Schools Inspectorate*) виступила з рішучою заявою про важливість питомої ваги мов у навчальній програмі [5].

Як правило, в школах Шотландії не пропонуються мови іммігрантів, акцент робиться на вивченні дітьми іммігрантів англійської мови.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

В мовному законодавстві та політичних документах про мову в Шотландії розглядаються англійська мова, іноземні мови, регіональні мови та мови іммігрантів. Навчання і викладання англійської мови за кордоном для дітей і дорослих, що походять з Великої Британії, (спільно) фінансується в Бельгії, Белізі, Брунеї, Канаді, на Кіпрі, Фолклендських островах, у Німеччині, Гібралтарі, Італії та Нідерландах. Великою Британією була підписана та ратифікована Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Відповідно до Європейської хартії в Шотландії визнаються такі регіональні мови: шотландська і шотландська гельська. Шотландська гельська офіційно запроваджується Хартією в системі освіти в усьому регіоні.

Офіційний механізм збору даних щодо питання мовного розмаїття в Шотландії, що періодично оновлюються, ґрунтується на даних перепису, муніципального реєстру, а також даних опитування. Зазначені механізми збору даних спрямовані на розгляд державної мови, Р/М мов і мов іммігрантів на основі рідної мови, а основне мовне питання стосовно рівня володіння англійською, шотландською і шотландською гельською мовами досліджується з огляду на те, яким чином (і наскільки добре) цими мовами розмовляють/їх розуміють/ними читають/пишуть.

Закон про гельську мову (*Gaelic Language Act, 2005*) вимагав розробки Національного плану з гельської мови (*National Plan for Gaelic*). У зв'язку із цим шотландський уряд має намір поліпшити становище мови, процес оволодіння нею та її використання. Нещодавно ним був оприлюднений проект Національного плану розвитку гельської мови на 2012-2017 роки (*National Gaelic Language Plan for 2012-2017*) [6], який передбачає розробку навчальної програми з гельської мови. Відносно сприятливе становище гельської мови порушило питання про становище шотландської рівнинної мови (скотс), яка також, разом із шотландською мовою Ольстера, визнається Європейською хартією регіональних мов або мов меншин. Доповідь Робочої групи міністрів про шотландську мову (листопад 2010) (*Ministerial Working Group on the Scots Language*) [7] закликала уряд Шотландії розробити Політику щодо шотландської рівнинної мови (скотс), завдяки чому Шотландія буде представлена на міжнародному рівні як тримовна держава.

У 2009 році було переглянуто політику стосовно ролі англійської мови у якості додаткової мови (*Additional Language (EAL)*) і питання підтримки новоприбулих [8]. Пропонована доповідь рекомендує більш активно виявляти і поширювати передовий досвід на рівні місцевих органів влади. Зокрема, йдеться про заохочення новоприбулих і використання діагностичного і поточного оцінювання; надання можливості новоприбулим дітям та молодим людям використовувати свою рідну мову як інструмент навчання; забезпечення цілеспрямованої підготовки персоналу з метою більш ефективного задоволення потреб новоприбулих дітей та молоді.

Мови в дошкільній освіті

Не забезпечується вивчення мов іммігрантів

Невелика, але зростаюча кількість дошкільних закладів пропонує підтримку у вивченні іноземних мов в основному в приватному секторі. Проте деякі органи місцевої влади впроваджують вивчення іноземних мов, починаючи з трьох років. Усім дітям із обмеженими досягненнями в англійській мові, у разі потреби, надається додаткова підтримка у її вивченні з боку персоналу, який пройшов спеціальну підготовку з викладання Додаткової мови (*Additional Language (EAL)*), а також з боку невідповідного спеціально персоналу. Шотландська гельська пропонується у невеликій кількості дошкільних закладів (до цього залучено приблизно 2000 дітей). Мови іммігрантів пропонуються рідко.

Мови в початковій освіті

Не забезпечується вивчення мов іммігрантів

Шотландія досить давно запровадила раннє вивчення іноземних мов (1992), і до 2005 року практично в усіх шотландських початкових школах викладали іноземну мову. Французька була і залишається домінуючою мовою (порівняно з іспанською, німецькою, італійською та гельською). Усі учні мають право вивчати хоча б одну іноземну мову, починаючи з кінця навчання у початковій школі, проте це не є обов'язковим. Навчальна програма *Curriculum for Excellence* дає чіткі орієнтири у викладанні іноземних мов і на кінець навчання у початковій школі учні мають досягти рівня A1 відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (CEFR). У більшості випадків вивчення іноземної мови відбувається лише протягом двох останніх років початкової школи - у віці від 10 до 12 років, і на заняття відводиться невелика кількість годин. Останнім часом виникають побоювання, пов'язані з професійною підготовкою вчителів і підтримкою місцевої влади (у зв'язку зі скороченням фінансування) [9].

Навчання гельської було організовано на принципово інших засадах – за допомогою створюваних (з 1986 року) підрозділів навчання гельської на середньому ступені в початкових школах по всій Шотландії, доповнених у багатьох районах навчанням гельської на середньому ступені у дошкільних закладах. Доповідь найостаннішої Інспекції Її Величності з освіти (*HM Inspectorate of Education (HMIE)*) [10] виявила, що 2312 дітей вивчають гельську на середньому ступені в початкових школах. Переважна більшість із них не володіє гельською як першою мовою. Гельська також пропонується в якості другої мови в низці початкових шкіл.

Усім новоприбулим до масової школи надається підтримка у вивченні англійської мови до і під час звичайних уроків, а їхні навички регулярно оцінюються і контролюються фахівцями з викладання додаткової мови. Мови іммігрантів пропонуються для вивчення дуже рідко.

Мови в середній освіті

Не забезпечується вивчення мов іммігрантів

Сучасні мови є невід'ємною складовою навчальної програми *Curriculum for Excellence*, і всі діти мають право на вивчення сучасної мови як частини їхньої загальної більш широкої системи освіти (S1-S3). Право це полягає в тому, що учні, відповідно до *Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (CEFR)*, мають можливість досягти принаймні рівня A2. Для більшості учнів це право буде реалізовано в рамках широкої системи загальної освіти (S1-S3), а не впродовж старшого етапу навчання (S4-S6). Шотландський уряд має намір проводити таку політику, щоб забезпечити кожній дитині можливість вивчати дві мови на додаток до своєї рідної мови.

Проте нинішня ситуація у викладанні іноземних мов у середній школі є предметом занепокоєння. У той час як в 2001 році практично всі учні вивчали мову до 4-го класу середньої школи, у 2010 року цей показник знизився до 67% [11]. На долю французької припадає приблизно 70% всіх заявок на складання іспиту з іноземних мов, за нею слідом йдуть німецька (приблизно 16%) та іспанська (приблизно 10%). Незважаючи на загальну тенденцію до зниження, іспанська мова виявляє тенденцію до зростання [11]. Ситуація є більш стабільною на вищих рівнях навчання [11].

У 2011 році більше половини шотландських органів місцевої влади повідомили про наявність принаймні однієї середньої школи, де вивчення мов не було обов'язковим. У такій спосіб школи намагались інтерпретували «право» на вивчення мов як таке, що має реалізовуватись у початковій школі [12]. Тиск на державні витрати дався взнаки на працевлаштуванні помічників з викладання іноземних мов у школах (*Foreign Language Assistants*) (чисельність яких знизилась з 285 у 2005 році до 59 у 2011 році). Це викликало суспільний резонанс з боку іноземних Генеральних консулів і побоювання з приводу майбутньої конкурентоспроможності шотландського бізнесу [13].

У середній школі існує серйозна проблема в забезпеченні безперервності навчання дітей за допомогою гельської мови. Її реалізацією займається лише 36 шкіл, причому в основному вони обмежують таке навчання першими двома роками середньої школи.

Шотландська рівнинна мова (скотс) викладається не як окремий предмет, а як одна з мов, з якими багато дітей приходять до школи. Тому школи заохочуються до використання цієї ситуації, аби запропонувати учням можливість вивчати навчальні предмети мовою скотс.

Викладання англійської як першої і другої мов здійснюється за чіткою навчальною програмою. Новоприбулим надається додаткова підтримка. Проте її впровадження широко варіюється по всій Шотландії. Мови іммігрантів зрідка пропонуються дітям у районах із високою чисельністю іммігрантів. Однак задля сприяння інтеграції основний наголос робиться на вивченні англійської мови.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Не забезпечується вивчення Р/М мов і мов іммігрантів

Шотландські університети потерпають від значних фінансових труднощів, що викликає побоювання щодо майбутнього філологічних факультетів низки університетів, а також, зокрема, щодо життєздатності менш вивчених мов. До Парламенту Шотландії були подані звернення стосовно забезпечення адресної підтримки «стратегічно важливих і вразливих» мов у такий самий спосіб, як це практикується в Англії.

Найостанніші дані, отримані Шотландським кваліфікаційним органом (*Scottish Qualifications Authority*), доводять, що сучасний стан мовної освіти в шотландському секторі післяшкільної освіти знаходиться на межі повного краху [14]. Аналіз виявляє, що поширене переконання роботодавців та аналітиків, нібито «англійської мови достатньо», негативно вплинуло на впровадження мовної освіти як у післяшкільній, так і у вищій освіті.

Мови в засобах масової інформації

Радіопрограми в основному пропонуються англійською мовою, проте транслюється щоденний гельський контент *Radio nan Gàidheal*, доступний на каналі BBC. Мовлення телевізійних програм в основному здійснюється англійською і гельською, але є передачі сенегальською, хінді, датською і британською мовою жестів. З 2008 року шотландський гельський BBC канал, *BBC Alba*, став доступним на цифровому телебаченні, супутниковому телебаченні та в Інтернеті, з тижневою аудиторією більше ніж 500 000 осіб. Зарубіжні фільми як у кіно, так і на телебаченні, в Шотландії незмінно демонструються мовою оригіналу із субтитрами. Проте радіо і телебачення іноземними та регіональними мовами є доступними, наприклад, завдяки *Freeview*, Інтернету, супутниковому телебаченню. В усіх досліджуваних містах під час трансляції важливих медійних подій завжди пропонується супровід мовою жестів. У великих містах газети доступні великою кількістю мов, відмінних від англійської мови.

Мови в державних службах і громадських місцях

В проаналізованих містах всі служби – поліція, суди, служби охорони здоров'я та місцевого самоврядування – широко використовують послуги письмового й усного перекладу та намагаються представити письмову та он-лайн інформацію різними мовами. Засоби писемного спілкування, як правило, представлені англійською і гельською, а також цілою низкою інших мов. Серед мов, що підтримуються, домінують мови громад. Відповідно до Національного плану щодо гельської мови (*National Plan for Gaelic*) і Закону про гельську мову (*Gaelic Language Act*) (2005 р.), як Единбург, так і Глазго планують підвищення кваліфікації своїх співробітників у гельській мові.

Мови в бізнесі

Шотландські дослідження потреб у рівні сформованості необхідних навичок, як правило, не окреслюють як нагальну проблему відсутності сформованих мовних навичок [15]. Проте подальший аналіз зазначених досліджень виявив, що шотландські роботодавці скоріше намагаються уникнути проблеми недостатнього рівня сформованості мовних навичок, здійснюючи експорт тільки до англомовних країн або до таких країн, де вони можуть легко знайти людей, які володіють англійською мовою [16]. Явним є лінгвістичний аспект найчастіше згадуваних перешкоди для експорту – труднощі в пошуку надійних партнерів за кордоном.

Основні висновки

Дослідження БМЄ підтвердили той факт, що гельська мова має високий рівень політичної підтримки з боку Плану з гельської мови, так само як і з боку батьків, відчувається постійний попит на навчання гельською. Її статус дуже відрізняється від інших мов, якими спілкуються і користуються в Шотландії. Результати дослідження мов етнічних громад (термін в Великій Британії, яким позначають мови іммігрантів у термінології проекту БМЄ), опубліковані в 2006 році [17], виявили серед дітей шкільного віку бажання у впровадженні вивчення 21 вищезгаданої мови на факультативних заняттях. Проте наразі в реальному житті потреба у вивченні таких мов, включаючи шотландську рівнинну мову (скотс), не задовольняється. Найбільш значущим є впровадження вивчення мови урду, яка, за даними, вивчалась на 42 факультативних курсах, а також, певною мірою, в основному курсі у початковій і середній школі, зокрема й у межах навчального предмета «сучасна іноземна мова». Незважаючи на те, що питання вивчення іноземних мов починає поставати на політичному порядку денному, в Шотландії існує нагальна потреба у формуванні громадської думки щодо соціальних, культурних, інтелектуальних та економічних переваг володіння мовами, так само як і потреба в інвестуванні у високоякісну професійну підготовку вчителів.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Нещодавно шотландський уряд поставив завдання надати можливість кожній дитині у Шотландії вивчати дві мови на додаток до своєї рідної мови (відповідно до Барселонської угоди Європейського Союзу (*Barcelona European Union agreement*)). Він має намір реалізувати цю ідею протягом двох парламентських сесій, у зв'язку з чим була створена робоча група, яка звітуватиме перед міністрами з рекомендаціями в 2012 році [18]. Робоча група *Modern Languages Excellence Group* під головуванням SCILT, Шотландського національного центру мов (*Scotland's National Centre for Languages*) опублікувала доповідь, в якій чітко визначено місце вивчення сучасних іноземних мов у навчальній програмі *Curriculum for Excellence*, а також окреслені подальші необхідні шляхи задля забезпечення, розвитку і зміцнення процесу впровадження сучасних мов у Шотландії [19].

Дуже позитивним є визначення для всіх учнів стандартів навчання іноземних мов, відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти Ради Європи. Згідно із встановленими вимогами, на кінець початкової школи учні мають досягти рівня А1, а на кінець перших трьох років навчання на середньому ступені – рівня А2.

Шотландський бакалаврат з мови (*Scottish Baccalaureate in Languages*) – ще одна цікава і перспективна ініціатива, спрямована на подолання розриву між школою та університетом і формування навичок, потрібних для забезпечення навчання, життя та роботи.

Використані джерела

1. Scotland's Census 2001: Gaelic Report 2005, General Register Office for Scotland.
2. Scotland's Population 2010, The Registrar General's Annual Review of Demographic Trends, August 2011.
3. Pupils in Scotland 2009, Scottish Government Publications.
4. Scottish Government, Pupil Census, Supplementary Data 2011.
5. TESS 4/6/2010.
6. www.scottish.parliament.uk/parliamentarybusiness/CurrentCommittees/45383.aspx
7. Report of the Ministerial Working Group on the Scots Language, November 2010.
8. Count Us In report, 2009 www.ltscotland.org.uk/Images/cuimnnus_tcm4-618947.pdf
9. 'Pupils risk being lost in translation', Edinburgh Evening News 16/4/2010.
10. HMIE, Gaelic Education: Building on the successes, addressing the barriers, 21 June 2011.
11. Modern Languages Excellence Report, Scottish CILT, 2011.
12. The survey was carried out by TESS and reported as: 'Poor language skills put Scots at disadvantage', TESS 25/3/2011.
13. 'Backlash from diplomats over language cuts', Scotland on Sunday, 4/12/11.
14. La Grande Illusion: Why Scottish further education has failed to grasp the potential of modern languages, Scottish Languages Review, Issue 23, Spring 2011, Hannah Doughty, University of Strathclyde.
15. Leitch Review of Skills, 'Prosperity for all in the global economy: world class skills' (2006), and Futureskills Scotland (2007), Skills in Scotland (2006), Glasgow, Scottish Enterprise.
16. Modern Languages Excellence Report, Scottish CILT, 2011.
17. Provision for community language learning in Scotland, Scottish CILT/University of Stirling, 2006.
18. Record of debate in Scottish Parliament 8/12/11, Scottish Parliament website.
19. Modern Languages Excellence Report, SCILT, March 2011.

5 ГРЕЦІЯ

Ситуація в країні

Населення Греція складає близько 11,320 млн. людей [2] і розташована в південній частині Балканського півострова. Офіційною мовою, якою спілкується більшість населення, є грецька. Розмаїття інших наявних мов відображає старі й нові хвилі імміграції – до них належать більшість балканських країн, а також Туреччина, Китай, Пакистан, Шрі-Ланка, Афганістан, Філіппіни і різні африканські країни [3]. Турецька також існує як регіональна мова (див. нижче). На момент збору даних Греція переживала економічну кризу і продовжує залишатися в уразливому становищі у межах європейської структури, що впливає на всі рівні освіти і державні послуги.

Офіційні документи і бази даних з використання мов Нині в Греції не існує жодного офіційного документу щодо мовної політики. Питання про регіональні мови, мови меншин та іммігрантів є політично вразливим [4], оскільки воно пов'язане із обговоренням імміграційного потоку та його контролюванням. Хоча в області Фракія є приклади шкіл, що пропонують освіту турецькою мовою, це більше стосується забезпечення мусульманських меншин, аніж експліцитного вивчення мови цієї громади, згаданого у будь-якому політичному документі. Греція у 1992 році не підписала Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, і вона належить до декількох країн ЄС, неспроможних її підписати у зв'язку із обмеженнями чинної конституції, якою керується країна. Існує певне свідчення того, що незабаром мовна політика може бути змінена. Міністерство освіти дослідило основні іноземні мови і провело опитування, що наголошує на необхідності «сприяння розвитку рідної мови іноземних студентів та студентів-репатріантів» (www.diaapolis.auth.gr, 2011).

Мови в дошкільній і початковій освіті

У системі дошкільної освіти немає обов'язкового державного запровадження вивчення іноземних мов, хоча вивчення іноземних мов і починається на початковому етапі і ставлення до нього є дуже серйозним. Значні інвестиції надходять із державного сектора і через деякі приватні організації. Результати ані в грецькій, ані в іноземних мовах не є адекватними обсягу інвестицій на даному етапі. Окрім того, у школах регіону Фракія пропонується вивчення турецької на початковому етапі для визначеної групи населення в рамках обміну населенням між Грецією і Туреччиною. Налічується більше 200 шкіл, що пропонують вивчення турецької на початковому етапі, хоча їх кількість зменшилась впродовж останніх років. На початок середнього етапу шкільного навчання кількість таких шкіл становить менше десяти (Συντονιστικό Γραφείο Μειονοτικών Σχολείων) – Координаційне бюро шкіл національних меншин, 2011). Англійська мова залишається домінуючою іноземною мовою, що пропонується. Ми виявили бажання впроваджувати у процес навчання інші, окрім англійської, французької і німецької, мови (останні дві є також доступними для навчання). В обмеженому обсязі здійснюється підготовка вчителів італійської, іспанської, деяких балканських мов і турецької, хоча у державних школах забезпечення вчителями є недостатнім. Мови іммігрантів залишаються недостатньо представленими в цьому секторі, і ми виявили, що багато з них викладаються в самих громадах.

Мови в середній освіті

Вивченню іноземних мов у системі середньої освіти відводиться значна кількість годин. При цьому акцент робиться на складанні іспитів, і часто навчання додатково фінансується за рахунок родин. Англійська мова є обов'язковою для вивчення, а інші іноземні мови (французька, німецька, італійська та іспанська) – факультативними. Певні докази свідчать на користь експериментального використання CLIL (*практики підтримки навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов*) у державній школі в Салоніках, де мовою навчання є англійська. Окрім того, у рамках міждисциплінарного підходу до викладання іноземних мов, впроваджуються мультимедійні програми, такі як «Xenios» і новітні технології [5]. Мови іммігрантів залишаються недостатньо представленими в цьому секторі.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

В закладах системи професійно-технічної освіти Греції навчання відбувається в основному грецькою мовою, а в тих навчальних закладах, де викладаються мови, основна увага приділяється вивченню англійської. Навчальні заклади системи професійно-технічної освіти, досліджені в Афінах, реалізують велику кількість навчальних програм для біженців, іммігрантів і репатріантів грецькою мовою, що пропонуються Міністерством праці і соціального забезпечення. В цілому 15 програм по 300 годин кожна були запропоновані тим 323 біженцям, іммігрантам і репатріантам, які потім брали участь в екзамені на отримання сертифікату про досягнення у грецькій мові, що був організований Центром грецької мови. Ми зіткнулися з серйозними проблемами стосовно доступу до інформації про ті заклади професійно-технічної освіти, які перебували у перехідному стані і на той час інспектувалися Міністерством освіти.

Університети демонструють набагато ширше розмаїття мов, що, ймовірно, пов'язано з реалізацією таких програм, як «Еразм» (*Erasmus*). Для забезпечення студентів, які приїждять із різних країн, існують певні ініціативи, а також пропонуються можливості для вивчення грецькими студентами різних мов – як європейських, так і неєвропейських. Є свідчення про експериментальну роботу в школах, ініційовану університетськими факультетами (наприклад, проект CLIL очолює Університет Аристотеля в Салоніках).

Мови в засобах масової інформації

Новим мовним громадам не надається ефірний час на телебаченні та радіо, хоча їм не чинять перешкод у використанні ефіру. Фільми демонструються з використанням субтитрів, а до дубляжу вдаються вкрай рідко, лише у випадку з дитячими фільмами. Окрім того, невелика кількість годин новин супроводжується мовою жестів (як того вимагає грецький закон N. 2328/1995 (ФЕК А' 159/3-8-1995)). Ми з'ясували, що в продажу є велика кількість газет іншими мовами, і це демонструє розбіжності між реальним і офіційно визнаним населенням. Найбільше варіювання спостерігається в столиці Афінах. Загалом впадає в око відсутність намагання забезпечити матеріали мовами іммігрантів – іноземні мови, наприклад, англійська, французька і німецька, представлені краще.

Мови в державних службах і громадських місцях

В період політичних і економічних потрясінь ми стикнулися із значними труднощами в отриманні інформації стосовно цієї галузі. Як з'ясувалося, відсутня системна політика щодо роботи з іншими мовами в справі пошуку та забезпечення державних послуг. У випадку наявності такого забезпечення, ми виявили, що воно має тимчасовий характер. Англійська мова виявляється домінуючою у цій галузі. Від користувачів послуг державної служби очікується, що вони письменно та спілкуються грецькою мовою.

Мови в бізнесі

Іноземні мови високо цінуються у сфері бізнесу і скоріше вважаються необхідними, аніж бажаними. Проте в проаналізованих компаніях, здається, мало уваги приділяється питанню набору співробітників із знанням мов іммігрантів, хоча спостерігається прагматичне використання більшості балканських мов через розвинутий бізнес і комерційні зв'язки з сусідніми країнами. В тих компаніях, де ці мови не використовуються на робочому місці, англійська мова за замовчуванням використовується як «лінгва франка» і, як результат, найбільшого значення набуває вільне впевнене володіння англійською. Невелика кількість компаній має політику винагород за володіння мовами чи структури для підтримки багатомовності. Така практика може бути ширшою, ніж вона знайшла відображення у даних, проте з точки зору багатомовності її важко помітити.

Основні висновки

У Греції мають місце значні та довготривалі інвестиції у вивчення іноземних мов. Спілкування відбувається різноманітними мовами, що є рідними на Балканах та в інших частинах світу. Проте це питання мало обговорюється, оскільки воно пов'язано із дебатами про імміграцію. Ми зіткнулися із загальним небажанням надавати інформацію про більшість сфер, що, як ми вважаємо, частково пояснюється необізнаністю із дослідженнями такого роду, а також нашим втручанням у розпал економічної кризи, коли країна перебуває в стані бойової готовності. Багатьма постачальниками інформації проблема багатомовності не вважається пріоритетною. Відчувається явна необхідність у розв'язанні питання грецької одномовності на державній службі і у громадських місцях, а також проблеми панування англійської в усіх сферах. Перешкодою цьому може бути відсутність агенцій, що працюють над багатомовністю або на державному рівні або в неурядовому секторі, оскільки наразі відповідальність покладено на окремих вчених і дослідників та інші громадські організації. Зазначені організації могли б зосередитись на розширенні участі та представленості різних мовних спільнот. Під час збору даних ми не виявили жодних доказів наявності такого роду ініціатив.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Стосовно регіональних мов і мов меншин у системі початкової освіти, ми виявили дві програми в Університеті Аристотеля в Салоніках, що пропонують допомогу школам у роботі з учнями з числа репатріантів, іммігрантів і ромів. Це був єдиний випадок, коли громади ромів були представлені в нашому наборі даних. Іншою дуже перспективною ініціативою є дослідження щодо сприяння розвитку рідної мови. Міністерство освіти (університети-партнери) пропонують одномісячні мовні курси сучасної грецької мови і культури для іноземних студентів, викладачів грецької і грецьких учених.

Доступними є стипендії грецьким студентам для навчання у країнах ЄС та інших країнах, а також для відвідування університетських семінарів, семінарів у системі післядипломної освіти і семінарів з іноземних мов. Державний стипендіальний фонд (ІКУ) оперативно надає стипендію студентам і викладацькому складу, заохочуючи їхні контакти з іншими освітніми системами і ознайомлення з культурою та мовами інших європейських країн (Eurymice 2009/10: 222-223). Такою була ситуація станом на 2010 рік і вона може змінитися з початком економічної кризи.

Використані джерела

1. Coordination Office of Minority Schools
<http://syntonistiko.compulaw.gr/> [Accessed 2nd December 2011]
2. Eurostat
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tps00001&tableSelection=1&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1> [Accessed 2nd December 2011]
3. Hannam, S. and Papathanasiou, E. (2011) Current Issues and Trends in Language Education in Greece: A Brief Overview. In *Towards a Language Rich Europe – Multilingual essays on language policies and practices*, British Council.
4. Kiliari, A. (2009) Language Practice in Greece: The Effects of European Policy on Multilingualism. In *European Journal of Language Policy*. 1/1. pp. 21-28.
5. Tangas, P. (2006) Multimedia and Foreign Language Teaching: the Case of Greece. In Grabe, D. & Zimmemann, L. (eds), *Multimedia Applications in Education Conference Proceedings 2006*, FH JOANNEUM, Graz, Austria, pp.139-48.
6. Available from: http://pek-patras.ach.sch.gr/docs/yliko0910/Multimedia_and_Foreign_Language_Teaching_the_Case_of_Greece_Tagkas.pdf [Accessed 5th December 2011]

6 ДАНІЯ

Ситуація в країні

Офіційною мовою Данії, що налічує приблизно 5,500 млн. мешканців, є датська мова. 90% мешканців є етнічними датчанами, для яких рідною мовою є датська. Для решти 10% тільки одна мова меншини, німецька, є офіційно визнаною. Загальна кількість носіїв німецької мови, що мешкають у Південній Ютландії, становить близько 20 000 осіб.

Поряд із носіями датської мови, що мешкають у Данії, датська також є рідною мовою або мовою культури для 50 000 німецько-датських громадян, що проживають на півдні Шлезвіга.

На Фарерських островах і в Гренландії законом автономії гарантується офіційний статус фарерської і гренландської мов, незважаючи на те, що датська мова є обов'язковою навчальною дисципліною для вивчення у школі. З початку 19 століття частиною шкільного навчального плану в Ісландії була датська мова, вона й досі використовується для полегшення зв'язку з іншими Скандинавськими країнами.

Данія ратифікувала Конвенцію скандинавських мов (*Nordic Language Convention (1987)*), що забезпечує право громадян Скандинавських країн використовувати свою рідну мову в усіх Скандинавських країнах для спілкування з представниками влади. Данія також ратифікувала Декларацію скандинавських країн (*Nordic Language Declaration (2006)*), що є спільним політичним документом Ради міністрів Скандинавських країн. Вона наголошує на необхідності захисту і підтримки як державних мов, так і мов меншин; застосування університетами паралельних мовних стратегій для використання англійської поряд із державними мовами. Вона також заявляє про те, що кожному громадянину Скандинавських країн має бути надана можливість вивчати свою рідну мову та отримувати знання мов міжнародного значення, а також інших іноземних мов.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

В Конституції Данії немає положення стосовно використання датської або інших мов, а також немає спеціального закону, що передбачає загальне регулювання застосування мови. Проте мовне питання є частиною законодавства в інших областях. Наприклад, у просуванні датської як другої мови для студентів із числа меншин. Також існує закон про те, що всі школи й державні установи повинні використовувати датську орфографію, запропановану Радою датської мови.

Незважаючи на відсутність офіційного визнання або існування політичних документів щодо мови жестів, є офіційні рекомендації з її викладання.

У Данії немає офіційного загальнонаціонального чи регіонального механізму збору даних щодо мовного розмаїття.

Мови в дошкільній освіті

Більше 85% дітей у Данії відвідують або приватні або державні дитячі садки. Місцеві органи влади в Данії зобов'язані відстежувати мовний розвиток усіх дітей, які не відвідують дитячий садок у віці трьох років і у разі потреби, мають ініціювати курс стимуляції мовного розвитку в обсязі до 15 годин на тиждень. Мета курсу мовної стимуляції полягає у забезпеченні дитини до початку навчання у школі необхідними знаннями датської мови. Діти, які відвідують дитячий садок на регулярній основі, не перевіряються, але у разі потреби вони проходять обов'язковий курс стимуляції мовного розвитку.

Мови в початковій освіті

Діти у Данії зазвичай починають відвідувати школу у віці п'яти чи шести років і закінчують її у віці 15 чи 16 років. До 2002 року позакласне вивчення мов іммігрантів запроваджувалось на початковому етапі навчання і фінансувалось урядом. Це, як і раніше, стосується учнів з країн ЄС, Європейської економічної зони (ЄЕЗ) та Гренландії і Фарерських островів. Тому викладання мов іммігрантів пропонується лише у великих громадах з великою кількістю іммігрантів, наприклад, у Копенгагені.

Нещодавній звіт комітету «Sprog er nøglen til verden» (2011) передбачає запровадження вивчення англійської мови вже в першому класі початкової школи, а початок вивчення третьої мови (німецької або французької) у віці 11-12 років. Більше того, звіт пропонує запровадження в якості факультативних предметів вивчення широкого спектру мов, зокрема: арабської, китайської і португальської/бразильської.

Мови в середній освіті

На старшому етапі середньої школи очікується глибоке знання державної мови. Оцінювання рівня сформованості мовних навичок є частиною процедури допуску до навчання на середньому рівні.

Єдиними обов'язковими мовами є датська та англійська, в той час як з моменту впровадження останньої реформи у 2005 році такі мови, як давньогрецька, арабська, китайська, німецька, французька, італійська, японська, латина, російська, іспанська і турецька є факультативними. Реформа призвела до різкого скорочення учнів, які вивчають різні іноземні мови.

Кількість учнів, яким викладають три іноземні мови, зменшилася з 41 відсотка до трьох відсотків, але, незважаючи на незначне коригування реформи, картина істотно не змінилася.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Після започаткування процесу створення Європейської зони вищої освіти (Болонський процес), датські університети співвідносяться з англосаксонською освітньою системою (бакалавр/ магістр). У результаті зазначених змін, так само як і підвищеної уваги до процесу інтернаціоналізації в цілому, а також з метою залучення іноземних студентів, датські університети пропонують англійською мовою більше 25% загального числа своїх навчальних курсів. Крім того, академічні професійні школи (90-150 ECTS одиниць) і професійні школи бакалаврів (180-240 ECTS одиниць) пропонують цілу низку навчальних програм англійською мовою.

З 2005 року спостерігається постійне зниження кількості студентів, що обирають навчальні програми з іноземних мов, відмінних від англійської, це призвело до закриття декількох мовних програм. Як і раніше, у багатьох місцях викладаються іспанська, німецька і французька, тоді як курси з викладання італійської і російської майже не мають студентів. Було помічено невелике зростання попиту щодо японської і китайської мов. Деякі університети пропонують викладання турецької і арабської мов.

Мови в засобах масової інформації

Данія має шість державних телевізійних каналів, три з яких (DR1, DR2, TV2) оплачуються за рахунок загального ліцензійного збору. На додаток, телемовлення щоденно здійснюють декілька місцевих телевізійних каналів. Відповідно до закону від 2 грудня 2002 року, програми на державному радіо й телебаченні мають забезпечувати доступ громадськості до інформації і важливих соціальних дебатів. Вони також повинні спиратись на датську мову і культуру.

Мова жестів постійно пропонується у важливих інформаційних подіях і є спеціальний канал мовою жестів. Мови в державних службах і громадських місцях Конвенція скандинавських мов заявляє, що громадяни, які розмовляють скандинавськими мовами, мають право звертатись своєю рідною мовою до державних установ будь-якої із Скандинавських країн.

Мови в бізнесі

Датський бізнес в основному складається із малих та середніх компаній. 92 відсотки компаній мають менше ніж 10 співробітників, і менш ніж два відсотки мають більше 50 співробітників у штаті. 67,7% робочих місць створено у приватних компаніях.

За даними дослідження, проведеного у 2007 році компанією Датська Промисловість (*Danish Industry*), більше ніж 25% великих компаній використовують англійську в якості корпоративної мови. Використання інших мов і перекладацьких послуг зменшується. Компанія Датська Промисловість висловила серйозну стурбованість стосовно зниження числа студентів, що вивчають мови, і запропонувала комбіновані компетенції у якості одного із варіантів вирішення зазначеної проблеми, тобто, поєднання інженерних і мовних навичок.

Основні висновки

Протягом останніх 150 років Данія, в основному, була одномовною країною з датською мовою у якості основної мови. Її мешканці досить добре володіли німецькою і французькою мовами, а з 1945 року – англійською мовою. Крім того, датчани мали легкий доступ до всіх країн Скандинавії у зв'язку із тим, що датська, норвезька і шведська мови є взаємно зрозумілими.

Впродовж останніх десяти років англійська мова зайняла набагато сильніші позиції за рахунок німецької і французької мов. Паралельна датська/англійська мовна стратегія датського уряду активно підтримує цю тенденцію. Знижується рівень сформованості мовних навичок з іноземних мов, включаючи мови скандинавських країн, а знання мов іммігрантів як цінної переваги, таких як арабська і турецька, не заохочується.

У результаті в університетах, промисловості й у школах спостерігається зниження інтересу до іноземних мов, за винятком англійської. Якщо Данія хоче жити відповідно до мовної політики ЄС і Ради Європи, такий розвиток подій може становити серйозну проблему. Останні пропозиції щодо введення англійської вже на початку навчання у початковій школі, ймовірно, ще більше прискорять розвиток зазначеної вище тенденції.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Підтримка навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (*Content and Language Integrated Learning (CLIL)*) У Købmagergade школі у Фредерісії з 2001 року здійснюється експеримент щодо інтернаціоналізації і впровадження підтримки навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов. У 2005 році на середньому етапі середньої школи було започатковано міжнародне навчання, коли такі навчальні предмети, як біологія і математика викладались англійською мовою носіями англійської мови.

Центр інтернаціоналізації і паралельного викладання мов (*Centre for Internationalisation and Parallel Language Use (CIP)*)

Центр інтернаціоналізації і паралельного викладання мов був заснований у 2008 році в університеті Копенгагена з метою посилення зусиль університету щодо реалізації мовної політики, що ґрунтується на принципах паралельного користування мовами.

Координація скандинавської мови (*Nordic Language Coordination*)

Координація скандинавської мови була заснована у 2009 році з метою зміцнення взаєморозуміння між тими, хто спілкується скандинавськими мовами: датською, шведською і норвезькою.

Мова жестів (*Tegn på sprøg*)

Tegn på sprøg – це дослідження і проект, запроваджений Міністерством освіти і інтеграції у 2008 році на період 6 років задля широкої співпраці з університетами, університетськими коледжами і школами. Метою проекту є набуття уявлення про те, як діти, для яких датська мова є другою, оволодівають письмовою датською, а також розробка нових стратегій викладання.

Використані джерела

1. Sprog til Tiden (Language in time). Report by the language policy group of the Danish government (2008).
2. Sprog er nøglen til verden (Language is the key to the world). Report by a working group under the ministry of research, innovation and higher education (2011).
3. Nordic Convention of Languages (1987).
4. www.efnil.org

7 ЕСТОНІЯ

Ситуація в країні

Щоб зрозуміти теперішню мовну ситуацію в естонському суспільстві, треба зробити екскурс в історію. Упродовж двох століть до Першої світової війни Естонія була частиною російської імперії. Проте до 1880 року офіційною мовою органів державної влади була німецька. Естонська мова отримала статус офіційної відповідно до Конституції Естонії 1920 року в перший період незалежності Естонської Республіки (1918-1940). У радянський період (1945-1985) естонська мова продовжувала розвиватись, але меншою мірою, ніж раніше. У той час у різних секторах економіки по всьому Радянському Союзу переважало централізоване управління російською мовою. Російська мова також поширилась на інші сфери життя. Громадяни Радянського Союзу, що приїхали до Естонії і не розмовляли естонською, були зайняті в державному секторі, проте до 1989 року від них не вимагалось знання естонської мови. Відтоді приділяється більше уваги створенню можливостей для вивчення естонської мови всіма мешканцями країни, так само як і іноземних мов. Мовна політика також спрямована на підтримку права меншин щодо збереження своєї культури.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

На додаток до Закону про мову, мовне питання також регулюється Конституцією, Законом про громадянство та низкою інших законодавчих актів, що стосуються галузі освіти в Естонській Республіці. У центрі уваги Закону про мову є умови використання таких різновидів мов, як естонська, іноземні мови, мови меншин і естонська мова жестів, а також використання мови людьми з особливими потребами. Важливу роль відіграють стратегії розвитку мов. Рада естонської мови, створена Міністерством освіти, розробила першу стратегію розвитку естонської мови на період 2004-2010 рр.; було підготовлено План розвитку естонської мови на період 2011-2017 рр. Обидва ці документи також, певною мірою, розглядають питання, пов'язані із багатомовністю та іноземними мовами. Питання іноземних мов розглядаються в Естонській стратегії щодо іноземних мов 2009-2015 рр. (www.hm.ee/index.php?03247 «Eesti võõrkeelte strateegia 2009-2015»).

За даними Міністерства освіти і науки, в найближчому майбутньому не планується ратифікація Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Проте Естонія відповідає її критеріям.

Мови в дошкільній освіті

У дитячих садках мовою навчання є переважно естонська. Проте на підставі рішення місцевих органів влади можуть використовуватись інші мови. Освіта здійснюється на основі національної навчальної програми для дошкільних закладів освіти. Діти, що не розмовляють естонською, за державної підтримки мовної освіти через місцеві органи влади починають вивчення естонської з трьох років. Багато дитячих садків, де викладається естонська мова, з 2003 року беруть участь у програмі занурення в мову. Викладачі, залучені до зазначеної програми, пройшли спеціальну підготовку. Вивчення естонської як рідної мови передбачає оволодіння вимовою, структурою речення, читанням і письмом, а також сприяє пробудженню інтересу дітей до літератури.

На вимогу батьків, а також за ініціативою та підтримкою представництв іноземних державних мов і культур у дошкільних закладах підсилюється викладання іноземних мов. Однак статистичних даних щодо навчання іноземних мов у дитячих садках немає.

Мови в початковій освіті

На першому етапі початкової школи (як і на всіх наступних етапах навчання) вивчення рідної мови (естонської мови та літератури або російської мови та літератури) є обов'язковим. З 1991/1992 навчального року вивчення іноземних мов у загальноосвітніх школах починається з третього класу. При цьому учні (або батьки) мають можливість і право вибору іноземної мови для вивчення (англійська, російська, німецька або французька). У школах, де мовою навчання є мови, інші від естонської, вивчення державної мови починається з першого класу. На додаток до естонської, відповідно до навчальних програм шкіл, викладаються іноземні мови. Перша навчальна програма з естонської мови для шкіл, де мовою викладання не є естонська, була прийнята у 1997 році. Для підтримки вивчення естонської багато з таких шкіл приєднались до програми раннього мовного занурення. Навчальна програма 2002 року надала школам можливість запроваджувати вивчення іноземних мов з першого класу і зобов'язала починати їх вивчення з третього класу.

Мови в середній освіті

У 1996 році була прийнята перша державна програма середньої освіти, у якій зміст навчання визначався відповідно до шкільного ступеня навчання. На основі державної програми школи підготували свої навчальні плани з окремих шкільних дисциплін, включаючи рідну мову та літературу (а саме, естонську і російську) та іноземні мови.

Вивчення іноземної мови А, тобто першої іноземної мови, починалось із третього класу, а іноземної мови Б – з шостого. Вивчення третьої іноземної мови як факультативної, а саме, мови В, запроваджувалось у десятому класі. Останнім часом майже половина усіх учнів середньої школи обрали англійську у якості першої іноземної мови, слідом за нею ідуть російська як друга іноземна і німецька як третя іноземна мови. В останній навчальній рік німецьку мову вивчали 8,9%, а французьку – 1,9% учнів. Серед навчальних предметів за вибором німецька мова є найбільш поширеною. На додаток до цих мов декілька шкіл надають можливість вивчати у якості третьої іноземної мови інші мови: іврит, китайську (мандарин), іспанську, італійську, японську, латину, шведську або фінську.

Для підтримки вивчення з шостого класу естонської у якості другої іноземної мови багато шкіл приєдналось до програми пізнього мовного занурення. У 2007 році у школах, де викладання здійснюється іншими мовами, було розпочато перехід до часткового викладання шкільних дисциплін естонською. У поточному навчальному році 60% мінімальної кількості обов'язкових курсів викладаються естонською.

З поточного навчального року було запроваджено оновлену навчальну програму для початкової і середньої школи. Рівні навчальних досягнень для естонської як другої іноземної мови і для іноземних мов визначаються відповідно до системи уніфікованих рівнів володіння мовою Ради Європи (Загальноєвропейські Рекомендації (CEFR)).

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

У професійно-технічних училищах мовою викладання є естонська; питання вибору будь-якої мови у якості мови викладання вирішується Міністерством освіти і науки. Організація навчання у професійно-технічних училищах здійснюється на основі навчальної програми для шкіл і державної навчальної програми для професійно-технічних училищ. Вивчення естонської є обов'язковим у професійно-технічних училищах для російськомовних груп, в яких навчання організовано відповідно до рівня навчальних досягнень учня на кінець навчання у базовій школі (відповідає другому і дев'ятому класам класифікації ISCED). Іноземні мови викладаються як два різні напрями навчальної програми: іноземна мова та іноземна мова професійного спрямування. Діапазон і кількість навчальних курсів з іноземних мов різняться у різних училищах і для різних спеціальностей: діапазон іноземних мов і кількість курсів є більшими для спеціальностей, викладання яких починається на основі закінченої середньої освіти, на відміну від тих, що ґрунтуються на базовій освіті. Тоді як у навчанні деяких технічних дисциплін іноземні мови практично не викладаються, для цілої низки навчальних дисциплін, пов'язаних з обслуговуванням, у професійно-технічних училищах пропонують англійську, французьку, німецьку, російську, італійську, шведську і фінську.

Естонський орган кваліфікації координує роботу з розвитку професійних стандартів, і визначає, необхідний рівень володіння естонською та іноземними мовами для оволодіння певною професією.

Вимоги до державних службовців, працівників і підприємців з точки зору знання естонської мови були визначені у Постанові Уряду. Після поправки, внесеної до Закону про мову у 2008 році, були запроваджені обов'язкові рівні володіння мовою, що відповідають Загальноєвропейським Рекомендаціям з мовної освіти. Державний іспит з естонської мови проводиться для рівнів А2, В1, В2 і С1.

Відповідно до Закону про університети, мовою викладання в університетах є естонська; питання доцільності використання інших мов вирішується радою університету. З одного боку, мета полягає у запровадженні естонської мови до системи вищої освіти, що забезпечуватиме високий рівень володіння естонською мовою. А з іншого боку, зокрема на більш просунутих рівнях навчання, у зв'язку з інтернаціоналізацією зростає частка навчання англійською мовою. У вищих навчальних закладах у якості мови викладання також використовується російська.

Студенти, що набувають освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», вивчають переважно англійську у якості загального предмета, слідом за якою йде російська, естонська як друга або іноземна мова, німецька і, меншою мірою, французька. Завдяки університетським мовним центрам значно розширились можливості вивчати інші іноземні мови: можливим стало вивчення таких мов, як італійська, іспанська, фінська, шведська, турецька тощо. Іноземні мови викладаються у якості основної профільної дисципліни для студентів-філологів з іноземних мов, а для усіх інших вони викладаються як загальна навчальна або спеціалізована дисципліна. Незважаючи на те, що відповідно до типової програми, іноземні мови можна вивчати як факультативний навчальний предмет, навчальні досягнення у системі вищої освіти, передбачені у Державному освітньому стандарті вищої освіти, також забезпечують належний рівень володіння іноземною мовою. Вони заохочують вивчення іноземних мов. Добре розвинені іншомовні навички серед викладачів і студентів слугують підґрунтям для досягнення цілей Стратегії інтернаціоналізації вищої освіти.

Мови в засобах масової інформації

Поширена практика використання субтитрування програм ТБ і фільмів означає, що з раннього віку люди піддаються впливу мов, відмінних від естонської. Проте переважна більшість програм на естонському телебаченні пропонуються англійською мовою. Тому глядачі в основному, піддаються впливу англійської мови і, меншою мірою, російської, німецької та іспанської. Програми для дітей, зокрема мультфільми, часто дублюються. Діапазон мов, окрім естонської, що пропонуються у державних телевізійних програмах, є обмеженим. Естонською національною компанією мовлення було докладено зусиль щодо запровадження програм новин і програм з питань культури російською мовою. З іншого боку, супутникове телебачення та Інтернет забезпечують доступ до програм з усього світу, і вони широко переглядаються. Проте зазначений тип телевізійних провайдерів не був предметом вивчення цього дослідження.

В усіх трьох проаналізованих містах є доступним обмежений вибір газет іноземними мовами, серед яких домінують російськомовні газети. Мовну пропозицію щодо газет можна пояснити впливом туризму і наявністю великої російської громади.

Мови в бізнесі

Історично склалося, що міжнародні відносини і торгівля завжди були і залишаються дуже важливими для економіки Естонії, а загальна мовна практика є набагато краще розвинутою, ніж писемні мовні стратегії компаній. Мовна компетенція, як правило, розглядається як важлива вимога до співробітників. Для багатьох професій передумовою є володіння російською і ще однією додатковою іноземною мовою, англійською чи німецькою.

Важливість багатомовності в Естонії не відбивається у мовному профілі Естонії у сфері бізнесу. Не всі чотири проаналізовані типи компаній (банки, готелі, супермаркети, будівельні компанії) обов'язково належать до компаній, орієнтованих на міжнародний бізнес. Наприклад, цільовою аудиторією маленьких місцевих крамниць і будівельних компаній є виключно місцеві громади.

Основні висновки

Протягом тривалого часу Естонія займається розглядом мовних питань і зробила все можливе для розвитку і збереження естонської мови, підвищення рівня мовних навичок всього населення і заохочення використання різних мов. Під час аналізу мовної освітньої політики підрозділом мовної освіти Ради Європи Естонії була надана допомога. Аналіз був завершений улітку 2011 року. Стратегії для естонської та іноземних мов, розроблені впродовж останнього десятиліття, визначили подальші цілі. Процес розробки стратегії відіграє важливу роль, об'єднуючи фахівців з різних сфер, що, в свою чергу, поліпшує співробітництво у мовній сфері. Спільні зусилля привели до зміцнення позицій естонської мови на усіх освітніх рівнях. Хоча всі стратегічні зусилля мають сенс, їх реалізація залежить від наявності ресурсів. Це особливо гостро відчувається в реалізації Стратегії іноземних мов. Насамкінець, в Естонії створені належні умови для викладання естонської як рідної і як державної мови. Серед інших мов переважають російська та англійська, тоді як інші мови вивчаються і використовуються набагато рідше. Навчальні заклади прагнуть впроваджувати до своїх навчальних планів більш різноманітні можливості для вивчення третіх іноземних мов. Розвиток багатомовності підтримується і заохочується за допомогою різних проектів (для вивчення французької, німецької, шведської, фінської тощо). Проте Естонія поки ще дуже далека від істинної багатомовності.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Цілі щодо сприяння вивченню та поширенню естонської як рідної мови і другої мови, окреслені в *Естонському плані розвитку мови*, мають отримати своє продовження. Перехід до використання естонської мови для навчання інших навчальних предметів у школах, в яких мовою пояснення є інші мови, що розпочався у 2007 році, потребував і потребуватиме багато ресурсів. Перехід був успішним у школах, що приєдналися до програми мовного занурення. Крім того, у школах потребує більшого поширення методологія інтегрованого викладання мови та інших навчальних дисциплін.

Незважаючи на те, що плани розвитку естонської мови і плани розвитку іноземних мов пов'язані з рідною мовою, цілі, що стосуються рідної мови та іноземних мов, часто розділені у планах розвитку в мовній галузі. Естонія має керуватися *Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання* стосовно як принципів, окреслених цим документом, так і рівнів володіння мовою, визначених Радою Європи. Естонська стратегія іноземних мов спрямована на сприяння спадкоємності викладання і вивчення іноземних мов, а також визначення та оцінювання мовних навичок. Серед багатьох стратегічних цілей ці пріоритети слід виокремити.

В той час як оцінювання рівня володіння дорослими естонською як другою мовою ґрунтується на рівнях володіння мовою, розроблених Радою Європи, має продовжуватись розробка інструментарію самооцінювання (такого як *Мовний портфель (Language Portfolio)*) і державних тестів, а міжнародні сертифікати володіння мовою мають враховувати зазначені рівні володіння мовою. Запровадження Державної навчальної програми 2011 р., що бере за основу рівні володіння мовою, розроблені Радою Європи, є викликом для системи освіти. Розуміння рівнів володіння мовою має бути поширене й узгоджене у системі професійної освіти й у системі освіти для дорослих, а також серед роботодавців.

Використані джерела

1. Estonian Language Development Plan 2011-2017 <http://www.hm.ee/index.php?03238>
2. Language Education Policy Profile: Estonia <http://www.hm.ee/index.php?044904>
3. Estonian Foreign Language Strategy 2009-2015 <http://www.hm.ee/index.php?03238>
4. National Curriculum for Upper Secondary Schools <https://www.riigiteataja.ee/akt/120092011002>
5. Language Act <https://www.riigiteataja.ee/akt/118032011001>
6. National Curriculum for Basic Schools <https://www.riigiteataja.ee/akt/120092011009>

8 ІСПАНІЯ

8.1 Мадрид, Валенсія, Севілья

Ситуація в країні

Багатомовність – не нове явище для іспанського народу, оскільки чотири з кожних десяти іспанців живуть у спільнотах із більш ніж однією офіційною мовою.

Враховуючи те, що в Іспанії проживає 47,1 млн. осіб (перепис 2011 року), це означає, що 34% населення є щонайменше двомовними, відтак, багатомовність є важливою характеристикою іспанської культури.

Конституція Іспанії 1978 року визнає багатство мовного розмаїття як культурну спадщину, яка має поважатися і захищатися, і проголошує, що інші мови, окрім державної, кастильської, – також є офіційними у відповідних громадах». Таким чином, можна сказати, що Іспанія є багатомовною країною з кастильським різновидом мови, який зазвичай називають іспанською, що має статус офіційної мови. Інші мови – галісійська, каталонська і баскська – також є офіційними у своїх громадах та на деяких інших територіях, які історично були частиною мовного простору, як-от каталонська у Валенсії та на Балеарських островах, а також баскська на півночі Наварри. Ці три мови разом налічують близько 16 мільйонів носіїв.

Крім того, існує велике розмаїття діалектів, наприклад, *андалузький, канарський, екстремадурський, мурсійський* тощо, та інших територіальних мов, визнаних у Європейській хартії регіональних мов або мов меншин, а саме: *Fablas Aragonesas* в Арагоні, *Vable*, або *астурійська мова*, в Астурії, *валенсійська* у Валенсії, та *аранська*, офіційна мова у Баль-д'Арані. Хартія також захищає *берберську мову* в Мелільї, *Saló*, нетериторіальну мову, яка використовується циганами, та *португальську*, поширену в Естремадурі та інших місцях, розташованих на кордоні з Португалією. Всі ці мови є лише деякими мовними варіантами, якими говорять на місцевому рівні.

Імміграція також призвела до появи інших мов у Іспанії. За даними перепису 2011 року, в країні налічується 5,7 млн. осіб іноземного походження (12,2%), багато з яких є вихідцями з Південної Америки, де розмовляють різними варіантами іспанської. Найбільш важливими мовами іммігрантів, наявними в Іспанії, є *арабська, болгарська, китайська, англійська, німецька, португальська та румунська*.

Що стосується освіти, то мови ніколи не розглядалися істотною складовою освіти в Іспанії. Перші ознаки занепокоєння з приводу іноземних мов можна побачити в Королівському указі від 20 липня 1900 р., в якому містилася рекомендація, що спочатку повинна вивчатися французька, а потім уже англійська або німецька мови, щоб позбутися ізоляції, в якій Іспанія перебувала у той період.

Загальний закон про освіту 1970 року є значним кроком уперед щодо мов в освіті, оскільки він запровадив навчання іноземних мов у третьому циклі базової освіти, і, найголовніше, забезпечив включення регіональних мов та літератури до систем освіти відповідних громад.

У 1990 році «LOGSE» (*Ley Orgánica General del Sistema Educativo*) створила децентралізовану систему освіти, за якої автономні співтовариства можуть обирати зміст навчальної програми.

Чинний закон, ухвалений у 2002 році, LOE (*Ley Orgánica de Educación*), встановлює, що викладання іноземної мови починається в початковій школі (з п'яти років), і вводить факультативну третю іноземну мову з дев'яти років.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

Національний перепис на основі запитань про мову спілкування вдома та щодо володіння мовами забезпечує періодичне оновлення даних про державні, регіональні мови або мови меншин та мови іммігрантів.

Державна мова, мови меншин, іноземні мови та мови іммігрантів розглядаються у різних законах і програмних документах Іспанії, в основному в *Конституції Іспанії*, ухваленій *Парламентом* та ратифікованій іспанським народом у 1978 році, та *Європейській хартії регіональних мов або мов меншин*, ратифікованій у 2001 році. *Загальноєвропейський мовний довідник* також справив дуже глибокий вплив на іспанську систему освіти.

Кілька звітів, представлених ЄС, показують, що було зроблено стосовно мов меншин та регіональних мов в Іспанії після того, як різні статuti щодо автономії регіонів були підписані у 1980-х роках, визнаючи офіційні мови різних громад: *аранська* отримала статус другої офіційної мови у новій редакції Статуту Каталонії, ухваленій в липні 2006 року; *Fablas*, якою говорять в Арагоні, була включена до Закону 3/1999 від 10 березня; *Генеральний план нормалізації галісійської мови* був прийнятий Парламентом 22 вересня 2004 р.

Тим не менш, регіональні мови не підтримуються та не викладаються в інших громадах, залишаючи ініціативу регіональним клубам або академіям.

Мови в дошкільній та початковій освіті

Саме система дошкільної освіти Іспанії виділяється багатомовністю з високим рівнем вжитку іноземних мов та мов меншин, оскільки *Стратегічний план з питань громадянства та інтеграції* на 2007-2010 рр. включив до напрямків діяльності держави збереження мов і культур країн походження із забезпеченням їхньої підтримки в системі освіти через двосторонні угоди.

Залежно від конкретних громад, пропонованими іноземними мовами є такі: англійська, французька, німецька, португальська, арабська, румунська; як правило, англійська або французька є обов'язковими, а інші факультативними.

Мови в середній освіті

У системі середньої освіти ситуація є іншою, тому що нова багатомовна тенденція ще не досягла належного рівня. Лише деякі середні школи є двомовними. Тим не менш, спектр пропонованих мов, організація навчання та підготовки вчителів, а також їх кваліфікація є вражаючими. Мови іммігрантів широко не вивчаються в середній школі, хоча були розроблені деякі плани дій, особливо щодо їх збереження. Підтримується також інтеграція іммігрантів до іспанської культури через опанування іспанської мови.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

У системі професійного навчання вивчаються лише французька та англійська мови, проте не як обов'язкові предмети, отже, результати є низькими. Ця сфера потребує певної уваги органів управління освітою, враховуючи, що професійне навчання спрямоване на отримання освіти з професійною орієнтацією.

У системі вищої освіти пропонуються англійська та французька, а також німецька та італійська мови.

Мови в засобах масової інформації

Оскільки усі телепередачі є цифровими, забезпечується трансляція мовою оригіналу. Ці означає, що більшість дубльованих програм також доступні в оригінальній версії, зокрема й регіональними мовами: каталонською, галісійською та баскською. Тим не менш, цей факт не завжди відомий широкій аудиторії і, можливо, це і є причиною низьких показників, отриманих в цій галузі. У пресі та друкованих ЗМІ були виявлені видання шістьма різними мовами. Проте домінування англійської мови є значним.

Мови в державних службах і громадських місцях

Хоча було згадано 12 мов, англійська мова домінує в тих містах, де проводилося опитування. Проте, здається, на місцевому, регіональному і державному рівнях зростає інтерес до багатомовності, а також усвідомлення необхідності використання мов на державній службі. Усні засоби є менш значущими, ніж інституційні стратегії або письмові засоби.

Мови в бізнесі

Управлінська діяльність, навіть якщо здійснюється національними мовами, стала більш чутливою до багатомовності, проте показники все ще залишаються низькими, і є можливості для вдосконалення в майбутньому, особливо в галузі мовної стратегії та мовної компетенції співробітників. У мовному питанні багатонаціональні компанії мають глобальні плани на майбутнє, усвідомлюючи, що багатомовність значно підвищує конкурентоспроможність компаній.

Основні висновки

Особливими областями, де було відзначено поліпшення у напрямку багатомовності, є сфери дошкільної та початкової освіти, а також мови іммігрантів.

Необхідно також підкреслити зміни у сфері державних послуг та громадських установ, враховуючи, що десять років тому навряд чи можна було очікувати знайти інформацію будь-якою мовою, крім іспанської.

Більш-менш те саме можна сказати і щодо газет та книг, де пропозиція зараз є величезною порівняно із ситуацією, що мала місце лише кілька років тому.

Тим не менше, є області, які потребують аналізу, а саме аудіовізуальні засоби масової інформації та бізнес, де зберігаються звички або традиційна практика.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Документ під назвою *План дій на десятиліття 2010-2020 рр.*, підписаний у 2010 році урядом, охоплює 12 заходів із поліпшення стану вивчення мов та розвитку багатомовності, а педагогічна освіта є однією з найбільш очікуваних сфер діяльності.

Деякі з цих цілей вже були досягнуті більшістю автономних громад, хоча фінансова криза сповільнила втілення запланованого.

Використані джерела

1. Avance Censo 2001, INE. In <http://www.ine.es/prensa/np648.pdf>
2. Constitución española (1978). In <http://www.boe.es/aeboe/consultas/enlaces/documentos/ConstitucionCASTELLANO.pdf>
3. Common European Framework of Reference for Languages. In http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf
4. Council of Europe (2001) *The European Framework of Reference for the Teaching of Languages*. Strasbourg: Council of Europe.
5. European Charter for regional or Minority languages. In http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/default_en.asp
6. REAL DECRETO 831/2003, de 27 de junio, por el que se establece la ordenación general y las enseñanzas comunes de la Educación Secundaria Obligatoria.
7. Ley 10/2009 de 22 de diciembre de uso, protección y promoción de las lenguas propias de Aragón. In http://noticias.juridicas.com/base_datos/CCAA/ar-10-2009.html
8. Ley 14/1970, de 4 de agosto, General de Educación y Financiamiento de la Reforma Educativa. In http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?id=BOE-A-1970-852
9. Morales, C. et al. (2000) *La enseñanza de lenguas extranjeras en España*. Madrid: CIDE.MECD.
10. Plan de Acción 2010-2020. In <http://www.educacion.gob.es/dctm/ministerio/horizontales/prensa/documentos/2010/plan-de-accion-2010-2011vdefinitivafinal.pdf?documentId=0901e72b801b3cad>
11. Plan estratégico de ciudadanía e Integración 2007-2010. In http://extranjeros.mtin.es/es/IntegracionRetorno/Plan_estratégico/pdf/PECIDEF180407.pdf
12. Plan General de Normalización de la Lengua Gallega (2004). In [http://www.xunta.es/linguagalega/arquivos/PNL22x24_textointegro\).pdf](http://www.xunta.es/linguagalega/arquivos/PNL22x24_textointegro).pdf)
13. Programa de Lengua y cultura Portuguesa. In <http://www.educacion.gob.es/educacion/sistema-educativo/educacion-inclusiva/programas-educativos/lengua-cultura-portuguesa.html>
14. Real decreto de 20 de julio de 1900, Colección Legislativa de España, vol. 2º de 1900, art. 3, p. 533-534.
15. Estatuto de Cataluña Julio 2006. In http://www.gencat.cat/generalitat/cas/estatut/index_2006.html

8 ІСПАНІЯ

8.2 Каталонія

Ситуація в країні

Офіційне визнання наявної історичної багатомовності Іспанії стало ключовим питанням після закінчення диктатури генерала Франко. А відтак, багатомовність здобула помітне місце в Конституції Іспанії (стаття 3) у 1978 році і у подальшому Статуті автономії Каталонії (стаття 3) в 1979 році. Відповідно до обох документів, каталонська і кастильська мови (термін, яким в Конституції офіційно позначається іспанська) стали офіційними в Каталонії.

Таке визнання тлумачилось по-різному, і з того часу точаться значні суперечки щодо мовної політики. Дебати зосереджені на тому, в який спосіб реалізувати цей «офіційний статус». В штучний спосіб: більшість каталонських соціальних установ розглядають каталонську як державну мову Каталонії, а не регіональну мову/мову меншин, а кастильську – як (головну) державну мову. Проте представники центральних установ, як правило, у самій Каталонії, в першу чергу, віддають перевагу кастильській мові. Більшість каталонців вважають, що після трьох століть офіційних переслідувань і масової імміграції з іспаномовної Іспанії в середині 20 століття їхня мова потребує спеціального захисту, особливо зважаючи на те, що практично всі каталонці добре оволоділи кастильською мовою. Дійсно, стаття 3.1 Конституції говорить, що «всі громадяни мають право бути компетентними у кастильській», проте в статті 3.3. йдеться про те, що мовне розмаїття має «бути предметом особливої поваги і захисту». В кастильськомовній Іспанії «особливий захист» каталонської часто сприймається як позбавлення кастильської її «природної» визначної ролі.

Останнім часом деякі інші фактори сприяли актуалізації питання багатомовності у Каталонії. Йдеться, зокрема, про: 1) важливість індустрії туризму; 2) процес європейської інтеграції; 3) швидкий процес інтернаціоналізації каталонської економіки; 4) прибуття протягом першого десятиліття більше 1,3 мільйонів іммігрантів з іспаномовної частини Америки та решти світу (*alloglots*). Згадані прибульці (*аллоглоти*) вкрай розрізнені та розкидані по всій країні: за даними *Опитування щодо мовної практики населення Каталонії* [2], найбільшою була чисельність тих, для кого рідною мовою є арабська (2,6% від загальної кількості населення впродовж понад 15 років – дані також включають носіїв мови Тамазит. Чисельність жодної іншої групи носіїв мови не досягла одного відсотка: румуни становили 0,9%; носії галісійської мови – 0,6%; французької – 0,5%; португальської і англійської – 0,4%; російської – 0,3%. Зазначені групи посіли найбільш помітне місце серед більш ніж 400 різних груп носіїв мов.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

З моменту набуття чинності Статуту Автономії у 2006 році Каталонія отримала третю офіційну мову – окситанську, корінну мову Баль-д'Арану, невеликої території в каталонських Піренеях. У вересні 2010 року офіційний статус окситанської мови регулювався законом Парламенту Каталонії, але Конституційним судом Іспанії він був тимчасово призупинений на вимогу уряду Іспанії.

Мови в дошкільній і початковій освіті

Впродовж останніх двох десятиліть система освіти Каталонії ґрунтується на принципі «спільної моделі», який визначає, що діти не повинні бути розділені за приналежністю до першої мови; основною мовою навчання є каталонська (однак, на вимогу батьків, у перші роки навчання діти мають право навчатися кастильською); і на кінець обов'язкового курсу навчання у школі усі діти мають бути двомовними і однаково письмовними в обох мовах. Компаративний аналіз виявив, що така модель приводить до двомовності більшості дітей, хоча рівень володіння кастильською все ще є вищим [3, 4]. Такі результати спричинені взаємопов'язаними демолінгвістичними і соціолінгвістичними факторами: кастильська є основним усним допоміжним засобом міжетнічного спілкування (*lingua franca*) між носіями каталонської, кастильської мов і аллоглотами (*alloglot speakers*). Враховуючи потужний статус і поширеність у суспільстві кастильської мови, її швидко підхоплюють не-носії мови. Слід також мати на увазі, що тоді як у дослідженні Багатомовна Європа використовувались дані офіційних джерел, інформація, отримана як шляхом спостережень, так і з відповідей дітей, свідчить, що кастильська мова досить часто використовується під час спілкування дітей з вчителями, особливо у класах, де більшість представлена носіями кастильської мови і дітьми аллоглотів. У 2010 році у широко обговорюваній постанові Конституційного Суду щодо нового Статуту автономії Каталонії (2006) вимагалось, щоб кастильська у якості мови спілкування була більш представлена в каталонських школах. Це спричинило основний правовий і політичний конфлікт, який і досі триває.

Мови в середній освіті

Дослідження досить точно визначає становище більшості мов. Виокремлення «іноземних мов» і «мов іммігрантів» затіює той факт, що дві основні групи іноземців з першою рідною мовою – а саме, носії французької і англійської мов – відносно легко можуть знайти можливість навчатися своєю першою мовою в рамках системи освіти (дивись надану вище інформацію). Певна кількість приватних іноземних шкіл – американських, французьких, італійських і «міжнародних» – також задовольняють потреби відносно забезпечених іноземних резидентів і місцевих мешканців, які бажають, щоб їхні діти були багатомовними.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Дослідження відображає основні навчальні умови щодо мовної освіти у системі професійної освіти і навчання. Проте вищі навчальні заклади, проаналізовані у дослідженні, не беруть до уваги широкий діапазон мов, доступних для вивчення в університетах Каталонії, що, окрім широко визнаних мов міжнародного спілкування, включають регіональні мови на зразок окситанської; широко вживані мови іммігрантів, такі як мова тамазит/берберська; декілька європейських мов середнього ступеня поширеності, а саме: голландську або шведську; а також азійські мови, наприклад, японську, китайську, фарсі і турецьку.

Мови в засобах масової інформації

Дослідження виявляє переважання кастильської як найбільш поширеної мови у засобах масової інформації, далі йдуть каталонська та англійська, а також інші мови, що далеко відстають від вищезгаданих. Завдяки наявності чисельних загальноіспанських каналів, кастильська мова значно переважає на телебаченні, а також у кіно, де, як і раніше, домінує продукція, дубльована кастильською мовою. Якщо порівняти, то співвідношення каталонської/кастильської мов було набагато ближчим на радіо та в газетах.

Більш складною для визначення була ситуація з іншими мовами. Оскільки цифрове телебачення замінило аналогове, питання субтитрування втратило свою актуальність, тому що більшість каналів транслюють оригінальну версію зарубіжної продукції, як правило, з субтитрами, так само як і дубльовану версію. Перегляд оригінальної версії є популярним серед певних соціальних верст населення, зокрема й серед деяких груп іммігрантів. Проте зараз відсутні будь-які доступні дослідження в зазначеній галузі. Використання супутникового телебачення також було відносно поширене серед іммігрантських громад, однак невелика абсолютна чисельність кожної мовної групи робить це споживання непомітним.

На кінець 2011 року економічна криза скоротила пропозиції в усіх галузях та мовах. Наприклад, у грудні 2011 року була закрита безкоштовна кастильська газета ADN. Від кризи особливо постраждали місцеві та державні ініціативи, наприклад, місцеві телевізійні станції, що були оплотом для каталонської. Набагато важливіше те, що на кінець 2011 року уряд Каталонії оголосив різке скорочення державного телемовлення, що ймовірно означає, що два державні канали – обидва каталонською – припинять мовлення.

Мови в державних службах і громадських місцях Дані, що виявляють потужний профіль багатомовності на державній службі та у громадських місцях, чітко відображають багатогранний характер цієї галузі, яка одночасно стосується різноманітних споживачів, наприклад, місцевих мешканців, іммігрантів і туристів. Тому не дивно, що мови різних сімей і континентів, починаючи з каталонської і закінчуючи японською, від фінської і до суахілі, згадуються як такі, що є у наявності.

Мови в бізнесі

Зібрані дані демонструють, що загалом у справі залучення стратегії багатомовності до повсякденного життя приватний сектор відстає від місцевих державних установ. У бізнесовому секторі каталонська мова слідом за кастильською і діловою англійською переміщується на третю позицію. За нею на значній відстані розташовані інші європейські мови, в основному мови туристів і європейських мешканців або інші мови Іспанії. Неєвропейські мови відіграють незначну роль у цьому секторі. Це, вкрай, спричинене тим, що африканські та азійські іммігранти та ринки у цих регіонах не беруться до уваги у компаніях, де проводилися консультації, або навпаки, вони обслуговуються за допомогою ділової англійської.

Ці висновки, однак, слід сприймати з обережністю: не лише тому, що вибірка проаналізованих компаній була незначною, а й тому, що вона була внутрішньо різномірною і включала компанії з різних секторів. Зокрема, деякі з них є міжнародними компаніями, деякі працюють на всій території Іспанії, а інші працюють лише у Каталонії. Порівняння між державною службою та громадськими місцями, де були представлені лише місцеві установи, і бізнес галуззю є, щонайменше, спрощеним.

Основні висновки

Розрізнення кастильської як «державної» та каталонської як «регіональної» мови для Каталонії не мало практичного сенсу, оскільки обидві мови були широко представлені в усіх галузях. У майбутніх дослідженнях обидві мови слід позначити загальним, більш адекватним терміном, будь то національний, офіційний чи якийсь інший аспект.

Проект Багатомовна Європа був зосереджений на вивченні наявної мовної політики, проте пропозиція мов може бути проаналізована в належний спосіб лише за умов, що до уваги беруться і попит і результат. У сучасній мовній екосистемі порівняно невисока пропозиція кастильської мови у школах дає високий рівень оволодіння мовою, тоді як результатом низького рівня пропозиції англійської мови є низька ефективність оволодіння цією мовою. Іншими словами, шляхи, що ведуть до багатомовності, можуть різнитися для кожної окремої мови в різних ситуаціях, і до уваги слід брати всю мовну екосистему. В цьому сенсі більшість показників свідчать про те, що вивчення іноземних мов є слабким місцем у мовній екосистемі Каталонії, що потребує поглибленого оновлення.

В цілому анкета адекватно відображає слабку позицію мов іммігрантів у Каталонії, позицію, що відповідає і їхній новизні і їхній гетерогенності. У своєму теперішньому вигляді анкета задумана для виявлення лише тих ініціатив, що впливають на значущі сфери суспільства. У майбутньому методологія дослідження могла би бути розроблена з урахуванням громадських ініціатив, що є доступнішими для нових, менш усталених груп іммігрантів - наприклад, позашкільні мовні курси, громадські бібліотеки і книжкові крамниці, супутникове телебачення чи користування телебаченням через Інтернет. У будь-якому разі, педагогічна увага до цих мов має зростати за умов збереження мовної спадщини дітей в їхніх інтересах, так само як і в інтересах суспільства Каталонії.

Перспективні ініціативи і пілотні проекти

Декілька програм *Мовних волонтерів (Language volunteers)*, здійснюваних за підтримки державних і приватних ініціатив, сприяли створенню так званих «мовних пар» (*linguistic couples*). Це дало змогу тисячам тих, хто вивчає каталонську, практикувати мову із впевненими носіями мови з усієї Каталонії [1].

Віла (*Vila, 2010*) описує низку заходів, спрямованих на підвищення обізнаності щодо мов меншин у Каталонії, зокрема Language Gymkhana чи Amazigh Spring. Проект *Proxecto Galauda* (<http://phobos.xtec.cat/galauda/>) (галісійською мовою) є проектом, у межах якого в декількох середніх навчальних закладах з метою розширення переліку мов і підвищення обізнаності щодо значення мовного розмаїття у Каталонії навчають галісійської, а у Галіції навчають каталонської.

Використані джерела

1. Boix-Fuster, Emili, Joan Melià, and Brauli Montoya. 2011. «Policies promoting the use of Catalan in oral communications and to improve attitudes towards the language». Pp. 150-181 in *Democratic Policies for Language Revitalisation: The Case of Catalan* edited by M. Strubell i Trueta and E. Boix-Fuster. Basingstoke, England: Palgrave.
2. EULP 2008: *Enquesta d'usos lingüístics de la població? 2008*. Available at: < <http://www20.gencat.cat/portal/site/Llengcat/menuitem.b318de7236aed0e7a129d410b0c0e1a0/?vgnextoid=d5349cede4c43210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=d5349cede4c43210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextfnt=default> >
3. Vila i Moreno, F. Xavier. 2008. «Catalan in Spain». Pp. 157-183 in *Multilingual Europe: Facts and Policies* edited by G. Extra and D. Gorter. Berlin: Mouton de Gruyter.
4. Vila i Moreno, F. Xavier. 2010. «Making choices for sustainable social plurilingualism: some reflexions from the Catalan language area». Pp. 131-154 in *International Perspectives on Bilingual Education: Policy, Practice, and Controversy* edited by J. Petrovic. Charlotte, N Caroline: Information Age Publishing series.

8 ІСПАНІЯ

8.3 Країна Басків

Ситуація в країні

Автономна область Країна Басків (Еускаді) має дві офіційні мови: баскську та іспанську. За останніми оцінками, приблизно 32% населення Країни Басків є двомовним (близько 700,000 осіб). Є й інші території, на яких розмовляють баскською. У французькій Країні Басків, де баскська мова адміністративно не визнана взагалі, майже третина населення (близько 80,000 осіб) розмовляє баскською. У Наваррі, де баскська мова має статус офіційної лише в північній частині території, нею розмовляє десята частина населення (близько 50,000 осіб). Наразі практично немає одномовних басків, оскільки баски, які не знають іспанської або французької, складають менше одного відсотка населення. У світлі поточної соціолінгвістичної ситуації, основним завданням баскського уряду є розвиток у напрямку двомовності, заснованої на трьох принципах: по-перше, консенсусі політичних сил, представлених у баскському Парламенті; по-друге, визнанні множинності баскського суспільства; і, нарешті, повазі до вибору мови громадянами. Саме про це йдеться у Законі про нормалізацію, ухваленому в 1982 році.

З того часу становище басків значно покращилося. В Країні Басків нормалізація мови завжди сприймалася як позитивне явище. Населення та уряд Країни Басків заявили про свою прихильність до двомовності у тій чи іншій формі. Ідея мовних прав є основою як законодавства, так і політичної практики Країни Басків, і коли йдеться про мовні права, маються на увазі права населення, яке говорить баскською та іспанською мовами. Впродовж останніх кількох десятиліть, ситуація з баскською мовою покращилася, а ситуація з іспанською жодним чином не погіршилася.

За останні тридцять років політика у сфері баскської мови була головним чином зосереджена на двох пріоритетних сферах: освіті та державному управлінні. Третя пріоритетна сфера у будь-якому процесі нормалізації (ЗМІ, особливо телебачення) має порівняно менший вплив на опанування баскської мови, проте водночас відіграє важливу роль у розвиткові мовного розмаїття. Коли був прийнятий Закон про нормалізацію, стало очевидно, що відмінність між пріоритетними та непріоритетними сферами (такими як органи поліції, система охорони здоров'я, судова система та приватні компанії) проіснує лише протягом декількох років. Насправді ж, процес триває вже четверте десятиліття, а зазначена відмінність продовжує існувати, оскільки присутність басків у деяких із вищезазначених сфер залишається незначною.

Від початку процесу нормалізації політикам та баскській спільноті в цілому було зрозуміло, що баскська мова буде офіційною на всій території, навіть у місцях, де нею не розмовляли протягом століть. Насправді ж, у випадку з баскською мовою було б правильніше говорити про відновлення або відродження мови, а не про класичний процес її нормалізації та стандартизації. Це означає, що передачі мови на сімейному рівні недостатньо. У зв'язку із цим шкільна освіта стала основною складовою процесу відновлення мови і, що дуже важливо, зазначене відновлення досягається за рахунок соціального консенсусу та свободи особистості, оскільки батьки, а не баскський уряд, обирають мову навчання для своїх дітей.

Особливістю освіти в Країні Басків є мовна *баскізація* дорослих. Протягом століть відносини між баскською та іспанською або французькою мовами були однобічними. Багато людей, які розмовляли баскською, відмовилися від своєї мови і з власної волі або під впливом обставин перейшли на одну з офіційних мов. З 1960-х років відносини між баскською та іспанською або французькою мовами стали двосторонніми. У французькій Країні Басків кількість людей, які розмовляють баскською, продовжує зменшуватися, тоді як багато басків, рідною мовою яких є французька або іспанська, вивчають баскську. Деякі з тих, хто вивчив баскську мову в зрілому віці, так володіють нею, що стали відомими письменниками або навіть членами Академії баскської мови. На сьогодні щонайменше 40,000 осіб вивчають баскську або підвищують свій рівень у центрах (*euskaltegis*) навчання дорослих та вдосконалення знань баскської мови. Без таких центрів і розширення спільноти осіб, які володіють баскською, відродження мови (у сенсі, в якому цей термін був використаний) було б майже неможливе.

Що стосується сфери управління, то державні установи змусили себе поважати мовний вибір кожного громадянина, замість того, щоб змушувати громадян використовувати ту чи іншу мову. Це означає, що державні службовці повинні розмовляти двома офіційними мовами автономії. Наразі, 44% працівників державних установ Країни Басків мають сертифікати, що підтверджують володіння баскською мовою. Насправді ж, можна бути державним службовцем Країни Басків, навіть займати високу посаду, не знаючи жодного слова баскською, особливо в непріоритетних сферах, згаданих раніше. З іншого боку, дані по запитах громадян свідчать, що лише 14-15% з них використовують баскську у разі звернення до державних установ.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

Протягом останніх двадцяти років уряд Країни Басків розробив багато документів у сфері мовного планування та мовної політики. До найбільш вартих уваги належать, зокрема, «Генеральний план з розвитку баскської мови» (EBPN, 1999 р.) та короткий нарис «У напрямку оновленої угоди» (2009 р.), які встановлюють засади мовної політики на початку 21 століття. Після прийняття Закону про нормалізацію (1982 р.) було розроблене законодавство щодо низки аспектів білінгвізму, серед них і в приватному секторі. З 1991 року кожні п'ять років проводилося соціолінгвістичне дослідження з метою визначення рівня мовної компетенції та використання мов у Країні Басків. До дослідження також були включені основні відомості про рідну мову громадян. У 2011 році баскський уряд завершив дослідження на основі показників поточного стану та розвитку баскської мови.

Мови в дошкільній, початковій та середній освіті

Що стосується передачі баскської мови, то у Країні Басків школи наразі відіграють набагато важливішу роль ніж сім'ї. Баскська мова є мовою навчання, обраною 60% батьків при вирішенні того, як їхні діти будуть отримувати освіту, незалежно від того, чи розмовляють вони баскською та чи розмовляють баскською в їхньому районі/місті (крім того 22% обрали модель двомовності, а решта 18% - баскську мову в якості навчального предмету). У системі дошкільної освіти відсоток батьків, які обрали баскську для своїх дітей є навіть вищим, а це означає, що серед дітей у віці до шести років скоро не залишиться тих, які володіють лише іспанською.

Основною проблемою шкільної освіти є те, що діти, рідною мовою яких є іспанська, пов'язують баскську головним чином із виконанням домашнього завдання. Вони перестають розмовляти баскською як тільки залишають школу. Зазвичай, діти з іспаномовних областей вдома або на вулиці говорять лише іспанською, якщо принаймні один із батьків не говорить баскською. За таких умов вони рідко відчують себе впевнено або комфортно, використовуючи мову, яку вчили в школі. Проте, як зазначалося вище, школа має вирішальне значення для відродження мови. У початковій та середній школі обов'язково вивчається іноземна мова. Хоча переважна більшість шкіл пропонують англійську як першу іноземну мову, інші мови, такі як французька або німецька, також можуть вивчатися.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Що стосується університетів, то наразі 45% студентів Університету Країни Басків навчаються баскською, тому ситуація з баскською мовою в університетському секторі є набагато кращою порівняно з ситуацією, що існувала тридцять років тому. До навчальних програм для випускників та особливо аспірантів поступово вводиться англійська мова.

У сфері професійно-технічної освіти також розвивається багатомовність, проте повільнішими темпами. Наприклад, баскську в якості мови навчання обирає лише 25% студентів.

Мови в засобах масової інформації

У Країні Басків є одна загальнонаціональна газета та близько 50 регіональних або місцевих журналів, які друкуються виключно баскською мовою. Є також два державних телеканали (та деякі місцеві канали), які транслюють програми виключно баскською. Кількість видань іншими мовами, крім офіційних, доступних для басків, поступово зростає, проте ситуація, як і раніше, відображає помірний інтерес до іноземних мов.

Мови в державних службах та громадських місцях

Послуги державних служб, як правило, пропонуються іспанською та баскською, двома офіційними мовами Країни Басків. У деяких випадках (перекладацькі послуги, звернення іммігрантів тощо) також використовуються інші мови, наприклад, англійська, французька, арабська, китайська, російська, грузинська та волоф.

Мови в бізнесі

Баскські компанії намагаються інтегрувати практику використання мов у свою повсякденну роботу. Цей аспект бізнес-стратегії виходить далеко за межі офіційної двомовності, оскільки інші мови, в основному, але не виключно, англійська, абсолютно необхідні для підтримання відносин з компаніями по всьому світу. Одним із аспектів, який вимагає удосконалення, є розвиток мовної компетенції працівників.

Основні висновки

Очевидно, що в Країні Басків багатомовність набула вагомого значення у початковій та середній освіті та включає іспанську, баскську та основні іноземні мови (англійська посідає перше місце). Проте мови іммігрантів дуже мало присутні або взагалі відсутні в системі освіти.

У вищій освіті, друкованих засобах масової інформації, державних службах та приватних компаніях багатомовність розвивається досить швидкими темпами. Ця тенденція буде розвиватися та консолідуватися в майбутньому завдяки розробці відповідної освітньої бази, орієнтованої на багатомовність.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Багатомовність є викликом для суспільства, яке є двомовним далеко не на 100%. Поступовий перехід до двомовності в суспільстві має, таким чином, бути поєднаний зі зростаючою потребою та попитом на багатомовні стратегії. Одна з таких стратегій вже існує: був розроблений пілотний проект впровадження тримовного навчання в системі початкової та середньої освіти. Близько 120 шкіл прийняли цю нову ініціативу, яка в подальшому, ймовірно, буде поширена в усій системі освіти.

У сфері нових технологій великі зусилля наразі спрямовані на створення системи машинного перекладу, яка зможе перекладати документи та вебсайти з іспанської та англійської на баскську і навпаки. Цей новий інструмент буде спиратися на потужний граматичний аналізатор та великий суспільний архів перекладів.

Мету цих (та інших) ініціатив не легко досягти, проте водночас вона є дуже привабливою: розвивати й зміцнювати багатомовність у суспільстві, яке хоче і намагається збільшити використання баскської, соціально та лінгвістично найбільш слабкої мови.

Використані джерела

1. *Euskara Biziberritzeko Plan Nagusia / Plan general de Promoción del Uso del Euskera (EBPN)*, Vitoria-Gasteiz, Eusko Jaurlaritza/Gobierno Vasco, 1999.
2. *Euskararen egoerari eta bilakaerari buruzko adierazleak / Indicadores de situación y evolución del euskera*, Viceconsejería de Política Lingüística, 2011. [http://www.euskara.euskadi.net/r59-738/es/contenidos/informacion/argitalpenak/es_6092/adjuntos/ebpn_txostena/EBPN%20Txostena%20cast.pdf].
3. *Fourth Sociolinguistic Survey (2006)*, Vitoria-Gasteiz, Eusko Jaurlaritza/Gobierno Vasco, 2008.
4. *Itun berri baterantz / Hacia un pacto renovado*, Vitoria-Gasteiz, Eusko Jaurlaritza/Gobierno Vasco, 2009 [English version: http://www.euskara.euskadi.net/r59-738/es/contenidos/informacion/7041/es_2447/adjuntos/Maketa-Pacto_Baja-1eng%202.pdf].

9 ІТАЛІЯ

Ситуація в країні

Італійською як основною мовою наразі користується приблизно 90% населення Італії. Вона також використовується як мова спілкування (ISTAT, 2007). Це є радикальним відходом від вікових ідіоматичних італійських традицій, характерною рисою яких було домінування місцевих мов.

До об'єднання Італії (1861) протягом століть італійською користувались як літературною мовою, але нею розмовляли лише у флорентійсько-тосканському і римському регіонах [5, 6, 7]. Після 1861 року політичне об'єднання викликало необхідність об'єднати мови і користуватися стандартизованою мовою. У результаті цього впродовж 150 років відбулося помітне зниження використання діалектів. Натепер близько 6,4% населення спілкується лише діалектом у себе вдома та поза його межами, а більше 40 відсотків італійців вказали на використання, залежно від контексту, як італійської, так і діалекту. Аналогічним чином з плином часу деякі Р/М мови протистояли об'єднанню, і ними наразі спілкується 3,9% населення [10].

Незважаючи на загальне поширення стандартної італійської мови, якою користується переважна більшість італійського суспільства, Італія, як і раніше, є мовно самобутньою країною, що характеризується широким спектром діалектів, різновидів і реєстрів, і це зараховує її до числа країн, які досі демонструють порівняно високий показник мовного розмаїття (http://www.ethnologue.com/ethno_docs/distribution.asp?by=country).

До цієї складної панорами було додано новий чинник – імміграцію людей з деяких найбідніших країн. Сьогодні іноземці в Італії налічують більше ніж 5 000 000 осіб – один іммігрант на кожного з 12 мешканців [4]. Перепису відносно мов іммігрантів наразі не існує. Проте дослідження, проведене в різних регіонах Італії, свідчить, що в країні існує приблизно 200 нових мов [1, 2]. Імміграція в Італії характеризується поліцентричністю місця походження, різними формами поселення на території з кількісної та якісної точок зору (тривалість, тип сталості, імміграційні проекти тощо). На сьогодні в Італії не існує регіонів, де немає іммігрантів і де не відчувався б їхній вплив на усі аспекти життя [13].

В представлених результатах дослідження знаходить своє відображення конфігурація сучасного італійського мовного простору, що відбиває такі крайнощі, як пошук себе у якості одномовної країни і теперішня ситуація з відновленою багатомовністю.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

Хоча в Конституції (1946) не робиться посилання на італійську як мову Республіки, лише близько п'ятдесяти років тому Р/М мови були визнані та захищені законом (482/1999). Таке визнання не було ратифіковано в документі Ради Європи – Європейській хартії регіональних мов або мов меншин.

У 2010 році було введено тест для іммігрантів, що роблять запит на довгострокове проживання (D.M. 4/06/2010), а в 2011 році знання італійської мови стало одним із ключових питань для укладання інтеграційної угоди між іммігрантом і державою (D.P.R. 14/09/ 2011, п. 179).

З точки зору наявності документації з мов, Італія відстає від деяких інших європейських країн. Зокрема, останній перепис (2011) навіть не містив питання про мови або діалекти. Один позитивний крок вперед відбувається у дослідженні *Multiscopo*, що одним з останніх було проведено у 2006 році і виявило наявну багатомовність і використання італійцями діалектів на щоденній основі [9]. Як і раніше, незважаючи на наявність інформації про ситуацію в окремих місцях, відчувається потреба у проведенні загального дослідження щодо мов іммігрантів.

Мови в дошкільній освіті

Скромні результати, виявлені у сферах дошкільної, початкової і середньої мовної освіти, демонструють, як мало уваги приділяється іншим мовам, незалежно від того, чи є вони іноземною мовою чи мовою іммігрантів. Результати у цих галузях можуть стосуватися низького рівня сформованості іншомовної компетенції у багатьох італійців, описаних у таких дослідженнях, як Євробарометр (2006) та Еврідіка/Євростат (2008).

В цілому, результати виявляють наявні можливості для вдосконалення в усіх сферах освіти – від дошкільного навчання до навчання у старшій школі – діапазону мов, що пропонуються, організації викладання, професійної підготовки вчителів. Крім того, слід зазначити, що мовою, яка серед інших іноземних мов найчастіше викладається і найбільше заохочується до вивчення на всіх етапах шкільного навчання, є англійська.

Мови в початковій освіті

У системі початкової освіти єдиною мовою, що пропонується для вивчення, є англійська. А її рішуча підтримка на всіх рівнях шкільного навчання виправдовується тим фактом, що учні користуватимуться англійською у майбутньому, незалежно від результатів таких опитувань і досліджень, як ELAN (2006), що наголошують на важливості інших мов на ринку праці. Інші мови, якими спілкуються вдома учні з числа іммігрантів, також увійшли до школи (вони присутні приблизно в 90% державних шкіл). Проте, підтримка таких мов не належить до числа освітніх цілей. Те саме справедливо і щодо структурованої підтримки вивчення італійської як другої мови (M2) (L2), хоча це і може бути представлено в проектах окремих шкіл. В будь-якому випадку, визнання та захист Р/М мов має позитивний вплив на систему освіти, з точки зору організації навчання та професійної підготовки вчителів у регіонах, де спілкуються Р/М мовами.

У системі початкової освіти профіль Італії з погляду на організацію викладання і навчання іноземної мови є меншим порівняно з багатьма іншими країнами. Такі результати обумовлені відсутністю послідовної навчальної програми, моніторингу та експліцитних вимог до рівня сформованості навчальних досягнень. Це пов'язано з іншими питаннями, що мають безпосередній вплив на мовну пропозицію всієї системи освіти, включаючи: відсутність університетської і післядипломної підготовки вчителів іноземних мов для початкової школи; відсутність культури лінгводидактичного оцінювання в Італії [12] як на рівні досліджень, так і на рівні підготовки вчителів. Це безпосередньо впливає на ставлення школи і вчителів до лінгводидактичного тестування й оцінювання [3]. Зазначена ситуація має місце і на інших рівнях шкільного навчання.

Мови в середній освіті

Середня школа демонструє відносно кращі результати. Наявність другої іноземної мови на середньому ступені середньої школи і пропозиція Р/М мов – це фактори, що сприяють збільшенню мовного багатства. Проте на старшому етапі середньої школи знову домінує англійська мова. Більша кількість мов (в основному, французька, німецька та іспанська) пропонується лише у навчальних закладах, де вивчення мов є основною метою навчання.

Неможливо передбачити наслідки нещодавно введеної на останньому році навчання у старшій школі (у мовних школах – починаючи з третього класу) методики *Підтримки навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов (CLIL)* (йдеться, зокрема, про DD.PP.RR. 87, 88, 89 15/03/2010), оскільки ще не була активно впроваджена підготовка вчителів для організації цієї діяльності, і, крім того, її підтримка має обмежений бюджет. Те саме стосується і нещодавно введених ступенів магістра (MA) і університетських курсів з підготовки вчителів початкової і середньої шкіл (D.M. 10/09/2010, п. 249). Як і на інших рівнях системи шкільної освіти, у середній школі абсолютно відсутні визнання і підтримка мов іммігрантів.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Як і в інших освітніх сферах, у системі подальшої і вищої освіти загальна мовна пропозиція у трьох проаналізованих містах – Римі, Мілані і Трієсті – залишається більш-менш пов'язаною з європейськими мовами з домінуванням англійської.

У системі професійної освіти виділяється викладання італійської через чисельність дорослих іноземців, для яких державна система освіти для дорослих є єдиним способом вивчити мову суспільства, в якому вони мешкають і працюють. У будь-якому разі, ми знаємо, що кількість іммігрантів, які інвестують у мовну підготовку, є меншою порівняно з фактичною кількістю тих, хто проживає в Італії. Поки що неможливо прорахувати наслідки Постанови Міністрів від 4 червня 2010 року, яка наголосила на обов'язковій здачі іспиту з італійської на рівні A2 аби отримати дозвіл на довгострокове проживання в ЄС, а також недавню інтеграційну угоду, що вводить знання італійської мови як необхідну передумову для проживання і роботи в Італії.

Мови в засобах масової інформації

Вибір мови в аудіовізуальних засобах масової інформації є також дуже обмеженим. Практика дублювання фільмів і телевізійних програм, вироблених за кордоном, не допомагає у встановленні контакту з іншими мовами. Єдиною іноді доступною мовою є англійська, що представлена в дуже обмеженому вигляді. Словенська як Р/М мова певним чином наявна у Трієсті.

Щодо газет отримані кращі результати. Більшість газет, надрукованих європейськими мовами, відбивають як наявність мов іммігрантських громад, так і туристів. Ми маємо враховувати той факт, що кожного року Італія є напрямком для мільйонів туристів. У 2010 році країну відвідало 44 мільйони відвідувачів, серед яких п'ята частина була з Німеччини. Перша п'ятірка країн (окрім Німеччини, це Франція, Австрія, Швейцарія і Велика Британія) представляє майже 60% загальної чисельності відвідувачів [13]. Наявність газет для продажу цими мовами, здається, більше мотивується необхідністю задовольнити попит таких відвідувачів, ніж бажанням італійців наблизитись до цих мов. Ми також не повинні забувати, що середня чисельність італійських читачів книжок і журналів є меншою порівняно із середньостатистичними даними щодо Європи [8, 10]. Газети словенською, хорватською та албанською у Трієсті відбивають географічну і культурну близькість з країнами, де спілкуються зазначеними мовами, та історичну відкритість цього міста до балканських міст.

Мови в державних службах і громадських місцях Жодне з трьох міст, обраних для дослідження, не має значних інституційних стратегій відносно розвитку багатомовності. Мовна компетенція, як правило, не розглядається як важлива передумова під час прийняття на роботу, будь то стратегія кар'єри чи форма підготовки безпосередньо на місці роботи. На державній службі у Трієсті використовується словенська мова як у письмовій, так і усній формах спілкування.

В останніх двох контекстах спостерігається покращення загального профілю Італії, тому що в інституціях місцевих рад, особливо у випадку з наданням послуг для населення, у результаті збільшення попиту з боку іммігрантів іншим мовам приділяється більше уваги. Свідченням цьому є інформаційна реклама та посередницькі послуги, що, в основному, надаються такими мовами, як китайська, арабська, румунська, російська та албанська, тобто мовами громад іммігрантів, присутніх в Італії.

Проте навіть у наданні зазначених послуг європейські мови є більш поширеними як через використання їх у сфері туризму, так і через їх розповсюдження серед іммігрантів (зокрема, французька та іспанська).

Мови в бізнесі

У сфері бізнесу Італія отримала порівняно низькі результати, що підтверджує дані, оприлюднені раніше іншими дослідженнями (*ELAN, 2006*). З боку бізнесу спостерігається відсутність обізнаності (особливо в малих і середніх компаніях, що відіграють ключову роль в економіці Італії) про те, що низький рівень сформованості іншомовної компетенції обмежує можливість інтернаціоналізації все більш глобального ринку. Також дивним є низький рівень уваги навіть до англійської мови, яка розглядається як важлива лише для певних категорій працівників. Результати в Італії є більш невтішними для ділової англійської і для інших мов. Більшість опитаних компаній впроваджують брендінг та маркетинг, діловодство, інтранет і пропонують свої веб-сторінки лише державною мовою. Це зменшує можливість входження на міжнародні ринки і є потенційно серйозною проблемою для середніх і великих компаній. Наслідком цього є заява опитаних компаній, що вони особливо не користуються послугами внутрішніх та зовнішніх перекладачів. Чи можна розглядати це як прояв неохочого ставлення з боку італійського бізнесу до іноземних ринків і, відповідно, як ознаку небажання іноземного бізнесу інвестувати в Італію? Як ми знаємо [11], наявність і використання різних мов відіграють ключову роль у рішенні компанії розглядати певне місце з точки зору перспективності для бізнесу.

Основні висновки

На завершення, дослідження підтверджує, що італійське суспільство наразі переживає етап загального "мовного питання" і перебуває у стані домінуючого страху перед мовним розмаїттям (*Vedovelli, 2010*). Наслідком є низький рівень сформованості іншомовної компетенції, як у найбільш поширених, так і в менш відомих мовах, які все ж таки є не менш важливими для людей, що ними спілкуються, оскільки вони забезпечують зв'язок з Італією і підтримують бізнес на нових ринках.

Насамперед така ситуація могла бути спричиненою одномовністю, що відрізняла освітню політику після об'єднання Італії і знаходила підтримку в загальній відмові суспільства від мов інших. По-друге, це є результатом неефективності інституційних дій, що здійснювались державою і які характеризуються нестачею ресурсів, неадекватною організацією підготовки вчителів і неефективністю шкільного навчання. Навіть сьогодні молоді люди, що закінчили курс навчання у школі, у багатьох випадках мають "схоластичний рівень сформованості іншомовної компетентності", евфемизм, що означає безпосередню відсутність рівня сформованості іншомовної компетентності.

На сьогодні мови іммігрантів в Італії є фактором неоплюрилінгвізму, що може сприяти позбавленню країни від страху перед мовним розмаїттям. Проте ця можливість досі ігнорується.

Перспективні ініціативи і пілотні проекти

Наслідки введення у старшій школі методики CLIL і ступеневої підготовки магістрів (MA) в університетській системі підготовки вчителів можуть бути перспективними. Проте наразі складно визначити їхню результативність.

Окремими школами і вчителями реалізуються декілька перспективних ініціатив і пілотних проектів, що є свідченням здатності вчителів до креативності. Йдеться, наприклад, про випадки, коли учні, які не розмовляють державною мовою, приєднуються до загального класу. В деяких випадках, такі ініціативи і проекти запроваджені та задокументовані на регіональному рівні, зокрема, регіональними органами влади (Тоскана, Ломбардія, Емілія-Романья і Трентіно Альто-Адідже), які забезпечують більш широку підтримку мов. Тим не менш, у багатьох випадках такі ініціативи підтримуються або вчителями або спеціальними школами, і вони не мають наступності протягом шкільного навчання дитини.

Використані джерела

1. Bagna C., Barni M., Vedovelli M., 2007, *Italiano in contatto con lingue immigrate: nuove vie del plurilinguismo in Italia*. In C. Consani, P. Desideri (a cura di), *Minoranze linguistiche. Prospettive, strumenti, territori*. Roma, Carocci: 270-290.
2. Barni M., 2008, *Mapping immigrant languages in Italy*. In M. Barni, G. Extra (eds.), *Mapping linguistic diversity in multicultural contexts*, Berlin, Mouton de Gruyter: 217-242.
3. Barni M., Machetti S., 2005, *The (lack of) professionalism in language assessment in Italy*, poster abstract presented at the 2nd EALTA Conference, Voss, Norway, June 2-5, 2005.
4. Caritas/Migrantes, *Immigrazione. Dossier statistico 20011*, Roma, Idos.
5. De Mauro T., 1963, *Storia linguistica dell'Italia unita*, Bari, Laterza.
6. De Mauro T., 1979, *L'Italia delle Italie*, Firenze, Nuova Guaraldi.
7. De Mauro T. (a cura di), 1994, *Come parlano gli italiani*, Fondazione IBM Italia, Firenze, La Nuova Italia.
8. De Mauro T., 2011, *Per la storia linguistica dell'Italia contemporanea*, «Italice», 88, 1: 40-58.
9. ISTAT, 2007, *La lingua italiana, i dialetti e le lingue straniere, Anno 2006*, http://portallem.com/images/it/Italie/Lingue_e_dialetti_e_lingue_stranier_e_in_Italia.pdf
10. ISTAT, 2011, *La lettura dei libri in Italia, Anno 2010*, <http://www.istat.it/it/archivio/27201>
11. Land A. (2000), *Languages speak volumes for global businesses*. In P. Baker, J. Eversley (eds.), *Multilingual Capital*, London, Battlebrige Publications.
12. Machetti S., 2010, *Valutazione linguistica e formazione professionale. Un dibattito aperto*. In M. Mezzadri (a cura di), *Le lingue dell'educazione in un mondo senza frontiere*, Perugia, Guerra Edizioni: 293-302.
13. RTBicocca, 2011, *Turismo Internazionale, Anno 2010*, <http://www.rtbicocca.it/studi/category/5-turismo>
14. Vedovelli M., 2010, *Prima persona plurale futuro indicativo: noi saremo*, Roma, Edup.

10 ЛИТВА

Ситуація в країні

За попередніми даними перепису населення та житла від 2 березня 2011 року, у Литві проживає 3,054 млн. людей. Порівняно з даними 2001 року (3,484 млн. людей) чисельність мешканців Литви зменшилась на 12% (430 200 осіб). Основною причиною такого зниження є імміграція – 328300 громадян покинули країну і лише 64200 прибули до країни. Значний вплив на зниження чисельності населення також мали негативні природні зміни (24%, або 101900 осіб).

Громадяни Литви мають різне етнічне походження. Дані, зібрані в ході перепису населення 2001 року, виявили, що в Литві мешкає 115 національностей, але лише 29 національностей мають по 100 чи більше представників. Литовці складають абсолютну більшість населення Литви (83,5% у 2001 році). Останній перепис показує, що населення Литви стає все більш однорідним. Найбільш різноманітним є етнічний склад у Вільнюсі: у 2001 році литовці нараховували 57,8%; поляки – 18,7%; а чисельність росіян становила 14% від загальної чисельності населення міста. Другим за величиною містом з погляду етнічного складу є Клайпеда, де проживають 71,3% литовців, 21,3% росіян і приблизно 2% українців і білорусів.

Вхідний потік людей до Литви є відносно незначним, а через нещодавню економічну кризу він ще значно зменшився. За даними Департаменту статистики, у 2010 році до Литви з-за кордону прибуло 5 231 осіб, чисельність іммігрантів на 1000 громадян становила 1,6 (порівняно з 2,8 у 2008 році). Більшість новоприбулих були громадянами Литовської Республіки, які повертались до батьківщини. У переписі населення 2001 року йшлося про те, що 40% загальної чисельності населення володіє ще однією, крім рідної, мовою, чверть населення знає дві мови, а приблизно 6% володіє трьома чи більше мовами на додаток до рідної мови (рівень володіння не досліджувався).

Офіційні документи і бази даних з використання мов

Литва особливо піклується про стан і використання своєї державної мови. У 1995 році було прийнято Закон про державну мову Литовської Республіки і зараз цей документ передано на перегляд до Сейму. Метою закону є визначення сфер захисту і використання державної мови; обов'язків державних органів та установ щодо державної мови; а також державних гарантій щодо підтримки і захисту державної мови. Закон уможливує більш прозору і раціональну мовну політику, допомагає забезпечувати функціонування литовської мови в усіх сферах життя, сприяє подальшому зміцненню громадянського суспільства в Литві.

Новий закон сприятиме подальшому захисту і покращенню унікальності, багатства і життєздатності литовської мови – найбільшого загального надбання народу Литви – у контексті полікультурного і багатомовного європейського співтовариства націй.

Що стосується прав етнічних меншин, включаючи право на збереження своїх власних мов і культур, то Литва взяла на себе стільки обов'язків, наскільки це можливо з точки зору захисту прав меншин. Стаття 29 Конституції Литви заявляє, що права людини не можуть бути обмеженими на підставі національної приналежності чи мови. Стаття продовжує класичні традиції концепції прав людини, що прирівнює дискримінацію за мовною ознакою до дискримінації за ознакою расової чи гендерної приналежності. Для порівняння, Маастрихтський договір (*Maastricht Treaty*) (Договір про Європейський Союз) взагалі не згадує про дискримінацію за мовною ознакою. З 1989 до 2009 року використання інших мов регулювалось Законом про етнічні меншини. Наразі багатомовність в освіті регулюється спеціальними законами і Рамковою конвенцією про захист національних меншин Ради Європи (ратифікована 8 березня 2000 р.). Литва, подібно до ще восьми членів ЄС, не ратифікувала Європейську хартію регіональних мов або мов меншин Ради Європи, оскільки ми вважаємо, що влада ЄС повинна переглянути концепції регіональних і етнічних меншин і сформулювати новий підхід до зміцнення мовного і культурного розмаїття в Європі. Такий підхід має відобразити нові реалії – той факт, що в деяких державах-членах державна мова знаходиться в положенні мови, якою спілкується меншість, а не більшість населення.

Литовській підхід до багатомовності також знаходить відображення в переписі населення. У всіх переписах громадянам було поставлено запитання про мови, якими вони володіють. Проте в 2011 році переписний лист було покращено. Задля збору даних про двомовність/багатомовність громадянам було надано можливість заявити про володіння двома чи більше рідними мовами замість однієї мови.

Мови в дошкільній освіті

За даними Міністерства освіти, у Литві функціонує близько 700 дошкільних закладів. У більшості з них мовою навчання є литовська, але існують заклади, в яких діти навчаються російською, польською, івритом, французькою чи білоруською. Слід зазначити, що у 1995 році уряд офіційно визнав мову жестів рідною мовою глухих людей. Більшість дітей дошкільного віку починають вивчати іноземну мову за один чи два роки до школи. Проте є багато дошкільних закладів, в яких діти, на прохання батьків, починають вивчати інші мови (зазвичай англійську) з трьох років.

Мови в початковій освіті

Згідно з програмою, прийнятою Міністерством освіти, навчання в системі початкової освіти здійснюється рідними мовами (литовською, російською, польською, івритом і білоруською). Тим не менш, на прохання батьків чи опікунів, деякі вибіркові навчальні предмети можуть викладатися офіційною державною мовою. Вивчення іноземних мов (англійської, французької або німецької) є обов'язковим, починаючи з другого класу школи. Що стосується мов іммігрантів, то вони не задіяні у системі дошкільної та початкової освіти, так само як і не регулюються законодавством.

Велика увага у Литві приділяється підготовці вчителів – у початкових школах дозволено працювати лише тим особам, які отримали кваліфікацію вчителя початкової школи, а викладати іноземні мови дозволено лише тим, хто має певний рівень володіння іноземною мовою. Вчителі ж, які працюють з етнічними меншинами, не проходять жодної спеціальної підготовки. Проте вважається, що необхідні методичні навички, які формуються під час набуття вищої освіти, поширюються на всі мови.

Мови в середній освіті

Стаття 30 Закону про освіту наголошує, що кожному громадянину Литовської Республіки і іноземцям з правом на постійне чи тимчасове проживання задля забезпечення безперешкодної інтеграції в суспільне життя гарантується навчання державною мовою і вивчення державної мови. Деякі школи загальної середньої і неформальної освіти підтримують запровадження освітніх послуг мовами етнічних меншин і прагнуть зберегти їхню культуру. Відповідно до зазначених правил і на прохання батьків, вся навчальна програма або окремі предмети можуть викладатися однією із мов етнічних меншин. У таких школах навчальний предмет «Литовська мова» є невід'ємною складовою навчальної програми, і на її вивчення відводиться не менше навчальних годин, аніж на вивчення рідних мов. У разі нагальної потреби у додатковому вивченні рідної мови і за умов наявності спеціаліста з потрібної мови, державні, муніципальні дошкільні заклади і середні загальноосвітні школи надають можливість учням із числа національних меншин вивчати її разом з основною мовою навчання.

В середній школі обов'язковим є вивчення однієї іноземної мови. Зазвичай учні продовжують вивчення тієї самої мови, яку вони обрали у початковій школі (англійської, німецької чи французької), але вони також можуть обрати й іншу іноземну мову. Відповідно до загальних навчальних планів для базової і середньої освіти (2011-2013 рр.), учні можуть обирати другу іноземну мову з таких мов, як-от: англійська, латвійська, польська французька, російська, німецька тощо. Школа має уможливити вибір другої іноземної мови з принаймні двох додаткових іноземних мов і забезпечити належні умови для вивчення обраної мови.

Освітні послуги з мов іммігрантів не надаються, оскільки на це немає конкретного попиту. Проте для цього існують певні юридичні презумпції – Закон про освіту наголошує, що дітям особи, яка має право на постійне чи тимчасове проживання в Литовській Республіці, буде надана можливість вивчати державну мову, отримувати освіту державною мовою і, за наявності умов, вивчати рідну мову.

Стаття 48 Закону про освіту визначає того, хто має право працювати вчителем: особа, яка отримала вищу або неповну вищу освіту і має кваліфікацію педагога. В Литовському педагогічному університеті забезпечується підготовка з широкого спектру спеціальностей. Цей заклад готує вчителів литовської, російської, польської і білоруської як рідних мов, а також вчителів англійської, німецької і французької як іноземних мов.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Оскільки професійно-технічні училища в першу чергу орієнтовані на вивчення предметів, пов'язаних з професією, вивченню мов у таких навчальних закладах, дійсно, приділяється менше уваги. Проте в професійно-технічних училищах, що надають після закінчення навчання атестат про середню освіту, викладання іноземних мов повинно здійснюватись відповідно до програм і стандартів, ухвалених Міністерством освіти. За спостереженнями, учні цього освітнього рівня найчастіше обирають російську в якості першої іноземної мови (можливо, це є результатом специфіки обраної спеціальності).

Університети реалізують свою власну мовну політику. Наприклад, у Вільнюському університеті латина є обов'язковою дисципліною для всіх студентів філологічного факультету, і на додаток до предметів з литовської філології факультет пропонує навчальні програми з російської, польської, англійської, німецької, французької і скандинавської філології. Особливо популярними серед студентів факультету є подвійні спеціальності, що поєднують вивчення литовської з вивченням інших мов, а саме: польської, німецької, іспанської, італійської, естонської, латвійської, турецької, словенської і чеської. У перші роки навчання в університеті студенти в певному обсязі вивчають іноземні мови. В цілому, більшість студентів продовжує поглиблене вивчення першої чи другої іноземних мов із числа тих, що вони обирали у школі. Однак останнім часом намітилася тенденція до вивчення мов, які не вивчалися у школі (наприклад, португальської або польської). Литовські студенти-філологи також зобов'язані відвідувати навчальні курси з латвійської, польської і латинської мов. Інші університети обирають іноземні мови з урахуванням їхніх специфічних потреб з очевидною перевагою англійської мови. Університети також пропонують усе більшу кількість навчальних програм, що викладаються англійською (особливо на рівні магістратури). Таким чином, вони намагаються залучити більше студентів з інших країн. Громадяни Литви, що належать до польської меншини, можуть навчатися польською на всіх освітніх рівнях.

Мови в засобах масової інформації

Окрім доступних аудіовізуальних передач литовською мовою, слухачі литовського радіо і глядачі телебачення та кіно мають можливість вибирати з передач і фільмів, що пропонуються переважно російською і англійською мовами. На державному телебаченні програми, що виробляються іншими, окрім литовської, мовами, як правило, дублюються.

Водночас у кіно фільми супроводжуються субтитрами, за винятком тих, що призначені для перегляду дітям, які, як правило, дублюються литовською. Потреби глухих і тих, хто слабо чує, мало задовольняються на телебаченні, що є результатом відсутності ТВ програм з субтитрами, а також перекладу ТВ програм мовою жестів і, зрештою, низькою якістю перекладу в разі його наявності. Що стосується литовської преси, то слід зазначити, що спостерігається зниження як кількості, так і накладів книг, газет, журналів та інших періодичних видань,

Мови в державних службах і громадських місцях

Дослідження використання недержавних мов на державній службі у трьох містах Литви виявило, що вибір мови залежить від етнічного складу населення в різних регіонах країни. Муніципалітети забезпечують громадян різного етнічного походження освітніми послугами їхньою рідною мовою. В муніципалітетах великих міст Литви існує позитивна практика надання державних послуг російською мовою. Останнім часом все більше уваги з боку місцевої влади надається новоприбулим з країн ЄС або інших країн – людям із недостатнім рівнем володіння державною мовою муніципальні послуги усно і/або письмово можуть бути надані як англійською, так і російською мовами. У туристичному секторі спектр послуг є трохи ширшим. Незважаючи на відносно велике використання іноземних мов у різних сферах муніципальної діяльності, увага, що приділяється органами місцевого самоврядування розвитку мовних навичок власних посадових осіб, є недостатньою, хоча ситуація є кращою, ніж у приватному секторі.

Мови в бізнесі

Серед компаній Литви, досліджених у межах проекту, використовується досить широкий спектр мов. Найбільш поширеною діловою мовою є англійська, але дуже часто рекламні компанії та компанії у сфері маркетингу користуються російською та німецькою мовами. Використання іноземних мов у сфері бізнесу відповідає основним принципам зовнішньої торгівлі країни. Залежно від цілей і характеру діяльності компанії такі мови, як латвійська, польська, естонська, датська, французька і болгарська, використовуються для внутрішнього і зовнішнього спілкування у деяких із досліджуваних готелів, супермаркетів і банків. Результати дослідження свідчать, що лише невелика частина компаній, які працюють у країні, визнають мовну стратегію важливим елементом розвитку компанії, хоча це питання потребує подальшого дослідження. Незважаючи на різноманітність мов, що використовуються у сфері бізнесу в Литві, компанії приділяють недостатню увагу заохоченню персоналу до вивчення мов чи покращення мовних навичок. Основними і найбільш правдоподібними причинами ситуації, що склалась, є такі: роботодавці вважають, що їхні працівники володіють іноземною мовою на достатньому рівні або витрати на навчання співробітників здаються власникам підприємств занадто високими (особливо в сфері малого та середнього бізнесу). З іншого боку, підприємці користуються можливостями мереж, що діють у Литві та за кордоном, для поліпшення рівня володіння іноземною мовою своїх співробітників.

Основні висновки

Литовський закон заохочує і сприяє плюрлінгвізму (багатомовності індивідів). Проте ефективна реалізація Європейської стратегії багатомовності все ще залишається проблемою, якій не вистачає інституційної координації, а також чітко визначеного розподілу обов'язків.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

З 2010 року ініціатива «Нагорода Посла в мовній галузі» (*Languages Ambassador's Awards*) сприяє багатомовності в Литві. Зазначений щорічний захід координується Фондом підтримки освітніх обмінів (*Education Exchanges Support Foundation*) в партнерстві з іншими установами (включаючи Британську Раду) в рамках програми Європейська Етикетка (*European Label programme*). Звання Посла Року в мовній галузі вже було присуджено окремій особі (2010), комерційному підприємству (2011), а у 2012 р. його буде присуджено школі.

Організатори Нагороди посла в мовній галузі прагнуть сприяти усвідомленню того, що інвестиції у мовну галузь окупаються як на індивідуальному, так і на бізнесовому рівнях, а також заохочують стратегічне планування інвестицій у викладання мов на державному рівні.

Використані джерела

1. Lietuvos ekonomikos perspektyvos, 2009. DnB NORD bankas, 2009.
2. LR Visuomenės informavimo įstatymas, 1996 m. liepos 2 d., Nr. I-1418. Valstybės žinios, 2006-07-27, Nr. 82-3254.
3. Markevičienė R., Tamulytė L., Lietuvos spaudos statistika 2010. Lietuvos Martyno Mazvydo biblioteka. Bibliografijos ir knygotyros centras. Vilnius, 2011.
4. Pedagogų rengimo programos. Prieiga per internet?: www.vpu.lt/Page.aspx?pageID=2722.
5. Teisės akty bazė. Prieiga per internet?: www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3984&p_k=1.
6. Informacinės visuomenės plėtros komitetas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6141&p_k=1.
7. Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga per internet?: www.stat.gov.lt.
8. Svetimo ir mokslo ministerija. Prieiga per internet?: www.smm.lt.

11 НІДЕРЛАНДИ

11.1 Нідерланди (в цілому)

У цій главі описується ситуація в Нідерландах у цілому; конкретна ситуація у провінції Фрисландія описана далі.

Ситуація в країні

Населення Королівства Нідерланди становить 16,6 млн. осіб. Близько 1,9 млн. осіб (або 11,4%) незахідного походження (перше або друге покоління іммігрантів). Дві третини іммігрантів є вихідцями з Туреччини, Марокко, Антильських островів або Суринаму [2]. Вони можуть бути розділені на екс-колоніальну групу іммігрантів з Антильських островів та Суринаму, які походять із карибських районів, де голландська мова є офіційною мовою, та на колоніальну групу турецьких та марокканських іммігрантів, які не мали жодного попереднього контакту з голландською мовою та культурою.

Голландська мова є офіційною мовою у Нідерландах. Це було законодавчо закріплено лише в 1995 році [15]. У цьому ж Законі «*Algemene Wet Bestuursrecht*» фризська мова отримала офіційний статус у провінції Фрисландія.

У Нідерландах громадяни неголландського походження, зокрема незахідні іммігранти, зобов'язані скласти іспит на знання голландської мови і культури/історії, щоб показати, що вони достатньо інтегрувалися у голландське суспільство. Уряд підкреслює особисту відповідальність громадян і надає великого значення голландській мові. Це знайшло відображення у результатах цього дослідження.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

На національному рівні збір даних про мовне розмаїття не відбувається, хоча й регулярно поновлювані бази даних щодо мовної різноманітності можуть стати важливим внеском у розробку політики, як це відбувається в інших країнах.

Мови в дошкільній освіті

Дошкільна освіта не є обов'язковою, проте досить поширеною. Значення, яке надається голландській мові Міністерством освіти, ілюструється програмами, що пропонуються для дітей у дошкільній школі: «*Програма боротьби з недоліками та затримками у розвитку голландської мови*» [12, 13]. Це відповідає Резолюції Європейського парламенту 2009 року, у якій говориться, що національна мова повинна вивчатися, починаючи з дошкільної освіти.

Мови в початковій освіті

Освіта є обов'язковою для дітей у віці від 5 до 16 років. Тим не менш, більше 95% дітей починають відвідувати початкову школу у віці чотирьох років.

Як і в дошкільній освіті, в рамках початкової освіти існують програми з боротьби з недоліками та затримками у розвитку голландської мови [12, 13].

Уряд підкреслює важливість вивчення голландської мови та арифметики у межах всієї системи освіти: www.taalenrekenen.nl/ref_niveaus_taal/beschrijvingen/. Були розроблені програми для вивчення мови та арифметики. У програмах вказані рівні знань, що відповідають різним етапам освітньої діяльності учнів, наприклад, закінченню початкової школи. Зміст освіти та іспити також будуть пов'язані з рівнями програм. Програми були включені до закону, який набув чинності в 2010 році [12].

Англійська мова є обов'язковою протягом двох останніх років початкової освіти.

Освіта мовами іммігрантів забезпечувалася законом. У період між 1998 і 2004 рр. позашкільна освіта мовами іммігрантів була забезпечена на рівні початкової школи і фінансувалася урядом. Фінансування було припинено на тій підставі, що освіта мовами іммігрантів «*суперечить політиці інтеграції дітей (з іммігрантських меншин)*» [10]. Опанування голландської мови розглядається як основа для інтеграції [5]. Проте закон все ж допускає допоміжне використання мов додатково до голландської для дітей неголландського походження, якщо це підтримує початок та перехід до навчання голландською мовою.

У зв'язку з відсутністю державної підтримки мов іммігрантів на рівні дошкільної та початкової освіти були реалізовані приватні ініціативи та відкриті, наприклад, китайські, японські, польські та російські школи, які забезпечують додаткову освіту відповідними мовами та вивчення відповідних культур. Ці ініціативи реалізуються по всій країні в основному на рівні громад.

Крім того, був створений Голландсько-турецький фонд для забезпечення (позашкільного) навчання турецькою мовою (*Stichting TON*). Ці приватні ініціативи на практиці втілюють рекомендації Ради з питань освіти Нідерландів, надані урядові у 2001 році, щодо навчання мовами іммігрантів [16]. Ці пропозиції Ради не були розглянуті урядом.

Мови в середній освіті

Мовні програми (див. також Мови в початковій освіті) також використовуються у системі середньої освіти.

Знання голландської мови є обов'язковим на всіх рівнях середньої освіти, а також є частиною усіх іспитів; це стосується і англійської мови. Крім англійської мови, друга іноземна мова є обов'язковою лише на пізнішому етапі середньої освіти, як правило, це німецька або французька, а іноді й іспанська мови. Школи мають право пропонувати додаткові іноземні мови.

Турецька та арабська мови можуть бути запропоновані в якості предметів і обиратися для складання іспиту. Тим не менш, саме школи вирішують, чи хочуть вони пропонувати ці мови. Крім того, частка учнів, які складають іспити турецькою або арабською, є низькою і впала приблизно з 0,28% у 2002 році до 0,08% у 2003 році. Наразі вона трохи зросла знову – до 0,13% у 2011 році, проте досі не досягла рівня 2002 року [1]. Можливим поясненням цього зниження є скасування державного фінансування освіти мовами іммігрантів, згадане вище. Такий низький рівень використання турецької та арабської мов стає все більш помітним, враховуючи зростання кількості турецько-голландських та мароккансько-голландських дітей у початкових школах у містах.

Новим явищем стало збільшення масштабів застосування двомовних програм (голландською та англійською мовами) у середній школі (які, як правило, мають назву «Інтегроване навчання та вивчення мови» – *CLIL*). У більшості випадків йдеться про старші класи середньої школи, які готують до університету, однак останнім часом вони також реалізуються на нижчому рівні [7]. Крім того, все більше дошкільних та початкових навчальних закладів приділяють більше часу вивченню англійської мови (раннє вивчення іноземної мови) [8]. Все це підняло питання щодо вимог до мовної кваліфікації вчителів у двомовних школах.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Мовні програми (див. також Мови в початковій освіті) реалізуються і в професійно-технічній освіті.

У системі вищої освіти у 2002 році була запроваджена англосаксонська система (бакалавр-магістр). Це було частиною процесу створення Європейського простору вищої освіти (Болонський процес). В результаті цих змін, а також внаслідок підвищеної уваги до інтернаціоналізації в цілому, з метою залучення іноземних студентів, голландська система вищої освіти сьогодні все частіше пропонує багато курсів для магістрів англійською мовою. Це викликало дискусію щодо використання англійської мови порівняно з голландською в університетській освіті, а також щодо якості освіти з огляду на володіння англійською мовою як викладачів, так і студентів університетів.

Мови в засобах масової інформації

Поширена практика використання субтитрів для телевізійних програм іншими мовами, крім голландської, означає, що з раннього віку люди знайомляться з цими мовами. Вони можуть бути більш обізнані про різні мови. Це відповідає вимогам Резолюції Європейського парламенту про багатомовність (2009 р.). Тим не менше, більшість іноземних програм, запропонованих на голландському телебаченні, транслюються англійською мовою, відтак, глядачі в основному знайомляться з британською та американською версіями англійської мови та культури. Дитячі програми, зокрема мультфільми, часто дублюються.

У Фрисландії основні регіональні радіо- та телекомпанії більшу частину часу використовують фризську, а деякі голландську мови. Таким чином, фризські аудіовізуальні засоби масової інформації відповідають рекомендаціям РЄ та ЄС.

Діапазон інших мов, крім голландської, запропонованих на голландському телебаченні, є обмеженим.

Мови в державних службах і громадських місцях

Діапазон мов, які використовуються у секторі державних послуг та громадських місцях (у досліджених містах), є обмеженим. Голландська мова є стандартною, і лише зрідка використовується турецька та арабська, в інших випадках пропонується в основному англійська мова. У Фрисландії люди мають право використовувати фризську мову для зв'язку з державними установами. Тим не менш, письмова інформація від цих установ часто доступна лише голландською мовою.

Послуга, якою можна скористатися в усіх сферах громадського життя, є служба телефонного перекладача (*tolkentelefoon*). Ця послуга найбільш часто використовується в сфері охорони здоров'я. Вона оплачувалася урядом, але цей проект закінчився 1 січня 2012 року. Зараз вважається, що пацієнт сам повинен бути відповідальним за те, щоб мати можливість говорити голландською або організувати та оплатити для себе перекладача [17].

Мови в бізнесі

Експорт становить більше 70% ВВП країни [3]. Значення цього факту не відображене в мовній ситуації у секторі бізнесу в Нідерландах, хоча й не всі чотири типи компаній, які були досліджені (банки, готелі, супермаркети та будівельні компанії), обов'язково є компаніями, орієнтованими на міжнародний бізнес. Зокрема, місцеві та регіональні компанії не є міжнародно-орієнтованими. В цілому роль мови у бізнесі не яскраво виражена. Бізнес-сектор міг би бути більш обізнаним щодо значення багатомовності.

У фризських компаніях фризська мова в основному використовується неофіційно, і знання письмової фризської не має значення.

Основні висновки

У час зростання мовного розмаїття голландський уряд підкреслює важливість голландської мови. Це відповідає політиці Європейської комісії (ЕК)/Ради Європи (РЄ). З іншого боку, у політиці ЕК/РЄ також підкреслюється необхідність включення мов меншин, іммігрантів та іноземних мов до системи освіти та інших сфер суспільства. У тому, що стосується сфери мов іммігрантів, державна політика могла б бути приведена у більшу відповідність до європейської політики.

Тим не менш, існують різні ініціативи, які визнають цінність багатомовності та вивчення або використання багатомовності й відповідних переваг. Наприклад, є декілька приватних шкіл, які забезпечують додаткову освіту мовами іммігрантів, і в рамках середньої освіти, зокрема, викладання предметів англійською мовою (*CLIL*) стає все більш поширеним.

Мета «Рідна мова +2» досягнута не повною мірою, проте обов'язкове вивчення англійської у середній школі означає, що більшість учнів будуть навчатися принаймні однією іноземною мовою.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Прикладом успішної діяльності є цікавий інноваційний проект, здійснюваний у місті Утрехт, четвертому за величиною місті в Нідерландах. Утрехт позиціонує себе як «багатомовну гарячу точку» ([11]). Велика частина населення може говорити трьома і більше мовами, зв'язок з європейською політикою явно простежується в проекті, і мета «рідна мова + 2» досягається у цьому місті. Крім того, в Утрехті є багато міжнародних компаній, а університет Утрехта приваблює багато іноземних студентів. Місто хоче взяти цю характеристику як відправну точку на шляху розвитку Утрехта як «лабораторії для багатомовності». Були розпочаті різні дослідження з питань багатомовності, а також багатомовні проекти. У 2011 році в рамках проекту була опублікована доповідь: «Голландське місто Утрехт – європейська гаряча точка та лабораторія багатомовності» [11].

Використані джерела

- Alberts, R.V.J. and B.J.M. Erens (2011). *Verslag van de examencampagne 2011 voortgezet onderwijs*. Arnhem: Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2011a). «*Bevolking; leeftijd, herkomstgroepering, geslacht en regio, 1 januari*». Available at: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37713&D1=0&D2=0&D3=0,3-4,6,9,11-13,15-17,19,22-23,25-26,30-32,34,37,40-41,44-48&D4=0,6&D5=I&HDR=T,G2&STB=G1,G3,G4&VW=T> Accessed 9 December 2011.
- Centraal Bureau voor de Statistiek, 2011b. *De Nederlandse economie 2010. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek*. Available at: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/03E81D9F-8714-4AEA-B0F7-8EC72111EA56/0/2010p19pub.pdf> Accessed: 28 October 2011.
- City of Utrecht, Dept. Public, Internal, Subsidy Affairs (2009). *Utrecht: Multilingual hotspot and laboratory in Europe*. Available at: http://ec.europa.eu/languages/documents/utrecht-multilingual-hotspot-and-laboratory-in-europe_en.pdf Accessed 13 October 2011.
- Eerste Kamer der Staten-Generaal (2004). *Beeindiging bekostiging onderwijs in allochtone levende talen*. Available at: www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/29019_beeindiging_bekostiging Accessed 7 October 2011.
- European Parliament (2009). *EP Resolution on Multilingualism: an asset for Europe and a shared commitment*. Brussels: European Parliament.
- Europees Platform (2011a). *Tto. Tweetalig onderwijs – Content and Language Integrated Learning*. Available at: <http://www.europeesplatform.nl> Accessed 16 December 2011.
- Europees Platform (2011b). *Vroeg vreemde talen onderwijs*. Available at: <http://www.europeesplatform.nl> Accessed 16 December 2011.
- Extra, G. and D. Gorter (eds.) (2001). *The other languages of Europe: Demographic, sociolinguistic and educational perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Extra, G. and K. Yagmur (2006). «*Immigrant Minority Languages at Home and at School. A Case Study of the Netherlands*». *European Education* 38.2, pp. 50-63.
- Martinovic, B. (2011). *The Dutch City of Utrecht as a European Hotspot and Laboratory for Multilingualism. Utrecht: Utrecht University*. Available at: <https://docs.google.com/viewer?url=http://www.utrecht.nl/images/Secretarie/Internationaal/pdf/Multilingualism%2520Utrecht.pdf&embedded=true&chrome=true> Accessed 19 December 2011.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011a). *Doorlopende leerlijnen taal en rekenen*. Available at: <http://www.taalenrekenen.nl/> Accessed 14 October 2011.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011b). *Leerachterstand. Taalachterstand bij peuters*. Available at: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leerachterstand/taalachterstand-bij-peuters Accessed 16 December 2011.
- Mortier, J. (2009). *Nederland meertalenland. Feiten, perspectieven en meningen over meertaligheid*. Amsterdam: Aksant.
- Nederlandse Taalunie, 2011. *Het Nederlandse taalgebied*. Available at: http://taalunieversum.org/taalpeil/2005/het_nederlandse_taalgebied.html Accessed October 2011.
- Onderwijsraad, 2001. *Samen naar de taalschool. Nieuwe moderne vreemde talen in perspectief. Den Haag*. Available at: http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/423/documenten/advies_taalpeil.pdf Accessed 27 October 2011.
- Rijksoverheid (2011). *Tolk- en vertaaldiensten in de zorg*. Available at: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kwaliteit-van-de-zorg/tolk-en-vertaaldiensten-in-de-zorg Accessed 13 October 2011.

11 НІДЕРЛАНДИ

11.2 Фрисландія

Це дослідження стосується ситуації у провінції Фрисландія та зосереджується на особливостях цієї провінції (мови в офіційних документах та базах даних, системах дошкільної, початкової та середньої освіти). Рекомендується вивчати це дослідження разом із дослідженням про Нідерланди.

Ситуація в країні

Фрисландія є однією з провінцій на півночі Нідерландів. Це значною мірою сільськогосподарська провінція [7], яка порівняно з країною в цілому не є дуже густо населеною: 193 осіб/км² проти показника у 491 по країні [3]. Майже 650,000 жителів Фрисландії становлять близько 4% від загальної чисельності населення Нідерландів. Частина західних іммігрантів становить 3,7%, що є значно нижчою за частку в 11,4% у Нідерландах в цілому. Вихідці з Іраку, Марокко, Суринаму або Антильських островів становлять 39% західних іммігрантів у Фрисландії [2].

Фризька мова поряд із голландською є офіційною мовою провінції, що робить Фрисландію єдиною офіційно двомовною провінцією Нідерландів. Для більшої половини населення Фрисландії фризька мова є рідною. Переважна більшість жителів провінції може розуміти мову досить добре (20%) або дуже добре (65%). Три чверті населення можуть розмовляти фризькою на досить високому рівні. Також три чверті населення можуть читати фризькою добре або дуже добре. Проте лише 12% можуть писати фризькою [8].

Офіційні документи і бази даних з використання мов

Фризька є єдиною мовою меншин, для якої голландський уряд ратифікував Частину III *Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (ECRML)*; інші регіональні мови визнаються лише відповідно до Частини II. Ратифікація призвела до створення у 1998 році Консультативної ради з питань фризької мови (*Consultatief orgaan Fries*), яка є консультативним органом при міністрі внутрішніх справ [6]. Уряд країни у 2005 році також ратифікував Рамкову конвенцію про захист національних меншин, тим самим визнавши фризів національною меншиною [10].

Правовий статус фризької мови було визначено в 1995 році в Законі «*Algemene Wet Bestuursrecht*». У 2011 році уряд запропонував новий законопроект про використання фризької мови. Метою законопроекту є забезпечення кожній людині права на використання рідної мови, голландської або фризької, у відносинах із судовими органами та адміністрацією у провінції Фрисландія і тим самим сприяння збільшенню можливостей використання фризької мови. Крім того, законопроект передбачає створення Ради з питань фризької мови. На практиці це означає, що компетенція вищезазначеного консультативного органу буде розширена [6].

Більшість із 27 муніципалітетів Фрисландії мають певну мовну політику [8].

У Фрисландії є два механізми збору даних про мовне розмаїття. Передусім у 1967, 1980 і 1994 рр. були проведені масштабні мовні дослідження; наступний раунд досліджень планується у найближчому майбутньому. Крім того, кожні чотири роки влада провінції проводить вивчення рівня володіння фризькою мовою та її використання у провінції (*De Fryske taalAtlas*). Перше видання такого дослідження з'явилося у 2007 році; воно надає владі Фрисландії основну інформацію для розробки мовної політики [8]. Ці дослідження не містять інформації про мови іммігрантів; акцент робиться на фризькій мові.

Мови в дошкільній освіті

Існує більше шістдесяти двомовних (голландсько-фризьких) або фризьких груп навчання у Фрисландії [11]. Фризький мовний центр денного догляду (*Sintrum Frysktalige Berne-opfang*) відповідає за функціонування цих груп [10].

У підготовці вчителів для системи дошкільної освіти багатомовній ситуації в провінції приділяється лише загальна увага; викладання фризької мови не є частиною програми навчання.

У системі дошкільної освіти увага приділяється багатомовності, а також вивченню державної мови та мови меншини, проте немає положення щодо іноземних мов та мов іммігрантів. Таким чином, рекомендації ЄС певною мірою виконуються, однак ситуація може бути покращена.

Мови в початковій освіті

Фризька мова є обов'язковим предметом у системі початкової освіти у Фрисландії. Проте у багатьох випадках час, що витрачається на вивчення фризької, становить менше однієї години на тиждень [5], що Комітетом експертів ECRML було визнано недостатнім, враховуючи підписані зобов'язання за Частиною III ECRML [4].

Національні закони про освіту дозволяють використовувати фризьку мову для навчання, відтак, у багатьох школах існує така практика. Проте у молодших класах на вивчення фризької витрачається більше часу, ніж у старших класах. Четверть усіх початкових шкіл не використовують фризьку в якості мови навчання [5].

Інспекція з питань освіти виявила, що близько 20% вчителів не мають офіційної кваліфікації для викладання фризької [5].

У рамках системи початкової освіти у Фрисландії мовам іммігрантів не приділяється особливої уваги.

Мови в середній освіті

Фризька мова як предмет є обов'язковою у перших двох класах середньої школи. Її можна обирати як предмет для складання іспиту, проте не всі середні школи пропонують його [5], і небагато учнів складають такий іспит: у 2011 році лише 47 учнів склали іспит із фризької мови [1].

У рамках системи середньої освіти мовам іммігрантів не приділяється особливої уваги.

Основні висновки

Фрисландія – це провінція з двома офіційними мовами, що засвідчують результати дослідження. Послідовна увага до фризької мови особливо помітна у сфері освіти, хоча підписані зобов'язання щодо ECRML повністю не виконуються. У системі освіти на всіх рівнях – від дошкільної до вищої – статус фризької мови стає все менш і менш значущим.

Ситуація щодо іноземних мов та мов іммігрантів є такою самою, як і в Нідерландах у цілому, крім того, що у Фрисландії мовам іммігрантів приділяється менше уваги в сфері освіти, що може бути обумовлено низькою часткою іммігрантів у провінції.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Мовний пакет

При реєстрації народження дитини батькам у Фрисландії надається мовний пакет (*Taaltaske*). Цей мовний пакет пропонується провінцією Фрисландія. Мета його полягає у тому, щоб вказати на переваги багатомовності. Матеріали пакету включають брошуру про багатомовність, книгу для дітей фризькою мовою, а також компакт-диск з дитячими піснями [9].

Тривовна освіта

У провінції є кілька тримовних початкових шкіл. Ці школи забезпечують викладання голландською, фризькою та англійською мовами, починаючи з розподілу 50 на 50 між голландською та фризькою мовами навчання протягом перших шести класів (діти у віці від чотирьох до десяти років) і закінчуючи 40% навчання голландською, 40% навчання фризькою та 20% навчання англійською мовою протягом останніх двох класів (діти у віці 11-12 років). Така тримовна модель дає позитивні результати: на учнівський рівень знань голландської після закінчення початкової школи час, витрачений на вивчення англійської та фризької, не має негативного впливу, і він відповідає національному рівню; навички учнів із читання і письма фризькою поліпшуються, учні більш вільно використовують англійську мову [13]. У 2011 році мережа тримовних шкіл зросла до 41 школи [12].

Використані джерела

1. Alberts, R.V.J. and B.J.M. Erens (2011). *Verslag van de examencampagne 2011 voortgezet onderwijs*. Arnhem: Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling. Available at: www.cito.nl/~media/cito_nl/Files/Voortgezet%20onderwijs/Cito_verslag_examencampagne_2011.ashx
2. Centraal Bureau voor de Statistiek (2011). «*Bevolking; leeftijd, herkomstgroepering, geslacht en regio, 1 januari*». Available at: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37713&D1=0&D2=0&D3=0,3-4,6,9,11-13,15-17,19,22-23,25-26,30-32,34,37,40-41,44-48&D4=0,6&D5=I&HDR=T,G2&STB=G1,G3,G4&VW=T> Accessed 9 December 2011.
3. Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). «*Regionale kerncijfers Nederland*». Available at: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70072ned&D1=0,56,78-79,81&D2=0,6&D3=15-16&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T> Accessed 3 January 2012.
4. Council of Europe (2008). «*European Charter for Regional of Minority Languages. Application of the charter in the Netherlands. 3rd monitoring cycle*». Strasbourg: Council of Europe. Available at: www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/NetherlandsECRML3_en.pdf Accessed: 8 December 2011.
5. Inspectie van het Onderwijs (2010). «*Tussen wens en werkelijkheid. De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in Fryslân*». Utrecht. Available at: www.onderwijsinspectie.nl/actueel/publicaties/Tussen+wens+en+werkelijkheid.html Accessed 8 December 2011.
6. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2011). *Wet gebruik Friese taal – Memorie van Toelichting*. Available at: www.internetconsultatie.nl/wetfriesetaal Accessed 8 December 2011.
7. Provijsje Fryslân (2010). *De staat van Fryslân. Beleids- en geo-informatie, november 2010*. Available at: www.fryslan.nl/download.asp?objectID=33162&link=De+staat+van+Fryslan%2Epdf Accessed: 9 December 2011.
8. Provijsje Fryslân (2011a). «*De Fryske taalatlas: Friese taal in beeld 2011*». Leeuwarden. Available at: www.fryslan.nl/taalatlas Accessed: 9 December 2011.
9. Provijsje Fryslân (2011b). «*Taaltsje. Taaltaske*». Available at: <http://fryslan.nl/taaltaske> Accessed: 9 December 2011.
10. Riemersma, A. & S. de Jong (2007). *Frisian: The Frisian language in education in the Netherlands*, 4th edition. Ljouwert/Leeuwarden: Mercator Research Centre. Available at: www.mercator-research.eu/fileadmin/mercator/dossiers_pdf/frisian_in_netherlands4th_072010.pdf Accessed: 3 January 2012.
11. Sintrum Frysktalige Berne-opfang (2011). «*Sintrum Frysktalige Berne-opfang*». www.sfbo.nl/engels/ Accessed 6 December 2011.
12. Taalsintrum Frysk/Cedin (2011). *De Trijetalige skoalle*. Available at: www.taalsintrum.nl/trijetalige-skoalle.html Accessed: 9 December 2011.
13. Taalsintrum Frysk/Cedin (2011). *De Trijetalige Skoalle. Drachten: Taalsintrum Frysk/Cedin*. Available at: www.3ts.nl/images/trijetalige-skoalle2011.pdf Accessed: 9 December 2011.

12 НІМЕЧЧИНА

Ситуація в країні

Німеччина є федеральною державою з високим ступенем децентралізації, особливо в сферах освіти, культури та соціального забезпечення. Зокрема, відповідальність за галузь освіти покладена на *Länder* (федеральні землі), і тому надати узагальнену інформацію про Німеччину в цілому неможливо. Отже, цей звіт охоплює ситуацію лише в трьох федеральних землях. Оскільки навіть у межах аналізу зазначених трьох федеральних земель немає надійних узагальнень щодо багатьох запитань анкети БМЕ, ми вважаємо за краще представити наш звіт без кількісних даних.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

Загальнонаціонального збору даних щодо мовного розмаїття немає. Що стосується міграції, то Національне бюро статистики (www.destatis.de/DE/) збирає дані про іноземне громадянство. З 2008 року «*Mikrozensus*» – регулярне обстеження домогосподарств – збирає додаткові дані про «місце народження». Дані про мову не збираються. З недавнього часу і в невеликій кількості федеральних земель (наприклад, у Гамбурзі, Північний Рейн-Вестфалії) під час прийому до школи збираються відповіді на запитання «якою мовою переважно спілкуються вдома».

Мови в дошкільній освіті

У дошкільних навчальних закладах було ініційовано низку спеціальних програм, багато з яких мають на меті якомога раніше інтегрувати дітей з меншин іммігрантів. Одна з таких програм називається «*Sag mal was*». Вона була розроблена у федеральній землі Баден-Вюртемберг [2].

Спостерігається значне просування в справі підвищення якості професійної підготовки педагогів дошкільних закладів, оскільки більшість із цих педагогів не є дипломованими спеціалістами або не пройшли підготовку порівняно високого ступеня якості. Одним із центральних стовпів цих ініціатив є вирішення питання того, яким чином у належний спосіб впоратися із мовним та культурним розмаїттям у системі початкової освіти. (Див., наприклад, <http://www.weiterbildungsinitiative.de/>; www.dji.de/sprachfoerderung)

У 14 з 16 німецьких федеральних земель діти із «визначеним дефіцитом» у німецькій мові мають право на отримання додаткової допомоги до початку навчання у початковій школі. Переважна кількість відповідних тестів не бере до уваги двомовність чи багатомовність як впливовий фактор мовного розвитку, та не враховує інші мови, окрім німецької.

Проте деякі тести включають аспект багатомовності і надають дозвіл здійснювати двомовне тестування низкою мов іммігрантів. Як приклад можна навести тест HAVAS 5 «*Katze und Vogel*» – тест для вікової групи від п'яти до шести років, розроблений для німецької і близько десяти мов іммігрантів [1].

Дошкільна освіта сербською мовою запроваджена в деяких дитячих садках у Саксонії і Бранденбурзі, а в Шлезвіг-Гольштейні ми також знаходимо дитячі садки з датською мовою. Тільки такі федеральні землі, як Саксонія, Бранденбург (сербська) і Шлезвіг-Гольштейн включили до своїх конституцій питання захисту регіональних меншин.¹ В інших федеральних землях немає офіційно прийнятих регіональних мов меншин. Окрім німецької мови відбувається навчання цілою низкою іноземних мов (переважно англійською і французькою), а також у деяких випадках – мовами іммігрантів.

Мови в початковій освіті

У більшості шкіл Німеччини основною мовою навчання є німецька, хоча немає офіційної вимоги стосовно цього питання. У деяких федеральних землях наявні окремі початкові школи, що працюють відповідно до так званої двомовної моделі. Більшість таких шкіл – деякі з них називають себе «міжнародними школами» – працюють з англійською або з однією з інших «класичних» іноземних мов, наприклад, французькою (див., наприклад, «*Staatliche Europaschulen Berlin*»). Деякі федеральні землі запровадили двомовну модель для учнів з автохтонних меншин (наприклад, з датською мовою в Шлезвіг-Гольштейні, сербською мовою в Саксонії (для огляду див. *Gantefort und Roth 2011*). Так само у деяких федеральних землях були засновані двомовні школи з мовами іммігрантських меншин. Одним із таких прикладів є Гамбург, де загалом у шести школах, кожна з яких має «двомовну» філію чи клас, викладаються такі мови, як італійська, португальська, іспанська і турецька (*Duarte 2011*).

Загалом, англійська є першою іноземною мовою. Проте, відповідно до регіональних правил, можуть бути запропоновані й інші іноземні мови. Так, школи в прикордонних районах пропонують французьку чи голландську як першу іноземну мову. Деякі федеральні землі вводять викладання першої іноземної мови з першого класу, але в основному діти розпочинають її вивчення в третьому класі, тобто з дев'яти років. Такі пропозиції є обов'язковими для всіх дітей, серед них і для дітей із числа іммігрантів.

¹ Це зауваження стосується всієї системи освіти.

Що стосується освіти мовами іммігрантських меншин, то тут ситуація також є дуже різною. У 1970 роки в федеральних землях колишньої Федеративної Республіки Німеччина (*Bundesrepublik Deutschland*) була створена так звана система викладання рідної мови щодо мов, які на той час були мовами «Гастарбайтер» (*Gastarbeiter*), тобто мов тих країн, з якими були підписані угоди про трудову міграцію. Мови, про які йдеться, в першу чергу були такими: італійська, іспанська, португальська, грецька, югославська, турецька і, в окремих випадках, марокканська чи арабська. Зазначені системи були створені відповідно до рекомендацій Європейської спільноти.

Проте з кінця 1990-х років, і особливо після возз'єднання Німеччини, зазначені моделі з різноманітних причин зникли. Наразі немає достовірних даних про кількість і діапазон мов іммігрантів, що викладаються як у рамках офіційної шкільної системи, так і поза її межами, а також немає даних про чисельність тих, хто навчається. Виходячи із суб'єктивних спостережень, можна припустити, що існує значний і, можливо, зростаючий інтерес до подібної мовної освіти [4]. Більшість випадків впровадження освіти такого плану ґрунтуються на приватних ініціативах і не пов'язані з офіційною шкільною освітою.

Як правило, вчителів готують до викладання як німецької, так і іноземних мов, оскільки німецька педагогічна освіта вимагає, щоб вивчалися обидва предмети, а вчителі призналися відповідно до їхньої кваліфікації. У німецьких університетах майже немає спеціальної підготовки вчителів мов іммігрантів. Невелика кількість вчителів російської або турецької як іноземних мов готується, наприклад, в університеті Гамбурга і Ессен-Дуйсбурга (Північна Рейн-Вестфалія), а також Тюбінгена (Баден-Вюртемберг). Рівень володіння державною та іноземною мовами має відповідати державним стандартам.

Мови в середній освіті

У Німеччині запроваджено дуже розгалужену систему навчання іноземних мов. Переважна кількість учнів вивчає принаймні одну іноземну мову, а саме англійську. Німецька мова є обов'язковою для всіх етапів навчання і шкіл всіх типів у системі середньої освіти, а також є складовою випускних іспитів. Крім того, одна іноземна мова є обов'язковою для вивчення в усіх середніх школах, за винятком спеціалізованих шкіл. Друга іноземна мова є обов'язковою тільки для тих, хто має на меті складання випускного іспиту для отримання атестату зрілості (*Abitur*), але часто вона також пропонується для вивчення з шостого класу середньої школи. Вибір мови залежить від регіону та різниться від школи до школи. Наразі найбільш популярними іноземними мовами є французька та іспанська. Проте вивчення таких мов, як китайська та японська демонструє тенденцію до зростання, особливо у міських школах. У разі бажання запровадити окремі профільні курси чи програми, школи є більш-менш вільними у виборі діапазону іноземних мов у своїх навчальних планах. Певна кількість університетських курсів (наприклад, докторат) вимагають володіння латиною. Отже, вивчення латини (рідше класичної грецької) пропонується в багатьох школах, що готують до складання випускного іспиту для отримання атестату зрілості. Як правило, в системі державних шкіл Німеччини в якості іноземних мов викладається близько 15 різних мов.

Навчальні програми з німецької як другої мови є у наявності у більшості федеральних земель (див. огляд: <http://www.bildungsserver.de/Lehrplaene-Richtlinien-3271.html>). Зазвичай, ці навчальні програми орієнтуються на учнів, які щойно приєдналися до системи навчання. Вони спрямовані на надання допомоги у переході від початкових "приймальних класів" до навчання у звичайній масовій школі. Порівняно з початковою школою пропонується вивчення деяких мов іммігрантів (наприклад, 12 мов у Саксонії), що, в основному, відбувається за межами звичайної школи або, в кращому випадку, є додатком до основного курсу навчання. У більшості федеральних земель запроваджені положення, що стосуються визнання досягнень у вивченні рідної мови, наприклад, включення до офіційного шкільного атестату оцінки за відповідний предмет, незалежно від того, викладався він під час навчання у школі чи в позашкільних умовах.

Новим явищем у системі середньої освіти є збільшення кількості двомовних програм з англійською мовою. Такі програми різняться за типами. Деякі з них є зануренням у мовне середовище, тобто викладаються лише англійською; інші використовують як німецьку, так і англійську, і можуть бути віднесені до практики підтримки навчання шкільних дисциплін за допомогою інших мов – *CLIL*. У більшості випадків зазначені програми впроваджуються на старшому етапі навчання у середній школі. Загалом, навчання іноземних мов широко розвинене в освітній системі Німеччини і охоплює широкий діапазон пропозицій. Викладання і вивчення англійської мови є майже єдиною мінімальною вимогою для всіх учнів.

У Баварії, відповідно до повідомлень наших дослідників, як засіб викладання використовується лише німецька мова. Іноземні мови є обов'язковими на середньому і старшому етапах навчання в середній школі. Фактичний вибір мов різниться від школи до школи, а також залежно від типу школи. Стандартна пропозиція іноземних мов складається з латини, російської, французької, італійської та іспанської. В Баварії не існує регіональних мов або мов меншин. Жодна мова іммігрантів в якості мови навчання не використовується. Викладачів німецької та іноземних мов готують університети, і вони мають відповідати чітким кваліфікаційним стандартам.

У федеральній землі Північна Рейн-Вестфалія не існує регіональних мов або мов меншин. Для навчання використовується німецька, а також іноземні мови і мови іммігрантів, у кожному випадку існує послідовна навчальна програма. Викладачі німецької і іноземних мов отримують належну підготовку і їхній професійний рівень визначений у відповідних стандартах.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

У досліджуваних навчальних закладах увага зосереджена на вивченні німецької та іноземних мов (англійської, французької та іспанської), тоді як мови іммігрантів не пропонуються. Цікаво, що в одному професійно-технічному училищі у Фленсбурзі датська мова була вказана як іноземна, а не мова меншин.

Анкети проекту БМЄ були запропоновані трьома вищим навчальними закладами: університету Людвіга-Максиміліана в Мюнхені, університету Фленсбурга і Вільному університету Берліна. У кожному з них частина навчальних курсів викладається як німецькою, так і іноземними мовами. В анкеті не було запитання щодо мови навчання, проте, найбільш імовірно, що це – англійська мова. Всі університети пропонують веб-сайти й інформацію про вступні вимоги німецькою та іноземними мовами. Університет Фленсбурга зазначає використання «регіональних мов і мов меншин». На практиці, швидше за все, це означає використання датської – регіональної мови меншини в цьому регіоні. Мови, що пропонуються в досліджуваних університетах: арабська, баскська, китайська, англійська, французька, італійська, голландська, перська, польська, португальська, російська, іспанська, турецька, датська.

Мови в засобах масової інформації

До кінця 1990-х років багато державних і приватних радіостанцій і телеканалів пропонували програми регіональними діалектами, мовами автохтонних меншин або мовами іммігрантів. Останніх часто називали мультикультурними програмами (чи навіть станціями). Відповідно до державного закону, зазначені пропозиції на радіо або телебаченні майже зникли.

Однією значною мультикультурною станцією є телевізійний канал франко-німецького співробітництва ARTE. ARTE дублює більшість із своїх програм другою мовою – французькою або німецькою. До інших проявів багатомовності, що широко пропонуються, належать субтитри німецькою – для людей із порушеннями слуху та аудіо коментарі для глядачів із слабким зором. Мова жестів відіграє незначну роль; правил, що регулюють її запровадження, немає. Ринок приватного телебачення і радіо, в основному, є одномовним. Проте кабельне і супутникове телебачення та радіо дають глядачам і слухачам змогу отримати доступ до багатьох іноземних станцій. Багато з них із Великої Британії і Франції, але є також значна кількість програм мовами іммігрантів, наприклад, програми з Росії і Туреччини.

Ще однією особливою рисою німецького телебачення, а також більш широкого кіноринку, є дубляж іноземних фільмів. Майже всі іноземні фільми і телесеріали дублюються. Тільки у виняткових випадках мови оригіналу можуть бути доступними на іншій аудіо програмі. Аналогічно, переважна більшість масових «мейнстрімових» кінотеатрів демонструє лише дубльовані версії іноземних фільмів. Версії мовою оригіналу і версії із субтитрами значною мірою обмежені кінотеатрами арт-хаусного кіно. Це пов'язано із значним розвитком «індустрії дубляжу» поряд із процвітаючою кіноіндустрією.

Ми виявили, що кількість газетних видань, а також мов, що пропонуються у Берліні, з великим відривом перевищує їхні аналоги у Фленсбурзі. В цьому немає нічого дивного, враховуючи розмір і міжнародний характер таких міст, як Берлін. Серед запропонованих у Берліні мов знову домінують європейські, проте також представлені китайська, японська, арабська та африканські мови. Як і очікувалось, мови автохтонних меншин не відіграють значної ролі на німецькому ринку засобів масової інформації, за винятком тих регіонів, де визнаються відповідні мови.

Значного поширення набули ЗМІ мовами іммігрантів. ЗМІ іноземними мовами, що представляють основних політичних і економічних партнерів Німеччини, можна знайти в усіх регіонах. Нещодавньою розробкою на газетному ринку є «друк на вимогу». Зазначена технологія дає змогу мати у наявності надруковане ЗМІ будь-якою мовою, навіть якщо воно замовлене однією людиною.

Мови в державних службах і громадських місцях

Офіційною мовою в Німеччині є німецька, хоча кодифікації «державної мови» не існує. Будь-яке офіційне повідомлення має відбуватися німецькою мовою, інакше воно вважається як таке, що не мало місця. У разі судових суперечок, обвинувачені мають право на допомогу перекладача.

Проте на практиці, принаймні великі міста в Німеччині, очевидно, дотримуються прагматичної позиції і прагнуть передати якомога більше інформації іншими мовами окрім німецької, особливо у сфері соціального забезпечення та соціальної інтеграції, безпеки, імміграційних послуг і туризму. З відповідей на анкету залишається незрозумілим, яким чином це відповідає послідовній стратегії.

Респонденти з усіх трьох міст – Берліна, Фленсбурга і Мюнхена – зазначають, що стратегія багатомовності практикується принаймні іноді. Датська має особливий статус офіційної мови меншини в Шлезвіг-Гольштейні. Англійська підтримується, як і скрізь у Німеччині, не лише в ділових цілях. Респондент з Мюнхена наводить дуже докладні приклади підтримки багатомовності.

У наступних абзацах ми виходимо з відповідей на деякі запитання в містах Берлін і Мюнхен. Для Фленсбурга ми не володіємо достатньою інформацією, щоб сказати більше, ніж згадувалось вище.

Досліджувались нормативно закріплені мовні стратегії на рівні міста або міської ради. Респондент з Берліна зазначив, що на ці запитання важко відповісти, коли йдеться про рівень міста, а у випадку з Берліном одночасно й про федеральний рівень. Тут знову відчувається децентралізація як загальний елемент управління і політики: влада на рівні районів має право встановлювати свою власну політику. На думку респондента, основними темами, що потребують багатомовного спілкування є: безпека, злочинність, попередження нещасних випадків і загальне інформування. Наприклад, листівки про домашню безпеку розповсюджуються в районах із значною чисельністю іммігрантів.

До того ж, частини веб-сайтів міської ради та інша інформація доступні англійською, французькою, італійською, китайською, польською, російською, турецькою, сербською і хорватською, іспанською мовами. У більшості випадків багатомовна компетенція державних службовців використовується відповідно до ситуації. Це призводить до того, що, в деяких випадках, залежно від особового складу тієї чи іншої зміни, доступним буде широкий діапазон мов, а в інших – лише німецька і англійська мови. Для багатьох правових цілей і в кримінальному переслідуванні залучаються ззовні кваліфіковані письмові чи усні перекладачі.

Судячи з усього, лише в поліції запитують про навички володіння іншими крім німецької мовами. Такі компетенції оцінюються як додаткові під час працевлаштування. Цей підхід є прийнятним для таких рейтингових мов, як арабська, англійська, китайська, французька, італійська, хорватська, польська, російська, сербська, іспанська, турецька та в'єтнамська.

Міська влада Мюнхену забезпечує більш різноманітну картину. Проте це, швидше, є впливом комунікативної стратегії окремого респондента. Так, наприклад, він повідомив, що відділ соціального забезпечення пропонує перекладацькі послуги албанською, амхарською, арабською, азербайджанською, боснійською, болгарською, китайською, дарі, англійською, французькою, грецькою, івритом, хінді, італійською, киконго, суахілі, хорватською, курдською, лаоською, македонською, пушту, філіппінською, польською, португальською, пенджабі, румунською, російською, сербською, словенською, сомалійською, іспанською, тамільською, таджицькою, тайською, чеською, турецькою, уйгурською, українською, урду та в'єтнамською мовами. Адміністрація міста пропонує послуги усного та письмового перекладу англійською, французькою, турецькою, боснійською, хорватською і сербською мовами. Для сорока інших мов може бути залучений переклад ззовні. Місто Мюнхен також визнає багатомовність тим, що дозволяє претендентам на роботу зрівноважити «дефіцит» в німецькій мові багатомовними компетенціями. До того ж, мовні курси для співробітників міської влади можуть бути частково оплачені, якщо використання мови потрібно для їхньої роботи. Проте в Мюнхені, як і в Берліні, моніторинг мовних компетенцій персоналу не ведеться.

Також досліджувались засоби усного спілкування в окремому місті. Відповідей у цій частині було небагато, що може бути наслідком формулювання цього запитання або пов'язано з тим, що деякі послуги, наприклад, інформаційні послуги у туристичній і транспортній сферах, надаються приватними компаніями. Певна докладна інформація була надана щодо аварійно-рятувальних служб у Берліні, де, залежно від людини на чергуванні, доступними є турецька, російська, польська, іспанська, італійська, голландська, португальська і французька мови; так само, незалежно від рідної мови особи на чергуванні, персонал тією чи іншою мірою володіє англійською мовою. Послуги імміграції та інтеграції часто доступні англійською мовою, плюс, в деяких випадках, французькою, турецькою, російською та іспанською. Для таких мов, як арабська, в'єтнамська, румунська і болгарська, залучається підтримка ззовні. Театри, в основному, пропонують інформацію німецькою і англійською мовами, за винятком Російського Театру і одного альтернативного театру, ufa-Fabrik, де інформація надається англійською, іспанською і французькою мовами. Ми не володіємо інформацією з належним рівнем деталізації щодо Мюнхена.

Багато німецьких міст створили або Раду іноземних громадян (*Ausländerbeirat*), або аналогічні установи, які займаються справами іммігрантів та підтримкою їхньої інтеграції.

Досліджувались засоби письмового спілкування. Тут у відповідях не міститься жодних додаткових ідей порівняно з двома попередніми галузями. Складається таке загальне враження, що два великих міста визнають мовне розмаїття, проте їхня реакція на це могла б бути більш послідовною.

Мови в бізнесі

Громадські дебати навколо мов у сфері бізнесу зосереджені на двох питаннях. Перше питання – компетенція в німецькій мові. Зокрема, організації роботодавців, серед інших, скаржаться на те, що випускники шкіл не демонструють належного рівня сформованості навичок у німецькій мові, достатнього для початку курсу професійної підготовки. Хоча ця скарга інколи звужується до випускників шкіл із числа іммігрантів, вона, як правило, є значно ширшою і охоплює молодь із показниками атестата, нижчими за середній рівень. Інше питання полягає в тому, що роботодавці більше не розглядають володіння англійською і німецькими мовами як єдиний достатній чинник, а вимагають від своїх працівників володіння іншими мовами [6].

На підставі бесіди, проведеної нами в 15 компаніях, можна дійти висновку, що стратегія багатомовності дійсно відіграє значну роль у зазначених компаніях, якщо необхідне використання інших мов для потреб внутрішнього спілкування або потреб у спілкуванні із замовниками, клієнтами і бізнес-партнерами. Проте в багатьох випадках зазначені стратегії не можна назвати «стратегіями багатомовності», швидше, вони є частиною проявів різноманітності більш загальних концепцій.

Що стосується конкретної мови управління, то майже всі (13 із 15 компаній) використовують німецьку для внутрішнього діловодства. Ділова англійська мова широко використовується двома компаніями, тоді як п'ять використовують її час від часу, а всі інші взагалі нею не користуються. Інші мови використовуються лише в трьох компаніях. Таким мовами є: датська (у банку); словенська, російська, польська, італійська, угорська, чеська та болгарська (будівельна компанія, що, ймовірно, використовує мови, які охоплюють сфери її діяльності, а також країни походження її співробітників; а англійська і французька використовуються у готелі). Запитання про мову внутрішнього програмного забезпечення, мову маркетингової діяльності, мову веб-сайтів демонструють дуже схожу картину. І лише один банк виділяється із загальної маси, вказуючи на використання німецької і датської. Ще одна компанія зробила маркетингову компанію датською, але вона вже припинена. Один із готелів, за його повідомленням, надає інформацію на своєму веб-сайті англійцям, французам, бельгійцям, іспанцям, італійцям, голландцям, австрійцям, португальцям, швейцарцям і бразильцям. Тільки дві компанії широко користуються послугами письмових чи усних перекладачів, запрошених ззовні, а чотири користуються їхніми послугами час від часу. Лише одна компанія, банк, веде регулярний моніторинг мовних навичок своїх співробітників у німецькій та англійській мовах.

Зазначені емпіричні, суб'єктивні відповіді не дають змоги зробити узагальнення. Вони можуть бути інтерпретовані як показники відсутності інтересу до мови управління, яке стає актуальним лише тоді, коли справи бізнесу вимагають спілкування, відмінного від спілкування німецькою мовою. Постає питання, що ще можна очікувати від бізнес-сектора. Мейер [5] вдалося довести, що наразі німецькі компанії інвестують у мовне розмаїття своїх співробітників у випадку, якщо це виправдано вимогами різноманітності керування, з одного боку, і їхньою сферою діяльності – з іншого.

Основні висновки

У Німеччині ми можемо бачити двояке ставлення до мовного розмаїття. З одного боку, багато державних ініціатив і кампаній діють за принципом: «лише німецька». Нещодавня кампанія 'Deutschlandstiftung' (за підтримки Державного комісара з інтеграції мігрантів і біженців, міністра Марії Бемер) є одним із прикладів стратегії такого роду. Її сутність полягає в тому, що володіння німецькою є найкращим (якщо не єдиним) шляхом до інтеграції (<http://www.ich-spreche-deutsch.de/de/>). З іншого боку, принаймні на рівні риторики, ми можемо знайти чіткі заяви щодо підтримки і визнання багатомовності. Прикладом цього є кампанія «Багатомовність – мови без кордонів», ініційована Гете-Інститутом (Див. <http://www.goethe.de/ges/spa/prj/sog/deindex.htm>). Навіть на найвищому політичному рівні часто висловлюється визнання принципу багатомовності. Приклад цьому можна знайти в «Державному плані інтеграції», політичному рамковому документі, розробленому за дорученням Центрального уряду [3]. У частині, що стосується освіти, ми знаходимо ствердження, що Міністри федеральних земель у справах культури інвестуватимуть у стратегії, що сприяють кращому володінню німецькою всіма учнями і студентами. Проте окрім підтримки вивчення німецької мови, міністри заявляють, що «федеральні землі визнають важливість і актуальність багатомовності для всіх учнів. Це стосується й спадщини чи мови родин дітей іммігрантів. Мають бути визначені відповідні заходи, що підтримують встановлення багатомовності як загального освітнього принципу в діяльності школи» [3]. Висвітлення «політики і практики багатомовності», що є завданням проекту БМЄ, виявляє дуже мінливу, проте ясну картину ситуації. І ми переконані, що це є не німецькою особливістю, а відповідною рисою європейського суспільства в цілому.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Незважаючи на відсутність в Німеччині загальної стратегії щодо цього питання, в останні роки відчутна тенденція до зростання загального визнання багатомовності. Можна виокремити багато перспективних ініціатив. Проте в такій децентралізованій системі, якою є Німеччина, вони, ймовірно, не будуть виявлені за допомогою інструментарію проекту БМЄ. Ініціативи варіюють від двомовних освітніх моделей до широкомасштабних моделей шкільних інновацій, що мають на меті впровадження багатомовності як спільної риси мовної освіти (див. проекти *Durchgängige Sprachbildung/Continuous Language Education* – <http://www.foermig.uni-hamburg.de>). Ціла низка проектів заохочує багатомовність як загальну рису раннього навчання дітей [8]. Подібні ініціативи мають місце як у приватному секторі, так і в системі державної початкової освіти. Вони включають моделі з «класичними» іноземними мовами, так само як і моделі, що опікуються мовами іммігрантів. Створені інформаційні портали для батьків, а також для зацікавлених вчителів чи експертів (див., наприклад, <http://www.fmks-online.de/> для іноземних мов; чи регіональні портали, наприклад, *Bilingual erziehen* [двомовне навчання], www.bilingual-erziehen.de, що стосуються всіх мов, незалежно від призначення).

Як і в останньому випадку, терміни «двомовний» і «багатомовний» часто вживаються приватними ініціативами, а також у державній і політичній сферах і в дослідженнях як синонімічні.

Іншим прикладом слугує чисельна різноманітність стратегій управління в компаніях. Зазначені стратегії, як правило, можна скоріше знайти у великих компаніях, а не на малих і середніх підприємствах, хоча й останні розробляють заходи щодо використання мовного розмаїття серед своїх співробітників або клієнтів. Наприклад, у великих автомобільних компаніях мовна ресурсна група опікується співробітниками-мігрантами. Підтримка навичок у рідній мові є частиною зазначеної діяльності.

На завершення: тоді як на рівні державного регулювання та державних положень ми не знаходимо значних ініціатив, що сприяють багатомовності, багато таких ініціатив ми знаходимо на регіональному і місцевому рівнях. Іншими словами: чим ближче ми придивляємось до фактичної практики, тим більше ми можемо знайти проявів багатомовності.

Використані джерела

1. Autorengruppe Bildungsberichterstattung (Ed.). (2012). *Bildung in Deutschland 2012. Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel. Im Auftrag der Ständigen Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland und des Bundesministeriums für Bildung und Forschung*. Bielefeld: W. Bertelsmann.
2. Baden-Württemberg-Stiftung (Ed.). (2011). *Sag' mal was – Sprachförderung für Vorschulkinder. Zur Evaluation des Programms der Baden-Württemberg-Stiftung*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
3. Bundesregierung. (2007). *Der Nationale Integrationsplan. Neue Wege, neue Chancen*. Berlin: Retrieved from http://www.bmj.bund.de/files/-/2321/181007_Nationaler%20Integrationsplan.pdf.
4. Fürstenau, S., Gogolin, I., & Yagmur, K. (Eds.). (2003). *Mehrsprachigkeit in Hamburg. Ergebnisse einer Sprachenerhebung an den Grundschulen in Hamburg*. Münster u.a.: Waxmann.
5. Meyer, B. (2009). *Nutzung der Mehrsprachigkeit von Menschen mit Migrationshintergrund. Berufsfelder mit besonderem Potenzial*. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.
6. Meyer, B., & Apfelbaum, B. (Eds.). (2010). *Multilingualism at Work. From policies to practices in public, medical and business settings (Vol. 9)*. Amsterdam: John Benjamins.
7. Reich, H. H., Roth, H.-J., & Neumann, U. (Eds.). (2007). *Sprachdiagnostik im Lernprozess. Verfahren zur Analyse von Sprachständen im Kontext von Zweisprachigkeit*. Münster: Waxmann.
8. Tracy, R., Weber, A., & Munch, A. (2006). *Frühe Mehrsprachigkeit. Mythen – Risiken – Chancen*. Stuttgart: Baden-Württemberg-Stiftung.

13 ПОЛЬЩА

Ситуація в країні

Республіка Польща (Польща) розташована в центральній частині Європи. Вона межує з Калінінградською областю, Литвою, Білорусією, Україною, Словаччиною, Чехією, Німеччиною і омивається Балтійським морем. Це країна з чисельністю населення понад 38 млн. людей, які проживають на 312 679 квадратних кілометрах [1].

Офіційною мовою є польська, що належить до лехитських мов і якою спілкуються носії мови в Польщі, а також за кордоном. Регіональною мовою в Польщі є кашубська. Нею користується переважно корінна етнічна група. Мовами меншин у Польщі є такі: білоруська, чеська, литовська, німецька, словацька, російська, українська та ідиш. В Європі також існують мови діаспори, що використовуються етнічними групами, які не мають власної території. В Польщі зазначеними мовами є: ідиш, циганська – ромська, караїмська, грабар – старовинна вірменська, а також татарська. До головних мов іммігрантів належать: чеська, східний ідиш, грецька, литовська, російська, словацька та інші. Основними іноземними мовами, якими спілкуються поляки, є англійська, російська та німецька.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

Впродовж багатьох років спостерігається тенденція до започаткування діалогу між багатьма зацікавленими сторонами щодо питання регіональних мов. 12 травня 2001 року Польща підписала *Європейську хартію регіональних мов або мов меншин (European Charter for Regional or Minority Languages (ECRML))*. 1 червня 2009 року Хартія набула чинності в Польщі. Польща заявила, що вона застосовуватиме Частини I та III Хартії щодо таких мов, як вірменська, білоруська, чеська, німецька, іврит, караїмська, кашубська, лемківська, литовська, ромська, російська, словацька, татарська, українська, ідиш.

Офіційну інформацію щодо мовної політики можна отримати в Державному інституті статистики, Міністерстві освіти, Міністерстві науки та вищої освіти, а також на чисельних веб-сторінках міжнародних проєктів. *Офіційна публікація Освіта у 2009/2010 навчальному році* містить інформацію про всі аспекти освіти, включаючи Р/М мови та іноземні мови.

Зміни в системі освіти, регламентовані Законом від 8 січня 1999 року *Принципи здійснення реформи в освітній системі*, є найкращим свідченням того, що система освіти в Польщі зазнала кардинальних змін і має на меті озброїти сучасних дітей, учнів і дорослих необхідними знаннями і навичками.

Мови в дошкільній освіті

На дошкільному рівні вивчення іноземних мов не є обов'язковим. Вони не включені до навчального плану. Проте більшість дітей розпочинає вивчення іноземних мов у системі дошкільної освіти. Зазначені курси, як правило, оплачуються батьками або спонсорами, які усвідомлюють глобальну потребу в спілкуванні іноземними мовами. Ці курси розроблені з урахуванням індивідуальних особливостей дошкільнят і призначені задовольнити їхні потреби. Навчальні курси комбінують «гру» з відповідною мовою, використовуючи новітні методики і технології, які відповідають віковим особливостям дітей. Найбільш популярні іноземні мови: англійська, німецька, французька. Незважаючи на те, що навчання іноземних мов на дошкільному рівні швидко розвивається, є нагальна потреба в залученні до організації навчальних курсів висококваліфікованих вчителів, на кшталт того, як це робиться в системі початкової і середньої освіти. З цієї метою слід започаткувати громадські обговорення з місцевими органами влади, міністерством, а також із батьками.

Мови в початковій освіті

Обов'язкове навчання розпочинається у віці 7 років у початковій школі й закінчується у віці 16 років (але не пізніше ніж у 18 років) базової школи. З 2004-2005 навчального року діти у Польщі зобов'язані відвідувати так звані «нульовий» клас або у дитячому садочку або у початковій школі.

Діти можуть навчатися Р/М мовами. Відповідно до даних Польського статистичного бюро, у 2010/2011 навчальному році 46,5 тисяч учнів навчалися Р/М мовами, серед яких домінувала німецька – мова найбільшої національної меншини в Польщі.

У системі початкової освіти обов'язковим є вивчення однієї іноземної мови з першого класу у віці семи років. Така ситуація може змінитися у 2014 році після повного запровадження нової освітньої реформи. Найбільш популярними виучуваними іноземними мовами є англійська, німецька та французька. Ситуація у системі початкової освіти характеризується як позитивна. У 2009/2010 навчальному році, відповідно до щойно розроблених навчальних програм, була введена обов'язкова мовна освіта у віці семи років: вивчення однієї іноземної мови, починаючи з першого класу, і вивчення другої іноземної мови, починаючи з середнього ступеня шкільного навчання. Вчителі мають високий рівень професійної підготовки і є випускниками різних філологічних факультетів, у подальшому вони розвивають свої професійні навички на різноманітних курсах, отримують стипендії і беруть участь у семінарах і конференціях.

Учні початкової школи проходять тестування для перевірки знань, в якому рівень володіння іноземною мовою перевіряється за допомогою письмового тесту з іноземної мови.

Мови в середній освіті

У процесі навчання в середній школі учні продовжують вивчення іноземної мови, обраної у початковій школі. Вони також починають вивчення другої іноземної мови впродовж першого року навчання на середньому етапі. Вивчення двох іноземних мов є обов'язковим, і учні можуть обирати з англійської, французької, німецької, італійської, російської або іспанської. В деяких школах учнів навчають китайської. Працюють школи з програмою *Міжнародного бакалаврату (CIB)*, де навчальна програма зосереджена як на змісті навчання, так і на мовній освіті. Деякі середні школи запроваджують інтенсивні програми навчання мов. Учні складають випускні іспити на отримання атестату зрілості (*Matura*), що проводяться Центральною екзаменаційною комісією (разом із регіональними відділеннями) у співпраці з Міністерством освіти та іншими науково-дослідницькими і професійними органами. Один із екзаменаційних предметів – іноземна мова.

Що стосується кашубської мови, то її викладання на середньому ступені відсутнє. Згідно з даними Статистичного бюро, під час іспиту на отримання атестату зрілості у 2010 році більшість учнів обрали для складання тест елементарного рівня складності з Р/М мов.

Вчителі пройшли належний курс професійної підготовки, і кожен, хто працює в системі середньої освіти, має відповідний університетський диплом (магістр гуманітарних наук або магістр точних і природничих наук). Міністерство освіти надає чіткі інструкції стосовно навчальної програми і вимог до процесу викладання.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Вивчення іноземних мов у системі професійно-технічної освіти стикається з низкою труднощів: програма і навчальний план розробляються на місцевому рівні. Професійно-технічні училища мають автономію в питанні розробки кінцевих вимог щодо володіння мовою, хоча й зберігається певний зв'язок із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти (CEFR). Забезпечення якості і процедури, пов'язані з підсумковим оцінюванням, не є популярними. Однією з можливих змін може бути розбудова єдиної платформи для організації діалогу між представниками системи професійно-технічної освіти з метою розробки єдиних вимог до володіння іноземними мовами, включаючи розробку навчальної програми та підсумкового іспиту.

Навчальний план університетів включає обов'язкове вивчення іноземних мов. Університети в Польщі є автономними, і навчальна програма певної галузі має бути схвалена Радою факультету. Дуже складно стандартизувати університетські курси з вивчення іноземних мов. Студенти складають випускний іспит, вимоги якого відповідають рівням B1 або B2 (перший цикл навчання) та B2 або C1 (другий цикл навчання). Для аспірантів організовуються такі навчальні курси, як англійська мова для академічних цілей, англійська мова професійного спілкування (ESP), навички комунікації і взаємодії (*soft skills*).

Мови, що вивчаються: англійська, німецька, французька, італійська, іспанська, китайська, норвезька, арабська, японська і литовська. Для студентів, які приїхали до Польщі у рамках програми «Еразм» (*Erasmus*), а також у межах приватного студентського обміну, запроваджується вивчення польської мови як іноземної.

В країні є багато університетів, де мовою навчання є англійська або французька. Як польські студенти, так і студенти з інших країн навчаються мовою, що не є для них рідною. Для покращення рівня стандартизації і підвищення якості навчання університети можуть приєднуватися до асоціації *SERMO* (Асоціація академічних центрів іноземних мов).

Мови в засобах масової інформації

Польське телебачення пропонує багато дубльованих іноземних фільмів. Аналогічна ситуація має місце в кіно, де глядачі головним чином переглядають дубльовану версію фільму без субтитрів. Наявні декілька супутникових програм, в яких субтитри додаються до оригінальної версії фільмів.

Є декілька позитивних прикладів регіонального телемовлення (наприклад, телебачення Сілезії), де транслюються місцеві програми. Газети, в основному, друкуються польською мовою. В окремих книжкових магазинах і крамницях доступними є деякі міжнародні англійські, французькі, італійські газети. Деякі польські газети публікують на веб-сайтах уривки статей, а також новини англійською мовою.

Мови в державних службах і громадських місцях

У Польщі є декілька державних установ, що надають інформацію іноземними мовами, наприклад, на веб-сайтах, які є доступними як англійською, так і польською. Основна інформація в багатьох місцях надається англійською. Також використовуються мови меншин, яким влада гарантує підтримку як з боку державної адміністрації, так і з боку державних служб.

Мовні навички є частиною посадових інструкцій в окремих установах. Проте немає послідовних планів щодо мовної політики, розвитку мовних навичок, так само відсутнє заохочення володіння іноземними мовами.

Мови в бізнесі

Польща є країною, в якій іноземним мовам у бізнесі приділяється значна увага. Відділи кадрів наймають співробітників із знанням як мінімум двох іноземних мов. Менеджери компаній створюють можливості для розвитку мовних навичок у компаніях. Співробітники можуть навчатися на мовних курсах, що підтримуються або оплачуються компанією. Незважаючи на те, що європейські проекти активно фінансують такі курси і семінари у Польщі, компанії-учасниці нашого дослідження, здається, не використовують цієї форми підвищення знань свого персоналу. Уточнення цього питання потребує проведення подальших досліджень.

Менеджерам надається можливість вивчати іноземну мову. Дані виявляють потребу у створенні такої можливості для всіх співробітників компанії, включаючи так званий «*first contact staff*», тобто персонал, який безпосередньо працює з клієнтами, наприклад, адміністратори, службовці або водії автобусів. Компанії використовують іноземні мови у листівках та брошурах не лише з метою реклами і просування, а й на веб-сайтах своїх установ. Основними мовами, окрім англійської, є німецька, російська, французька, угорська, іспанська, японська, італійська, китайська, чеська, голландська та словацька. Українська, арабська, білоруська і корейська є рідними мовами організацій-партнерів.

Основні висновки

Освітня галузь Польщі зазнала суттєвих змін. Ціла низка європейських документів уможливила краще усвідомлення поляками своєї приналежності до громадян Європи. Чисельність учнів, які вивчають іноземні мови у школі, постійно зростає. У 2010/2011 навчальному році переважна більшість – 89% усіх учнів – у початковій школі, базовій школі та у старших класах середньої школи вивчали англійську мову. До інших мов, що зазвичай викладаються, належать німецька (36,4% студентів), російська (4,8%) і французька (2,9%). Популярність тієї чи іншої виучуваної іноземної мови обумовлена регіональними особливостями. 46,8% усіх учнів, які відвідували школи для молоді, вивчали лише одну іноземну мову, майже кожен другий учень вивчав дві іноземні мови. Професійний рівень підготовки вчителів, як правило, є дуже високим. Окрім університетської освіти, кожен третій вчитель має статус затвердженого вчителя та вчителя вищої категорії – найвищого рангу в професійній ієрархії. Їх чисельність становила приблизно половину педагогічного персоналу. До решти викладацького персоналу (23%) належать вчителі, що працюють на умовах договору. Учні та студенти мають можливість відвідувати різноманітні позашкільні курси, заняття й дослідницькі групи, організовані в клубах і школах. Більш того, в багатьох польських початкових і середніх школах для організації додаткових мовних курсів використовуються європейські фонди.

Проте існує низка питань, що потребують уточнення. Зокрема, це стосується статусу викладання іноземних мов у системі дошкільної освіти, статусу іноземних мов у закладах вищої освіти, використання субтитрів на телебаченні, а також у кіно з метою сприяння багатомовності в ЗМІ, зокрема в радіомовленні і на деяких телеканалах, що транслюють програми іноземними мовами або мовами меншин. Не в останню чергу слід більше уваги приділяти мовам у сфері бізнесу, надаючи більше підтримки ініціативам у цьому секторі. Мовна і культурна обізнаність є ключем до успіху на ринку глобального і міжнародного бізнесу.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Мовна ситуація в Польщі змінюється в позитивному напрямку. Багато ініціатив запроваджується групами людей, для яких мовна освіта є пріоритетом та обов'язком. Наведені нижче ініціативи є лише деякими прикладами, що впливають на мовну політику в Польщі.

В країні була організована значна кількість конференцій з питань багатомовності й плюрлінгвізму. Важливою нещодавньою ініціативою було проведення у вересні 2011 р. під головуванням Польщі конференції Значення мультилінгвальних компетенцій у професійному та соціальному успіху Європи. Метою конференції було започаткування офіційного обговорення мовної освіти та її значення для кращого працевлаштування і кар'єрного росту.

FJED – Інститут якості в освіті (Foundation Institute for Quality in Education) був заснований в 2010 році як патронажна організація і місце зустрічі різноманітних асоціацій, товариств, організацій, що здійснюють діяльність у галузі освіти. Метою FJED є просування багатомовності шляхом організації заходів, конференцій і нарад у співробітництві з асоціаціями, видавництвами і Міністерством освіти та вищої освіти (Див. www.fjed.pl).

FRSE – Фонд розвитку системи освіти (Foundation for the Development of the Education System) є однією із провідних організацій на польському ринку, яка займається такими видами діяльності, як навчання за кордоном (LLP, Erasmus Mundua, Eurodesk та ін.), організація конференцій, заходів (eTwinning) і змагань (European Language Label). Окрім того, FRSE публікує *Języki Obce w szkole, European Language Label, Europa dla aktywnych* (Див. www.frse.org.pl).

Низка статей та публікацій у польських і закордонних журналах висвітлює сучасний стан речей у сфері польської освіти. Книга «*Інтернаціоналізація вищої освіти*» (*Internationalization of higher education*) під редакцією Валдемара Мартинюка була опублікована FRSE у 2011 році.

SERMO – Асоціація академічних центрів вивчення іноземних мов (Association of Academic Foreign Languages Centers) була заснована у 2006 році. Її членами є керівники та заступники керівників Мовних центрів польських університетів. Цілі та завдання діяльності SERMO різноманітні, наприклад, привести зміст, а також кінцеві цілі мовних іспитів в університетах у відповідність до *Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (CEFR)*. Члени SERMO збираються не рідше одного разу на рік під час конференції, організованої Мовними центрами. Співпраця з Міністерством освіти, Міністерством освіти і науки, KRASP, іншими асоціаціями, Британською Радою, а також з міжнародними організаціями є одним із прагнень SERMO (Див. www.sermo.org.pl).

Запроваджується велика кількість місцевих і національних ініціатив, що сприяють вивченню і викладанню державної мови, Р/М мов і іноземних мов. Наведемо стислий огляд деяких з них:

Навчання у Польщі – програма, адресована іноземним студентам, які навчаються в польських університетах (сприяє розвитку польської мови і культури);

CLIL – запроваджується в системі початкової, середньої та вищої освіти;

Європейський день мов, організований у Польщі щороку у вересні в усіх типах шкіл.

Ці та інші ініціативи є гарним свідченням того, що усвідомлення мови і культури створює підґрунтя для освіти в Польщі. Цей процес потребує часу й уважного ставлення з боку усіх зацікавлених сторін, включаючи уряд, органи освіти, місцевий бізнес, а також із боку учнів, студентів і їхніх батьків. Польські міста повинні стати більш зручними для користувачів, заохочувати терпимість і багатомовність, а також виявляти польську гостинність як до польських громадян, так і до іноземних відвідувачів.

Використані джерела

1. Central Statistical Office, www.stat.gov.pl
2. Council of Europe, <http://conventions.coe.int/Treaty>
3. Institute for Quality In Education, www.fijed.pl
4. Foundation for the Development of the Education System, www.frse.org.pl
5. Internacjonalizacja studiów Wyzszych, red. Waldemar Martyniuk, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, 2011.
6. Association of Academic Foreign Languages Centres. www.sermo.org.pl

14 ПОРТУГАЛІЯ

Ситуація в країні

Португальська Республіка має, за попередніми результатами перепису 2011 року, населення у 10 561 614 осіб. Основною мовою країни є португальська, яка виникла на території, що належить до Галісії (північний захід Іспанії), та на півночі сучасної Португалії. Галісійська/португальська мова залишалася у вжитку в період арабського панування і знову з'явилася в статусі основної мови, коли її носії переїхали на південь. Португальська стала придворною мовою короля Дініша у 1297 році.

Наразі португальська використовується як офіційна мова у восьми країнах (Португалії, Анголі, Бразилії, Кабо-Верде, Гвінеї-Бісау, Мозамбіку, Сан-Томе і Принсіпі та Східному Тиморі, так званих країнах Співдружності португаломовних країн) та на території Макао (Спеціальному адміністративному районі КНР). Загальна кількість носіїв мови становить близько 240 млн. осіб. Існують значні групи іноземних носіїв португальської мови у різних країнах світу, зокрема, у Франції, Люксембурзі, Андоррі, Великій Британії, Швейцарії, США, Канаді, Венесуелі та Південній Африці.

4,1% населення Португалії не мають португальського громадянства [2006 р.; ОЕСР]. Основними національностями іммігрантів, відповідно до даних 2006 року, наданих службою імміграції Португалії, є кабо-вердійська, бразильська, ангольська, гвінея-бісайська та українська (і ще низка інших східноєвропейських країн), а також індійська та китайська; крім того є діаспори з представників Великої Британії та інших європейських країн. Робоча сила Португалії налічує до 5 580 700 осіб [2010 р.; Pordata].

Португалія має одну мову меншини, мірандійську, якою говорять та пишуть у північно-східному прикордонному місті Міранда-ду-Дору (населення близько 2 000 осіб) та у прилеглих районах Португалії не більше 10 000 осіб, майже всі вони двомовні. Мірандійська мова була визнана у 1999 році як друга офіційна мова для вирішення місцевих питань. Вона лінгвістично належить до астурийської/ліонезійської групи.

Португалія також визнає за офіційну мову португальську мову жестів, заявивши, що держава має захищати та надавати їй значення як формі культурного самовираження, а також інструменту для доступу до освіти та забезпечення рівності можливостей.

Освіта є обов'язковою протягом 12 років із шестирічного віку: вона поділяється на дев'ять років базової освіти і три роки середньої, або професійної освіти.

Основні закони: португальська мова визначена в якості офіційної мови Португалії у *Конституції Португальської Республіки*, у пункті 3 статті 11. Мірандійська мова визнана офіційною мовою в *Законі Ради Міранда-ду-Дору № 7/99* від 29 січня 1999 року. Португальська мова жестів визнана у версії *Конституції Португальської Республіки* від 1997 року, ст. 74, пункт 2 з.

Мови в офіційних документах та базах даних

Португалія, чий сьогоднішні кордони були визначені ще у 1249 році, демонструє відносно високий ступінь демографічної та мовної стабільності як здебільшого одномовна країна. Тим не менш, її історія змусила країну перебувати в постійному контакті з іншими мовами як у Європі (в основному з іспанською, англійською та французькою мовами), так і в усьому світі внаслідок колоніального минулого (мови Південної Америки, Африки та Азії). В результаті португальці усвідомлюють переваги багатомовності, а усі уряди країни у своїй політиці та законодавстві забезпечували підтримку державної мови та викладання іноземних мов на додаток до фінансування освіти португальською мовою за кордоном. Регіональна мірандійська мова була визнана, проте мови іммігрантів не отримали визнання ні у законодавстві, ні у переписах.

Мови в дошкільній освіті

Дошкільна освіта у Португалії є обов'язковою, а з 2009 року забезпечення дошкільної освіти для дітей п'яти років стало обов'язком держави. Для переважної більшості учнів, португальська є єдиною мовою навчання у дошкільних закладах освіти. Однак приблизно з 1990 року спостерігалось поступове зростання розуміння труднощів дошкільнят, чією рідною мовою не є португальська [1], а саме: носіїв в основному кабо-вердійської креольської, креольської (креольської з Гвінеї-Бісау), однієї з креольських мов Сан-Томе і Принсіпі, української або китайської [2]. Були запропоновані заходи для підвищення обізнаності педагогів щодо двомовної ситуації дошкільнят-іммігрантів. Попереднє навчання є доступним для вчителів дошкільної освіти на території, де розмовляють мірандійською.

Мови в початковій освіті

Португальська мова є мовою навчання в усіх школах, хоча в деяких приватних школах можуть використовуватися як засіб навчання та бути предметом вивчення у системі початкової освіти інші мови (наприклад, англійська, французька і німецька). Вивчення іноземної мови не є обов'язковим протягом першого циклу навчання (від 1-4 років).

Тим не менш, в останні роки Міністерство освіти настійно рекомендувало (та виділило кошти) школам пропонувати в рамках «збагачення навчальної програми» уроки з англійської мови з третього року. До 2008 року понад 99% шкіл виконали цю рекомендацію; більше 50% ввели англійську мову з першого року навчання. У другому циклі навчання (від 5-6 років) іноземна мова стає частиною обов'язкової навчальної програми; нинішній уряд пропонує зробити іноземною мовою другого циклу англійську.

Вчителі початкових шкіл, особливо ті, які працюють у багатомовних районах, мають гарну підготовку для роботи з багатомовними дітьми. Тим не менш, мови іммігрантів не розглядаються як об'єкт вивчення, хоча українська та китайська громади організували заочні класи своїми мовами. На території, де розмовляють мірандійською, вчителям з 1985 року було дозволено приділяти особливу увагу мірандійській мові та використовувати її як засіб навчання.

Мови в середній освіті

У системі середньої освіти (починаючи з третього циклу «базової освіти») вивчення двох іноземних мов є обов'язковим; уряд запропонував англійську мову як одну них. У чинній практиці більшість учнів поєднує англійську з французькою, німецькою, іспанською, латинською та давньогрецькою мовами (усі вони відповідають загальноєвропейській системі). У віці від 10 до 12 років освіта португальською мовою доповнюється проведенням занять однією з іноземних мов для школярів, які вивчають точні науки, та двома мовами для учнів, які вивчають гуманітарні науки. Мови іммігрантів не вивчаються та не є засобом навчання в португальських школах; слід зауважити, що близько 50% іммігрантів походять з країн, де португальська є державною мовою. Регіональна мірандійська мова може вивчатися на території, де нею розмовляють.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

У вищих навчальних закладах португальська мова майже завжди була засобом навчання. Тим не менш, інтернаціоналізація освіти, що впливає з Болонського процесу, призвела до того, що деякі факультети пропонують курси англійською мовою для іноземних та португальських студентів. Університети Португалії, як правило, розуміють значення мовної компетенції і, забезпечуючи навчання португальською для іноземців та заохочуючи допуск до своїх програм, в широкому сенсі сприяють добровільному вивченню мов усіма студентами. Спеціальна увага регіональним мовам або мовам іммігрантів не приділяється.

Установи, що пропонують професійне навчання, забезпечують своїм студентам навчання португальською для розвитку мовних навичок та навичок ефективної комунікації. Крім того, вони приділяють увагу іноземним мовам; орієнтація здійснюється на пов'язані з роботою навички.

Мови в засобах масової інформації

Матеріали телебачення та фільми у кінотеатрах представлені мовою оригіналу з португальськими субтитрами за винятком деяких програм для дітей, які дублюються. Деякі телевізійні програми включають в окремих вікнах перекладача, який перекладає португальською мовою жестів. Газети і журнали іноземними мовами існують в першу чергу для задоволення потреб туристів; проте є також публікації для іммігрантів, наприклад газета російською мовою «Слово».

Мови в державних службах і громадських місцях

Міські ради розуміють принцип багатомовності у своїх громадах і пропонують певні послуги англійською та іспанською мовами; можуть бути викликані перекладачі з 60 мов. Письмові матеріали, підготовлені Радами, як правило, існують лише португальською мовою, хоча послуги для іммігрантів та туристів доступні багатьма мовами. Міська рада Міранда-ду-Дору надає багато письмових послуг мірандійською та іспанською, а також португальською мовами.

Мови в бізнесі

Опитані компанії відображають загальну в Португалії тенденцію переважного використання португальської мови, проте також визнають важливість ділової англійської мови для взаємодії з іноземними замовниками та компаніями за кордоном. Інші мови, як правило, не посідають чільного місця, за винятком підприємств, які мають конкретні інтереси у певних зарубіжних країнах. Підтримка розвитку мовної компетенції співробітників у галузі державної мови, англійської як основної або інших мов взагалі не є пріоритетом. Багатомовність не включена до порядку денного діяльності португальських підприємств, які взяли участь у опитуванні.

Основні висновки

Португалія виступає в якості країни, яка є глибоко обізнаною зі станом своєї державної мови як п'ятої найпоширенішої мови у світі, а також визнає важливість (ділової) англійської мови з огляду на роль Португалії у глобалізованому світі. Уряд підтримує регіональну мірандійську мову, якою говорить 0,1% населення країни, і надає конституційний захист португальській мові жестів. Навчання здійснюється португальською, також англійською мовою з початкової школи та другою іноземною мовою. Засоби масової інформації забезпечують позитивний вплив на ставлення та навички громадськості у сфері іноземних мов, проте це не відображається в орієнтації державних послуг або бізнесу на використання мовних компетенцій співробітників.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Видатним внеском у підвищення обізнаності щодо мовних меншин став проект «Мовне розмаїття у португальських школах» (2003-2007 рр.), що фінансувався *Gulbenkian Foundation* та впроваджувався *Instituto de Linguística Teórica e Computacional (ILTEC)* у співпраці з різними школами. Результати включали не тільки реалізацію двомовної освіти в окремих школах, а й розробку матеріалів, рекомендацій для Міністерства освіти та різних публікацій [2].

Британська Рада працює в партнерстві з Міністерством освіти над чотирирічним пілотним проектом (2011-2015 рр.), спрямованим на введення двомовної освіти у восьми державних початкових школах по всій країні від першого року навчання і далі. Британська Рада забезпечить близько п'яти годин на тиждень для вивчення англійської мови.

Крім того, були зроблені зусилля у напрямку розвитку багатомовності у міжнародному бізнесі, наприклад, завдяки програмі Три лінгвістичні простори (<http://www.3el.org/>), орієнтованої на франко-, іспано- та португаломовні регіони світу, підкреслюючи взаємозв'язок романських мов.

Проекти «REFLECT» (2000-2002 рр.), "ПРОТОКОЛ II" (2002-2004 рр.) та «ECLAT» (2006-2008 рр.; сайт <http://www.eclat-project.eu/>) створили схему мовного та культурного аудиту для експортно-орієнтованих підприємств, надаючи реальні дані про бізнес-потреби та тенденції у сфері мовних і культурних навичок та сприяючи розвиткові мовного планування [3].

Використані джерела

1. Litwinoff, Raja (1992). Projecto piloto de educação bilingue e bicultural no ensino pré-primário e primário *Documentos do Encontro a Comunidade Africana em Portugal*. Lisbon: Colibri, 71-73.
2. Mateus, Maria Helena Mira et al. (2008). *Diversidade Linguística na Escola Portuguesa*. Lisbon: Fundação Gulbenkian.
3. Salomão, Ricardo (2011). *Comunicação e exportação*. Lisbon: Nova Vega.

15 РУМУНІЯ

Ситуація в країні

Згідно з даними останнього перепису населення 2002 року, в Румунії проживає 21,462,186 людей [1]. За оцінками 2,8 млн. людей залишили країну та поїхали до Італії та Іспанії у пошуках роботи [2].

В країні налічується 20 національних меншин, які є офіційно визнаними (або мають офіційне політичне представництво), що складає більше 11% населення. Найбільш численними національними меншинами, за даними перепису 2002 року, є угорці (6,6% населення) та роми (2,5% населення). Угорці в основному проживають у центральній та західній частинах країни і мають значне представництво у політиці та засобах масової інформації. Угорська мова широко використовується у сфері освіти, органах місцевої влади та судовій системі, де угорці складають понад 20% місцевого населення. Меншина рома, як і раніше, недостатньо задіяна в основних суспільних сферах. Ромська мова також недостатньо представлена у засобах масової інформації та системі освіти. Приблизно в 11% навчальних закладів Румунії, які здійснюють довузівську підготовку, мови меншин використовуються принаймні в одному розділі програми (у 90% випадків це угорська мова) [3].

Імміграція є зростаючим явищем, що за оцінками охоплює 57,211 громадян третіх країн, які розподіляються на три основні групи: з Республіки Молдова (28%), Туреччини (17%) та Китаю (14%) [4, 11]. Ця цифра не включає громадян Європейського Союзу. За оцінками Євростату, в Румунії у 2008-2020 рр. коефіцієнт імміграції становитиме 18,4 на 1,000 жителів [5].

Статистичні дані щодо чисельності та структури населення будуть оновлені у 2012 році, коли будуть оприлюднені остаточні результати перепису 2011 року.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

У 1995 році Румунія підписала Рамкову конвенцію Ради Європи про захист національних меншин, а у 2007 році була ратифікована Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Тоді як румунська мова є офіційною мовою, є десять мов меншин, які забезпечені загальним захистом: албанська, вірменська, грецька, італійська, македонська, польська, ромська, русинська, татарська та ідиш, а також десять мов, яким надається посилений захист: болгарська, чеська, хорватська, німецька, угорська, російська, сербська, словацька, турецька та українська.

Хоча питання, пов'язані з цими мовами, іноді з'являються у засобах масової інформації, даних, як і раніше, замало. На національному рівні інформація доступна лише в рамках даних національного перепису населення у розділі, який стосується рідної мови. Крім того, Румунія була включена до Євробарометру 63.4 у 2005 році «Європейці та мови», де респондентам було поставлено запитання про рідну мову, інші відомі їм мови та рівень їхньої мовної компетенції. Дані про використання мов меншин у сфері освіти також доступні у Національному інституті статистики та Міністерстві освіти [1].

Мови в дошкільній освіті

Іноземні мови у системі дошкільної освіти є необов'язковими. Проте більшість дитсадків включають іноземну мову до навчальної програми. Той факт, що рік навчання у закладі дошкільної освіти є обов'язковим, гарантує, що більшість дітей ознайомиться з іноземною мовою до початку шкільної освіти.

Слід також зазначити, що за законом усі діти з визнаних меншин мають право на отримання освіти рідною мовою. Хоча це важливий позитивний аспект, досі існують відмінності щодо застосування цього закону в різних меншинах.

Міграційна історія країни, за якої рівень еміграції є вищим за рівень імміграції, є однією з основних причин відсутності широких освітніх можливостей для іммігрантів. Найбільш численні групи іммігрантів прибувають з Республіки Молдова, проте вивчення мови не є проблемою, оскільки вони розмовляють тією самою мовою та мають культуру, яка дуже схожа на румунську.

Мови в початковій освіті

Аналогічна ситуація спостерігається і у системі початкової освіти. Вивчення однієї іноземної мови є обов'язковим, при цьому школа вирішує, якої саме, хоча деякі школи дають дітям та їхнім батькам можливість обирати, яку мову вивчати. Крім того, у деяких школах навчання повністю або частково ведеться мовою національних меншин, в основному угорською. Усі предмети можуть викладатися мовою меншин, за винятком румунської мови та літератури. Проте немає жодних положень щодо використання мов іммігрантів у початковій школі.

Новий закон про освіту забезпечує більше самостійності для шкіл та сприяє збільшенню конкуренції між ними. Можна очікувати, що цей процес сприятиме підвищенню якості викладання іноземних мов, оскільки це є важливим фактором при виборі школи. Останні положення, які випливають з нового закону, також заохочуватимуть школи пропонувати вивчення ромської мови та культури на прохання батьків.

Мови в середній освіті

Система середньої освіти схожа на систему початкової освіти. У більшості випадків учні продовжують вивчення іноземної мови, розпочате у початковій школі. Вони також починають вивчати другу іноземну мову з першого року середньої школи. На національному рівні є школи з інтенсивними програмами вивчення іноземних мов, а також спеціалізовані школи, де мовою навчання є певна іноземна мова, а саме: англійська, німецька, французька, італійська та іспанська.

Освіта мовами національних меншин на рівні середньої школи забезпечується у певних регіонах країни. Основною мовою меншин, яка забезпечена достатньою кількістю закладів та кадрів є угорська, потім німецька, українська, сербська та словацька. Учні мають можливість скласти випускні державні іспити рідною мовою з адаптованим тестом на знання румунської мови.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

На рівні професійно-технічної освіти мовна ситуація в цілому є досить прийнятною, із значним переважанням державної та іноземних мов, а також з існуванням кількох курсів угорською та ромською, пропонованих у Клужі. Проте угорська та німецька мови як основні мови меншин широко представлені на рівні вищої освіти у регіонах з великою чисельністю представників національних меншин. Державна та іноземні мови широко представлені. Англійська та французька посідають перше місце, ними викладаються спеціалізовані курси або навіть програми післядипломної освіти, як наприклад, програми для магістрів та аспірантів, що повністю або частково викладаються цими мовами.

Останнім часом все більше інвестицій вкладається в курси, які викладаються іноземними мовами, в основному англійською та французькою, при цьому деякі університети також підтримують викладання угорською та німецькою мовами. Ромська мова та мови інших національних меншин також вивчаються у декількох мовних/педагогічних вищих закладах, оскільки вони готують майбутніх вчителів до викладання цими мовами. Як і в інших сферах освіти, тут відсутні положення щодо мов іммігрантів.

Мови в засобах масової інформації

Традиційно засоби масової інформації в Румунії здійснюють мовлення державною мовою та мовами меншин. Більшість фільмів та зарубіжних телевізійних програм забезпечуються субтитрами, а решта виходить в ефір державною мовою. На громадських національних телеканалах певна кількість ефірного часу виділяється для угорських та німецьких програм, існує також декілька спеціалізованих програм місцевого телебачення, які повністю ведуться мовами меншин. ТВ канали угорською, німецькою, сербською та іншими мовами національних меншин широко доступні в мережі кабельного телебачення. Відносно нещодавно стали дублюватися мультфільми, а мову деяких програм можна змінювати за вибором глядача.

Газети виходять в основному румунською мовою. Існує декілька міжнародних видань англійською, французькою або німецькою мовами, які можна придбати у книжкових магазинах. У центральній та західній частині країни є також угорські та німецькі газети і журнали. Інтернет і ЗМІ є доступними державною мовою та мовами меншин, а також деякими мовами іммігрантів, а саме: арабською та китайською.

Мови в державних службах і громадських місцях

Деякі державні установи надають інформацію кількома мовами, наприклад, веб-сайти розроблені, крім державної мови, також англійською або французькою мовами. Інформація угорською мовою доступна у центральній та західній частині країни у формі онлайн матеріалів або інформації щодо деяких послуг для громадськості. Використання мов меншин пов'язане зі структурою населення. У районах, де представники певної меншини становлять не менше 20% місцевого населення, органи державного управління та державні установи забезпечують можливість спілкування мовою такої меншини, як це передбачено Конституцією, а також міжнародними договорами, до яких приєдналася Румунія. Інвестиції державних установ у вивчення мов не є послідовними. Проте деякі установи, здається, адаптувалися до місцевих умов. У районах із великим представництвом меншин надання послуг здійснюється працівниками, які говорять мовою відповідних меншин. Щодо ромської меншини, залучаються посередники для допомоги у забезпеченні комунікації між етнічними групами.

Мови в бізнесі

Дані дослідження, проведеного серед підприємств, свідчать про середній та низький рівень використання мов. Тоді як деякі з них мають мовну стратегію та практику, інвестиції у вивчення мов співробітниками є дуже незначними. У більшості випадків мовні навички були набуті персоналом до працевлаштування. Державна та англійська мови виявились основними уживаними мовами, за ними йдуть французька та німецька.

Для розширення багатомовної практики на підприємствах рекомендується розробити політику, яка підкреслювала б важливість мов та необхідність приватних інвестицій у розвиток мовних навичок.

Основні висновки

Румунія є країною, в якій державна мова, мови меншин та іноземні мови значною мірою підтримуються, особливо в системі освіти. Досліджені підприємства, як виявилось, досить широко використовують іноземні мови, проте не забезпечують достатні інвестиції у розвиток мовних навичок співробітників.

Мови меншин підтримуються юридично через Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, а також через новий закон про освіту. Проте це не обов'язково приводить до однакових результатів для всіх меншин.

Деякі мови меншин, наприклад угорська, представлені в освітній і культурній сфері, тоді як інші, такі як ромська, не представлені. Незважаючи на інвестиції, які були здійснені для забезпечення доступу ромів до органів державного управління, шкіл та інших суспільних послуг через посередників, багато що належить зробити для того, щоб забезпечити реальні можливості для використання ромської мови у сфері освіти та громадських місцях. Хоча ці потреби відомі і були зроблені правові заяви відносно ромської мови та культури (Повідомлення Міністерства освіти 29323/20.04.2004 р.), існує потреба у більш практичних заходах.

Інший аспект, який потребує термінової уваги, стосується іммігрантів та мовних питань, пов'язаних із ними, наприклад, доступу до освіти. Очікується, що масштаби тривалої імміграції збільшаться, відтак, необхідно обговорити та реалізувати політику для задоволення потреб іммігрантів.

Ще одним аспектом поліпшення може бути пропозиція університетів щодо запровадження вивчення румунської мови як іноземної. Це може бути корисно для іноземних студентів, які хочуть навчатися у Румунії. Розвиток мовних навичок серед працівників державних установ та поліпшення комунікаційних стратегій, особливо щодо поширення інформації іншими мовами, матиме велике соціальне та економічне значення як для іммігрантів, так і для іноземних підприємців.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Лінгвістичний ландшафт сучасної Румунії є різноманітним, а отже зростає тенденція до визнання і заохочення багатомовності як соціального ресурсу та цінності. Деякі із сприятливих ініціатив у цій галузі коротко представлені нижче.

На урядовому рівні одним із прикладів є дослідження Департаменту міжетнічних відносин «Багатомовність та мови меншин у Румунії» [6], здійснене спільно з Румунською Академією. Також варто згадати програми Імміграційного управління Румунії або Румунського інституту з вивчення національних меншин Клуж-Напока (наприклад, проект «Двомовна форма»). Сюди також можна віднести останні політичні ініціативи та проекти Міністерства освіти Румунії. Наприклад, новий закон про освіту, ухвалений у січні 2011 року, та новий проект навчального плану підкреслюють важливість розвитку комунікативної компетенції учнів у кількох мовах.

Останньою ініціативою Національної асоціації громадських програм Представництва Європейської Комісії в Румунії та Департаменту міжетнічних відносин стала організація заходу «*MALLtilingualism – Voices and Colour*» (Багатомовність – голоси та колір) у торговому центрі в Бухаресті, який є прикладом інноваційного методу охоплення більш широкої аудиторії у неформальній обстановці. Святування Європейського дня мов 2011 р. Румунським інститутом культури та EUNIC Румунії у форматі культурного заходу «своп-шоп» є ще однією ініціативою у сфері поширення поняття культурного різноманіття серед громадськості.

Ще одним прикладом співпраці між державними органами та громадянським суспільством є проект «Вивчення румунської», який здійснюється Західним університетом Тімішоари, Міжкультурним інститутом Тімішоари та Міністерством освіти Румунії. Разом із проектом «Мігранти в Румунії» [7], який також фінансується Європейським фондом інтеграції та здійснюється у партнерстві з Міжкультурним інститутом Тімішоари та Асоціацією жінок-біженців у Румунії, вищезазначена ініціатива спрямована на підтримку вивчення румунської мови.

Підвищення обізнаності щодо важливості багатомовності стає очевидним завдяки численним науково-дослідним проектам та науковим обговоренням на університетському рівні, які були нещодавно організовані лінгвістичними та іншими факультетами. Ці ініціативи відповідають пропозиції Леонарда Орбана, єврокомісара з питань багатомовності у 2007-2010 роках, щодо відкриття багатомовних кафедр в університетах [8]. Одним із прикладів є конференція, організована факультетом соціології та соціальної роботи Університету "Бабеша Бойя" (Клуж), під назвою "Від імміграції до інтеграції через багатомовність" [9].

Використані джерела

1. Національний інститут статистики, 2010 р. <https://statistici.insse.ro>
2. Sandu, D. (2010). *Lumile sociale ale migrației. Iasi*: Polirom.
3. Перепис населення 2002 року: <http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol4/tabele/t1.pdf>
4. <http://ori.mai.gov.ro/api/media/userfiles/Proiecte-Strategii/Instruțiuni IF 1101 10012012>
5. Alexe, I. and Păunescu, B. (ed.) (2011). *Studia asupra fenomenului imigrație în România*.
6. www.insse.ro, www.edu.ro, www.dri.gov.ro
7. www.migrant.ro
8. <http://www.ziare.com/tv/> – інтерв'ю, 23 листопада 2009.
9. <http://www.lumebuna.ro/2011/05/29/conferinta-%E2%80%9Cde-la-imigrare-la-integrare-prin-multilingvism%E2%80%9D/>
10. European Commission; Statistical Office of the European Communities. (2010). *Europe in figures – Eurostat yearbook 2010*. Luxembourg: European Commission.

16 УГОРЩИНА

Ситуація в країні

Населення Угорщини становить 9 960 000 осіб [1]. В країні проживають 13 офіційно визнаних меншин [2], що відповідно до даних перепису населення від 2001 року становить майже 3% загальної чисельності населення та близько 8-10% згідно з останніми оцінками [3].

Найбільшу чисельність має меншина ромів: 6-10% загальної кількості населення країни і 60% загальної кількості населення, що належить до меншин. Вони недостатньо представлені в органах влади і мають значно нижчий соціально-економічний статус порівняно з іншими меншинами.

Зростаючим явищем є імміграція – кількість громадян з трьох країн становить 206 909, а це приблизно 2% населення. Порівняно з показниками інших європейських країн – це досить невелике число. Кількість і частка людей, що належать до найбільш значущих груп іммігрантів, є такими: румуни (76878 – 37%), німці (20232 – 9%), серби (16301 – 9%), українці (16537 – 9%), китайці (11829 – 6%) і словаки (3%) [4].

Офіційні документи і бази даних з використання мов

З 1 січня 2012 року в Угорщині змінились правові засади забезпечення мовної різноманітності й багатомовності. Проте в описі країни ми проаналізуємо мовну ситуацію на основі законодавства, чинного на момент заповнення анкети БМЄ.

Колишня Конституція Угорщини не містить експліцитних положень щодо державної мови країни. Стаття 68 наголошує, що: «Угорська Республіка забезпечує захист національних і етнічних меншин і їхню колективну участь у громадському житті, сприяє розвитку їхньої культури, використанню рідної мови, отриманню освіти рідною мовою і вживанню імен рідною мовою».¹

Закон LXXVII від 1993 року *Про права національних і етнічних меншин*² визнав 13 мов меншин: вірменську, болгарську, хорватську, німецьку, грецьку, циганську (ромська чи бояш), польську, румунську, русинську, сербську, словацьку, словенську та українську.

На додаток до цього закону теперішня мовна освіта меншин і навчання іноземних мов регламентуються *Законом про державну освіту 1993 року, Постановою Уряду 1995 року про Державну основну навчальну програму, Постановою 1997 року про випускні шкільні іспити «атестат зрілості» і Законом про вищу освіту 2005 року.*

Угорщина ратифікувала два найважливіші документи Ради Європи, а саме: Європейську хартію регіональних мов або мов меншин (*European Charter for Regional or Minority Languages*) і *Рамкову конвенцію про захист національних меншин (Framework Convention for the Protection of National Minorities)* щодо мов так званих традиційних меншин: хорватської, німецької, румунської, сербської, словацької і словенської. *Закон XLIII 2008 року* включив циганські мови (ромську чи бояш) до дії статті 2(2).

Закон CXXV 2009 року про угорську мову жестів і використання угорської мови жестів вважається найбільш сучасним у Європі законом щодо мови жестів, що визнає Спільноту глухих за мовну меншину. Відповідно до цього закону, з 1 вересня 2017 року освіта угорською мовою жестів буде обов'язковою для г/німих дітей у школах для глухих. Проте в інтегрованих школах вона буде факультативною, навіть за умов, що її обере тільки один із батьків дитини.

Існує три важливих правових документи з питань міграції: *Закон I 2007 року про прийом та проживання осіб, які мають право на вільне пересування та проживання, Закон II 2007 року про прийом та права проживання громадян третіх країн і Закон LXXX 2007 року про надання притулку.*

Мови в дошкільній освіті

У системі дошкільної освіти реалізується навчання з таких дев'яти Р/М мов (державні школи для меншин і особливі двомовні заклади): болгарська, хорватська, німецька, румунська, русинська, сербська, словацька, словенська і ромська/бояш. Місцева влада має забезпечувати в селищі навчання Р/М мовами лише за умов, що це вимагається принаймні батьками восьми учнів. Існує 927 дошкільних закладів, що керуються освітньою програмою меншин (21% загальної кількості усіх дошкільних закладів).

¹ Нова Конституція Угорщини визнає угорську мову за офіційну мову держави. Вона зобов'язується захищати угорську мову та угорську мову жестів як частину угорської культури. Стаття XXIX наголошує, що «будь-які національність та етнічна група, що мешкають в Угорщині, мають розглядатися як частина суб'єкта державного формування. Кожен громадянин Угорщини, який належить до певної національності, має право прийняти і зберегти свою ідентичність. Національні й етнічні меншини матимуть право використовувати свою власну мову, користуватися іменами своєю мовою як особисто, так і колективно, що сприятиме розвитку їхньої культури й освіти їхньою власною мовою». Нова конституція прямо забороняє дискримінацію за ознакою національного походження, а також мови.

² Угорське термінологічне розходження між «національною меншиною» та «етнічною меншиною» залежить, в першу чергу, від того, чи має меншість приналежність до «родової держави» чи ні. Роми такої приналежності не мають. Отже, вони вважаються етнічною меншиною. У межах чинності *Закону CLXXIX 2011 року про права національностей*, що набрав сили 1 січня 2012 року, новий термін «національність» використовується замість терміна «національні та етнічні меншини».

Більше 40000 дітей (12,5% загальної кількості дітей у системі дошкільної освіти) зараховані до дошкільних закладів меншин, серед яких понад 21000 зараховані до закладів освіти циган і лише 2,4% (приблизно 500 дітей) навчаються ромською мовою/мовою бояш (іншим дітям надається так зване циганське культурне навчання, коли мовою навчання є виключно угорська) [5].

У багатьох випадках навчальні програми меншин (на усіх рівнях системи освіти) функціонують як приховані форми навчання іноземних мов, особливо у випадку з німецькою мовою, коли діти можуть взагалі не належати до меншин, але щоб отримати додаткову фінансову підтримку, школи використовують навчання меншин у якості прикриття. Незважаючи на те, що дошкільне навчання іноземних мов стає все більш популярним у приватних (як правило, платних) дошкільних закладах, у державних закладах така практика ще не є загальноприйнятною. Дошкільна освіта мовою іммігрантів відсутня.

Мови в початковій освіті

Існує 608 закладів із навчальними програмами Р/М мовами (26,5% загальної кількості початкових шкіл). Більше 100 000 дітей (14% загальної кількості учнів початкових шкіл) зараховані до закладів, де викладаються Р/М мови. Вірменська, українська і польська громади не мають власної системи навчання мов меншин у системі державної освіти, а 92% ромів взагалі не навчаються ромською мовою/мовою бояш [5]. Більше половини учнів здобувають освіту німецької мови, оскільки на позитивне ставлення і рішення батьків впливає відсутня міжнародна ринкова вартість стандартного варіанту німецької мови.

У системі початкової освіти пропонується таких п'ять мов: англійська, французька, німецька, італійська та російська. Вивчення однієї іноземної мови є обов'язковим із четвертого класу початкової школи. Навчання мовами іммігрантів не є загальноприйнятною практикою у системі початкової освіти, за винятком китайсько-угорської початкової школи у Будапешті.

Мови в середній освіті

В принципі учні вільні у виборі іноземної мови. На практиці доступними іноземними мовами на середньому етапі навчання у системі середньої освіти є англійська, французька, німецька, іспанська, італійська та російська. На старшому етапі навчання інші мови (наприклад, мова бояш, китайська, ромська тощо) також пропонується для вивчення. Проте, на жаль, Угорщина налічує досить велику кількість учнів, що вивчають лише одну іноземну мову (57,2%; в середньому по ЄС: 33,4%) [6].

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Вивчення державної або Р/М мов не відіграє важливу роль у системах професійно-технічної або вищої освіти. Кожен з університетів, проаналізованих у межах проекту БМЕ, пропонує навчальні курси, де мовою навчання є іноземна (переважно англійська, німецька і французька) мова. Деякі університети запроваджують (платне) навчання іноземною мовою протягом усього періоду навчання, намагаючись таким чином залучити до себе іноземних студентів.

У шістьох вищих навчальних закладах готують учителів мов меншин. Професійна підготовка вчителів вірменської і русинської мов повністю відсутня. Шість вищих навчальних закладів забезпечують підготовку вчителів початкового етапу навчання з хорватської, німецької, ромської/бояш, сербської, словацької і румунської мов. Сім закладів забезпечують підготовку вчителів мов меншин для дошкільних навчальних закладів з хорватської, німецької, ромської/бояш, сербської, словацької, словенської і румунської мов. У зв'язку зі зменшенням числа студентів, котрі обирають навчання у закладах, що готують вчителів мов меншин, безперервна робота державної системи освіти мов меншин – за винятком німецької – вже знаходиться під загрозою [7].

Мови в засобах масової інформації

У засобах масової інформації в Угорщині домінує державна мова. Однак на державних каналах радіо- і телепрограми пропонуються Р/М мовами, і є декілька радіостанцій, що ведуть мовлення виключно Р/М мовами (наприклад, MR4, Радіо С). Телевізійні програми на мовах, відмінних від угорської, як правило, дублюються угорською. У важливих подіях пропонується переклад мовою жестів. Відповідно до угорського Закону про мову жестів, державне телебачення повинне гарантувати, що трансляції оголошень та інформаційних випусків, що становлять суспільний інтерес, кінофільмів і програм державної служби будуть супроводжуватися угорськими субтитрами або перекладом мовою жестів фіксовану кількість годин із 2010 року та у повному обсязі з 2015 року.

Мови в державних службах і громадських місцях

Державне управління в трьох проаналізованих угорських містах характеризується помірним профілем багатомовності. Більшість міст надає послуги в усній та/або письмовій формі іноземними та іноді Р/М мовами. Проте інституціоналізовані мовні стратегії відсутні. Послугами перекладачів користуються, хоча вони не працюють на сталій основі. В переліку мов, відмінних від угорської, домінує англійська, меншою мірою живається німецька. У районах проживання громад меншин їхні мови також можуть використовуватися у сфері державної служби.

Мови в бізнесі

Компанії, що досліджувались у межах проекту Багатомовна Європа, як правило, мають низький мовний профіль. Одна третина запроваджує ту чи іншу форму мовної політики, але рівень інвестування у розвиток мовних навичок їхніх співробітників не є високим. У більшості випадків мовні навички формуються до прийому на роботу.

Приблизно половина компаній запроваджує обмежений курс викладання англійської мови ділового спрямування, тоді як дуже невелика кількість надає не-носіям мови підтримку у вивченні угорської мови. Основними мовами користування є державна та англійська мови, за якими слідує французька та німецька.

Основні висновки

Угорщина відома як одномовна країна. Проте реальність є іншою. Неможливо дати точну відповідь на запитання щодо визнання в Угорщині багатомовності у класній аудиторії і у суспільстві в цілому, оскільки існує декілька форм освіти у різних типах шкіл. Навіть у межах одного типу школи ефективність навчання сильно різниться. Існують три основні та два додаткові типи навчальних програм для меншин: до трьох основних належать навчання рідною мовою, двомовне навчання, навчання мов, а до додаткових – академічно покращене навчання для циганських меншин і додаткове навчання меншин.

Існують державні школи, що спеціалізуються на підтримці викладання іноземних мов і на двомовному викладанні. У таких закладах підтримка і навчання мов, що не є державними, як правило, відбувається на високому рівні, в той час як середня освіта у цьому відношенні характеризується більш низьким рівнем навчання. Більшість ромів і глухих людей в Угорщині мають низку спільних рис. Поєднані давньою традицією бути оціненими залежно від ступеня визнання їхньої мови (відповідно, ромської мови і мови жестів), вони потрапляють у ситуацію більш низького чи високого ступеня соціального розділення, пов'язаного із низьким рівнем зайнятості, поганою соціальною ситуацією, обмеженими можливостями на ринку праці та глибокою бідністю. Все це тісно корелює із низьким освітнім рівнем і високим рівнем відсіювання із системи державної освіти значної частини молодих ромів і глухих.

Відсутність мов іммігрантів у системі освіти, сфері бізнесу та в державному управлінні, в основному, пов'язана із відносно низькою чисельністю іммігрантів. Більшість із них є етнічними угорцями, що спілкуються угорською як рідною мовою і прибули із сусідніх країн. Частка іноземних студентів у системі державної освіти є також низькою [8]. Хоча правова підтримка мов меншин і навчання іноземних мов є добре розробленою, ще багато чого треба зробити у галузі практичного запровадження багатомовності [9]. Статистичні дані, надані Спеціальним Євробарометром 243 у 2006 році, показують, що лише 42% населення можуть фактично вести розмову принаймні однією іноземною мовою, на відміну від середніх 56% у ЄС [10].

Перспективні ініціативи і пілотні проекти

В Угорщині є багато перспективних ініціатив та інноваційних розробок у галузі забезпечення розвитку мов глухих і угорської мови жестів, а також ромської мови і мови бояш. Йдеться про таке: реалізація нового Закону щодо мови жестів; дві нові програми університету Eötvös Loránd University – HSL BA і *Викладання англійської як іноземної для глухих учнів*; *Kedves Ház (Гарний Будинок)* у Ньиртелек; програма «*Pedellus programme*» в Озд; проект *Dr. Ámbádkar School* в Шайоказа; а також державний фонд *Gandhi Public Foundation* і середня школа *High School* у Печі [11]. У галузі викладання іноземних мов слід згадати про проект *World - Language Project*, який діяв з 2003 до 2007 року і набув форми кількох підпрограм [12].

Незважаючи на процес мовної асиміляції, що відбувається в громадах меншин, можна відчувати позитивне ставлення до навичок багатомовності, коли молоде покоління має високий рівень мотивації до вивчення іноземних мов. Російська мова також має зростаючу ринкову вартість, що є переконливим доказом того, що Угорщині вдалося подолати ідеологічну упередженість щодо колишньої практики в галузі викладання іноземних мов.

Використані джерела

1. <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/nep/nep21111.pdf>.
2. And a statutorily recognized linguistic minority, the Deaf people.
3. Edit H. Kontra – Csilla Bartha (2010): *Foreign language education in Hungary: Concerns and controversies*. In: *Sociolinguistica* 24/2010. pp. 61-84, p. 74.
4. <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/stattukor/nemzvand/nemzvand09.pdf>
5. Nemzeti és Etnikai Jogok Országgyűlési Biztosa, *Jelentés a nemzeti és etnikai kisebbségi ávodai nevelés helyzetéről*. Budapest, 2011, pp. 23-42.
6. Eurostat (2009): *European day of languages*. Eurostat News Release, Stat 09/137. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=S TAT/09/137&type=HTML>
7. Nemzeti és Etnikai Jogok Országgyűlési Biztosa, *Jelentés a nemzeti és etnikai kisebbségi ávodai nevelés helyzetéről*. Budapest, 2011, 2011, pp. 4-7. <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/223936615.pdf>
8. Illés Katalin – Medgyesi Anna (2009): *Migráns gyermekek oktatása. Menedék – Migránsokat Segítő egyesület. Az Európai Unió Európai Integráció Alapjának támogatásával megvalósuló program kiadványa*.
9. Edit H. Kontra – Csilla Bartha (2010): *Foreign language education in Hungary: Concerns and controversies*. In: *Sociolinguistica* 24/2010. pp. 61-84. at p. 68.
10. European Commission (2006): *Europeans and their languages 2005*.
11. Bartha Csilla – Hámosi Ágnes (2011): *Cigány közösségek, nyelvi sokszínűség és az oktatás nyelvi kihívásai – magyarországi helyzetkép*. In: *Európai Tükör*, XI. évfolyam, 3. szám, pp. 107-131.
12. Fischer Márta – Öveges Eniké (2008): *A Világ-Nyelv pályázati csomag háttere és megvalósítása (2003-2006). Áttekintő tanulmány*. http://www.okm.gov.hu/letolt/vilagnyelv/vny_fischer_oveges_090115.pdf

17 УКРАЇНА

Ситуація в країні

В Україні проживає 45,7 млн людей (за даними Державної служби статистики України на 1 жовтня 2011 р.). За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. на території країни проживали представники понад 130 національностей і народностей. 77,8% населення складають українці. Найчисельнішою з національних меншин є російська – 8,3 млн осіб (17,3% населення країни). Всі інші значні за чисельністю етнологістичні меншини налічують разом менше 2,4 млн осіб (4,9% всього населення України), кожна з яких нараховує менше 300 тис. осіб [1].

Згідно з Законом про мови (1989 р.) і Конституцією 1996 р. державною мовою є українська. Найпоширенішими мовами в Україні є українська і російська. Регіонально Україна поділяється на переважно україномовний захід і переважно російськомовний схід, тоді як у центральних регіонах російська мова домінує у великих містах, а українська – у малих містах і селах. Найбільші за чисельністю населення міста розташовані на сході України, і це обумовило вибір міста Львова для три-муніципальної форми дослідження як найбільшого серед міст україномовного заходу.

Лінгвістичний ландшафт України визначається тим, що російська мова, яка не є державною, використовується значною частиною населення, включаючи осіб, що належать до інших національних меншин. У 2001 р. 67,5% мешканців України заявили, що їхньою рідною мовою є українська, у той час як 29,6% вважали рідною мовою російську. За недавніми соціологічними даними [2] зафіксовано зменшення україномовного і збільшення російськомовного спілкування.

Мовне питання стосовно балансу української і російської мов знаходиться в центрі напружених громадських обговорень. Розширення вживання української мови неминує означає звуження сфер використання російської через те, що раніше відбувався тривалий процес витіснення української мови російською. Відновлення статусу української мови має офіційно проголошену підтримку, але реальні позиції російської мови в суспільстві залишаються сильнішими. Досягнення оптимального співвідношення між українською і російською мовами становить украї важливе завдання сучасних соціально-політичних процесів в Україні.

Рівень міждержавної міграції є досить високим для України, щорічно прибуває в країну понад 30 тис. осіб [1]. Мігранти, що проживають на території України, в мовних питаннях вважаються національними меншинами. Найчастіше новітнім мігрантам доводиться переходити на українську (рідше) чи російську мову (частіше) або послуговуватись англійською.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

Україна у 1996 р. підписала Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, яка набула чинності з 1 січня 2003 р. Головним органом, що відповідає за питання національних меншин, є Державний комітет у справах національностей та релігій.

В Україні проводиться офіційний моніторинг мовної ситуації за наданою органами влади інформацією. Перша періодична доповідь про виконання положень Хартії була подана Україною Генеральному секретареві Ради Європи 1 серпня 2007 р., висновки було прийнято Комітетом експертів 27 листопада 2008 р. і відповідні рекомендації схвалено 7 липня 2010 р. [3].

Мовні питання систематично досліджуються науковими установами, результати соціологічних і соціолінгвістичних досліджень публікуються в друкованих та електронних засобах масової інформації, знаходяться у відкритому доступі.

Мови в дошкільній освіті

До системи освіти України належить близько 15 тис. дошкільних закладів, 21 тис. загальноосвітніх шкіл, в яких 84,6% дітей виховуються українською, 14,8% російською, у регіонах компактного проживання населення інших національностей близько 6,5 тис. дітей виховуються угорською, молдавською, румунською, кримськотатарською та іншими мовами. Не забезпечується дошкільне навчання білоруською, гагаузькою, грецькою. Органам влади потрібно більше проводити консультації з носіями мов для якіснішого виявлення потреби виховання дітей мовою національних меншин і відповідного забезпечення підготовки педагогічних кадрів та видання навчальних матеріалів.

Мови в початковій освіті

Раніше іноземна мова вивчалась з 5-го класу, з 2002 р. почала вивчатись з 2-го, нині прийнято рішення про те, що з 2012 р. одна з іноземних мов буде вивчатись у початковій школі з 1-го класу як обов'язкова. Протягом 1996-2006 рр. кількість учителів іноземних мов для початкової школи зросла майже в шість разів.

Мови в середній освіті

Загалом в системі середньої освіти навчається понад 3,1 млн дітей. Доступними для вивчення є 16 іноземних мов, з яких одна або дві мови обираються для обов'язкового вивчення. Понад 90% шкіл обирають для вивчення англійську мову. За останні роки більш ніж на третину зросла кількість вчителів англійської мови (у 2008 р. порівняно з 1996 р.).

Мова навчання в середній школі визначається за бажанням батьків і в більшості випадків батьки мають можливість вибору. Навчання в середній школі мовами національних меншин є найкраще забезпеченим в порівнянні з іншими ступенями освіти. Перспективою для подальшого розвитку є створення умов для караїмської, кримчацької та ромської мов навчання в середній школі.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Професійно-технічне навчання здійснюється в Україні у 919 державних навчальних закладах переважно українською мовою. Повне навчання російською мовою здійснюється в 39 закладах (в 123 – часткове викладання предметів російською мовою), угорською мовою ведеться навчання в одному закладі. В університетах іноземні мови та мови національних меншин переважно вивчаються як окремі дисципліни.

Мови в засобах масової інформації

За повідомленням прес-служби Міністерства юстиції у 2007 р. серед видань всеукраїнського статусу виключно українською мовою в Україні зареєстровано 4390 періодичних друкованих видань, російською – 2495, англійською – 35 видань. У змішаній формі зареєстровано 4389 видань: більшість з них російською та іншими мовами видання, кримськотатарською та іншими мовами – 13, болгарською та іншими мовами – 8, польською та іншими мовами – 10, румунською та іншими мовами – 5, англійською та іншими мовами – 324, німецькою та іншими мовами – 28, французькою та іншими мовами – 8, китайською та іншими мовами – 2, білоруською та іншими мовами – 4. Обрані згідно з методикою дослідження три міста не відзначаються значною присутністю мовних меншин, крім російської мови, тому в дослідженні не повністю представлено картину мовного розмаїття в Україні.

Ситуація з мовами у засобах масової інформації характеризується двома особливостями. Перша стосується співвідношення використання української і російської мов, де існує виразне переважання російської мови, особливо за накладками газет і журналів, мовою телепрограм у прайм-тайм, пісенним репертуаром FM-радіостанцій. Друга особливість – це явно недостатнє забезпечення мовних потреб інших груп населення. Так, телерадіомовлення мовами національних меншин (крім російської) забезпечується на території лише 5 із 26 областей України. Досі поширеною є думка, яка йде ще з радянських часів, що іншомовні групи мають задовольнятися якнайкращим доступом до російськомовного інформаційного простору.

Мови в державних службах і громадських місцях

У сфері судочинства функціонує переважно державна мова, із мов меншин використовується російська, зокрема на сході України. Інформації про використання перекладу на іншу мову, якщо особа не володіє зазначеними, недостатньо. Офіційні документи місцевих органів влади публікуються українською і російською, усне мовлення в державних службах та громадських місцях іншими мовами національних меншин забезпечується на рівні селищних рад в місцях компактного проживання меншин. Використання національної мови представниками етнічних меншин (за винятком російської) під час спілкування з органами влади забезпечується в повному обсязі в тих місцевостях, де відповідний етнос становить більшість або істотну частину населення і має своїх представників у владі. В інших випадках такі мовні потреби зовсім або майже не задовольняються.

Підготовка та проведення в Україні футбольного чемпіонату Євро-2012 активізувала впровадження англійської мови в громадський простір і сферу надання послуг, а також сприяла розвитку служб забезпечення туристів послугами іншими іноземними мовами.

Мови в бізнесі

Інформація про мовне розмаїття у сфері бізнесу є найменш доступною. У внутрішніх правилах підприємств відсутні положення, що виключають або обмежують використання регіональних мов або мов меншин, принаймні між особами, що вживають одну й ту ж мову.

Основні висновки

Наявні в сучасній Україні мовні співвідношення є, з одного боку, продовженням процесів тотальної русифікації, а з іншого – відображенням новітніх прагнень українців до національного та політичного самоусвідомлення. Тому центральним питанням мовного розвитку виявляється використання української і російської мов, що стало предметом гострих громадських і політичних дискусій. Потребує стратегічного розв'язання і нормативно-правового врегулювання суперечність між необхідністю утвердження української мови і збереженням уживання російської мови [4]. Особливо це стосується сфери засобів масової інформації, освіти, громадського життя. Розвиток інших (крім російської) мов національних меншин потребує як підтримки з боку держави, так і підвищення свідомого прагнення етнічних груп зберігати і розвивати свою національну мову, а відтак вимагати реалізації їхніх мовних прав відповідно до проголошених в українському законодавстві можливостей. Мови мігрантів на сьогодні є найменш захищеними в Україні і потребують посиленої уваги з боку державних органів та громадських організацій, а також вироблення в суспільстві традицій їхнього визнання.

Серед важливих ініціатив у сфері міжнаціональних відносин та розвитку культур національних меншин України є: культурно-просвітницькі акції, спрямовані на формування толерантності, поваги до культури, історії, мови, звичаїв і традицій представників різних національностей; фінансова підтримка державою газет, що видаються мовою меншин, і сприяння роботі культурних центрів; розробка туристичних маршрутів у місця компактного проживання національних меншин для ознайомлення з їх етнічною, культурною та мовною самобутністю.

Використані джерела

1. Випуски статистичних довідників Державної статистичної служби на сайті [<http://www.ukrstat.gov.ua/>].
2. Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації / За ред. Юліане Бестерс-Дільгер. – 2-е вид. – Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 363 с. – Проект INTAS «Language Policy in Ukraine: Anthropological, Linguistic and Further Perspectives» (2006-2008).
3. Застосування Хартії в Україні. Перший цикл моніторингу: Доповідь комітету експертів про застосування Хартії Україною. Рекомендація комітету міністрів Ради Європи щодо застосування Хартії Україною / ECRML 2010 (6). – Страсбург, 7 липня 2010 р.
4. Особистісні і міжособові передумови підвищення престижності україномовного спілкування серед студентів (Васютинський В. О., Калачнікова Л. М., Позняк Д. В., Циганенко Г. В., Чорний В. В.). – К., 2010.

18 ФРАНЦІЯ

Ситуація в країні

Перш ніж приступити до опису ситуації у Франції, слід зазначити, що анкета, якою користувались, ґрунтується на припущенні, що європейські ситуації є порівнюваними. А звідси і ризик ігнорування деяких національних особливостей. Звичайно, підведення підсумків щодо запровадження європейських директив із мовного питання є дуже важливим, а результати дослідження щодо проаналізованих країн представляють собою безцінну базу даних. Було б доречним зробити зазначену базу даних доступною для широкого загалу у вигляді "інтерактивного" індексу, за зразок якого, наприклад, може бути взятий Індекс благополуччя OECD (OECD's Better Life Index). Франція (метрополія та заморські території) є країною, де спілкуються багатьма мовами, незалежно від того, стосується це корінних мов чи є наслідком міграції. У рамках своєї роботи над Європейською хартією регіональних мов або мов меншин Міністерство державної освіти, досліджень і технологій та Міністерство культури і комунікацій доручили лінгвісту Бернарду Серкеліні підготувати доповідь "Мови Франції", яка була представлена органам влади у квітні 1999 року. До переліку включено 75 "мов спілкування в країні, що не є офіційними мовами". До них належать мови, якими "спілкуються громадяни Франції", а тому багато мов, якими спілкуються іммігранти, також мають бути додані до списку. З приводу цього слід зазначити, що з етичних міркувань у Франції немає моніторингу етнічних або національних меншин. Проте перепис 1999 року наводить цікаві дані щодо поширення мов іммігрантів і регіональних мов. Він виявив, що 26% французів виховувались батьками, які вдома спілкувались мовою, відмінною від французької. Респонденти наводять 6700 "назв мов", що відповідає приблизно 400 мовам, визначеним і каталогізованим довідником Етнолог (Ethnologue) під індексом ISO 639-3. Що стосується рівня розповсюдження мов, то він становить 86% для турецької, 25% - для польської і регіональних мов, 45% - для ельзаської і 10% - для бретонської мов. Це означає, що деякі мови іммігрантів є більш поширеними, ніж регіональні мови, і чим пізніше відбувається міграція, тим вищим є темп поширення. Що стосується іноземних мов, то темпи їх поширення постійно знижуються. Нарешті, французька - офіційна мова в більш ніж тридцяти країнах, де вона є другою мовою і має широкий діапазон форм, а також викладається як іноземна мова для іммігрантів у Франції.

Офіційні документи і бази даних з використання мов

Державна мова, іноземні мови, Р/М мови та мови іммігрантів розглядаються у мовному законодавстві та/або документах із мовної політики. Вивчення і викладання державної мови за кордоном для дітей і/або дорослих, які

походять із Франції, (спів-)фінансується приблизно в 130 країнах Європи та поза її межами. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин була підписана урядом, але не ратифікована парламентом Франції. Низка Р/М мов і мов іммігрантів визнається, захищається і/або підтримується на державному рівні в офіційних державних документах, серед яких державні та регіональні освітні документи. Мови, про які йдеться, є такими: баскська, бретонська, каталонська, корсиканська, ельзаська, мозельська, західнофламандська, франко-провансальська, Langues d'Oïl ("мови півночі": франшконтійська, валлонська, шампанська, пікардійська, нормандська, галло, пуату-сентонж, лотарінгська, бургундська-морванська), окситанська або Langue d'Oc ("мови півдня": гасконська, лангедокська, провансальська, овернська, лимузенська, віверо-альпійська), лігурійський діалект (з долини Ройа у Приморських Альпах і Боніфаціо на Корсиці) плюс 41 мова заморських територій, що увійшли до офіційного списку Langues de France, а також нетериторіальні мови, якими спілкуються іммігранти: діалектична арабська, західна вірменська, берберська, єврейська, іспанська і ромська. Як регіональні мови, так і мови іммігрантів називають Langues de France, тобто мовами Франції, а не мовами у Франції. Така назва демонструє сприятливі перспективи щодо інклюзивності мов меншин, що рідко зустрічається в країнах Європи.

Офіційний загальнодержавний механізм збору даних із мовної різноманітності у Франції передбачає періодичне оновлення даних. Зазначений механізм збору даних досліджує розмаїття державної, регіональних мов і мов іммігрантів, ґрунтуючись на запитанні про рідну мову, а також на запитаннях про рівень володіння мовою з позиції того, чи може людина говорити/розуміти/читати/писати зазначеною мовою.

У Статті 2 Конституції Франції (зі змінами від 25 червня 1992 року) зазначається, що "мовою Французької Республіки є французька", а в статті 75-1 (зі змінами від 23 липня 2008 року) говориться, що "регіональні мови є частиною національної спадщини" (слід зауважити, що в Конституції ці мови не перелічені). Більш того, зазначені регіональні мови викладаються в середній школі, а для працевлаштування вчителів проводяться регулярні конкурсні екзамени (CAPES). У статті 1 закону про "використання французької мови" (4 серпня 1994 р.), так званого Закону Touboп, вказується, що французька є "мовою викладання, роботи та обговорення в державних службах". Інші статті згаданого закону будуть наведені нижче у відповідних підрозділах.

Мови в дошкільній освіті

З огляду на мови у дошкільній, початковій, середній та вищій освіті стаття 11 закону про "використання французької мови" визначає, що:

"Мовою навчання, екзаменів і конкурсних іспитів, а також наукових праць і дисертацій у державних і приватних закладах є французька. Проте можуть мати місце винятки, обумовлені вимогами викладання регіональних і іноземних мов і культур або в ситуації, коли вчителем є іноземний партнер або запрошений вчитель. Ця вимога не поширюється на іноземні школи або школи, створені для учнів іноземного громадянства, а також на шкільні уроки міжнародного характеру".

Мови в початковій освіті

Початкова освіта здійснюється французькою мовою. Паралельно з цим пропонується навчання мов і культур походження (education in languages and culture of origin (ELCO)) для низки мов іммігрантів, зокрема, для арабської та турецької. Воно охоплює дітей іммігрантів і організується у шкільному середовищі країною походження. Що стосується арабської мови, то зазвичай вивчається її стандартна форма, а не той варіант, яким учні спілкуються вдома.

Молодші школярі (99,9% учнів 3 класу) до того ж вивчають іноземну мову, як правило, англійську. Вони також інколи вивчають регіональну мову (49,800 учнів). Функціонують також світські й безкоштовні благодійні школи (Diwan для бретонської, Calendreta для окситанської, Bressola для каталонської мов), в яких навчання здійснюється регіональною мовою.

Мови в середній освіті

Згідно з вимогами обов'язкової навчальної програми з іноземних мов, учні можуть вибирати з більшої кількості мов, ніж у багатьох інших європейських країнах. Залежно від двох політичних підходів, зазначені мови поділяють на два види: з одного боку, це мови країн-членів ЄС, а з іншого - мови, що відповідають політичному курсу закордонної політики Франції (арабська, китайська, японська). Учні (або батьки), як правило, обирають англійську, слідом за якою йдуть іспанська та німецька. Слід зазначити, що разом із падінням Берлінської стіни російська мова вийшла з числа фаворитів, а арабську мову обирають в основному учні іммігрантського походження.

До вивчення іноземних мов, зазначених в описі Франції, слід додати одинадцять регіональних мов (а саме, баскську, бретонську, каталонську, корсиканську, креольську, галло, мови меланезійців і регіональні мови Ельзасу, регіональні мови мозельську, окситанську і тайтянську). Більше того, відповідно до власного вибору, учні можуть отримати завдання для іспиту з Бакалаврату регіональною або іноземною мовою. Загалом у 2011 році на іспиті з Бакалаврату було оцінено 57 мов в усній чи письмовій формі.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Законом передбачається (див. вище), що мовою вищої освіти є французька. Проте в університетах викладаються різноманітні мови, наприклад, в університеті Aix-Marseille викладаються тридцять мов, а у такому спеціалізованому

вищому навчальному закладі, як Institut National des Langues et Civilisations Orientales (INALCO) викладаються 93 різні мови.

Мови в засобах масової інформації

В державних ЗМІ (радіо і телебачення) є місцеві програми регіональними мовами. У межах дослідження аналіз доступу до іноземних мов на телебаченні не проводився. Але зазначимо, що різноманітні пакети кабельного або супутникового телебачення уможливають доступ до каналів великою кількістю мов світу. Що стосується преси, то випускаються декілька публікацій регіональними мовами і велика кількість зарубіжних видань. Сукупний ефект від туризму та імміграції забезпечує те, що у Франції некорінна багатомовність посідає важливе місце. Велике розмаїття друкованої преси іноземною мовою доступне круглий рік у Парижі і Марселі, а в туристичний сезон і в місті Корт. Причому лише в двох містах - Марселі і Парижі - на основі 13 мов, що використовуються в Марселі, і 15 мов, що використовуються в Парижі, випускається 80 видів друкованої преси іноземними мовами.

Мови в державних службах і громадських місцях

Робоча мова в державних службах - французька. Зокрема, закон про "використання французької мови" передбачає, що, незалежно від норм публічного чи приватного права, особи повинні користуватись французькою мовою під час виконання обов'язків у державній службі (стаття 5). У громадській сфері, в деяких містах і на автомобільних шляхах разом із французькою мовою на дорожніх знаках представлені регіональні мови. Ситуація істотно різниться залежно від регіону: корсиканська мова значно поширена на Корсиці, тоді як у відповідних регіонах бретонська і окситанська є менш поширеними. Це слід трактувати в контексті нашого вступного твердження про менший ступінь поширення зазначених мов.

Мови в бізнесі

У питанні використання мов у компаніях, з урахуванням певних чинників, найбільша питома вага належить найпоширенішим європейським мовам (а саме: англійській, іспанській, німецькій, голландській, італійській, португальській).

Стосовно трудових договорів французьке законодавство підкреслює пріоритет французької мови, але, водночас, захищає права іноземних працівників. У статті 8 закону про "використання французької мови" зазначається: "У разі, якщо положення у контракті може бути визначено лише іноземним терміном без відповідного супроводу французьким еквівалентом, такий контракт повинен містити пояснення зазначеного терміна французькою мовою. Якщо працівник має іноземне громадянство, а контракт укладається в письмовій формі, на прохання працівника має бути складений переклад договору на його рідну мову. Обидва тексти мають обов'язкову юридичну силу. В разі розбіжності між зазначеними двома текстами, перевагу має лише текст, підготовлений мовою іноземного працівника".

Основні висновки

Важливо зазначити, що класифікація, відповідно до якої розрізняються "мови іммігрантів" та "іноземні мови", може в реальному житті виявитися не точною. Наприклад, такі мови як італійська, іспанська чи португальська можуть викладатися в середній школі як "іноземні" і водночас бути першою мовою для іммігрантів. Дослідження демонструє, що мовна політика Франції в освітній галузі є з одного боку лінгвістично відкритою, тобто пропонується багато мов, а з іншого боку відображає мовні аспекти глобалізації - значне домінування англійської порівняно з німецькою та іспанською мовами.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

В 2012 році в Квебеці організацією Organisation Internationale de la Francophonie було проведено глобальний форум, присвячений французькій мові. На національному рівні, у грудні 2011 року французькою владою було організовано симпозіум щодо багатомовності в заморських володіннях, а Стратегічною консультативною радою з питань мови у січні 2012 року було опубліковано доповідь "Вивчення мови відкриває світ". Університети, міські ради та навчальні центри у Франції докладають значних зусиль для забезпечення викладання французької мови як іноземної з подвійною метою - інтеграції іммігрантів і поширення французької за межами країни. На початку 2012/2013 навчального року Страсбурзький університет започаткуватиме проект, метою якого є аналіз взаєморозуміння споріднених мов. Зрештою, у 2013 році місто Марсель стане культурною столицею Європи, що підтримає його зусилля на шляху до багатомовності.

19 ШВЕЙЦАРІЯ

Ситуація в країні

Швейцарія є парламентською конфедерацією. Вона складається з 26 кантонів і у 2010 році налічувала 7,9 млн. жителів.

Як федеративні утворення з власними конституціями кантони мають велику автономію. Зокрема, система освіти, про яку йдеться у цій статті, є кантонально організованою, і, як наслідок, шкільні системи часто значно відрізняються у різних кантонах. Нині докладаються зусилля щодо гармонізації системи (як передбачено у статті Конституції від 2006 року та Угоді про гармонізацію обов'язкової шкільної освіти, див. нижче).

У Швейцарії традиційно говорять чотирма мовами на відносно однорідній території: німецькою, французькою, італійською та ретороманською. Перші три мови були державними мовами з моменту заснування Конфедерації у 1848 році; остання стала державною у 1938 р. Переглянутий Закон про мови, який діє з 2010 року, регулює використання і розвиток мов та сприяє підвищенню статусу ретороманської як однієї з офіційних мов. Статус алеманських діалектів - першої мови більшості швейцарців - досі не з'ясований. Незважаючи на те, що ЮНЕСКО віднесла швейцарські німецькі діалекти до уразливих світових мов, навчальні заклади зазвичай обмежують їх використання. Італійські діалекти в Тічино все більше витісняються італійською мовою, а франко-провансальські діалекти, якими розмовляють у Західній Швейцарії, стали такими, що вимирають.

Кожен кантон відповідає за визначення своєї офіційної мови. Із 26 кантонів 17 визначили німецьку мову в якості офіційної, чотири – французьку і один – італійську. Три кантони є офіційно двомовними (французька, німецька), і один кантон є тримовним (німецька, ретороманська, італійська). Крім того, існує кілька офіційно двомовних муніципалітетів на німецько-французькому мовному кордоні.

Тримовний кантон Граубюнден представляє лінгвістично унікальну ситуацію. Ретороманська мова меншин втрачала свої позиції протягом століть, загальноприйнята німецька все більше загрожує багатству та життєздатності четвертої мови Швейцарії. У спробі захистити територію, де розмовляють ретороманською мовою, Граубюнден видав новий кантональний закон про мову з новими положеннями. Тепер муніципалітет вважається одномовним, якщо 40% населення говорить ретороманською, і багатомовним, якщо це робить 20% населення. Крім того, у ретороманських районах, місцевий діалект є ексклюзивною мовою, якою розмовляють у дитсадках та протягом перших років початкової школи.

За даними національного перепису населення 2000 року, 63,7% населення говорить німецькою в якості основної мови; 20,4% французькою; 6,5% італійською; 0,5% ретороманською та 9% неофіційною мовою.

Близько 30% населення мають іммігрантське походження, тобто вони самі або їхні батьки емігрували до Швейцарії. Приблизно третина з них є натуралізованими громадянами Швейцарії. Найбільш широко представленими мовами походження в є: німецька, французька, італійська, боснійська, хорватська, сербська, албанська, португальська, іспанська, англійська, турецька та тамільська мови (джерело: перепис 2000 року).

Мовна інтеграція іммігрантів, які говорять іноземною мовою, є одним з основних напрямків поточної федеральної політики (серед них і мовних курсів регіональних мов).

Офіційні документи і бази даних з використання мов

До 2000 року Швейцарія провела перепис населення для збору даних про усіх жителів країни. Станом на 2010 р. була здійснена лише випадкова вибірка, що не містить даних щодо окремих муніципалітетів. Це робить особливо проблематичною оцінку життєздатності ретороманської мови. Мови досліджуються за такими трьома критеріями: основна мова та мова (мови) вдома, у школі та на роботі.

Мови в дошкільній освіті

Що стосується підтримки мовних навичок у системі дошкільної освіти, то влада чітко зосереджується на офіційній мові певного регіону. Відповідно до засад поточної політики в галузі освіти, діти зазвичай відвідують дитсадок протягом двох років, і, як правило, мовна інтеграція відбувається через спілкування. У дитсадках із високим відсотком дітей, які говорять іноземною мовою, заняття проводяться в малих групах з пропонуванням особливих модулів для вивчення мови.

У найближчі роки конкретні заходи, що сприяють інтеграції, повинні більше підтримувати проекти, які забезпечують ранні (тобто дошкільні) втручання, з метою надання допомоги дітям, які мають імміграційне походження, у вивченні місцевої мови.

Мови в початковій освіті

У Швейцарії обов'язкове навчання у школі триває дев'ять років. Після сьомого року навчання у більшості кантонів учні розподіляються на дві або три різні категорії, відповідно до академічних здібностей. Учні зазвичай вступають до старшої школи (гімназії) після восьмого або дев'ятого класу.

Викладання другої державної мови є традиційною частиною обов'язкової шкільної освіти. За останні кілька років, однак, викладання мови зазнало серйозних реформ: між більшістю кантонів був укладений Договір (HarmoS) з метою узгодження послідовності предметів, що викладаються, та освітніх цілей. Зокрема, зміни у викладанні мов включають такі: одночасно з другою офіційною мовою, всі учні повинні вивчати англійську. Крім того, вивчення першої іноземної мови має розпочинатися не пізніше третього класу, а другої – не пізніше п'ятого. В майбутньому німецька стане першою іноземною мовою у франкомовній частині Швейцарії та на території Граубюнден, де ретороманська або італійська є регіональними мовами; французька стане першою іноземною мовою в італомовному Тічино та у багатьох німецькомовних кантонах у західній Швейцарії. На німецькомовній території Граубюнден італійська стане першою іноземною мовою, тоді як у більшості німецькомовних кантонів у центральній та східній Швейцарії англійська стане першою іноземною мовою. Той факт, що частина німецькомовної території Швейцарії обрала англійську замість державної французької мови, викликав багато критики.

Заявлена мета Договору (HarmoS) полягає в тому, що учні повинні набувати відповідного рівня знань обох іноземних мов під час обов'язкової шкільної освіти. Наразі розробляються освітні стандарти для усіх мов, які викладаються.

Як правило, підтримка та культивування рідної мови у дітей, які мають імміграційне походження, є обов'язком відповідних країн та приватних організацій, які час від часу залучаються. Конференція кантональних міністрів освіти рекомендувала кантонам підтримати курси мов та культури. У більшості кантонів передбачена шкільна інфраструктура (класні кімнати тощо) для таких курсів, а деякі німецькомовні кантони акредитують їх за умови дотримання приписаних рамок навчальної програми. У цих кантонах існують різні форми співпраці між викладачами іноземних мов, а також інтегровані методичні рекомендації.

Мови в середній освіті

У системі середньої освіти вивчення державної та іноземних мов, а також заохочення багатомовності продовжує залишатися одним із провідних завдань для кантональної і федеральної влади. Як правило, вивчення двох іноземних мов (зазвичай, це ще одна державна мова та англійська) є обов'язковим для всіх учнів до закінчення повної середньої освіти. Очікується, що на кінець навчання на старшому етапі загальноосвітньої школи учні, відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, мають досягти рівня B2.

Багато шкіл пропонують двомовні програми на старшому етапі навчання. Домінуючою мовною комбінацією є офіційна регіональна мова та англійська, особливо в німецькомовній Швейцарії.

Учні, які походять з іммігрантів, також можуть навчатися на факультативних курсах з вивчення мов іммігрантів, організованих цими мовними громадами, часто за підтримки місцевої шкільної адміністрації.

Мови в професійно-технічній та вищій освіті

Швейцарія має порівняно низький відсоток учнів, які отримують кваліфікацію для вступу до університету. Це відбувається тому, що велике значення надається високо-якісній професійній підготовці. У рамках професійно-технічних програм учні працюють у компаніях або торгівлі одночасно з відвідуванням один або два рази на тиждень так званих професійно-технічних училищ, які мають дуже різноманітні рівні підтримки офіційних регіональних або іноземних мов. Наприклад, у рамках комерційних програм навчання вивчення мов відіграє значну роль (друга офіційна мова плюс англійська є обов'язковими), тоді як у професіях, що вимагають в основному навичок ручної праці, іноземні мови вивчаються поверхово, якщо взагалі вивчаються. Таким чином, неможливо окреслити загальну ситуацію з вивченням іноземних мов у сфері професійної освіти.

Мови в засобах масової інформації

По всій території Швейцарії транслюються державні радіо і телевізійні програми мовою різних регіонів. Програми відносно однакової якості транслюються на тих самих умовах у чотирьох мовних регіонах. З метою підтримки і сприяння мовному і культурному розмаїттю, запроваджено значний перерозподіл доходу від ліцензій на користь регіональних компаній регіонів із мовами меншин.

Окрім цього більшість домогосподарств має кабельне чи Інтернет-телебачення і, таким чином, вони отримують доступ до чисельних додаткових вітчизняних і закордонних програм різними мовами. Проте, слід зазначити, що більшість споживачів теле- і радіо послуг надає перевагу передачам рідною мовою.

Хоча друковані ЗМІ державними і багатьма іноземними мовами доступні по всій країні, вони, однак, читаються в основному відповідними мовними громадами.

Мови в державних службах і громадських місцях

У Федеральній адміністрації відсоток співробітників з офіційних мовних громад є пропорційним загальній чисельності населення. Тим не менш, існують певні ієрархічні особливості з недостатньою представленістю національних меншин у виконавчих органах. Більш того, були виявлені недоліки в галузі поліпшення становища щодо питання багатомовності окремих співробітників Федеральної адміністрації.

Мови іммігрантських меншин також недостатньо представлені у Федеральній адміністрації.

У недалекому минулому було значно скорочено розмір швейцарської армії, що спричинило збільшення мовно-змішаних груп (армія була організована за територіальним принципом, отже, переважали одномовні групи, відповідно до традиційного принципу територіальності). За умов відсутності в армії послідовної мовної політики такий розвиток подій викликає побоювання щодо германізації національних мовних меншин, оскільки в змішаних групах є тенденція до використання німецької мови у якості основної мови спілкування.

Мови в бізнесі

Основні фактори щодо визнання значення мовних навичок для компаній можуть бути пов'язані з окремими галузями, клієнтами та роллю суб'єкта в ієрархії компанії. У цьому дослідженні ми можемо відобразити цю тезу дуже обмежено, дані підтверджують проведення великої кількості досліджень, які свідчать, що інші національні мови як і раніше займають важливе місце у професійному світі. Ці дослідження також показали, що не можна говорити про загальне, а лише про галузеве та місцеве заміщення регіональних мов англійською мовою. Велика кількість малих підприємств у всіх регіонах країни є одномовними.

Основні висновки

У системі обов'язкової освіти сильна економічна значущість англійської мови призвела до конкуренції з офіційними мовами, не поширеними у відповідному регіоні. Ситуація послаблює позиції менш поширених офіційних мов, особливо італійської. Дійсно, ретороманська та італійська мови майже не представлені у школах або суспільному житті за межами відповідних територій.

Розвиток інтеграції та усвідомлення важливості рідних мов іммігрантів є незадовільним, як у школі, так і в суспільстві.

Перспективні ініціативи та пілотні проекти

Інститут «Schweizer Institut für Kinder- und Jugendmedien» сприяє розвитку сімейної грамотності. Його проект «Schenk mir eine Geschichte» (який можна приблизно перекласти як «розкажи мені історію») безпосередньо стосується сімей іммігрантів та закликає їх розвивати свої мови.
(http://www.sikjm.ch/d/?/d/lesefoerderung/projekte/family_literacy.html)

«ch Foundation» є важливим контактним пунктом для мовних програм обміну у Швейцарії та за кордоном для школярів, учнів і студентів. Фонд здебільшого фінансується Конфедерацією і кантонами. (<http://www.chstiftung.ch/>)

Кантон Базель-Штадт розпочав впровадження комплексної мовної концепції для шкіл, в якій визнається роль різних мов: німецької мови як основної, іноземних мов, що викладаються, та рідних мов дітей, які мають імміграційне походження.
(<http://sdu.edubs.ch/faecher/fremdsprachen/herkunftssprachen>)

Форум «Forum du bilinguisme» у двомовному місті Біль/Б'єн підтримує проекти, які сприяють багатомовності. Наприклад, організація нагороджує компанії, які практикують культуру двомовності спеціальною відзнакою «за двомовність». (<http://www.bilinguisme.ch/>)

Деякі наукові інститути здійснюють дослідження в області багатомовності. До них належать «Osservatorio linguistico della Svizzera italiana» та «Fachstelle für Mehrsprachigkeit» при Університеті педагогічної освіти Граубюндена. Обидві установи вивчають поточну ситуацію щодо мовної політики в італійській та ретороманській частинах Швейцарії та розробляють заклики до дії. Науково-дослідний центр з питань багатомовності у Фрайбурзі, який отримує кошти від Конфедерації, координує дослідження, що проводяться у наукових інститутах на тему інституційної та індивідуальної багатомовності. (<http://www4.ti.ch/index.php?id=38747>; <http://www.phgr.ch/Mehrsprachigkeit.404.0.html?&L=0>; www.institute-multilingualism.ch/en)

Використані джерела

1. Swiss law on languages: www.admin.ch/ch/d/ff/2007/6951.pdf.
2. Law on languages: www.gr-lex.gr.ch/frontend/versions/238.
3. Swiss Conference of Cantonal Ministers of Education (EDK), Teaching languages (in German and French): <http://www.edk.ch/dyn/11911.php> (accessed January 2012).
4. Swiss Conference of Cantonal Ministers of Education (EDK), Teaching in immigrant languages (in German, French and Italian): <http://www.edk.ch/dyn/19191.php> (accessed January 2012).
5. Georges Lüdi; Iwar Werlen (2005) «*Sprachenlandschaft in der Schweiz*», Neuchâtel, available at Swiss Federal Statistical Office.

АНКЕТА проекту «Багатомовна Європа»

Назва країни або регіону, де заповнюється анкета:

1 ОФІЦІЙНІ ДОКУМЕНТИ І БАЗИ ДАНИХ З ВИКОРИСТАННЯ МОВ

1A Офіційні документи про мову

1.1	Чи існує державне або регіональне/ федеральне законодавство, яке містить статті про мову (мови)?	☐ Так	☐ Ні		
	Якщо так, то про які мови?	☐ Про державну мову ☐ Про іноземні мови ☐ Про регіональну мову або мови національних меншин ☐ Про мови іммігрантів			
1.2	Чи існують офіційні документи з мовної політики, які сприяють вивченню та викладанню мов у Вашій країні або регіоні?	☐ Так	☐ Ні		
	Якщо так, то для яких мов?	☐ Для державної мови ☐ Для іноземних мов ☐ Для регіональних мов або мов національних меншин ☐ Для мов іммігрантів			
1.3	Чи існує офіційний орган, який відповідає за координування мовної політики щодо однієї або більше мов, вказаних в пунктах 1.1 та 1.2?	☐ Так	☐ Ні		
	Якщо так, то який орган та стосовно якої мови (яких мов)?				
1.4	Чи існують офіційні документи з мовної політики, які сприяють вивченню та викладанню мов за кордоном у країнах, де є така потреба?	☐ Так	☐ Ні		
	Якщо так, то для яких мов?	☐ Як для державної мови, так і для регіональних мов/мов національних меншин	☐ Для державної мови	☐ Для регіональних мов/ мов національних меншин	
1.5	Чи фінансує (співфінансує) Ваша країна вивчення та викладання Вашої державної мови за кордоном для дітей, які походять з Вашої країни?	☐ Так	☐ Ні		
	Якщо так, то в яких країнах?				
1.6	Чи існують офіційні документи з мовної політики, що сприяють вивченню та викладанню мов іммігрантів там, де навчання фінансується або співфінансується на основі двосторонніх угод між Вашою країною і відповідними країнами походження іммігрантів?	☐ Так	☐ Ні		
	Якщо так, то з якими країнами походження іммігрантів та для яких мов?				
1.7	Чи визнаються, захищаються та/або підтримуються існуючі регіональні мови/мови національних меншин офіційними документами країни або законодавством?	☐ Визнаються ☐ Захищаються ☐ Підтримуються	☐ Ні		
	Якщо так, то які мови?				

1.8	Які з регіональних мов/мов національних меншин, вказаних в пункті 1.7, офіційно включені до загальнонаціональних або регіональних навчальних програм?					
1.9	Чи ратифікувала або підписала Ваша країна <i>Європейську хартію регіональних мов або мов меншин</i> ?	☐	Хартія ратифікована.	☐	Хартія тільки підписана.	
	Якщо так, то для яких мов? (дивіться веб-сайт Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (ECRML))	☐	Ні, хоча й не заборонена законом.	☐	Ні, заборонена законом	
1.10	Чи включені регіональні мови/мови національних меншин, які згадуються в Європейській хартії регіональних мов або мов меншин, до навчальних програм?	☐	Так	☐	Ні	
	Якщо так, то які саме мови? (дивіться веб-сайт Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (ECRML))					
1.11	Чи існують офіційні документи з мовної політики, які визнають або підтримують мову (мови) жестів глухонімих?	☐	Так	☐	Ні	
	Якщо так, то чи мають глухонімі люди законне право використовувати мову жестів глухонімих при офіційному спілкуванні з представниками влади?	☐	Завжди	☐	Тільки в окремих випадках	☐

1Б Офіційні бази даних щодо мов

1.12	Чи існують офіційні загальнонаціональні або регіональні механізми збору даних щодо існуючих в країні мов?	☐	Так	☐	Ні, хоча це не забороняється законом. Якщо немає механізмів, то перейти до Розділу 2	☐	Ні, забороняється законом. Якщо забороняється законом, то перейти до Розділу 2.
	Якщо так, то яким чином складаються та оновлюються бази даних? (Див. Poulain, 2008, про дані реєстрового обліку, дані перепису населення та дані опитувань)	☐	Постійно оновлюванні дані міського реєстрового обліку, що збираються на загальнонаціональному/ регіональному рівнях	☐	Дані загальнонаціонального/ регіонального перепису населення, що збираються кожні 5-10 років	☐	Періодично оновлюванні дані опитувань, які повторюються з певними інтервалами
1.13	Які мови досліджуються через зазначені механізми збору даних?	☐	Державна мова, регіональні мови/мови національних меншин та мови іммігрантів	☐	Державна мова та регіональні мови/мови національних меншин	☐	Тільки державна мова
1.14	Які основні запитання ставляться щодо мови/мов? (Див. Extra, 2010, щодо <i>типів запитань та їхнього впливу</i> у великих базах даних)	☐	Про мову (мови), якою розмовляють вдома або із членами родини	☐	Про основну мову спілкування	☐	Про рідну мову
1.15	Чи включене до збору даних запитання про рівень володіння мовою?	☐	Так, і формулюється запитання таким чином: «Наскільки вільно ви говорите/ розумієте/ читаєте/ пишете цією мовою?»	☐	Так, і формулюється запитання таким чином: «Чи вмієте ви говорити/ розуміти/ читати/ писати цією мовою?»	☐	Ні

2 МОВИ В ДОШКІЛЬНІЙ І ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

2А Мови в дошкільній освіті

2.1	Чи включене до збору даних запитання про рівень володіння мовою?	☐	Так	☐	Ні	Якщо ні, перейти до запитання 2.35	
2.2	Чи враховує дошкільна освіта існуючий плюрилінгвізм у дітей та мультилінгвізм у суспільстві в цілому при вивченні та викладанні державної, іноземної, регіональної мов, мов національних меншин та мов іммігрантів?	☐	Існує послідовний, узгоджений та інтегрований підхід до навчальної програми з мов, яка враховує наявність плюрилінгвізму в класі та мультилінгвізму в суспільстві в цілому	☐	Плюрилінгвізм в класі та мультилінгвізм в суспільстві в цілому враховуються неформально, залежно від ситуації або вчителя	☐	Наявність плюрилінгвізму в класі та мультилінгвізму в суспільстві в цілому не враховується
2.3	Чи навчають/заохочують вчителів цінувати і використовувати багатомовність дітей в процесі навчання?	☐	Їх спеціально навчають і заохочують це робити	☐	Це входить у деякі програми підготовки вчителів, але така практика ще не є поширеною	☐	Їх не навчають і не заохочують це робити

Державна мова в дошкільній освіті

2.4	Які цільові групи потребують додаткової підтримки у вивченні державної мови у дошкільній освіті?	☐	Всі діти з обмеженим знанням державної мови	☐	Тільки діти іммігрантів з обмеженим знанням державної мови	☐	Додаткової підтримки не існує. Якщо ні, перейти до запитання 2.9
2.5	Протягом якого часу надається додаткова цільова підтримка з вивчення державної мови у дошкільній освіті?	☐	Протягом двох років або довше	☐	Протягом одного року	☐	Лише протягом кількох місяців
2.6	Чи існують вимоги щодо мінімальних розмірів групи при наданні додаткової підтримки з вивчення державної мови у дошкільній освіті?	☐	Немає вимог щодо розміру групи – навчатимуть всіх дітей, яких внесено до списку	☐	Для навчання в групі необхідно, щоб записалось 5-10 дітей	☐	Для початку навчання в групі необхідно, щоб записалось більш ніж 10 дітей
2.7	В якому обсязі надається додаткова підтримка з вивчення державної мови у дошкільній освіті?	☐	Більш ніж півдня двічі на тиждень	☐	Півдня один раз або двічі на тиждень	☐	Менш ніж півдня на тиждень
2.8	За рахунок яких коштів фінансується додаткова підтримка з вивчення державної мови у дошкільній освіті?	☐	Державне, регіональне або місцеве фінансування покриває всі витрати	☐	Батьки оплачують частину витрат, інша частина покривається фінансуванням	☐	Батьки мають оплачувати всі витрати. Фінансування не існує або надається лише в окремих випадках
2.9	Чи є обов'язковою професійна підготовка з викладання державної мови як першої і/або другої мови для роботи вчителем?	☐	Вчителі отримують спеціалізовану підготовку з відповідної мови	☐	Здійснюється лише загальна педагогічна підготовка	☐	Ніякої підготовки не відбувається
2.10	Чи є обов'язковими курси підвищення кваліфікації для вчителів державної мови як першої і/або другої мови?	☐	Вчителі проходять курс підвищення кваліфікації за спеціалізацією	☐	Пропонується загальне підвищення кваліфікації для вчителів	☐	Підвищення кваліфікації не здійснюється

Іноземні мови в дошкільній освіті

2.11	Чи існує дошкільна освіта іноземними мовами?	☐	Всі діти з обмеженим знанням державної мови	☐	Тільки діти іммігрантів з обмеженим знанням державної мови	☐	Додаткової підтримки не існує. Якщо ні, перейти до запитання 2.9
	Якщо так, то якою мовою (якими мовами)?						
2.12	Які існують цільові групи для дошкільної освіти іноземними мовами?	☐	Іноземні мови пропонуються всім учням, незалежно від їхнього мовного походження	☐	Іноземні мови пропонуються тільки учням-носіям державної мови	☐	Не вказано
2.13	Протягом якого часу пропонується дошкільна освіта іноземними мовами?	☐	Протягом двох років або довше	☐	Протягом одного року	☐	Лише протягом кількох місяців
2.14	Чи існують вимоги щодо розміру груп для дошкільного навчання іноземними мовами?	☐	Немає ніяких вимог щодо розміру групи – навчатимуть всіх дітей, яких внесено до списку	☐	Для початку навчання в групі необхідно, щоб записалося щонайменш 5 дітей	☐	Для початку навчання в класі необхідно, щоб записалося 10 або більше дітей
2.15	В якому обсязі пропонується навчання іноземними мовами?	☐	Більш ніж півдня двічі на тиждень	☐	Півдня один раз або двічі на тиждень	☐	Менш ніж півдня на тиждень

2.16	Чи є обов'язковою професійна підготовка вчителів з викладання іноземних мов для роботи вчителем?	☐	Вчителі іноземних мов отримують спеціалізовану підготовку з відповідної мови	☐	Надається загальна педагогічна підготовка	☐	Ніякої підготовки не надається
2.17	Чи є обов'язковими курси підвищення кваліфікації для вчителів іноземної мови?	☐	Вчителі іноземних мов проходять підвищення кваліфікації за фахом	☐	Надається лише загальне підвищення кваліфікації	☐	Ніякого підвищення кваліфікації не надається
2.18	За рахунок яких коштів фінансується дошкільна освіта іноземними мовами?	☐	Державне, регіональне або місцеве фінансування покриває всі витрати	☐	Батьки оплачують частину витрат, частина покривається фінансуванням	☐	Батьки мають оплачувати всі витрати. Фінансування не існує або надається лише в окремих випадках

Регіональні мови/мови національних меншин в дошкільній освіті

2.19	Чи існує дошкільна освіта регіональними мовами/мовами національних меншин там, де розмовляють цими мовами?	☐	Так	☐	Ні <i>Якщо ні, перейти до запитання 2.27</i>		
	Якщо так, то якими саме регіональними мовами/мовами національних меншин?						
2.20	Які існують цільові групи для дошкільної освіти регіональними мовами/мовами національних меншин?	☐	Регіональні мови/мови національних меншин пропонуються всім учням, незалежно від їхнього мовного походження	☐	Регіональні мови/мови національних меншин пропонуються тільки учням-носіям цих мов	☐	Не вказано
2.21	Протягом якого часу пропонується дошкільне навчання регіональними мовами/мовами національних меншин	☐	Протягом двох років або довше	☐	Протягом одного року	☐	Лише протягом кількох місяців
2.22	Чи існують вимоги щодо розміру груп для дошкільного навчання регіональними мовами/мовами національних меншин?	☐	Немає ніяких вимог щодо розміру групи – навчатимуть всіх дітей, яких внесено до списку	☐	Для початку навчання в групі необхідно, щоб записалося 5-10 дітей	☐	Для початку навчання в класі необхідно, щоб записалося більш ніж 10 дітей
2.23	В якому обсязі пропонується навчання регіональними мовами/мовами національних меншин?	☐	Більш ніж півдня двічі на тиждень	☐	Півдня один раз або двічі на тиждень	☐	Менш ніж півдня на тиждень
2.24	Чи є обов'язковою професійна підготовка з викладання регіональних мов/мов національних меншин для роботи вчителем?	☐	Вчителі регіональних мов/мов національних меншин отримують спеціалізовану підготовку з відповідної мови	☐	Надається лише загальна педагогічна підготовка	☐	Жодної підготовки не надається
2.25	Чи є обов'язковими курси підвищення кваліфікації для вчителів регіональних мов/мов національних меншин у викладанні цих мов?	☐	Вчителі регіональних мов/мов національних меншин проходять підвищення кваліфікації у відповідному предметі	☐	Надається лише загальне підвищення кваліфікації	☐	Не надається жодного підвищення кваліфікації
2.26	За рахунок яких коштів фінансується дошкільне навчання регіональними мовами/мовами національних меншин?	☐	Державне, регіональне або місцеве фінансування покриває всі витрати	☐	Батьки оплачують частину витрат, частина покривається фінансуванням	☐	Батьки мають оплачувати всі витрати. Фінансування не існує або надається лише в окремих випадках

Мови іммігрантів в дошкільній освіті

2.27	Чи існує дошкільне навчання мовами іммігрантів на території проживання іммігрантів?	☐	Так	☐	Ні <i>Якщо ні, перейти до запитання 2.35</i>		
	Якщо так, то якою мовою (якими мовами) іммігрантів?						
2.28	Які існують цільові групи для дошкільного навчання мовами іммігрантів?	☐	Мови іммігрантів пропонуються всім дітям, незалежно від їхнього мовного походження	☐	Мови іммігрантів пропонуються тільки учням-носіям цих мов	☐	Мови іммігрантів пропонуються тільки дітям з громадянством /національністю країни походження
2.29	Протягом якого часу пропонується дошкільне навчання мовами іммігрантів?	☐	Протягом двох років або довше	☐	Протягом одного року	☐	Лише протягом кількох місяців
2.30	Чи існують вимоги щодо розміру груп для дошкільного навчання мовами іммігрантів?	☐	Немає ніяких вимог щодо розміру групи – навчатимуть всіх дітей, яких внесено до списку	☐	Для початку навчання в групі необхідно, щоб записалося 5-10 дітей	☐	Для початку навчання в групі необхідно, щоб записалося більш ніж 10 дітей

2.31	В якому обсязі пропонується навчання мовами іммігрантів?	☐	Більш ніж півдня двічі на тиждень	☐	Півдня один раз або двічі на тиждень	☐	Менш ніж півдня на тиждень
2.32	За рахунок яких коштів фінансується дошкільне навчання мовами іммігрантів?	☐	Державне, регіональне або місцеве фінансування покриває всі витрати	☐	Фінансування з джерел відповідної країни покриває всі витрати	☐	Батьки мають оплачувати всі витрати. Фінансування не існує або надається лише в окремих випадках
2.33	Чи є обов'язковою професійна підготовка вчителів у викладанні мов іммігрантів для роботи вчителем?	☐	Вчителі мов іммігрантів отримують спеціалізовану підготовку з відповідної мови	☐	Надається лише загальна педагогічна підготовка	☐	Жодної підготовки не надається
2.34	Чи є обов'язковими курси підвищення кваліфікації для вчителів мов іммігрантів у викладанні цих мов?	☐	Вчителі мов іммігрантів отримують підвищення кваліфікації з відповідного предмету	☐	Надається лише загальне підвищення кваліфікації	☐	Жодного підвищення кваліфікації не надається

25 Мови в початковій освіті: Організація

2.35	Чи існує стаття або положення стосовно мови (мов) викладання для всіх дітей у початковій освіті?	☐	Крім державної мови можуть використовуватись інші мови як мови викладання	☐	Тільки державна мова може використовуватись як мова викладання	☐	Такої статті або положення не існує
2.36	Чи враховує початкова освіта існування плурингвізму дітей та мультилінгвізму у суспільстві в цілому при вивченні та викладанні державної, іноземних, регіональних мов/мов національних меншин чи мов іммігрантів в початковій освіті?	☐	Існує послідовний, узгоджений та інтегрований підхід до навчальної програми з викладання мов, який враховує існування плурингвізму в класі та мультилінгвізму в суспільстві в цілому	☐	У початковій освіті плурингвізм в класі та мультилінгвізм в суспільстві в цілому враховуються неформально, залежно від ситуації або вчителя	☐	Існування плурингвізму в класі та мультилінгвізму в суспільстві в цілому не враховується
2.37	Чи навчають/заохочують вчителів цінити і використовувати на практиці плурингвізм дітей у класі?	☐	Їх спеціально навчають і заохочують це робити	☐	Це входить у деякі навчальні курси, але така практика ще не є поширеною	☐	Їх не навчають і не заохочують це робити

Державна мова в початковій освіті (див. Eurydice/EuroStat 2008: стор. 103-105)

2.38	Чи існує послідовна і чітка навчальна програма викладання державною мовою або навчання державної мови як першої і/або другої мови?	☐	Існує послідовна і чітка навчальна програма	☐	Принципи або цілі навчальної програми викладені у загальному вигляді	☐	Принципи або цілі програми не визначені
2.39	Яка підтримка у вивченні державної мови або навчання державною мовою надається новоприбулим з-за кордону учням, які не володіють державною мовою?	☐	Новоприбулі учні отримують інтенсивне навчання другої мови в спеціальних групах до того, як їх буде переведено до звичайних класів	☐	Новоприбулі учні навчаються у звичайних класах і додатково вивчають другу мову	☐	Новоприбулих учнів занурюють у звичайні класи без будь-якого попереднього або одночасного вивчення другої мови
2.40	Чи існує спеціалізована перевірка рівня володіння державною мовою при вступі в заклади початкової освіти?	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння державною мовою, який спирається на стандартизовані інструменти оцінювання відповідно до вікової групи учня	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння державною мовою, який спирається на шкільні інструменти оцінювання	☐	Регулярний моніторинг не здійснюється
2.41	Чи здійснюється регулярний моніторинг рівня володіння державною мовою в початковій школі?	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння державною мовою, який спирається на стандартизовані інструменти оцінювання відповідно до вікової групи учня	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння державною мовою, який спирається на шкільні інструменти оцінювання	☐	Регулярний моніторинг не здійснюється

Іноземні мови в початковій освіті (див. Eurydice/EuroStat 2008: стор. 27-109)

2.42	Чи існує навчання іноземної мови у більшості/всіх закладах початкової освіти на державному або регіональному рівні?	☐	Так	☐	Ні Якщо ні, перейти до запитання 2.54		
2.43	Чи є вивчення іноземної мови обов'язковим чи факультативним?	☐	Дві іноземні мови є обов'язковими	☐	Одна іноземна мова є обов'язковою	☐	Вивчення іноземної мови здійснюється факультативно
2.44	Які іноземні мови пропонуються у закладах початкової освіти як обов'язкові, а які – як факультативні? Для кожної мови вкажіть кількість годин її викладання на тиждень?		<i>Мова</i>		<i>Обов'язкова/факультативна</i>		<i>Годин на тиждень</i>
2.45	Чи існує чітка і послідовна навчальна програма вивчення іноземних мов?	☐	Застосовується чітка і послідовна навчальна програма	☐	Принципи або цілі програми виражені у загальному вигляді	☐	Немає ніяких принципів або цілей програми

2.46	Чи викладають іноземні мови тільки як предмет або їх також використовують як мову навчання інших предметів?	☐	Широко практикується поєднання викладання іноземних мов як предмета і їх використання як мови навчання	☐	Практикується поєднання викладання іноземних мов як предмета і їх використання як мови навчання, але не широко	☐	Іноземні мови викладаються тільки як предмет
2.47	Які існують цільові групи для навчання іноземних мов?	☐	Іноземні мови пропонуються всім учням, незалежно від їхнього мовного походження	☐	Іноземні мови пропонуються тільки учням-носія́м державної мови	☐	Не вказано
2.48	Яким віковим групам звичайно викладаються іноземні мови?	☐	Іноземні мови звичайно викладаються з першого класу	☐	Іноземні мови звичайно викладаються з середини початкової освіти	☐	Іноземні мови звичайно викладаються тільки на кінцевому етапі початкової освіти
2.49	Чи викладаються іноземні мови в урочний чи позаурочний час?	☐	Іноземні мови викладаються на уроках як складова частина навчальної програми	☐	Іноземні мови викладаються як в рамках навчальної програми, так і в позаурочний час	☐	Іноземні мови викладаються тільки в позаурочний час і не є частиною навчальної програми
2.50	Чи існують будь-які вимоги щодо розміру груп для вивчення іноземних мов у початковій освіті?	☐	Немає ніяких вимог щодо розміру групи – навчатимуть всіх учнів, яких внесено до списку	☐	Для початку навчання в класі необхідно, щоб записалося принаймні 5 учнів.	☐	Для початку навчання в класі необхідно, щоб записалося принаймні 10 учнів
2.51	Чи здійснюється регулярний моніторинг рівня володіння іноземною мовою?	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння іноземною мовою, який спирається на стандартизовані інструменти оцінювання відповідно до вікової групи учня	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння іноземною мовою, який спирається на шкільні інструменти оцінювання	☐	Регулярний моніторинг не здійснюється
2.52	Чи існують чіткі вимоги щодо рівня володіння іноземною мовою, якого треба досягти по закінченні початкової школи?	☐	Так, вони відповідають Загальноєвропейським Рекомендаціям з мовної освіти (ЗЄР)	☐	Так, вони відповідають державним або шкільним нормам	☐	Ні
<i>Якщо вони відповідають ЗЄР, вкажіть рівень ЗЄР</i>							
2.53	За рахунок яких коштів фінансується викладання іноземних мов у закладах початкової освіти?	☐	Державне, регіональне або місцеве фінансування покриває всі витрати	☐	Батьки оплачують частину витрат, частина покривається фінансуванням	☐	Батьки мають оплачувати всі витрати. Фінансування не існує або надається лише в окремих випадках

Регіональні мови/мови національних меншин в початковій освіті
(див. Eurydice/EuroStat 2008: стор. 50-52)

2.54	Чи вивчають регіональні мови/ мови національних меншин у більшості/всіх закладах початкової освіти на територіях проживання національних меншин?	☐	Так	☐	Ні <i>Якщо ні, перейти до запитання 2.65</i>		
2.55	Чи є навчання регіональним мовам/мовам національних меншин обов'язковим чи факультативним?	☐	Обов'язкове для всіх дітей	☐	Обов'язкове для носіїв регіональної мови/мови національних меншин	☐	Факультативне для всіх дітей
2.56	Чи існує чітка і послідовна навчальна програма викладання регіональних мов/мов національних меншин?	☐	Існує чітка і послідовна навчальна програма	☐	Принципи або цілі програми викладені у загальному вигляді	☐	Немає ніяких принципів або цілей програми
2.57	Чи викладають регіональні мови/ мови національних меншин тільки як предмет або їх також використовують як мову навчання інших предметів?	☐	Широко практикується поєднання викладання регіональних мов/мов національних меншин як предмета і їх використання як мови навчання	☐	Практикується поєднання викладання регіональних мов/мов національних меншин як предмета і їх використання як мови навчання, але не широко	☐	Регіональні мови/мови національних меншин викладаються тільки як предмет
2.58	Які існують цільові групи для навчання регіональних мов/мов національних меншин?	☐	Регіональні мови/мови національних меншин викладаються всім учням, незалежно від мовного походження	☐	Регіональні мови/мови національних меншин викладаються тільки учням-носія́м цих мов	☐	Не вказано
2.59	Яким віковим групам звичайно викладаються регіональні мови/мови національних меншин?	☐	Регіональні мови/мови національних меншин звичайно викладаються з першого класу	☐	Регіональні мови/мови національних меншин звичайно викладаються з середини початкової освіти	☐	Регіональні мови/мови національних меншин звичайно викладаються на кінцевому етапі початкової освіти
2.60	Чи викладаються регіональні мови/мови національних меншин в урочний чи позаурочний час?	☐	Регіональні мови/мови національних меншин викладаються на уроках в рамках навчальної програми	☐	Регіональні мови/мови національних меншин викладаються як в рамках навчальної програми, так і в позаурочний час	☐	Регіональні мови/мови національних меншин викладаються тільки в позаурочний час і не є частиною навчальної програми

2.61	Чи існують будь-які вимоги щодо розміру груп для вивчення регіональних мов/мов національних меншин у початковій освіті?	☐	Немає ніяких вимог щодо розміру групи – навчатимуть всіх учнів, яких внесено до списку	☐	Для початку навчання в класі необхідно, щоб записалося принаймні 5 учнів	☐	Для початку навчання в класі необхідно, щоб записалося принаймні 10 учнів
2.62	Чи здійснюється регулярний моніторинг рівня володіння регіональними мовами/мовами національних меншин?	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння регіональними мовами/ мовами національних меншин, який спирається на стандартизовані інструменти оцінювання відповідно до вікової групи учня	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння регіональними мовами/ мовами національних меншин, який спирається на шкільні інструменти оцінювання	☐	Регулярний моніторинг не здійснюється
2.63	Чи існують чіткі вимоги щодо рівня володіння регіональними мовами/ мовами національних меншин, якого треба досягти по закінченні початкової освіти?	☐	Так, вони спираються на державні або регіональні нормативи	☐	Так, вони пов'язані тільки зі шкільними нормативами	☐	Ні
2.64	За рахунок яких коштів фінансується викладання регіональних мов/мов національних меншин у закладах початкової освіти?	☐	Державне, регіональне або місцеве фінансування покриває всі витрати	☐	Батьки сплачують частину витрат, частина покривається фінансуванням	☐	Батьки мають сплачувати всі витрати. Фінансування не існує або надається лише в окремих випадках

Мови іммігрантів в початковій освіті (див. Eurydice 2009: стор. 19-27)

2.65	Чи існує викладання мови іммігрантів у більшості/всіх закладах початкової освіти у місцях проживання іммігрантів?	☐	Так	☐	Ні <i>Якщо ні, перейти до запитання 2.76</i>		
2.66	Чи є викладання мови іммігрантів обов'язковим чи факультативним?	☐	Обов'язкове для всіх дітей	☐	Обов'язкове для носіїв мови іммігрантів	☐	Факультативне для носіїв мови іммігрантів
2.67	Чи існує чітка і послідовна навчальна програма викладання мов іммігрантів?	☐	Існує чітка і послідовна навчальна програма	☐	Принципи або цілі навчальної програми сформульовані у загальному вигляді	☐	Немає ніяких принципів або цілей навчальної програми
2.68	Чи викладають мови іммігрантів тільки як предмет або їх також застосовують як мову навчання інших предметів?	☐	Широко практикується поєднання викладання мов іммігрантів як предмета і їх застосування як мови навчання	☐	Практикується поєднання викладання мов іммігрантів як предмета і їх застосування як мови навчання, але не широко	☐	Мови іммігрантів викладаються тільки як предмет
2.69	Які існують цільові групи для навчання мовам іммігрантів?	☐	Мови іммігрантів викладаються всім учням, незалежно від мовного походження	☐	Мови іммігрантів викладаються тільки учням-носіям цих мов	☐	Не вказано
2.70	Яким віковим групам звичайно викладаються мови іммігрантів?	☐	Мови іммігрантів звичайно викладаються з першого класу	☐	Мови іммігрантів звичайно викладаються з середини початкової освіти	☐	Мови іммігрантів звичайно викладаються на кінцевому етапі початкової освіти
2.71	Чи викладаються мови іммігрантів в урочний чи позаурочний час?	☐	Мови іммігрантів викладаються на уроках як частину навчальної програми	☐	Мови іммігрантів викладаються як в рамках навчальної програми, так і в позаурочний час	☐	Мови іммігрантів викладаються тільки в позаурочний час і не є частиною навчальної програми
2.72	Чи існують будь-які вимоги щодо розміру груп для вивчення мов іммігрантів у початковій освіті?	☐	Немає ніяких вимог щодо розміру групи — навчатимуть всіх учнів, яких внесено до списку	☐	Для початку навчання в класі необхідно, щоб записалося принаймні 5 учнів	☐	Для початку навчання в класі необхідно, щоб записалося принаймні 10 учнів
2.73	Чи здійснюється регулярний моніторинг рівня володіння мовами іммігрантів?	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння мовами іммігрантів, який спирається на стандартизовані інструменти оцінювання відповідно до вікової групи учня	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння мовами іммігрантів, який спирається на шкільні інструменти оцінювання	☐	Регулярний моніторинг не здійснюється
2.74	Чи існують чіткі вимоги щодо рівня володіння мовами іммігрантів, якого треба досягти по закінченні початкової освіти?	☐	Так, вони спираються на державні або регіональні стандарти	☐	Так, вони пов'язані тільки зі шкільними нормами	☐	Ні
2.75	За рахунок яких коштів фінансується викладання мов іммігрантів у закладах початкової освіти?	☐	Державне, регіональне або місцеве фінансування покриває всі витрати	☐	Батьки сплачують частину витрат, частина покривається фінансуванням	☐	Батьки мають сплачувати всі витрати. Фінансування не існує або надається лише в окремих випадках

2В Мови в початковій освіті: вчителі							
Вчителі державної мови							
2.76	Чи обов'язково державну мову як першу і/або другу мову викладають кваліфіковані вчителі мов?	☐	Державну мову як першу і/або другу мову викладають кваліфіковані вчителі мов	☐	Зазвичай вчителі з більш загальною кваліфікацією викладають державну мову як першу і/або другу мову	☐	Некваліфіковані вчителі навчають державної мови як першої і/або другої мови
2.77	Чи є обов'язковою професійна підготовка з викладання державної мови як першої і/або другої мови для роботи вчителем?	☐	Вчителі отримують спеціалізовану підготовку з відповідної мови	☐	Здійснюється лише загальна педагогічна підготовка	☐	Ніякої підготовки не відбувається
2.78	Чи є обов'язковими курси підвищення кваліфікації для вчителів державної мови як першої і/або другої мови?	☐	Вчителі проходять курс підвищення кваліфікації за спеціалізацією	☐	Пропонується загальне підвищення кваліфікації для вчителів	☐	Підвищення кваліфікації не здійснюється
2.79	Які спеціальні заходи вживаються для збільшення кількості кваліфікованих вчителів, якщо їх не вистачає? <i>Якщо вчителів вистачає, перейти до запитання 2.80</i>	☐	Здійснюються заходи, що сприяють додатковому залученню фахівців з відповідною кваліфікацією у країні та за кордоном та підготовці спеціалістів	☐	Кампанії у засобах масової інформації з заохочення людей отримувати кваліфікацію вчителів державної мови	☐	Спеціальні заходи не вживаються
Вчителі іноземних мов (див. Eurydice/EuroStat 2008: стор. 77-86)							
2.80	Чи обов'язково іноземні мови викладають кваліфіковані вчителі мов?	☐	Іноземні мови викладають кваліфіковані вчителі мов	☐	Зазвичай вчителі з більш загальною педагогічною кваліфікацією викладають іноземні мови	☐	Некваліфіковані вчителі навчають іноземним мовам
2.81	Чи є обов'язковою професійна підготовка з викладання іноземних мов для роботи вчителем?	☐	Вчителі отримують спеціалізовану підготовку з викладання відповідної мови	☐	Здійснюється лише загальна педагогічна підготовка	☐	Ніякої підготовки не відбувається
2.82	Чи є обов'язковими курси підвищення кваліфікації для вчителів іноземних мов?	☐	Вчителі проходять курс підвищення кваліфікації за спеціалізацією	☐	Пропонується загальне підвищення кваліфікації для вчителів	☐	Підвищення кваліфікації не здійснюється
2.83	Чи проходять вчителі іноземних мов стажування у країнах походження мов перед отриманням кваліфікації або під час підвищення кваліфікації?	☐	Вчителі іноземних мов проводять принаймні семестр у країнах походження мов під час навчання. Навчальні програми мають структуру, що сприяє практичній підготовці, стажуванню за кордоном і т.д.	☐	Структурованих програм як компонентів підготовки не існує. Проте індивідуальні ініціативи стажерів фінансово підтримуються	☐	Не існує ані програм стажування за кордоном, ані програм фінансування окремих ініціатив
2.84	Які спеціальні заходи вживаються для збільшення кількості кваліфікованих вчителів, якщо їх не вистачає? <i>Якщо вчителів вистачає, перейти до запитання 2.85</i>	☐	Здійснюються заходи, що сприяють додатковому залученню фахівців з відповідною кваліфікацією у країні та за кордоном та підготовці спеціалістів	☐	Кампанії у засобах масової інформації з заохочення людей отримувати кваліфікацію вчителів іноземної мови	☐	Спеціальні заходи не вживаються
Вчителі регіональних мов/мов національних меншин							
2.85	Чи обов'язково регіональні мови/мови національних меншин викладають кваліфіковані вчителі мов?	☐	Регіональні мови/мови національних меншин викладають кваліфіковані вчителі мов	☐	Зазвичай вчителі з більш загальною кваліфікацією викладають регіональні мови/мови національних меншин	☐	Некваліфіковані вчителі навчають регіональних мов/мов національних меншин
2.86	Чи є обов'язковою професійна підготовка з викладання регіональних мов/мов національних меншин для роботи вчителем?	☐	Вчителі отримують спеціалізовану підготовку з викладання відповідної мови	☐	Здійснюється лише загальна педагогічна підготовка	☐	Ніякої підготовки не відбувається
2.87	Чи є обов'язковими курси підвищення кваліфікації для вчителів регіональних мов/мов національних меншин?	☐	Вчителі проходять курс підвищення кваліфікації за спеціалізацією	☐	Пропонується загальне підвищення кваліфікації для вчителів	☐	Підвищення кваліфікації не здійснюється
2.88	Які спеціальні заходи вживаються для збільшення кількості кваліфікованих вчителів, якщо їх не вистачає? <i>Якщо вчителів вистачає, перейти до запитання 2.89</i>	☐	Здійснюються заходи, що сприяють додатковому залученню фахівців з відповідною кваліфікацією у країні та за кордоном та підготовці спеціалістів	☐	Кампанії у засобах масової інформації з заохочення людей отримувати кваліфікацію вчителів регіональних мов/мов національних меншин	☐	Спеціальні заходи не вживаються

Вчителі мов іммігрантів

2.89	Чи обов'язково мови іммігрантів викладають кваліфіковані вчителі мов?	☐	Мови іммігрантів викладають кваліфіковані вчителі мов	☐	Зазвичай вчителі з більш загальною кваліфікацією викладають мови іммігрантів	☐	Некваліфіковані вчителі навчають мовам іммігрантів
2.90	Чи є обов'язковою професійна підготовка з викладання мов іммігрантів для роботи вчителем?	☐	Вчителі отримують спеціалізовану підготовку з викладання відповідної мови	☐	Здійснюється лише загальна педагогічна підготовка	☐	Ніякої підготовки не відбувається
2.91	Чи є обов'язковими курси підвищення кваліфікації для вчителів мов іммігрантів?	☐	Вчителі проходять курс підвищення кваліфікації за спеціалізацією	☐	Пропонується загальне підвищення кваліфікації для вчителів	☐	Підвищення кваліфікації не здійснюється
2.92	Які спеціальні заходи вживаються для збільшення кількості кваліфікованих вчителів, якщо їх не вистачає? <i>Якщо вчителів вистачає, перейти до розділу 3</i>	☐	Здійснюються заходи, що сприяють додатковому залученню фахівців з відповідною кваліфікацією у країні та за кордоном та підготовці спеціалістів	☐	Кампанії у засобах масової інформації з заохочення людей отримувати кваліфікацію вчителів мов іммігрантів	☐	Спеціальні заходи не вживаються

3 МОВИ В СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ**3А Організація**

3.1	Чи існує стаття або положення стосовно мови (мов) викладання для всіх учнів у закладах середньої освіти?	☐	Крім державної мови можуть використовуватись інші мови як мови викладання	☐	Тільки державна мова може використовуватись як мова викладання	☐	Такої статті або положення не існує
3.2	Чи враховує середня освіта існування плюрилінгвізму дітей та мультилінгвізму у суспільстві в цілому при вивченні та викладанні державної, іноземних, регіональних мов/мов національних меншин чи мов іммігрантів в середній освіті?	☐	Існує послідовний, узгоджений та інтегрований підхід до навчальної програми з викладання мов, який враховує існування плюрилінгвізму в класі та мультилінгвізму в суспільстві в цілому	☐	У середній освіті плюрилінгвізм в класі та мультилінгвізм в суспільстві в цілому враховуються неформально, залежно від ситуації або вчителя	☐	Існування плюрилінгвізму в класі та мультилінгвізму в суспільстві в цілому не враховується
3.3	Чи навчають/заохочують вчителів цінити і використовувати на практиці плюрилінгвізм дітей у класі?	☐	Їх спеціально навчають і заохочують це робити	☐	Це входить у деякі навчальні курси, але така практика ще не є поширеною	☐	Їх не навчають і не заохочують це робити

Державна мова в середній освіті (див. Eurydice/EuroStat 2008: стор. 103-105)

3.4	Чи існує послідовна і чітка навчальна програма викладання державною мовою або навчання державної мови як першої і/або другої мови?	☐	Існує послідовна і чітка навчальна програма	☐	Принципи або цілі навчальної програми викладені у загальному вигляді	☐	Принципи або цілі програми не визначені
3.5	Яка підтримка у вивченні державної мови або навчання державною мовою надається новоприбулим з-за кордону учням, які не володіють державною мовою?	☐	Новоприбулі учні отримують інтенсивне навчання другої мови в спеціальних групах до того, як їх буде переведено до звичайних класів	☐	Новоприбулі учні навчаються у звичайних класах і додатково вивчають другу мову	☐	Новоприбулих учнів занурюють у звичайні класи без будь-якого попереднього або одночасного вивчення другої мови
3.6	Чи існує спеціалізована перевірка рівня володіння державною мовою при вступі в заклади середньої освіти?	☐	Так, для всіх учнів	☐	Тільки для не-носіїв державної мови	☐	Ні
3.7	Чи здійснюється регулярний моніторинг рівня володіння державною мовою в середній школі?	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння державною мовою, який спирається на стандартизовані інструменти оцінювання відповідно до вікової групи учня	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння державною мовою, який спирається на шкільні інструменти оцінювання	☐	Регулярний моніторинг не здійснюється

Іноземні мови в середній освіті (див. Eurydice/EuroStat 2008: стор. 27-109)

3.8	Чи існує навчання іноземної мови в основній школі?	☐ Так	☐ Ні <i>Якщо ні, перейти до запитання 3.11</i>
3.9	Чи є вивчення іноземної мови обов'язковим чи факультативним?	☐ Дві іноземні мови є обов'язковими	☐ Одна іноземна мова є обов'язковою ☐ Вивчення іноземної мови здійснюється факультативно
3.10	Які іноземні мови пропонуються в основній школі як обов'язкові, а які – як факультативні? Для кожної мови вкажіть кількість годин її викладання на тиждень	<i>Мова</i>	<i>Обов'язкова/факультативна</i> <i>Годин на тиждень</i>
3.11	Чи існує навчання іноземної мови у старшій школі?	☐ Так	☐ Ні <i>Якщо ні, перейти до запитання 3.23</i>
3.12	Чи є вивчення іноземної мови обов'язковим чи факультативним?	☐ Дві іноземні мови є обов'язковими	☐ Одна іноземна мова є обов'язковою ☐ Вивчення іноземної мови здійснюється факультативно
3.13	Які іноземні мови пропонуються у старшій школі як обов'язкові, а які – як факультативні? Для кожної мови вкажіть кількість годин її викладання на тиждень	<i>Мова</i>	<i>Обов'язкова/факультативна</i> <i>Годин на тиждень</i>
3.14	Чи існує чітка і послідовна навчальна програма вивчення іноземних мов?	☐ Застосовується чітка і послідовна навчальна програма	☐ Принципи або цілі програми виражено у загальному вигляді ☐ Немає ніяких принципів або цілей програми
3.15	Чи викладають іноземні мови тільки як предмет або їх також використовують як мову навчання інших предметів?	☐ Широко практикується поєднання викладання іноземних мов як предмета і їх використання як мови навчання	☐ Практикується поєднання викладання іноземних мов як предмета і їх використання як мови навчання, але не широко ☐ Іноземні мови викладаються тільки як предмет
3.16	Які існують цільові групи для навчання іноземних мов?	☐ Іноземні мови пропонуються всім учням, незалежно від їхнього мовного походження	☐ Іноземні мови пропонуються тільки учням-носія м державної мови ☐ Не вказано
3.17	Яким віковим групам звичайно викладаються іноземні мови?	☐ Іноземні мови звичайно викладаються з першого класу	☐ Іноземні мови звичайно викладаються з середини початкової освіти ☐ Іноземні мови звичайно викладаються тільки на кінцевому етапі початкової освіти
3.18	Чи викладаються іноземні мови в урочний чи позаурочний час?	☐ Іноземні мови викладаються на уроках як складова частина навчальної програми	☐ Іноземні мови викладаються як в рамках навчальної програми, так і в позаурочний час ☐ Іноземні мови викладаються тільки в позаурочний час і не є частиною навчальної програми
3.19	Чи існують будь-які вимоги щодо розміру груп для вивчення іноземних мов у початковій освіті?	☐ Немає ніяких вимог щодо розміру групи – навчатимуть всіх учнів, яких внесено до списку	☐ Для початку навчання в класі необхідно, щоб записалося принаймні 5 учнів. ☐ Для початку навчання в класі необхідно, щоб записалося принаймні 10 учнів
3.20	Чи здійснюється регулярний моніторинг рівня володіння іноземною мовою?	☐ Здійснюється регулярний моніторинг володіння іноземною мовою, який спирається на стандартизовані інструменти оцінювання відповідно до вікової групи учня	☐ Здійснюється регулярний моніторинг володіння іноземною мовою, який спирається на шкільні інструменти оцінювання ☐ Регулярний моніторинг не здійснюється
3.21	Чи існують чіткі вимоги щодо рівня володіння іноземною мовою, якого треба досягти по закінченні початкової школи?	☐ Так, вони відповідають Загальноєвропейським Рекомендаціям з мовної освіти (ЗЄР)	☐ Так, вони відповідають державним або шкільним нормам ☐ Ні
<i>Якщо вони відповідають ЗЄР, вкажіть рівень ЗЄР</i>			
3.22	За рахунок яких коштів фінансується викладання іноземних мов у закладах початкової освіти?	☐ Державне, регіональне або місцеве фінансування покриває всі витрати	☐ Батьки оплачують частину витрат, частина покривається фінансуванням ☐ Батьки мають оплачувати всі витрати. Фінансування не існує або надається лише в окремих випадках

Регіональні мови/мови національних меншин в середній освіті
 (див. Eurydice/EuroStat 2008: стор. 50-52)

3.23	Чи вивчають регіональні мови/мови національних меншин у більшості/всіх закладах середньої освіти на територіях проживання національних меншин?	☐	Так	☐	Ні Якщо ні, перейти до запитання 3.33		
3.24	Чи є вивчення регіональних мов/мов національних меншин обов'язковим чи факультативним?	☐	Обов'язкове для всіх дітей	☐	Обов'язкове для носіїв регіональної мови/мови національних меншин	☐	Факультативне для всіх учнів
3.25	Чи існує чітка і послідовна навчальна програма викладання регіональних мов/мов національних меншин?	☐	Існує чітка і послідовна навчальна програма	☐	Принципи або цілі програми викладені у загальному вигляді	☐	Немає ніяких принципів або цілей програми
3.26	Чи викладають регіональні мови/мови національних меншин тільки як предмет або їх також використовують як мову навчання інших предметів?	☐	Широко практикується поєднання викладання регіональних мов/мов національних меншин як предмета і їх використання як мови навчання	☐	Практикується поєднання викладання регіональних мов/мов національних меншин як предмета і їх використання як мови навчання, але не широко	☐	Регіональні мови/мови національних меншин викладаються тільки як предмет
3.27	Які існують цільові групи для навчання регіональних мов/мов національних меншин?	☐	Регіональні мови/мови національних меншин викладаються всім учням, незалежно від мовного походження	☐	Регіональні мови/мови національних меншин викладаються тільки учням-носіям цих мов	☐	Не вказано
3.28	Чи викладаються регіональні мови/мови національних меншин в урочний чи позаурочний час?	☐	Регіональні мови/мови національних меншин викладаються на уроках в рамках навчальної програми	☐	Регіональні мови/мови національних меншин викладаються як в рамках навчальної програми, так і в позаурочний час	☐	Регіональні мови/мови національних меншин викладаються тільки в позаурочний час і не є частиною навчальної програми
3.29	Чи існують будь-які вимоги щодо розміру груп для вивчення регіональних мов/мов національних меншин у початковій освіті?	☐	Немає ніяких вимог щодо розміру групи – навчатимуть всіх учнів, яких внесено до списку	☐	Для початку навчання в класі необхідно, щоб записалося принаймні 5 учнів	☐	Для початку навчання в класі необхідно, щоб записалося принаймні 10 учнів
3.30	Чи здійснюється регулярний моніторинг рівня володіння регіональними мовами/мовами національних меншин?	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння регіональними мовами/ мовами національних меншин, який спирається на стандартизовані інструменти оцінювання відповідно до вікової групи учня	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння регіональними мовами/ мовами національних меншин, який спирається на шкільні інструменти оцінювання	☐	Регулярний моніторинг не здійснюється
3.31	Чи існують чіткі вимоги щодо рівня володіння регіональними мовами/ мовами національних меншин, якого треба досягти по закінченні початкової освіти?	☐	Так, вони спираються на державні або регіональні нормативи	☐	Так, вони пов'язані тільки зі шкільними нормативами	☐	Ні
3.32	За рахунок яких коштів фінансується викладання регіональних мов/мов національних меншин у закладах початкової освіти?	☐	Державне, регіональне або місцеве фінансування покриває всі витрати	☐	Батьки сплачують частину витрат, частина покривається фінансуванням	☐	Батьки мають сплачувати всі витрати. Фінансування не існує або надається лише в окремих випадках

Мови іммігрантів в середній освіті (див. Eurydice 2009: стор. 19-27)

3.33	Чи вивчають мови іммігрантів у більшості/всіх закладах середньої освіти у місцях проживання іммігрантів?	☐	Так	☐	Ні Якщо ні, перейти до запитання 3.42		
3.34	Чи є викладання мови іммігрантів обов'язковим чи факультативним?	☐	Обов'язкове для всіх дітей	☐	Обов'язкове для носіїв мови іммігрантів	☐	Факультативне для носіїв мови іммігрантів
3.35	Чи існує чітка і послідовна навчальна програма викладання мов іммігрантів?	☐	Існує чітка і послідовна навчальна програма	☐	Принципи або цілі навчальної програми сформульовані у загальному вигляді	☐	Немає ніяких принципів або цілей навчальної програми
3.36	Чи викладають мови іммігрантів тільки як предмет або їх також застосовують як мову навчання інших предметів?	☐	Широко практикується поєднання викладання мов іммігрантів як предмета і їх застосування як мови навчання	☐	Практикується поєднання викладання мов іммігрантів як предмета і їх застосування як мови навчання, але не широко	☐	Мови іммігрантів викладаються тільки як предмет
3.37	Які існують цільові групи для навчання мовам іммігрантів?	☐	Мови іммігрантів викладаються всім учням, незалежно від мовного походження	☐	Мови іммігрантів викладаються тільки учням-носіям цих мов	☐	Не вказано

3.38	Чи викладаються мови іммігрантів в урочний чи позаурочний час?	☐	Мови іммігрантів викладаються на уроках як частину навчальної програми	☐	Мови іммігрантів викладаються як в рамках навчальної програми, так і в позаурочний час	☐	Мови іммігрантів викладаються тільки в позаурочний час і не є частиною навчальної програми
3.39	Чи існують будь-які вимоги щодо розміру груп для вивчення мов іммігрантів у початковій освіті?	☐	Немає ніяких вимог щодо розміру групи — навчатимуть всіх учнів, яких внесено до списку	☐	Для початку навчання в класі необхідно, щоб записалося принаймні 5 учнів	☐	Для початку навчання в класі необхідно, щоб записалося принаймні 10 учнів
3.40	Чи здійснюється регулярний моніторинг рівня володіння мовами іммігрантів?	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння мовами іммігрантів, який спирається на стандартизовані інструменти оцінювання відповідно до вікової групи учня	☐	Здійснюється регулярний моніторинг володіння мовами іммігрантів, який спирається на шкільні інструменти оцінювання	☐	Регулярний моніторинг не здійснюється
3.41	За рахунок яких коштів фінансується викладання мов іммігрантів у закладах початкової освіти?	☐	Державне, регіональне або місцеве фінансування покриває всі витрати	☐	Батьки сплачують частину витрат, частина покривається фінансуванням	☐	Батьки мають сплачувати всі витрати. Фінансування не існує або надається лише в окремих випадках

3Б Мови в середній освіті: вчителі

Вчителі державної мови

3.42	Чи обов'язково державну мову як першу і/або другу мову викладають кваліфіковані вчителі мов?	☐	Державну мову як першу і/або другу мову викладають кваліфіковані вчителі мов	☐	Зазвичай вчителі з більш загальною кваліфікацією викладають державну мову як першу і/або другу мову	☐	Некваліфіковані вчителі навчають державної мови як першої і/або другої мови
3.43	Чи є обов'язковою професійна підготовка з викладання державної мови як першої і/або другої мови для роботи вчителем?	☐	Вчителі отримують спеціалізовану підготовку з відповідної мови	☐	Здійснюється лише загальна педагогічна підготовка	☐	Ніякої підготовки не відбувається
3.44	Чи є обов'язковими курси підвищення кваліфікації для вчителів державної мови як першої і/або другої мови?	☐	Вчителі проходять курс підвищення кваліфікації за спеціалізацією	☐	Пропонується загальне підвищення кваліфікації для вчителів	☐	Підвищення кваліфікації не здійснюється
3.45	Чи мають викладачі державної мови, які не є носіями державної мови, володіти цією мовою на певному визначеному рівні?	☐	Так, існують чіткі стандарти, які відповідають ЗЄР	☐	Так, існують чіткі стандарти, які відповідають державним/регіональним стандартам	☐	Ні, чітких стандартів не існує
3.46	Які спеціальні заходи вживаються для збільшення кількості кваліфікованих вчителів, якщо їх не вистачає? <i>Якщо вчителів вистачає, перейти до запитання 3.47</i>	☐	Здійснюються заходи, що сприяють додатковому залученню фахівців з відповідною кваліфікацією у країні та за кордоном та підготовці спеціалістів	☐	Кампанії у засобах масової інформації з заохочення людей отримувати кваліфікацію вчителів державної мови	☐	Спеціальні заходи не вживаються

Вчителі іноземних мов (див. Eurydice/EuroStat 2008: стор. 77-86)

3.47	Чи обов'язково іноземні мови викладають кваліфіковані вчителі мов?	☐	Іноземні мови викладають кваліфіковані вчителі мов	☐	Зазвичай вчителі з більш загальною педагогічною кваліфікацією викладають іноземні мови	☐	Некваліфіковані вчителі навчають іноземним мовам
3.48	Чи є обов'язковою професійна підготовка з викладання іноземних мов для роботи вчителем?	☐	Вчителі отримують спеціалізовану підготовку з викладання відповідної мови	☐	Здійснюється лише загальна педагогічна підготовка	☐	Ніякої підготовки не відбувається
3.49	Чи є обов'язковими курси підвищення кваліфікації для вчителів іноземних мов?	☐	Вчителі проходять курс підвищення кваліфікації за спеціалізацією	☐	Пропонується загальне підвищення кваліфікації для вчителів	☐	Підвищення кваліфікації не здійснюється
3.50	Чи проходять вчителі іноземних мов стажування у країнах походження мов перед отриманням кваліфікації або під час підвищення кваліфікації?	☐	Вчителі іноземних мов проводять принаймні семестр у країнах походження мов під час навчання. Навчальні програми мають структуру, що сприяє практичній підготовці, стажуванню за кордоном і т.д.	☐	Структурованих програм як компонентів підготовки не існує. Проте індивідуальні ініціативи стажерів фінансово підтримуються	☐	Не існує ані програм стажування за кордоном, ані програм фінансування окремих ініціатив
3.51	Чи мають викладачі іноземних мов володіти мовою на певному визначеному рівні?	☐	Так, існують чіткі стандарти, які відповідають ЗЄР	☐	Так, існують чіткі стандарти, які відповідають державним/регіональним стандартам	☐	Ні, чітких стандартів не існує
		Якщо вони відповідають ЗЄР, вкажіть рівень					

3.52	Які спеціальні заходи вживаються для збільшення кількості кваліфікованих вчителів, якщо їх не вистачає? <i>Якщо вчителів вистачає, перейти до запитання 3.53</i>	☐	Здійснюються заходи, що сприяють додатковому залученню фахівців з відповідною кваліфікацією у країні та за кордоном та підготовці спеціалістів	☐	Кампанії у засобах масової інформації з заохочення людей отримувати кваліфікацію вчителів іноземної мови	☐	Спеціальні заходи не вживаються
------	---	--------------------------	--	--------------------------	--	--------------------------	---------------------------------

Вчителі регіональних мов/мов національних меншин

3.53	Чи обов'язково регіональні мови/мови національних меншин викладають кваліфіковані вчителі мов?	☐	Регіональні мови/мови національних меншин викладають кваліфіковані вчителі мов	☐	Зазвичай вчителі з більш загальною кваліфікацією викладають регіональні мови/мови національних меншин	☐	Некваліфіковані вчителі навчають регіональних мов/мов національних меншин
3.54	Чи є обов'язковою професійна підготовка з викладання регіональних мов/мов національних меншин для роботи вчителем?	☐	Вчителі отримують спеціалізовану підготовку з викладання відповідної мови	☐	Здійснюється лише загальна педагогічна підготовка	☐	Ніякої підготовки не відбувається
3.55	Чи є обов'язковими курси підвищення кваліфікації для вчителів регіональних мов/мов національних меншин?	☐	Вчителі проходять курс підвищення кваліфікації за спеціалізацією	☐	Пропонується загальне підвищення кваліфікації для вчителів	☐	Підвищення кваліфікації не здійснюється
3.56	Які спеціальні заходи вживаються для збільшення кількості кваліфікованих вчителів, якщо їх не вистачає? <i>Якщо вчителів вистачає, перейти до запитання 3.57</i>	☐	Здійснюються заходи, що сприяють додатковому залученню фахівців з відповідною кваліфікацією у країні та за кордоном та підготовці спеціалістів	☐	Кампанії у засобах масової інформації з заохочення людей отримувати кваліфікацію вчителів регіональних мов/мов національних меншин	☐	Спеціальні заходи не вживаються

Вчителі мов іммігрантів

3.57	Чи обов'язково мови іммігрантів викладають кваліфіковані вчителі мов?	☐	Мови іммігрантів викладають кваліфіковані вчителі мов	☐	Зазвичай вчителі з більш загальною кваліфікацією викладають мови іммігрантів	☐	Некваліфіковані вчителі навчають мовам іммігрантів
3.58	Чи є обов'язковою професійна підготовка з викладання мов іммігрантів для роботи вчителем?	☐	Вчителі отримують спеціалізовану підготовку з викладання відповідної мови	☐	Здійснюється лише загальна педагогічна підготовка	☐	Ніякої підготовки не відбувається
3.59	Чи є обов'язковими курси підвищення кваліфікації для вчителів мов іммігрантів?	☐	Вчителі проходять курс підвищення кваліфікації за спеціалізацією	☐	Пропонується загальне підвищення кваліфікації для вчителів	☐	Підвищення кваліфікації не здійснюється
3.60	Які спеціальні заходи вживаються для збільшення кількості кваліфікованих вчителів, якщо їх не вистачає? <i>Якщо вчителів вистачає, перейти до розділу 4</i>	☐	Здійснюються заходи, що сприяють додатковому залученню фахівців з відповідною кваліфікацією у країні та за кордоном та підготовці спеціалістів	☐	Кампанії у засобах масової інформації з заохочення людей отримувати кваліфікацію вчителів мов іммігрантів	☐	Спеціальні заходи не вживаються

4 МОВИ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ТА ВИЩІЙ ОСВІТІ

4A Мови в професійно-технічній освіті

Заклад професійно-технічної освіти
(будь ласка, вкажіть назву)

Державна мова в професійно-технічній освіті

4.1	Чи пропонуються у Вашому закладі програми підтримки з державної мови?	☐	Так	☐	Ні <i>Якщо ні, перейти до запитання 4.8</i>		
	Якщо так, які види програм підтримки з державної мови пропонуються у Вашому закладі?	☐	Широка низка програм, від базового рівня до вищих рівнів володіння мовою	☐	Обмежена кількість програм підтримки з мови або спеціалізованих мовних програм з чіткою професійною орієнтацією	☐	Програми підтримки з мови відсутні
4.2	Які існують цільові групи для програм підтримки з державної мови у Вашому закладі?	☐	І носії державної мови, і носії, яким необхідно удосконалити мовні навички у певних галузях, пов'язаних з роботою	☐	Тільки певні цільові групи, наприклад, новоприбулі до країни або безробітні люди	☐	Цільові групи не вказано

4.3	Чи існує послідовна і чітка навчальна програма викладання державною мовою або навчання державної мови як першої і/або другої мови?	☐	Існує послідовна і чітка навчальна програма	☐	Принципи або цілі навчальної програми викладені у загальному вигляді	☐	Принципи або цілі програми не визначені
4.4	Чи описуються і оцінюються цілі й результати програм підтримки державної мови відповідно до навичок, пов'язаних з роботою, і/або до загального академічного підвищення кваліфікації і навчання протягом життя?	☐	Обидва типи навичок беруться до уваги	☐	Увагу зосереджено на загальному академічному підвищенні кваліфікації і навчанні протягом життя	☐	Увагу зосереджено на навичках, пов'язаних з роботою
4.5	Скільки коштує для студентів участь у таких програмах?	☐	Студенти не витрачають коштів	☐	Студенти покривають частину витрат	☐	Всі витрати сплачують студенти
4.6	Чи грає роль співробітництво Вашого закладу і комерційних підприємств у вдосконаленні володіння державною мовою?	☐	Стажування у комерційних підприємствах є обов'язковим у нашому закладі	☐	Стажування у комерційних підприємствах є факультативним у нашому закладі	☐	Стажування у комерційних підприємствах не передбачено у нашому закладі
4.7	Чи відіграють роль такі європейські інструменти і принципи, як Європейська кредитно-трансферна система професійної освіти і навчання (ECVET) або Europass у визначенні й застосуванні результатів навчання з державної мови?	☐	Так	☐	Ні		
	Якщо так, які інструменти?						

Іноземні мови в професійно-технічній освіті

4.8	Чи існують у Вашому закладі програми з іноземних мов?	☐	Так	☐	Ні	Якщо ні, перейти до запитання 4.13	
	Якщо так, які іноземні мови вивчаються у Вашому закладі як предмет і/або використовуються як мова навчання?						
4.9	Які види програм пропонуються іноземними мовами?	☐	Широка низка програм, від базового рівня до вищих рівнів володіння мовою	☐	Обмежена кількість програм підтримки з мови або спеціалізованих мовних програм з чіткою професійною орієнтацією	☐	Подробиць не надано
4.10	Чи існує чітка і послідовна навчальна програма вивчення іноземних мов?	☐	Застосовується чітка і послідовна навчальна програма	☐	Принципи або цілі програми виражено у загальному вигляді	☐	Немає ніяких принципів або цілей програми
4.11	Чи описуються і оцінюються цілі й результати навчання іноземних мов відповідно до принципів і підходу ЗЄР?	☐	Цілі й результати такого навчання визначаються відповідно до принципів й підходу ЗЄР	☐	Цілі й результати такого навчання визначаються відповідно до власних/державних стандартів	☐	Чіткого визначення цілей і результатів не надано
4.12	Скільки коштує участь у таких програмах для студентів?	☐	Студенти не витрачають кошти	☐	Студенти покривають частину витрат	☐	Всі витрати сплачують студенти

Регіональні мови/мови національних меншин в професійно-технічній освіті

4.13	Чи існують у Вашому закладі програми з регіональних мов/мов національних меншин?	☐	Так	☐	Ні	Якщо ні, перейти до запитання 4.17	
	Якщо так, які регіональні мови/мови національних меншин вивчаються у Вашому закладі як предмет і/або використовуються як мова навчання?						
4.14	Які види програм пропонуються регіональними мовами/мовами національних меншин?	☐	Широка низка програм, від базового рівня до вищих рівнів володіння мовою	☐	Обмежена кількість програм підтримки з мови або спеціалізованих мовних програм з чіткою професійною орієнтацією	☐	Подробиць не надано
4.15	Чи застосовується чітка і послідовна програма навчання регіональних мов/мов національних меншин?	☐	Застосовується чітка і послідовна навчальна програма	☐	Принципи або цілі програми виражено у загальному вигляді	☐	Немає ніяких принципів або цілей програми
4.16	Скільки коштує участь у таких програмах для студентів?	☐	Студенти не витрачають кошти	☐	Студенти покривають частину витрат	☐	Всі витрати сплачують студенти

Мови іммігрантів в професійно-технічній освіті

4.17	Чи існують у Вашому закладі програми з мов іммігрантів?	☐ Так	☐ Ні	Якщо ні, перейти до запитання 4.21
Якщо так, які мови іммігрантів вивчаються у Вашому закладі як предмет і/або використовуються як мова навчання?				
4.18	Які види програм пропонуються мовами іммігрантів?	☐ Широка низка програм, від базового рівня до вищих рівнів володіння мовою	☐ Обмежена кількість програм підтримки з мови або спеціалізованих мовних програм з чіткою професійною орієнтацією	☐ Подобиць не надано
4.19	Чи застосовується чітка і послідовна програма навчання мов іммігрантів?	☐ Застосовується чітка і послідовна навчальна програма	☐ Принципи або цілі програми виражено у загальному вигляді	☐ Немає ніяких принципів або цілей програми
4.16	Скільки коштує участь у таких програмах для студентів?	☐ Студенти не витрачають кошти	☐ Студенти покривають частину витрат	☐ Всі витрати сплачують студенти

4Б Мови у вищій освіті

Заклад вищої освіти (будь ласка, вкажіть назву)				
4.21	Чи існує стаття або правило стосовно мови (мов) навчання у Вашому закладі?	☐ Державна, іноземні та регіональні мови/мови національних меншин можуть використовуватись як мови навчання	☐ Державна й іноземні мови можуть використовуватись як мови навчання	☐ Тільки державна мова може використовуватись як мова навчання
4.22	Чи гарантоване студентам навчання певними мовами?	☐ Студентам гарантоване навчання як державною мовою, так і іншими мовами	☐ Студентам гарантоване навчання мовами, відмінними від державної	☐ Студентам гарантоване навчання тільки державною мовою
4.23	Якими мовами Ваш ВНЗ пропонує інформацію на своєму сайті стосовно програм та правил університету?	☐ Державною, іноземними, регіональними мовами/ мовами національних меншин	☐ Державною й іноземними мовами	☐ Тільки державною мовою
4.24	Чи пропонує Ваш ВНЗ програми з вдосконалення рівня володіння державною мовою студентам нелінгвістичних спеціальностей?	☐ Програми з державної мови пропонуються як носіям, так і не-носіям державної мови, які потребують вдосконалення мовних навичок	☐ Програми з державної мови пропонуються тільки не-носіям державної мови	☐ Програми з вдосконалення рівня володіння державною мовою за межами курсів з мови не надаються
Якими мовами, крім державної, пропонуються програми навчання мові студентам нелінгвістичних спеціальностей у Вашому ВНЗ?				
4.25	Який статус мають програми навчання мови, вказані у пункті 4.25?	☐ І носії державної мови, і не-носії, яким необхідно удосконалити мовні навички у певних галузях, пов'язаних з роботою	☐ Тільки певні цільові групи, наприклад, новоприбулі до країни або безробітні люди	☐ Цільові групи не вказано
4.26	Чи відповідають описані цілі й оцінені результати навчання іншими мовами, крім державної, принципам й підходу ЗЄР?	☐ Цілі й результати такого навчання визначаються відповідно до принципів й підходу ЗЄР	☐ Цілі й результати такого навчання визначаються відповідно до власних або державних стандартів	☐ Чіткого визначення цілей і результатів не надано
4.27	Чи існують вступні вимоги до мовних навичок на ступені бакалавра?	☐ До навичок з державної мови ☐ До навичок з іноземної мови ☐ До навичок з регіональної мови/мови національних меншин	☐ Ні	
Якщо так для іноземних мов, у яких академічних курсах існують вступні вимоги та для яких мов?				
4.28	Чи існують вступні вимоги до мовних навичок на ступені магістра?	☐ До навичок з державної мови ☐ До навичок з іноземної мови ☐ До навичок з регіональної мови/мови національних меншин	☐ Ні	
Якщо так для іноземних мов, у яких академічних курсах існують вступні вимоги та для яких мов?				
4.29	Чи докладає Ваш ВНЗ особливих зусиль для залучення студентів неносіїв мови за допомогою спеціальних листівок, реклами і т.д.?	☐ Цільовою групою є як студенти з-за кордону, так і студенти-іммігранти в країні	☐ Такі заходи націлені тільки на студентів з-за кордону	☐ Цільовою групою є лише носії державної мови

5 МОВИ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Місто (будь ласка, вкажіть назву)	
--------------------------------------	--

5A Мови в аудіовізуальних засобах масової інформації

5.1	Якими мовами транслюються радіопроеграми з точним визначенням в хвилинах на тиждень для кожної мови за даними двох найбільш популярних газет у місті?	
5.2	Якими мовами транслюються телепрограми з точним визначенням в хвилинах на тиждень для кожної мови за даними двох найбільш популярних газет у місті?	
5.3	Яким чином зазвичай виходять телевізійні передачі, які в оригіналі було записано мовами, відмінними від головної мови телеканалу?	☐ Зазвичай дублюються ☐ Зазвичай виходять в оригіналі (без субтитрів/без дубляжу) ☐ Зазвичай супроводжуються субтитрами головною мовою телеканалу ☐ Зазвичай супроводжуються субтитрами мовою телевізійної передачі
5.4	Чи можна отримати вільний доступ до радіо/телепрограм регіональними мовами/мовами національних меншин за межами регіону їх створення?	☐ Зазвичай дублюються ☐ Зазвичай демонструються в оригіналі (без субтитрів/без дубляжу) ☐ Зазвичай супроводжуються субтитрами головною мовою кінотеатру ☐ Зазвичай супроводжуються субтитрами мовою фільму
5.5	Яким чином зазвичай демонструються фільми у найбільшому кінотеатрі міста, які було в оригіналі записано мовами, відмінними від державної?	☐ Зазвичай дублюються ☐ Зазвичай демонструються в оригіналі (без субтитрів/без дубляжу) ☐ Зазвичай супроводжуються субтитрами головною мовою кінотеатру ☐ Зазвичай супроводжуються субтитрами мовою фільму
5.5	Чи існує стаття або правило стосовно мови жестів глухонімих у телевізійних програмах?	☐ Мова жестів глухонімих <i>завжди</i> застосовується при висвітленні важливих подій у ЗМІ ☐ Мова жестів глухонімих <i>регулярно</i> застосовується при висвітленні важливих подій у ЗМІ ☐ Мова жестів глухонімих <i>іноді</i> застосовується при висвітленні важливих подій у ЗМІ ☐ Мова жестів глухонімих <i>не застосовується</i> при висвітленні важливих подій у ЗМІ
5.6	Чи існує стаття або правило стосовно мови жестів глухонімих у телевізійних програмах?	☐ Мова жестів глухонімих <i>завжди</i> застосовується при висвітленні важливих подій у ЗМІ ☐ Мова жестів глухонімих <i>регулярно</i> застосовується при висвітленні важливих подій у ЗМІ ☐ Мова жестів глухонімих <i>іноді</i> застосовується при висвітленні важливих подій у ЗМІ ☐ Мова жестів глухонімих <i>не застосовується</i> при висвітленні важливих подій у ЗМІ

5B Мови у пресі й друкованих засобах інформації

5.7	Якими мовами, крім державної, пропонуються для продажу щоденні й щотижневі газети вранці на найбільшому залізничному вокзалі у місті?	
	Для кожної мови вкажіть, які газети. (Будь ласка, перелічіть їх)	
5.8	Якими мовами, крім державної, пропонуються для продажу щоденні й щотижневі газети вранці у найбільшому магазині періодики або кіоску періодики у місті?	
	Для кожної мови вкажіть, які газети. (Будь ласка, перелічіть їх)	
5.9	Якими мовами, крім державної, пропонуються книги у найбільшій публічній бібліотеці міста згідно з міською бібліотечною системою?	
	Для кожної мови вкажіть приблизну кількість книжок, які доступні у бібліотеці.	
5.10	Яку приблизно кількість книжок, вказаних у пункті 5.9, перекладено з інших мов на державну, згідно з міською бібліотечною системою?	
5.11	Яку приблизно кількість книжок перекладено з державної мови на інші, згідно з міською бібліотечною системою?	

5.12	Якими мовами, крім державної, пропонуються книги для продажу в найбільшій книгарні міста згідно з системою книжкового обліку книгарні?	
	Для кожної мови вкажіть приблизну кількість книжок, які доступні у книгарні.	
5.13	Яку приблизно кількість книжок, вказаних у пункті 5.12 перекладено з державної мови на інші, згідно з системою книжкового обліку книгарні?	
5.14	Яку приблизно кількість книжок, вказаних у пункті 5.12 перекладено з інших мов на державну, згідно з системою книжкового обліку книгарні?	

6 МОВИ В ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБАХ І ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ

Місто
(будь ласка, вкажіть назву)

6А Мовні стратегії у відомствах на міському рівні (рівні міської ради)

		Широко практикується	Іноді практикується	Не практикується
6.1	Чи має місто (міська рада) інституціоналізовану стратегію щодо підтримки або сприяння багатомовності?	☐	☐	☐
6.2	Чи використовують міські відомства (міська рада) інші мови, крім державної? Якщо так, які мови?	☐	☐	☐
6.3	Чи мають міські відомства (міська рада) веб-сайти іншими мовами, крім державної? Якщо так, якими мовами?	☐	☐	☐
6.4	Чи надає місто (міська рада) щорічні муніципальні звіти або інші звіти іншими мовами, крім державної? Якщо так, якими мовами?	☐	☐	☐
6.5	Чи залучає місто (міська рада) штатних або позаштатних письмових та усних перекладачів з інших мов, крім державної? Якщо так, з яких мов?	☐	☐	☐
6.6	Чи включає місто (міська рада) вимогу знання інших мов, крім державної, у посадові інструкції штатних співробітників? Якщо так, з яких мов?	☐	☐	☐
6.7	Чи має місто (міська рада) план або програму покращення навичок володіння іншими мовами штатних співробітників, окрім державної? Якщо так, для яких мов?	☐	☐	☐
6.8	Чи активно наймає на роботу місто (міська рада) тих, хто говорить іншими мовами, крім державної? Якщо так, якими мовами?	☐	☐	☐
6.9	Чи пропонує місто (міська рада) програми навчання з інших мов, крім державної, своїм співробітникам? Якщо так, з яких мов?	☐	☐	☐

6.10	Чи веде місто (міська рада) регулярно поновлюваний облік навичок володіння іншими мовами, крім державної, своїх співробітників?	☐	☐	☐
	Якщо так, якими мовами?			
6.11	Чи існує в місті (міській раді) система винагороди або підвищення співробітників за вміння професійно спілкуватись іншими мовами, крім державної?	☐	☐	☐
	Якщо так, якими мовами?			

6Б Засоби усного спілкування у місті

Які мови, крім державної, зазвичай використовуються в місті як засоби усного спілкування (в тому числі для перекладу) по галузях:

6.12	Політичні дискусії й прийняття рішень на міському рівні (рівні міської ради)	☐
6.13	Освітні послуги (див. <i>Eurydice 2009: стор. 11-14</i>)	☐
6.14	Послуги служб екстренної допомоги (міліція, швидка допомога, пожежна команда)	☐
6.15	Медичне обслуговування (лікарі, лікарні)	☐
6.16	Соціальні послуги (працевлаштування, пенсії)	☐
6.17	Юридичні послуги (суди)	☐
6.18	Транспортні послуги (головні аеропорти, залізничні вокзали)	☐
6.19	Служби з імміграції	☐
6.20	Туристичні послуги (туристичні бюро)	☐
6.21	Театральні програми (наявні)	☐

6В Засоби письмового спілкування у місті

Якими мовами, крім державної, звичайно надається інформація в брошурах і/або на веб-сторінках у місті про:

6.22	Політичні дискусії й прийняття рішень на міському рівні (рівні міської ради)	
6.23	Освітні послуги (див. <i>Eurydice 2009: стор. 11-14</i>)	
6.24	Послуги служб екстренної допомоги (міліція, швидка допомога, пожежна команда)	
6.25	Медичне обслуговування (лікарі, лікарні)	
6.26	Соціальні послуги (працевлаштування, пенсії)	
6.27	Юридичні послуги (суди)	
6.28	Транспортні послуги (головні аеропорти, залізничні вокзали)	
6.29	Служби з імміграції	
6.30	Туристичні послуги (туристичні бюро)	
6.31	Театральні програми (наявні)	

Для поміток

Для поміток

ДОСЛІДЖЕННЯ

Керівник проекту *Мартін Хоуп*

Редактори:

Гуус Екстра
Кутлай Йагмур

**БАГАТОМОВНА ЄВРОПА:
тенденції у політиці і практиці мультилінгвізму в Європі**

Формат 60 84/8. Обл.-вид. арк. 19,75. Ум. друк. арк. 22,32.
Тираж 300 пр. Зам. № 123

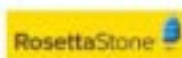
ТОВ Видавництво «Ленвіт»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 743 від 24.12.2001 р.
04060, м. Київ, вул. О.Теліги 23-а, к. 46.

Виготовлювач: ТОВ «Задруга»
Свідоцтво ДК № 2000 від 03.11.2004 р.
04080, м. Київ, вул. Фрунзе 86.

Проект «Багатомовна Європа» виконується консорціумом з понад 30 партнерів

Sponsored by

Project publisher

www.language-rich.eu

© British Council 2012 Brand and Design/C001

The British Council creates international opportunities for the people of the UK and other countries and builds trust between them worldwide.

A registered charity: 209131 (England and Wales) SC037733 (Scotland).